

Twe-spraack. Ruygh-bewerp. Kort begrip. Rederijck-kunst

H.L. Spiegel

editie W.J.H. Caron

bron

H.L. Spiegel, *Twe-spraack. Ruygh-bewerp. Kort begrip. Rederijck-kunst* (ed. W.J.H. Caron). J.B. Wolters, Groningen 1962

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/spie001wjhc01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl / erven W.J.H. Caron

Voorbericht.

In de algemene inleiding voor de reeks *Trivium* (men zie het Voorbericht van Dr. J. Wille in Nr. I, deel 1, dezer reeks) is reeds melding gemaakt van het voornemen der redactie de vier stukken, het hele trivium omvattend, die de kamer *In Liefd Bloeyende* in de jaren 1584, 1585 en 1587 uitgaf, als Nr. III, bewerkt door Dr. G. Kuiper, in de reeks te doen verschijnen. Door andere werkzaamheden in beslag genomen, is Kuiper echter niet in de gelegenheid geweest het omvangrijke werk van een ingeleide en toegelichte heruitgave der genoemde tractaten te verrichten. Daar het niet wenselijk leek de Nederlandse taalkundigen langer te laten wachten op de in uitzicht gestelde teksten, te meer omdat Kooiman's editie van de Twe-spraack reeds lang niet meer te verkrijgen was, besloot de redactie ze, zo spoedig als mogelijk was, zonder commentaar te laten verschijnen. Toen mij verzocht werd de uitvoering van deze taak op mij te nemen, heb ik hierin toegestemd, evenwel hopende, dat in de toekomst nog een afzonderlijke toelichting op de teksten zou kunnen volgen, liefst van de hand van Kuiper, wien de stof zozeer vertrouwd is. Zelf kon ik geen toezegging doen, ook niet ten aanzien van de Twe-spraack alleen; het zou trouwens de eenheid van een werk schaden, zo slechts een gedeelte ervan toelichting ontving. De hoofdzaak is, dat de teksten opnieuw uitgegeven worden. 'Wij wensden studiemateriaal te leveren', luidde reeds de omschrijving van ons hoofdbedoelen in het bovengenoemde Voorbericht. De nauwgezette weergave van de originelen moet dan ook, naar Wille duidelijk deed uitkomen, als het belangrijkste gezien worden.

De uitgave der teksten in het thans verschenen deel van de reeks is geschied naar de oorspronkelijke drukken van Christoffel Plantyn te Leiden in 1584 (Twe-spraack), 1585 (Ruygh-bewerp en Kort Begrip) en van Franchoys Raphelingen te Leiden in 1585 (Rederijck-kunst). De verklarende voetnoten van Kooiman in diens uitgave van de Twe-spraack¹⁾ zijn hier niet opgenomen. Het zijn er slechts weinige²⁾, maar ik meende de eenheid van het werk te moeten handhaven. Wel heb ik, evenals Kooiman reeds gedaan had, in de tekstuitgave de door Spiegel zelf vermelde drukfouten gecorrigeerd. De

1) K. Kooiman, *Twe-spraack vande Nederduitsche Letterkunst*, Gron. 1913.

2) Het komt me voor, dat ze in hoofdzaak juist zijn. Alleen zou ik 'letter' (Twe-spraack 72) niet willen opvatten als 'letterlyck', maar als 'lettel', dat is 'weinig'. En 'kóóck' (Twe-spraack 31) zal betekenen 'braak'; vergelijk het volgende 'breke', dat in de *Teuthonista* voorkomt, uitg. Verdam p. 62.

lijst van errata van Spiegel is echter, als behorend tot het werk, mede afgedrukt. Niet in deze lijst opgenomen, maar onzes inziens kennelijke drukfouten, zijn in voetnoten aangegeven.

De tekstafdruk moest in overeenstemming met het doel der reeks diplomatisch zijn. Afkortingen (b.v. ē voor -en) zijn echter opgelost. De lettertypen gothisch, romein en civilité konden niet naar het oorspronkelijke overgenomen worden. Ze zijn daarom vervangen door respectievelijk romein, cursief en gespatieerd.

Als fotocopieën zijn niet alleen de vier titelpagina's met de achterzijden ervan, maar ook drie uitslaande tafels opgenomen. De eerste ('Een Tafel voordraghende aller dingen opperste Gheslacht ende maaghschap / ofte Tafel der Zeglycke woorden') en de tweede ('Een alghemeene Tafel / voorbeeldende alle de stucken ende delen van Dialectika of Redenkaveling') zijn in oorspronkelijke uitgaven soms bewaard gebleven en konden gefotocopieerd worden. De derde ('Tafel voordraghende int kort / de geheele Rederijc-kunst') heb ik als origineel niet aangetroffen. Wel komt ze voor in een exemplaar van de Rederijck-kunst van 1587, aanwezig in de Leidse Universiteitsbibliotheek no. 1497 f 29. Ze vertoont echter dezelfde drukeigen-aardigheden als de derde tafel in de editie-1614. Zo is b.v. de slot-*e* van een woord 'redene' in beide gevallen iets te hoog geplaatst. Heeft de tweede druk de tafel van 1587 (gesteld dat die bestaan heeft) overgenomen, of is het Leidse exemplaar in later tijd voorzien van een tafel uit de editie-1614? Dit lijkt wel waarschijnlijk, want het bevat hiernaast nog de twee andere tafels, die oorspronkelijk in dit werk niet thuis hoorden, maar in het Ruygh-bewerp. Ze zijn alle drie bij elkaar achter in het boekje geplakt, wat ook al ongewoon is. Een fotocopie van die derde tafel naar de uitgave-1614 meende ik bij gebrek aan beter toch te moeten opnemen.

Spiegel's trivium is thans voor de vierde maal van de pers gekomen. De complete tweede druk van de vier tractaten, ieder onder eigen titel, is verschenen in 1614 'tot Amstelredam. By Hendrick Barentsz. Boeckvercoper / inde Warmoesstraat / int vergulde Schrijf-boeck'. Nog in de zeventiende eeuw zag de derde druk van Spiegel's taalkundig werk het licht. De verzameltitel van deze uitgave luidt: 'Kort Begrip / Leerende recht Duidts spreken, Oóck Waarheit van Valsheit te scheyden. Bestaande in 4. Deelen: Ten 1. Twééspraack van de Nederduytsche letterkunst. 2. Ruygh-bewerp, vande Redenkaveling. 3. Kort begrip des Redenkavelings, in slechten Rym. 4. Rederijck-kunst, in rijm op 't kortst vervat. Alles uytghegheven by de Kamer In Liefd Bloeyende t'Amstelredam. Tot Wormerveer. By Willem Sy-

VII

monsz. Bóógaart, Boeckverkooper/ in de Beslagen Bybel, 1649'.¹⁾ De delen 2-4 zijn voorzien van de erbij behorende titels en afzonderlijk gepagineerd.

Voor het onderzoek van de door Spiegel gebruikte bronnen raadplege men G. Kuiper's proefschrift: *Orbis Artium en Renaissance, I Cornelius Valerius en Sebastianus Foxius Morzillus als bronnen van Coornhert*, Harderwijk, 1939, pp. 363-367, en - althans wat de *Twe-spraack* betreft - Kooiman's bovengenoemde werk.

1) Men zie voor de aanhaling in het WNT de Bronnenlijst van Dr. C.H.A. Kruis-kamp, 1943, p. 8.

Twe-spraack
 vande
Nederduitſche
 Letterkunt/
 ofte
 Want ſpellen ende eyghenſcap
 des Nederduitſchen taals,
 uytghegheven by de Kamer
 IN LIEFD BLOEYENDE,
 t'Amſterdam.

TÓT LEYDEN,
 By Chriſtoffel Plantyn.
 M. D. LXXXIV.

**Den verstandighen lözen berispers/ ende
verstandelozen schempers.**

Komt nutte berispers/ voldoet hier u ampt
Straft/ verwitticht/ haalt danck/ op alles wilt letten:
Maar vinnighe schempers/ int eerst' aanzien schampt/
Ghy dient hier niet: Dóch wildy u tanden wetten
Wzy lastert/ grynst/ knort/ schuddebólt en lacht/
Wy hebben dan u niet anders verwacht.

Toe. en=

Den verstandighen lözen berispers/ ende verstandelozen schempers.

Komt nutte berispers/ voldoet hier u ampt
Straft/ verwitticht/ haalt danck/ op alles wilt letten:
Maar vinnighe schempers/ int eerst' aanzien schampt/
Ghy dient hier niet: Dóch wildy u tanden wetten
Vry lastert/ grynst/ knort/ schuddebólt en lacht/
Wy hebben van u niet anders verwacht.

Twe-spraack vande Nederduitsche letterkunst/ ófte Vant spellen ende eyghenscap des Nederduitschen taals;

UYTGHEGHEVEN BY DE KAMER IN LIEFD BLOEYENDE, 'T AMSTELREDAM. TÓT LEYDEN,
BY CHRISTOFFEL PLANTYN. ⁺M.D.LXXXIV. [BLAZOEN VAN DE KAMER].

**DEN VERSTANDIGHEN LÓZEN BERISPERS/ ENDE VERSTANDELOZEN
SCHEMPERS.**

⁺A 1

Komt nutte berispers/ voldoet hier u ampt
Straft/ verwitticht/ haalt danck/ op alles wilt letten:
Maar vinnighe schempers/ int eerst' aanzien schampt/
Ghy dient hier niet: Dóch wildy u tanden wetten
Vry lastert/ grynst/ knort/ schuddebólt en lacht/
⁺Wy hebben van u niet anders verwacht.

⁺A 1^v

Toe-eyghenbrief.

Den eerzamen wyzen ende deftighen Burghermeesteren en Raden des Stads
Amstelredam.

IST niet hóoghlyck te verwonderen ende een recht beclaaghlyke zake E. Heren/ dat
al hoe wel onze alghemene Duytsche taal een onvermengde/ ryke/ cierlyke ende
verstandelycke spraack is/ die zich óock zó wyd als enighe talen des werlts verspreyt/
ende dies in haar bevang veel Rycken/ Vorstendommen/ ende landen bevat/ welke
daghelycks zeer veel kloecke ende hóoghgheleerde verstanden uytleveren/ datze
nóchtans zó zwackelyck opgehulpen ende zó wainigh met gheleerdheyd verryckt
ende verciert word: tót een jammerlyck hinder ende nadeel des vólcx. Daar int
jehendeel eertyds de Egyptenaars/ Grieken ende Latynen/ welcker talen zich op
veel na zó wyd niet en verspreyden/ hun spraken zó wonderlyck door moeyelyke
reyzen/ arbeydlyke naarsticheyd ende zelfs kósten/ met alle (A2) wetenschap kunsten
ende gheleerdheyd verzién ende opghepronckt hebben. Ja men ziet óock daghelycx
dat ons omlegghende naburen/ Italianen/ Spainarden/ Fransóyzen ende andere/ hun
spraken die by de onze te verlyken (behouden

hun ghunst) schuymtalen zyn/ verryken opproncken cierlyck ende bevallyck maken. Hoe onlang ist gheleden dat het Italiaans ende Spaans heel wanschicklyke talen waren: ja hoe gróten onderscheyd isser int Fransóys dat wy in ons jueght gheprint zaghen/ by het huydendaagsche/ dat wy zelf in ons hóven ende kóópsteden helpen vorderen ende in hóoghachting brenghen: daar en tusschen onze moeders taal (die een moeder-taal is van meest alle ons omleggende talen/ zómen der zelve opkooft grondlyck naspuert.) verwaarlózende ende zelf als veracht achtende/ niet zonder schand ende wel verdiende opspraack. Een Bekanus isser gheweest onder de gheleerde/ die na de rechte grond des zelfs met ernst ghespoort heeft/ ghave Gód dat hy langher gheleeft ófte wat meer in het te recht brenghen onzes taals/ als int bewyzen des zelfs oude heerlyckheyd ghearbeyd had. Deze heeft ons beweeght (zó hy elcken leerghe-[A 2^v]righen Lezer die hem zonder voorórdel ófte walging met ghoede ernst leest/ doen moet) om zó veel in ons is tót ons zelfs ende onzer nakomelingen nut/ het Duyts op te helpen/ verciereren ende verryken: t' welck wy óóck verstaan ons ampt te zyn/ alzó alle kamers van *Rederyck* als ghemene scholen des Land-taals behóren gheacht te zyn/ waar toe een yghelyck/ niemand uytghezonderd (de bloem wtstekende) vrye toeghang heeft/ dies hen luy het zuyveren/ verryken ende verciereren des taals (ende niet het rymen alleen) eyghentlyck betaamt/ zó óóck de betekenis des naams/ tzy men die ons ófte den Griecken eyghen maackt medebrenghet. Het *Eglentierken* dan met enighe knóppen beladen/ is voort eerst bekommert wien het een vroeryp róosken twelck tuyght vande vólghende bloemkens (zó het ande lieflyke dou haar nu bedouwende ende an der tuynluyden naarsticheyd niet en ghebreeckt) vereren zal. Daar by nevens is de ghedachtenis nóch versch/ dattet u E.E. belieft heeft (als naarstighe opzienders inden hóf der kunsten) t' zelve ter rechter tyd te wateren: dies wy óóck ontwyfelyck hopen dat metter tyd (die na tspreckwóórd rózen brenghet) de knóppen ró-(A 3)zen ende de róoskens enen lieflyken rueck tót elcx nut ende vermakelyckheyd vóórtbrenghen zullen. zó dat wy bekennende de ontfanghen weldaad ons óóck verstouten u E.E. der welcker zom zelf belieft heeft/ leden des kamers te worden/ te verzoeken tót schutheren ende voorstanders van dit *Voorlóperken*/ dat als een bode voor uytghezonden wordt. om voor het vólghende ghezelschap gheleyde te verwerven. ende op dat het te vayligher magh zyn voor der berispers ende schempers schóffiericheyd (die uyt het blóót ende slecht aanzien voor t' recht onderzoeken óórdelen) zyn zelfs onvermoghén kennende/ óóck midts dattet op een nieuwe snoff ghekleed is/ heeftet zich onder uwer E.E. mombaarschop ende bescherming begheven: welcker aanzien gróótachtbaarheyd ende bescheydenheyd/ wy vertrouwen ons een schut ende scherm zal zyn/ om ten eersten

anzien niet gheheel verstóten/ veracht ende uyt de baan verjaaght te worden. maar hóort ófte leestmen dit met ghoedghunsticheyd/ wy verhopen onze arbeyd niet gheheel vruchteloos zal zyn: want wy hebben na ons beste vermoghen *in dezen ghetracht om*

onze taal uyt haar zelfs grond in [A 3^v]⁺ ghoede schicking, door haar eyghen natuurlyke buyghing ende vervoeghing te brenghen: zyn wy somwyl

⁺*Het wit deses gheschrifts.*

ghenóódzaackt/ (alzó wy zó veel doenlyck is/ alle bastaardwóorden ghemyt hebben) om onghéhóorde dinghen in onze taal met onghewone wóorden (dóch uyt de grond onzes taals ghenomen) uyt te beelden: wy eyschen daar in verschóning alzó zulcx by den Grieken ende Latynen in ghelyken gheval elck gheóórloft is gheweest. moghen wy dit over al niet verweruen/ zó ontwyfelyck gheschieden zal/ ende dat wy beschimpt ende ghelasterd worden/ dit zal ons licht vallen om draghen/ zó wy maar met ons dolen ófte onvermoghen anderen óórzaack gheuen/ om te verbeteren. Nópende onze spelling/ die is met de ghewoonlyke niet heel ghelyckstemmigh/ nóchtans de zelve naarder ghelyckende als eenighe andere des spellings nieuwe herstellinghen. Dóch de wyl een ghoede eenpaartighe spelling/ als een grondvest is van een welgheboude spraack/ ende dat in onze ghewoonlyke wyze misbruyck van elck daar iet oplettende ghevonden word/ hebben wy raadspleghende met verscheyden luyden hem dies verstaande/ zó in zonderlinghe steden (A 4) van Hólland/ als in Braband ende Vlaanderen/ óóck op heel oude ende verscheyden niewelyck veranderde spellinghen scherpelick lettende/ *zulcken voet ghenomen die de ghemeen⁺ spelling zó na komt als doenlyck, ende nochtans in zich selven eenpaartig en ghelyckformigh is; zó*

⁺*Grond dezes spellings.*

elck int overlezen van deze twespraack zien magh: ende an ons vorighe ghedruckte tafelkens heeft moghen mercken/ die wy hier ende daar naast een jaar herverts verspreyt hebben/ op dat wy verscheyden opspraack ende verstandighe berispingh hórende/ uyt alles t' beste moghten kiezen: daar in wy zonder styfzinnicheyd ófte pertyschap/ ten lesten dit besloten hebben. dóch t'selfde nu als voren onderwerpene aller verstandighen óórdeel ende iet beters ziende zyn wy bereyt met gróte ernst t' selve te vólghen/ Gód gheue datter iemand (in zulx beter als wy ervaren zynde) opryze/ die met bestandigher ofte vaster voet dezen grondvest onzes taals legge/ wy zouden niet lievers zien: Dat kenne Gód diens ghaafryke ghoedadicheyd wy u E.E. bevelen met dienstwillighe eerbieding van ons.

Kayzer/ Factoor/ Prins ende Kameristen/ *in liefd bloeynde/* den 1^{en} des Hóymaands/ t' jaar. 1584. [A 4^v]

Voorreden.

Allen kunstlievenden Lezers/ wenscht lust tót/ vlyt in/ ende recht ghebruyck van alle ghoede kunsten

D.V. KÓORNHERT.

HET zyn nu vriendlyke Lezer gheleden wel XX. Jaren/ dat ick bemerkende de overvloedighe ryckdommen onzer Nederlandscher talen enighen onlust/ daar inne nam datmen zó ghantschelyck zonder alle nóód ghewoon was te lenen ende te lortsen van vreemde talen/ t' gheen wy zelve meer ende beter t'huys hadden/ derhalven ick voor my nam myn moeders taal weder in haar oude ere te brenghen ende haar kleed/ dat van zelfs ryckelyck was ende cierlyck/ vande onnutte lappen ende vuyle bródderyen te zuyveren/ na myn klein vermoghen/ welck myn voornemens beghinne men heeft moghen zien komen int werck in enighe boexkens by my vertaalt ende in druck uyt ghegheven ende zonderling inde Officien van Cicero/ maar niet meer dan wel beghonnen hebbende werd zulck myn voornemen behindert/ overmidts de menichvul-(A 5)dighe muylbanden der plackaarten alsdoe den druckeryen anghedaan.

Waar na ick wezende balling in vreemde landen uyt oorzaken voorschreven/ beghonnen hebbe ghehad te maken/ eenen Neerlandschen *Grammaticam*, maar doort ontberen van alle myne armoede/ benódict zynde om met mynre handen arbeyd myn kost te winnen/ hebbe ick dat myn voornemen anderwerven moeten verlaten: daaromme alsnu/ inden jare LXXXIII. my verthoont zynde dit boecxken/ was my het lezen vant zelve niet min lustich dan het zien van dien ghants buyten myn hope/ te meer nóch na dien ick t'zelve boecxken zó zonderling nut vand tót myn nu dick verhaalde voornemen voorschreven/ te weten tót beteringhe van onze Nederlandsche tale/ daaromme icks in my zelven zulx moste pryzen dat ick myn penne niet en mocht bedwingen/ met dit myn gheschrift allen Nederlanders oud ende jong/ man ende wyf tót het lezen van dien te raden. Want ghelyck de mensche zonder reden niet anders en zoude zyn dan een ander onredelyck dier/ alzó en is hy zonder de sprake niet veel anders dan een wild beest. Ghemerckt de sprake de menschen [A 5^v] verzelt verenicht ende te zamen kóppelt met onderlinghe vrundlyckheyd ende bediensticheyd: want de tale is een vroedwyf der zinnen/ een tólck des herten ende een schildery der ghedachten/ die anders binnen den mensche verborghen ende onzichtbaar zyn: twelck *Socrates* fyn te kennen ghaf als hem by een vader zyn óórdel gevraaght zynde van een jongskén daar toe zeyde/ spreeckt zoon op dat ick u magh zien. De tale dan schildert de verholen ghedachten zó bevallyck óf vrucht-

baarlick voor t'ghehóór van anderen; datmen die met lust ófte met nut te recht magh anschouwen: zonder ander verwe tót het pinceel der tonghen ófte pennen daar toe te behoeven/ dan een verstandighe ende ryke tale. verstandigh is zy als haar wóórden zyn zó duydelick/ dat zy/ óf ten eersten aanzien/ óf door een waynigh inziens/ niet anders dan de klare sterren inden duysteren nacht haar zelven openbaren ende verklaren. Maar ryck is de tale die van zódanighe verstandighe wóórden heeft overvloedighe verandering.

Dat nu onzer voorouderen Nederlandsche tale zó verstandigh ende ryck is gheweest/ zietmen in hare schriften ghants vreemd zyn-(A 6)de van alle schuim der vreemder talen: de welcke namaals door vreemde Heren ende vreemdtongighe landvooghden met der zelver ghezinde/ begraven is gheweest met invoeringhe eens bastaards tale. Deze heeft tót nóch toe als een slavonische Ismael den meester ghemaackt ende t'huis inne ghehad. Daar uyt hy haast verstóten zal worden/ indien daar komen vele liefhebbers vande echte taal/ nu weder als vanden dóden uytter aarden niet zonder gróte ende moeyelyke arbeyd opgegraven ende int leven ghebracht door den schryvers van dit boexken. Deze zyn waarlick daarinne niet minder na te vólghen/ dan te pryzen van zó lustighen/ ja landnutten zake: dient aller menschen spreken ende schryven niet tót lust van anderen? hoe magh óock iemands spreken óf schryven anderen verlustighen/ dien de ryckdommen der cierlyke wóórden tót uytbeelding zynre meninghe ontbreken? óf hoe magh hy met zulx anderen nut zyn die niet ghereed heeft eyghentlyke verstandighe wóórden? Immers men ziet daar teghen de meeste onlusten/ twisten ende verwerringhen veróorzaackt te werden/ door qualick óf duysterlick zyn mening uyt te spreken óf te schryven: [A 6^v] t' welck dan ghedyt tót moeyten vande rechters/ tót nut vande Taalmans/ ende tót verderf vande pleyters.

Tót verminderinghe van zulke quaden ende tót vordering van veel ghoede dinghen/ dient de ghoedheyd eenre talen: ende hier toe is nut/ deze inleydinghe tót het wel spellen der wóórden/ deze tót het rechte verstand vande zin/ ende dit alles tót opening vande duere der kunsten/ zó vant cierlyck als vant bewyslyck spreken ende schryven: is dan dit kleyne boexken niet dienstlyck tót gróte zaken?

Dit is de zoete kaerne van deze note/ valt de bolster bitter de vruchts zoetheyd is beter. heeft de niewicheyd eenighe zwaricheyd inne (wat niewicheyd derft zwaricheyd?) der leergherighen ghewoonte zalt alles licht ende lustigh maken/ want lóón verzoet den arbeyd. Wat arbeyd byden schryvers van dit boecxken ghedaan is ter liefden van hun moeders tale/ om die weder in haar oude eer ende staat te brengen/ zal eer van hun navólghers ende hulpers in dit vruchtbare ende eerlyke werck ondervonden

ende ghenoten worden: dan van andere onnutte ende traghe wespen/ verachters vant gheen zy niet en verstaan/ dats van alle ghoede kunsten ende tuchtelyke (A 7) arbeyd/ ghelooft veel min verstaan moghen worden.

Maar ghy Eglentierkens vaart manlyck vóórt/ met deze uwe zó nutte als lóflyke arbeyd in deze anleydinghe der jonckheyd/ van den nederen trappe des welspellens tót de hóoghste vande welsprekentheyd/ tót opstyghinghe na de welcke doort gróót behulp van deze uwe arbeyd ghevordert zullen zyn/ jongskens van acht jaren zulx dat hare verstanden niet min dan nu jonghers van veerthien jaren (na de langdurighe pynbancken der wetten vande Latynse tale) bequaam zullen wezen tót alle ghoede kunsten. Alzó meyne ick dat dit u zó loflyck beghin/ óóck andere vruchtbare verstanden begheerlick ende lustich zal maken/ om met u de handen te slaan an dezen vruchtbaren ploegh/ ende u dit nut ende pryslyck voornemen tót der jonckheyds welvaren ende d'eer vande Nederlandse taal ghezammentlick helpen voleynden. [A 7^v]

Verzinning inden druck overmids deses spellings onghewóónheyd eensdeels ghevallen.

Blad.	Reghel.		
9.	19.	<i>voor</i>	dat/ <i>leest</i> dan
9.	25.	<i>leest</i>	Redenkaveling
16.	13.	<i>leest</i>	byghevoeghden
24.	8.	<i>voor</i>	gheluyen/ <i>leest</i> gheluyden
26.	15.	<i>leest</i>	van ouds ghehad.
27.	2.	<i>voor</i>	zóch ende zocht/ <i>leest</i> zoch ende ick zócht
27.	4.	<i>voor</i>	volck/ dórst/ <i>leest</i> vólck/ dorst.
27.	9.	<i>voor</i>	korl <i>leest</i> kórl
40.	26.	<i>voor</i>	faelt <i>leest</i> faalt.
45.	2.	<i>voor</i>	comen <i>leest</i> connen
53.	16.	<i>voor</i>	alze <i>leest</i> alsze
59.	9.	<i>leest</i>	aerzelings
73.	12.	<i>voor</i>	luytk <i>leest</i> luyck
76.	18.	<i>voor</i>	baren <i>leest</i> barer
87.	16.	<i>voor</i>	kaetse <i>leest</i> kaetste
91.	27.	<i>voor</i>	slacht <i>leest</i> lascht
97.	8.	<i>voor</i>	uy u <i>leest</i> uyt u
103.	2.	<i>voor</i>	was <i>leest</i> ons
103.	3.	<i>voor</i>	by <i>leest</i> luy
103.	4.	<i>leest</i>	Fransoyzen.
112.	1.	<i>leest</i>	gheëchte

Watter meer is kan de verstandighe Lezer lichtelyck beteren.

Onderscheidlyke veranderingh/ int ghewoonlyck ghemeen Nederduytsch spellen
nódish/ als in

	aa/ ende/ ae.
aa	haar/ waar/ paar/ blaar/ schaad/ maar.
ae	haert/ waerd/ paerd/ blaeten/ schaets/ maert. aay/ ende ay.
aay	ic zaay/ maay/ draay/ kraay/ waay.
ay	say/ een lay/ hay/ kay/ way/ blay. o/ ende ó.
o	een zo/ ho/ op/ tis bol/ my dorst/ vol/ ick rock.
ó	alzó/ vló/ hóp/ een ból/ ick dórsch/ vólck/ een róck. oo/ ende óó.
oo	ick loof/ hoop/ het roock/ ick coock/ bood.
óó	ghelóóf/ een hóóp/ de róóck/ ick cóóp/ een bóót. uu /ende ue.
uu	uur/ natuur/ huur/ duur/ stuur/ schuur.
ue	huel/ buel/ dueghd/ duer/ stuer/ schuer. u/ v/ ende w.
u	uyl/ uyt/ uyen/ uyer/ uytrecht.
va	vyl/ vuyl/ veyl/ vuyster/ vyghen.
wa	wyl/ wyt/ wuyteren/ wyer/ wier. g/ gh/ ende j.
ge	dagge/ zegge/ wegge/ waggelen/ diggelen.
ghe	daghen/ zeghe/ wegghen/ waghenaar/ zyghen.
je	ja/ jes/ jóck/ jicht/ juyst/ verjueghden. s / ende z.
s	sarren/ semmelen/ een sock/ sóp/ sonder sy/ suffen.
z	zarp/ zemel/ het zóck/ het zóp/ zy/ zuchten.

De letteren int uytsprecken te noemen.

a. be. ce. de. e. ef. ge. ha. i. je. ka. el. em. en. o. pe. que. er. esse. es. te. u. va. wa. ex.
ye. zedde. [A 8^v]

Twe-spraack van t'spellen ende eyghenschap des 1 Nederduytschen taals.

Dat eerste capittel.

Van d'eyghen grondwóorden end' uytheemsche termen.

Roemer ende Gedeon.

Bon jours Neef. G. ghoeden dagh *Cozyn*. R. ey ziet hoe fyn slaat onze tong *discoord*.

G. elck verduitscht en verduistert anders wóord. R. wats dat te zeggen? G. als ick voor *bon jours* ghoeden dagh zeg/ is dat niet verduitscht/ en voor Neef *Cozyn* is immers verduistert: want Neef een eighen Duits wóord is/ en *Cozyn* een Fransóys basterd. R. en *basterd* is dat niet mede een basterd? G. Neen in trouwen. R. hoe zó/ ist niet óock Fransóys? G. Ja/ maar zy (2) hebben t'zelfde vanden Duitschen gheëft. R. zó mochtmen van d'andere mede zeggen. G. gheensins/ want dit is van twe enckele Duitsche grondwóorden t'zamen ghezet. R. berecht my dat breder. G. Eerst moet ghy weten/ dat de Fransóysen ghesproten zyn vande Vranken die nóch Vranken-land bewonen ende Duits spreken: óock dat de huydighe Franse taal/ na den onderghang des Roomschen Rycks/ uyt de Roomsche óf Latynsche ende Duitsche spraack/ gheraapt is: ende dat het Duits een oude eyghen taal is/ bestaande meest uyt

grondnamen ende wóorden van ⁺een silb; merckt van u t ó p , t ó t u t e e n , als h ó ó f d , haer, ó ó gh, nues, kin, mond, tand, tong, ó ó r, wang, hals, ⁺Eensilbighe grondwóorden. borst, arm, buyck, been, bil, die, knie, scheen, voet, etc. vóort aerd, lucht, vier, heet, koud, bier, bróód, vleesch, hout, steen, stoel, banck, huis, bóóm, zout, smout, etc. ende ick zie, h ó ó r, spreek, eet, drinck, schryf, lees, min, haat, gha, sta, ben, koom, etc. Dit zyn eensilbighe eighen grondwóorden onzes taals. R. tis waarheid. maar wat wildy daar mede zeggen. G. datmen/ om te onderscheiden/ een vreemd van een eighen wóord/ hier op achten moet: want ist een enckel w ó ó r d (3) ófte n a a m , t'welck wy ghebruiken/ zonder een Duytslyker der zelve betekenis inde plaats te hebben/ zó hou ick t'zelue voor Duits: hoe wel het óock Fransóys óf

dierghelycken zou moghen zyn. Want elck moet bekennen/ dat kap, kussen, zack, banck, dagge, kabel, plaats, slaaf, haast, fel, rond, sóld, ryck, kóórd, bóórd, dubbeld, blaau, ghaarde, stóffe, sluis, etc. als óockfalen, loven, glissen, pissen, graven: ende ontellike dier ghelyke goede oude eighen Duitsche namen ende wóórd en zyn waar na de Franssen ghebóótt hebben/ *cappe, couszin, sacq, bancq, dague, chable, place, esclave, haste, felon, rond, soulede, riche, chorde, bord, double, bleu, jardijn, estoffe, escluse*, ende *faillir, loüer, glisser, pisser, graver*: ende zó vóórt. R. dit ontken ick rondelyck vander Fransóysen weggen: waar mede wildyt bewyzen. G. Dat het meest eensilbighe grondwóórd en zyn: datse breder betekenis int Duits hebben/ datter óock veel ghesprotene ende t'samenghesette wóórd en van zyn/ die met de Franse taal óf hun wyze van t'samenvoeghen gheen ghemeenschap hebben. Wy zeggen een zack, ick zack, gheeft hem zyn zack dats óórlof/ een draf-(4)zack, dat een vuyl vraat betekent/ óock een kap, ick kap, zy verzet haar kap, de kap vant huis, verkapt, kaper, kaproen. vóórt pluymkussen, slaapbanck, speelplaats, slaverny, haasticheid, felheid, besólden: daarmen anders als dees leste wóórd en uyt het Fransóis quamen *hatete, felony* ende *soudoyeren* zoude moeten zeggen. Dan de wyl onze taal verre d'oudste ende ryckste is/ is dit bewys ten over vloet: als ghenoech zynde/ dat onze ouders voor de opkoomst des Franssen taals wóórd en ghehad hebben om deze dinghen te noemen. R. ick neem t'bewys voor vol an/ van zulcke ende dierghelycke enckele grondwóórd en: maar de t'zamengezette waar an zalmen die kennen? G. an de enckele/ daarze van ghesproten zyn. R. hoe dat? G. Neemt ons eerste kijfwóórd/ als *basterd*, dat (komt mochtmen zeggen) van *bast* ende *aard*, die niet na het pit maar na de bast-aard; vóórt *avontuur* van *avond* ende *uur*, alzómen zeyt Ghód gheef u een goed avond uur (voor ghoet gheluck) dezen dagh: ende *anker* komt van *an keren*, *pylóót*, van *peylen* met het *lóód*: *boerdeel* van *boert* ende *deel*: als een plaatse daarmen boertery handelt/ (5) *bancket* van *banck* ende *eet*, *bancketteren* van *bancket* ende *teren*: *partyen* van *paart* ende *tyen* (dat trecken betekent) *ghordyn* van *ghord-in*: *plackaart* van *plack* ende *kaart*: *aleman* van *al* ende *man*. t'blyckt óock eensdeels an de wóórd en (óf *verba*) die daar van komen datse echte kinderen zyn: want men zeyt *verbasterden*, *avonturen*, *ankeren*, etc. ende niet *verbasterderen*, *avontureren*, *ankeren* zómen zeggen zoude alsoe uyt het Fransóis quamen. Dit zy van eenighe int kort/ zelf zuldyer dierghelycke veel konnen bedencken. Besluytende houde ick dat

alle wóórden diemen bewyzen kan/ hare betekenis uyt grondwóórden van onze taal te spruyten/ ghoed Duits zyn/ al zynse byden Fransóysen óf andere vólkeren/ zó wel óf meer int ghebruyck als by ons: die door onze mewaricheid/ lichtelyck ons naar andere talen voeghende/ daar en tusschen onze eygen taal verwaarlózen: ende alzó den roem draghende van uytheemsche talen best te kunnen leren/ óóck de schand behalen/ dat wy in ons eyghen taal achtelóós zyn; slachtende den ghenen die ander luyden zaken bedillende hun eyghen nut verzuymen. R. door u kout (6) zoud' ick lichtelyck van voornemen veranderen/ als die ghezint was myn Neefken by u te besteden om Fransóys te leren/ dat ick hem best eerst ghoed Duits by u leren dede. G. ontbeid/ daar verght ghy my te veel. R. hoe zó? G. eensdeels/ Overmits onze spraack in korte Jaren herverts/ (sedert dat wy met de Walsche steden onder een ghemeen Vórst ende hóf zyn gheweest) zó zeer met uytheemsche wóórden vermengt is/ dattet schier onder t'vólck een onghewoonte zou zyn enkel Duits te spreken. Ten anderen dat ick zulcx bestaande eer allemans spót op my laden zoude/ als int minste dies anghaande iet vorderlyx int ghebruick brenghe/ zó J. Jan vande Werve⁺ ende anderen voor ons is weder varen. te meer nu wy aldus met uytheemsche vólkeren vermengt/ en van vreemdtongighe Heren beheerscht worden: dies eender van d'onze zich onlanx beklaaghde/ in een Revierein/ dat de grondlike onderghang des Nederduytschen taals te beduchten is/ zó daar niet by tyds in verzien werde. T'welck niemand vreemd behóórt te duncken/ alzó t'zelfde in Judeen/ Griekenland ende in Italyen/ met de Hebreusche/ Griexe ende Latynsche spraken gheschiet is. (7) dat onghelyck machtigher vólkeren ende beter geschichte talen waren als wy ófte onze tale nóch is. R. Liever wat Revierein is dat/ zó ghyt kent het zou my lusten te hóren. G. tis na d'oude sluer ghedicht/ dóch om dattet ter zaken wel dient zalt u villicht behaghen/ ick zal bezoeken wat ick onthouden heb/ aldus beghint het.

⁺Joncker Jan van de Wervens, *Schat der duytscher talen.*

REVIEREIN.

Een oud ingeworteld misbruyc doet my nu vrezē
 D'anstaande verwoesting die tót nóch toe belet// is
 Misschien verwondert u/ wat dattet magh wezen
 T'is/ dat de Nederduytsche spraack aldus besmet// is
 Met menigh uytheems onduyts wóórd datter in ghezet// is
 Diemen alle daagh nóch veelvoudigh ziet vermeren

Zó dat onze moeders taal by naast verplet// is
 Dits een beklaghlyck ding dat elck wel magh deren
 Dat wy Neerlanders die al ander spraken konnen leren
 Ons eyghen angheboren taal zó onhebbelyck spreken
 Als wy een duyts voor groete met *bon iour saluterer*⁺
 En scheyden met *bon soir*, is dit gheen teken
 Van verwaantheid óf waantmen dat ons wóorden ontbreken
 Om eyghentlyck in duyts die zin te verklaren?
 O neen/ onze spraack is ryck ghenoegh dit heeft ghebleken
 Datmen wel ghoed duits sprack eer dees ander talen waren
 Ja men heeft die uyt het duits en latijn ghaan vergharen
 Nu zietmen ons na vuyl sletten uyt dien mishóóp sporen
 Dus doende ghaat het Nederduyts gheheel verloren.

⁺*bastaard-woorden.*

Van den uchtend tóttē avond waar ick koom waar ic gha
 Ick hóór niewers duyts spreken zonder vleck óf rempelen
 Maar men spreekt my veelyds toe dat ick niet en versta
 Gha ick ter kercken die heten zom *tempelen*
 Daar *allegeert* een *minister*, wel ghoede *exempelen*
 Vol *parabelen*, *misterien*, *glosen* en *secreten*
 Dat heet dan een *devoot sermoon* byden sempelen
 En zó men my iewers nóódt ten eten
 Daar krygh ick een *Servyet* als ick ben ghezeten
 En t' is *Cousin óf frere* hebt *loyeuse couragie*
 Dan leestmen de *benedyst* zó elck van u magh weten
 Alsmen ghód wil dancken/ óóck schaftmer *potagie*
 Voor pótspys/ vóórts *venaisoen* en zulx na *dusagie*
Marmolaad en *sucaten* by boter en kaas
Excellente dranck en *delicate* spys/ verdryft daar quellagie
 En dan ist t i b i , *amoy*, *avous*, *profaas*.
 Int lest leestmen de *gracy*, is dit duyts? neent eylaas
 T'syn distelen die het ghoede zaad versmoren
 Dus doende ghaat het Nederduyts gheheel verloren.

Onder hóghe en laeghe in ambachten handel en neringhe
 Het is ghants nódelóós datter enigh breder bewys// zy
 Men spreecker al quaad duyts byzonder in slants *regeringe*,
 Daar vallen *executien*, *apointementen* en *compositi*

Men *procedeerter* en *appelleerter* voor de *justici*
 Voor den *officier*, *magistraat* óf *gecommitteerde*
 Onder kóópuy/ spreekmen van *expresse conditi*
 Van *asseurantien*, *compromissien* en *t' geconquesteerde*
 Van *abus*, *calculati*, *different* en *t' geaccordeerde*
 Van *negotiatien*, *conquesten* en zó vóórtaan
 Van *Crediteurs debiteurs* en *t' verobligeerde*
 Dat haar *naulyx* een *gheleerde*// somtyds can verstaan
 Dan komen *bond-schryvers* voorspraken en *taalluy* ter baan
 Die willen *Notarisen advocaten* en *procureurs* zyn gheenoemt
 Heet een *stadschryver Secretaris* óf t'is *qualyck ghedaan*
 En ghy word met een *edict* óf *mandement* van hen verdoemt
 Ja dat meer is menigh hem van dit *misbruyck* beroemt
 Dat hy als *magnifyck* na lust heeft verkoren
 Dus doende ghaat het *Neerduyts* gheheel verloren.

PRINCE.

Wy *Rymers* die *Ghód wouts Retorykers* ghenaamt// zyn
 Ghebruiken mede voor *welsprekentheid* zulck' *eloquentie*
 Ziet hier een *verwarring*// als wy *versaamt*// zyn
 Wy hebben een *blason* met ons *advys* óf *sententie*
 Wy spreken van *Compositie* en van *inventie*
 Van *elocutie*, *termen*, *soluti* en *disputatie*
 Hóórt dit *relas pronunceren* gheeft *audientie*
 Het wort *Poëtelyc gemoveert* tót *recreatie*
 Dits een *redyt*, dats de *conclusi*, dits d' *arguatie*
 En *solveert* dit *propooost* op het *facondste*.
 Dan doet onze *factoor* een *proloogh* óf *narratie*.
 Wat dunct u ghy *Heeren*: ick zeg *behoudens* u *Jonste*
 T' zyn grove *fauten*, (in zulck *Duits* ghezeyt opt *rondste*)
 Dus wilt u met die *schandvlecken* niet meer *quellen*
 Oeffent een *zuyvere spraack* zó *verwerfdy ghonste*
 En leert door de *L e t t e r k u n s t* wel *voeghen* en *spellen*
 Door *R e d e n k a v e l i n g* vaste *bewijsredenen* stellen
 En wilt also *R e d e r y c k s* *lieflyckheid* oorboren
 Werende dat het *Nederduyts* niet gheheel gha verloren.

R. Daar zyn de faylen wel aengheroert: maar quamer nu d' een gheleerde óf dander/ (10) die zyn tyd met naarsticheid (na het zuiveren ende verryken) int heerlyck maken ende vercierren/ zyns moeders taal wilde besteden/ de gheleertheyd uyt uytheemse tongen daar in brengende/ zo Aristoteles/ Cicero ende andere/ ons nóch te nut in haar spraken ghedaan hebben/ zó mocht óock zulck werck den nakomelingen nut zyn. G. Ja zó mochten wy zulcken die ons een voorvechter verstrecken zoude vólghen ende metter tyd iet vorderlycx uyt rechten; *Erasmus* (onzer aller roem) heeft wel verstaan *foedum esse hominem in ea lingua videri hospitem, in qua natus est.* ende *I.G. Becanus* heeft om de oudheid onzes taals te bewyzen/ ^{+Eras. de pronuntiatione.} ende naackte uytlegginge der grond-wóorden te vinden/ zeer gróte neersticheyd ghedaan: dóch gheen van beiden hebben hen landsluiden/ in hun angheboren taal/ hare gheleerdheit/ ervarentheit ende gheslepen óordeel mede gheedeelt: maar moghelyck wat gheleerde metter tyd zulx te weghe brenghe zal: tot onuytsprekelycke nutbaarheyd zyns Vaderlands. Want ick niet van der ghener ghevoelen ben/ die wanen dat gheleerdheit verkeerdheit⁺ maackt/ dewyl ons de ervarentheit/ by alle vólkeren daar gheen gheleerdheit met allen is/ recht anders te (11) kennen gheeft: Dies ^{+Of gheleertheit nut is.} zoud ick wenschen dat wy Hóllanders eens de gheleerdheit smaken mochten in ons eighen sprake/ die wy nu met gróten arbeit uyt onbekende talen moeten zoeken. T'is gheen wonder datmen nu *Platoos* óf *Aristoteles* ghelyck in gheleertheit niet en vind/ anghezien veel kloeke verstanden/ tót den smaack der zelve niet eens en komen: andere slóven hun leerzaamste tyd int leren der talen aff/ en tót bedaaght verstandt komende moetenze die nóch met gróte moeyten onderhouden: dit magh dikwils de huiszórgh qualyck lyden: haddent de voors. óock aldus moeten doen/ zy zoudent villicht zó verde niet ghebrócht hebben. Ende mochtment óock nu elckander in ons moeders tale vroet maken/ dat een vader met zyn zoon/ een gróót vader met zyn enkel/ de schippers in ze/ de bouwheren int veld/ ende elck op zyn ambacht/ onderling voor tydverdrieff grondlyck vant belóop der Natuurlyker dinghen met merckelyck onderscheid mochten óf konden spreken/ men zoude zonder twyfel meer gheleerdheit/ hógher kennis/ ende bescheidelycker óordeel/ op de baan hebben. Dan dit is zwaarlyck ghemene mans bedryff/ Ghód zal moghelyck enigh Vórst daar toe verwecken (als hij in Vranck-(12) ryck an Franciscum ende in Italyen an verscheyden Prinsen ghedaan heeft) die de Nederlandse gheleerdheit vorderen zal. R. óf dit nóch een wyl na bleef zoud ghy daar en tusschen myn Neefken wiens leerzaamste tyd duer lóópt niet willen onderwyzen? G. het staat my zwaar voor. R. ist dóch u ampt.

G. Ja/ na de ghemene lóóp houd ick school voor elck dient belieft/ maar ghy spraackt om den Jonghen ghoed Duyts te leren: zoud' ick dat aennemen/ en zou dan u gheld/ des Jongmans kóstbare tyd/ en myn moeyelycheid verloren zyn/ zó waart nutter ghelaten. R. t'zal moghelyck beter locken. G. om my te lócken/ is de voorslaghe onghgrond. R. grondlyck ghesproken/ maackt ghy de zwaricheid niet te gróót. G. eighenbaat mocht zulx veróorzaken/ maar wat zou my daar toe porren tót myn nadeel. R. laat eens hóren u bezwaar. G. Daar zyn in onze ghewoonlycke wyze van spreken en schryven zeer veel veroude ghebreken/ zó dat onze taal wel wat verketelboet/ beter gheschickt ende verryckt behoefte te wesen. R. wilt my zydy ledigh na dat ghy tyd hebt hier van onderrechten/ moghelyck waar het naverhaal voordeel mach doen. G. Voor dees tijd ben ick le-(13)digh (dóch boven een uur niet) ende om vriendschaps wille bereit u hier in na myn vermoghen te believeen/ dóch zal ick om tót eighentlyck verstand te komen de zake van onderen op behoeven te verhalen. R. zó doet.

Het tweede capittel.

Nópende de klinckletteren.

De Letterkunst óf Grammatica bestaat in vier delen als Spelling, Maatklanck, Oorsproncklyckheid ende T'samenvoeghing der wóorden/dats *Orthographia, Prosodia, Etymologia*, ende *Syntaxis*. Het eerste deel om voor voets te beghinnen bevat eerstelyck de Letteren óf boeckstaven: die worden de jueght ghemeenlyck voor ghestelt XXVII. in ghetal van verscheyden maxel/ te weten:

a b c d e f g h i k l m n o p q r r¹⁾ f²⁾ s t u v w x y z.
a b c d e f g h i k l m n o p q r r¹⁾ □²⁾ s t u v w x y z.
 A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U W X Y Z.

+Belanghende het maxel der zelve/ de Schryffletteren zyn de Griexe zeer ghelyck hoewel de hare wel zo kreweligh ende slordigh laten als de onze; óf wyze nu van ^{+Maxel der letteren.} henluy/ óf zy van ons hebben/ laat ick *Becanus* me ghewerden. De Hóófdletteren hebben óock gróte ghelykenis met de hare/

- 1) ronde r
- 2) staart-s.

dóch treckense wat na der Hebreuscher letteren omtreck/ maar de Ghemene print-letteren houd ick voor eyghen Neder-duytsche letters schoon van maxel/ zich zelf over al ghelyckende ende van rechte lynnen t'samen ghevoeght: het ghevoelen is by zommighe/ datse uyt een lind ófte langwerpigh stuxken parkement óf pampier eerst ghevonden ende gheleyt zyn: wantmenze altsamen daar mede op enerlei wyze vouwen kan/ tselve alleen recht legghende zonder buighen. R. dats waar ick hebt de kinderen int school wel voor tepeling zó zien doen/ óóck heb ickse wel af ghemaalt ghezien in zulcker voeghen/ t'welck niet onhebbelyck liet. G. der zelve klinckletters zyn van zulckdanighen maxel/ dat inde a welke letter het leeghste ende onwerkelyckste gheklanck heeft/ het maxel der vier ander begrepen is: als de e (alleenlyc ghesloten zynde om van de c onder ghescheden te worden) is het voorste deel des (15) zelve letters/ de .i. het afterste/ breeckt de voet af ghy hebt .o. ende opentse boven ghy vint de .u. de naam des letters .l. betekent by ons na tmaxel des zelve letters een rechte maatstóck; ick zoude van zulx meer kunnen bybrenghe/ maar om onze tyd alsnu tot het voorghenomen werck te besteden/ zullen wy best vóórt vant gheklanck spreken. Onder de voors. letters zyn vyf *vocalen*, die wy *klinckers* zouden⁺ moghen heten/ om datse by haar zelve gheklanck gheven. R. hoe? *klinckers*/ zyn dat niet ^{+klinckers} ghebacken stenen/ my staat voor zommighe de zelve letters *luyers* ófte *klaickers* noemen. G. ick wil om de naam niet twisten/ maar reden ghevende myns ghevoelens/ gharen den gróten hóóp het óórdel bevelen: de steen meen ick dat uyt enerhande óorzaac haar naam ontfangt/ als *klink-aard* hetende óf by verkorting *clickerd*, want men zeit *clickers*, zó zou de letter ende de steen een letter namentlyck/ d/ verschelen: maar al haddenze een naam/ hunluy werck is zó heel verscheiden/ ende nochtans zynze in de wercking zó ghelyckfórmigh/ dattet niet wanschickelyck zou zyn. *Vox* is meer een stem als een gheluyd te zeggen/ óóck is *luyer* daart voor een kinds windel ghenomen wort (16) van ghans andere betekenis/ dies ick my ant klincken houde; byzonder om de eenstemmigheyd int overzetten van *Consonans* die wy *Meklinker* noemen: Nóchtans liever de naam van klincken nemende dat het eerste wóórd is en des teghenwoordighen tyds/ als van klanck dat van klincken komt ende verleden tyd betekent. Deze *klinckletteren* zyn dan *a, e, i, o, u*, de *y*⁺ verstreckt het durigh lang óf dubbel gheklanck van *i*/ al de ander letters zijn *Consonanten*, dats *Meklinkers*, om datse by haar zelve gheen⁺ maar ^{+y} van den byghevoeghden *klinckers* haar gheklanck kryghen/ hier zoumen moghen ^{+Meklinckers.} by brenghe der zelve onderscheid/ ende óf se by haar

zelven niet enigh blazend gheluid hebben als met st/ alst zonder klincker uytgheperst
 wordt wilmen iemant tót stilstand óf stilzwyghen beweghen: maar wy zullen best tót
 ons voornemen komen. Deze letters worden nimmermeer klinckers maar onder
 de klinckers isser twe als i ende u die somtyds Meklinkers worden. R. waar
 an mercktmen dat. G. Belanghende de i wanneer die t'zy voor ófte int wóórd/ d'eerste
 letter van een silb is ende datter een klincker vólght zó isse veelyds een
 Meklinker: als (17) in Jan, ia, ient, iicht, ióck, iuck, beiaghen,
 ver-ienten, tiilpen, ghe-iont, beiuckt, etc. Maaralzóie/ eentweklanck
 óf *diphthongus* verstreckt/ in niet, niemand, wie, die etc. en datmen
 om iet ende iemand te spellen het zelve gheklanck moet hebben/ schynt de
 bovenste alghemene reghel hier in ghezwackt/ dies speltmen veelyds ient ende
 iicht met /g/ als gent ende gicht, daar nóchtans de /g/ by ons in ghene wóórd
 alzulcken schralen ende slappen gheluid heeft/ óóck is men verlegghen om ies,
 iesse, iesus, etc. te spellen die inden zelve graad staan. R. zoumen dit moghen
 beteren. G. lichtelyck men late de /g/ haar eighenschap behouden/ de i alze een
 meklinker verstreckt een zonderling maxel ghevende ⁺aldus j.R. t'behaaght my wel/
 heb óóck t'selfde by enighen zó zien ghebruiken. G. zó veel de /u/ anghaat/ die ⁺j
 wort den kinderen in tweërley ghe-⁺stalte voorghehouden/ als /u/ ende /v/: d'eerste
 acht ick een klincker, de tweede een Meklinker te zyn/ hoe wel deze /u/ ⁺u/v
 veelyds voor een meklinker wort ghebruickt/ t'welck int Latyn zó onschickelyck
 niet en valt/ als in Duits: overmits wy drie gheklancken hebben/ die met u beghinnen/
 als uu/ ue/ uy: by zommighe wort (18) deze /v/ óóck als een klincker gebezight/
 die ure *hora* aldus schryven vre dat van vre *pax* niet te onderscheiden is: zommighe
 schryven aldus wr, wt, wl, makende van een meklinker een klincker dat
 heel wanschickelyck is. R. in welker voeghen wildy dit beteren. G. Dat deze /u/ na
 hare aard altyd een klincker en deze /v/ een meklinker verstrecke: Dit zelfde heb ick
 met een gróót welghevallen ghespoort dat C. *Plantin* in zyn ghedruckte *Grammatica
 Despauterij* ende elders over al onderhouden heeft/ zó wel de /i/ als /u/ in de ghemene
 als óóck inde hóófdletteren haar byzonder maxel ghevende: daar die klinckers ófte
 Meklinkers zonderling verstrecken. R. dat vind' ick zeer ghoed ende ghe-⁺gront
 óóck licht om vólghen. G. Nu an de klinckers, dier hebben wy (met meest alle ⁺klinckletters.
 talen ghemeen) vyve zó ghezeit is/ met de welke (na myn mening) vyf de meest
 verschelende onderscheidelyke gheluyden uyt ghebeelt worden/ ende van die zelve
 worden by ons de ander min verschelende gheluyden/ na dat die van der zelve
 gheluid iet ontlenen/ t'samen ghevoeght; daar van wy

hier na zullen spreken/ komende an de t w e k l a n k e n . maar eerst dunckt het my nódigh (al hoe wel ick met *Erasmus* ende (19) *A. van Meetkercke*⁺ ghevoele *quod soni vocum scribi nequeunt*) u vander zelve k l i n k e r s eighentlyck gheklanck iet wat te zeggen ende met haar omstandicheden te ontwerpen/ op dat ghy int onderscheid der verschelende gheluiden opt zelve lettende/ na datse dan van deze t'samen ghezet zyn onderscheidlyck óórdelen zoud moghen.

⁺*Erasmus de pronuntiatione. A. Mekerchius de veteri pronuntiatione linguae Graecae.*

De /a/ in alle talen d'eerste letter zynde/ na veler mening uyt óórzaack/⁺ datze het leeghste ende onwerkelyckste gheluyd heeft/ alzó int spreken het openen des monds voor ghaat/ vólght dit gheluid wat wydachtigh ghapende zonder tong/ tanden/ óf lippen te roeren/ als in d'eerste silb van *amen, amo, abel, apen, aker, azyn, ha, fa*. Hoe wel dit gheklanck by elck een niet even zuyver valt. De *Ionici* van ouds ende nu de Westphalinghen ende Overlanders sprekenze uyt de mond wat rond treckende ende klinckt bynaast als onze afghetekende/ ó. De Schóttē ende Zewen buighenze wat na de /e/ als /iae/ maet/ ghenoegh onze ae ghelyckende.

⁺a

De /e/ komt vóórt met een uytpuilende kin/ tende des tongs teghen d'on-⁺derste tanden: als ghy my hoort uytē in *ego, echo, me, te, ere, ezel, be, re*, in des zelfs gheklanck (20) is óóck verschil/ de Fransóyzen sprekense voor een /n/ óf /m/ komende/ meestentyd uyt als a. voor *entendement, antandeman, zeggende*. Desghelyken gheschiet by ons alze voor /r. komt in *per, vermis, sperma, verzien, om verd, sterck, merckt*, etc. Daarze nóchtans in *verwe, kerck, merck, werck*, etc. haar vorighe eyghen gheluyd behoudt.

⁺e

De /i/ komt wat grynzende vóórt de tong an de bovenste backtanden⁺ roerende: hóórt na my in *yzer, ypen, yver, my, dy*: enighe zonderling in Braband treckenze wat na de e. ende klinckt benaast als /ei. Welck gheklanck van /ei/ daar teghens by velen als /ai. klinckt/ daar van hier na.

⁺i

De /o/ ende /u/ (waar in het meeste misbruick is) behoeven naerstighe⁺ opmerking: vooralghaslaandedat de klinkers elck ander in gheklanck minst ghelyck zyn ende meest verschelen. De o word na haar maxel met int rond gheboghen lippen leeghlyck (als de a.) uytghesproken: in *homo, hola, open, over*, gheef ick u mondeling haar eyghen geluyd/ na myn mening gheen ghemenschap in gheklanck met de/a/ hebbende: maar meerder ghelyckheid met de Westphaalsche /u/ die bynaast uytghesproken word als onze oe.

⁺o

Een ander gheluid neemt de /o/ somtyds an/ in onze ghewoonlyke uyt⁺ spraack wat ghelyckheits hebbende met /a. dies zommighe t'selve met /oa.

⁺ó

andere met /oi. (daart durigh ófte lang valt) hebben willen af beelden: wy gheven hem een bytéken/ om de minste verandering/ óóck om dat wy het enckele slechte/ ende het breede/ durighe óf langhe gheklanck des zelven gheluids zouden onder scheyden konnen: hóórt myn mening des zelfs in óghen, óren, nóód, dóód, c ó ó p m a n , etc.

De /u/ doet int uyt spreken de lippen voor uyt puilen de tong an de voorste onder tanden brenghende/ als ghy hóórt in d'eerste silben van ure, duren, huren, buren, veel verschelende van hoeren, boeren, etc. ende dies vande Westphaalsche /u (die zy in du als doe uit spreken) t'vorighe gheklanck heeft meer ghelyckheid met der Grieken *ypsilon*. Hier meen ick u met de mond der vyf-klinkers eighen gheluid ghenoeghzaam uytghebeeld te hebben/ t'welck ick met de pen als voorzeit niet doenlyck achte: dewyl wy uyt der voorouders wercklycke ende naackte beschryving niet eenstemmigh konnen afnemen hunluy mening. Dóch meen ick datmen meest int uyt-(22) beelden der zelve daar op behoef te achten/ datse elckander in gheklanck minst ghelyck zyn. Onderscheidlyck hóórde der vorigher eyghentlyck gheklanck in d'eerste silben van elck vólgende wóórd a b e l , e r e , y v e r , o v e r , u r e . Slecht ende enkel in dezer ghelyke wóórd en/ b a l , b e l , b i l , b o c k ⁺(*hoedus*), b u l (een var:) maar dubbeld volkomen ófte breed/ lang en durigh/ hóórtmen der zelve geklanck in/ b a a r , b e e r , b y t , b o o r , b u u r , d i e m e n ⁺dubbelklinkers dies d u b b e l k l i n k e r s zoude moghen noemen: alzó onze voor ouders t'selve *aa* langhe óf durighe geklanck (alst in een silb voor óf tusschen m e k l i n k e r s staat) *ee* met twe der zelve letteren afgebeeld hebben. hoe wel datmen nu ter tyd hier te *y* lande voor de /aa/ de /ae/ ende voor de /uu/ de /ue/ of /ui/ meestendeel bezight/ *oo* als d a e r , h a e r , e n d e h u e r , h u i r schryvende/ nóchtans hóórtmen dat in dezer *uu* ghelycke wóórd en t'gheklanck van de/a/ ende /u/ lang óf durigh valt even als de /e/ i/ ende /o/ in d'ander voorverhaalde wóór-⁺den. Dóch de /i/ alzó die in onzen a/ b/ twederhande maxel heeft/ het een enkel t'ander dubbeld en verknócht/ zoud ick ⁺y raadzaam vinden dat deze /i/ altyt een enkel óf slecht/ en deze y/ een durigh óf lang ghe-(23)klanck behilde: zó w e l s c r y v e n , k y v e n , b l y v e n , e t c . als s c r y f , k y f , b l y f , met y spellende. hadden wy der andere klinkers óóck zulken middel/ t' sou niet qualyck voeghen datmen d' eerste silben van g h a a f e n d e g h a v e , v a n h e e f e n d e h e v e v a n l o o f e n d e l o v e met eenderley letter schreef/ alzó wy inde i raden te doen. De Grieken hebben in *o micron* ende *omega*, dierghelyken onderscheid. De Latinen ende andere onze naburen onderscheiden dit voors. langhe gheklanck der klinkers in een silb voor meklinkers komende/ ⁺nu ter tyd niet/ van ouds meent *Erasmus* isser onderscheyt gheweest. Maar ⁺*Erasm. de pronunt.*

de klinker alleen staande ófte den silb eindende valter onderscheid/ want anders klinkenze in *Iaceo, doceo, lego, studeo, stilus*, als in *Iacto, doctor, lector, stultus, stilla*. Diesvólghens ist by ons óock een inghe-wortelt ghebruyck/ dat een klinker de silb eindende meestentyd lang óf⁺ durigh van gheklanck is/ hoe wel datmen hem enckel schryft. Dit onderscheid van kort ende durigh⁺ gheluid der klinkers/ dunckt enighen raadzaam met *accenten*, te onderscheiden/ zonder verdubbeling van letters te maken óf te bezighen: zommighen behaaght datmen t'maxel der letteren verstelle om alzó (24) alle klinkers/ dubbelklinkers ende tweklancken elck met een zonderling eighen maxel af te beelden/ alzó *P. Ramus* in zyn Fransóyse Letterkunst zich onderwonden heeft te doen. Maar my ghevalt der ouder wyze beter: om redene/ datmen den leerlinghen/ lichtelyker vyf letters wel kan leren onderscheiden/ ende vóórt d'ander gheluyden na datse vande zelve t'samen ghezet zyn: als datmen hem XXV. klinckletters van verscheiden gheluid wel zou kunnen doen onthouden. De *accenten* maken belemmering int schrift/ t' is óock zó ghereed nóch een letter te maken als een *accent*, ende t' is den ankomelinghen lichter te vatten/ dat twe letters langher klincken als een/ dewyl al onze tweklancken die dóch lang van gheluyd zyn/ óock alzó van twe letters ghemaackt worden. R. De /y/ ee/ ende /oo/ t'samenghezet/ zyn by ons int ghebruick/ maar de /aa/ ende /uu/ t' samen te voeghen dunckt my onnódighe niewicheyd: want ist niet even veel hoement schryft als men weet dat met /ae/ ende /ue/ het lang gheklanck van /aa/ ende /uu/ afghebeeldt wordt. G. ghy zegt wel/ zómen de zelfde letteren alzó t'samen ghevoeght/ niet tót ander gheklanck en behoefde onder de tweklancken/ alzó ghy nóch hóren zult: dies- (25) halven zó wy int spellen eenparighe ghelyckformicheyd zoeken/ mostmen óock de /a/ ende /u/ als de ander klinkers dubbeld schryven: t' welck byden overlanders int ghebruick is/ óock vintmense alhier wel in oude drucken ende schriften/ alhoe wel t'selve nu by velen vreemd ende onghewoonheyd schynen zal/ de ghewoonte midts de nódzakelyckheyd en eenparighe ghelyckstemmicheyd/ zalt voor ghoed doen aennemen. Den Latynen ende anderen zoude de /ee/ ende /oo/ daar wy toe ghewent zyn immers zó vreemt schynen. Andere (als ghezeit is) vinden beter datmen het lang óf dubbel gheklanck aller *vocalen óf k l i n k e r s*, met een enkel letter ghelyck het korte scryve/ dóch de zelve daarze lang klincken met een *accent* óf bytéken aftekene: t' welck my niet gheheel mishaaght/ dóch dewyl het onzen voorouders behaaght heeft/ dubbelheyd van letters te bezighen/ ende dat óock de bytékens na mijn inzien belemmering int schryven maken/ ben ick meest ghezint byt oude te

blyven. R. de zaack wel inziende bekenne ick datmen immers zó licht /aa/ als /ae/ ende /uu/ als /ue/ óf /uy/ ófte als een /a/ met een bytéken te schryven heeft/ daarom waart int ghebruyck ick mene t' zou nut ende (26) pryslyck ghevonden worden. G. Om int ghebruyck te brengen vind ick de meeste zwaricheyd/ men most de hófschryvers/ stadschryvers/ druckers/ ende schoolmeesters/ hier toe bewegen/ en wie zal den kater dien bel aanbinden: Dóch ist mettet verhaalde alleen niet ghebetert/ inde /o/ ende /oo/ is immers zó gróót verschil (alzó voor gheroert is) te weten het rechte geklanck vande /o (met d' ander klinkers minst ghemeenschap hebbende (na onze mening) ⁺hóórdy my slecht ende enkel uyt spreken in deze wóórden/ *non, rhombus, fontes, fons, constans, comma*, tselfde gheklanc myns menings moetse ⁺o van ouds ghehad hebben als men *sont, dicont, poblicum, colpam, volnus*, voor ⁺sunt, *dicunt, publicum, culpam, vulnus* schreef/ want dit vorighe gheklanck van de /o/ ⁺Erasm. de pronun. enighe ghelyckformicheyd heeft met de Westfaalsche /u: Daar het ander gheluyd vande /o/ dat ghy my hóórt enkel ende kort uyt spreken ⁺in *nos, noster, fortis, hoc, vox, propter, quod*, meer ghemeenschaps heeft met de /a/ het welck ick tsy alst ⁺o kort ófte lang is/ zoude raadzaam vinden aldus /ó/ af te tekenen: wildy van my merckelyck onderscheid des zelven letters ⁺hóren/ merckt opt verschelende gheluid inde (27) vólghende wóórden/ op ende hóp, om ende óch, een zoch ende ⁺Onderscheid in o ende ó. ick zócht, een bock (hoedus) ende een stóck, opslocken ende schócken, schol ende schóver, wol ende vólck, my dorst, ende ick dórsche, tis bol ende een ból des spinróckens/ hy is dol ende een dól inde royschuit/ een sock an de voet/ ende het zóck des vrouws/ een bot visch ende ghebód, ick mocht ende ick brócht, kort ende kórl, porren ende pórtje: in onder, ongezond, droncken, grond, hóórdy deerste: in óf, ós, pót, tót, zót, etc. hóórdy de tweede. R. bylo hier merck ick een gróót verschil int gheklanck dezès letters daar ick nóyt op gheacht hebbe. G. overmids ghy het eyghen gheklanck der wóórden wist/ eer ghy schryven leerde/ valt v het onderscheid vande verschelende uytpraack eens zelven letters niet zwaar/ dóch een vreemde die onze taal leren wil/ blyfter in versuft. R. dats wel af te nemen maar hoe wildy dit beteren? G. met het voorverhaalde bytéken. R. dit zal by velen als ófmen niewicheid wilde invoeren ghelasterd worden. G. ergherlyke óf onnódighe niewicheyd ben ick inde grond vyand/ zaagh dóch ghaern/ met de minste verandring zó doenlyck is/ datmen onze taal volkomentlyck ende schicklyck moght spellen. (28) De Hebreen/ Grieken/ ende Hóóchduitschen hebben voortyds om de verscheydenheyd des gheluyds af te tekenen/ verscheyden bytékens óf tittels in haar schrift ghevoeght. R. hebben

wy zulken voorschrift waarom zoument in ghelyken gheval niet om beters wille vólghen/ maar zegt my hoe 't by hunluy is toegheghaan. G. het blyckt uyt oude munt/ óóck by de ghetuychenis van Jeronymus ende andere/ dat de Jueden tót de Babilonische ghevangkenis een ander maxel van letteren (met den Samaritanen ghemeen) ghehad hebben: oubólligh van fatsoen/ den huidendaagschen onghelyck/ dóch van ghetal/ kracht ende uytspraack eens/ de ichtighe zoude Esdras ghevonden hebben ende zyn in ghetal XXII. altemaal meklinkers/ der welker vier als *Aleph*, *He*, *Vau* ende *Iod*, voor klinkers by den ouden Hebreen somtyds ghebruickt zyn geweest met *Aleph* endé *He*, een /a/ óf altemet een ander gheklanc uytbeeldende/ met *Vau* een /o/ óf /u/ met *Iod* een /e/ óf /i/ ende somwyl wel andere; dies haar sprake voor den leerlinghen bezwaarlyck te lezen valt/ alzómen gheen zekere reghels heeft/ wanneer deze letters haar eighen óf welck der klinkers gheklanck zy hebben/ (29) dan by raming óf uyt de ghewoonte lezen zy haar schrift: Namaals heeftmen de punten óf tittels (tót behulp der leerlinghen) boven/ in/ ende onder de letters gevoecht/ waar mede nu haar taal onderscheidelyck kan ghelezen worden: Dóch de gheleerde lezen meestendeel nóch zonder punten om dattet dick twyfelachtigh is wat mening d'oude schryvers in zommighe wóorden ghehad hebben/ welker beduyding met de verandering van een tittel dickwils veel verscheelt óf gheheel strydigh is: ende des niet teghenstaande/ zietmen ons onder elckander tót haten/ vervólghen/ ja tóttér dóód toe twisten/ als de gheleerde dickwils zonder hulp des heylighen gheests (vermits de voorgaande twyfelachtigheid) des schrifts zin/ herwerfts ende derwerfts draayen. De punten zyn na zommigher mening wel 400. Jaar na Christus gheboorte eerst ghevonden. Hoe de Grieken ende Hóóchduitschen met byzondere bytékens verscheiden uytspraack afmercken is velen ghenoech bekend: De Latynen hebben óóck voormaals enighe letteren onverscheydelyck gheschreven als de /o/ ende /e/ in *voster* en *vester*, *advorsum* en *adversum*, *votare* ende *vetare*, *convollere* ende *convellere*, (30) *amploctere* en *amplectere*. De /i/ ende /u/ in *lacrume* ende *lacrime*, *maxumus* en *maximus*, *optumus* en *optimus*, *lubido* en *libido*, *pulcherrumus* en *pulcherrimus*. De /o/ ende /u/ in *poblicum volnus colpam* zó verhaalt is. De /ae/ ende /ai/ in *caesar* en *caisar*, *magnae* en *magnai* en zó vóórt/ dat metter tyd ghebetert is door naarstighe en verzóchte schryvers: zó behóren wy elck na vermoghen óóck te doen. R. onze ouders hebben alle bytékens ende tittels ghemyt alzó t' ghebruick van dien moeyelyck valt ende t' schrift daar me ontciert is: dies zoud ick beter raden t' maxel des letters wat te veranderen. G. dat behaaght my óóck best/ ende dat meer is wy hebben

hier toe voorschrift an den Denen die een byzonder gheklanck vande /o/ ⁺niet met een bytéken/ maar met een doorslaghen o aldus ø afbeelden dóch/ alzó dit voort ^{+Deensche ø} eerst (in myn zin) alte gróte verandering zou maken/ mochtment voor dees tyd mettet bytéken verzoeken ende óf t' selve verzuimt word/ en by d' een aenghenomen by d' ander niet/ zó blyft altyd de ghewoonlyke spelling onverandert. Daarmen óock twyfelachticheid int wóórd vermoet/ is hier middel/ om de verscheidenheid af te beelden/ zó wel inde enkel (31) als dubbel/ oo. R. vindmen bay de voors. gheluiden van /o/ ende /ó/ zich te verlanghen óf verdubbelen onderscheidlyck? G. Ja men merckt ⁺in de vólghende wóórden/ kool *carbo* en kóól *caulis*, hoop *spes* hóóp *acervus*, ick koock spys ick kóók ófbreke ick sloot *claudibam* een slóót ^{+oo en óó.} *fossa*, ick poot *planto*, een póót *pes quadrupedis*, roock *odor*, róóck *fumus*, ick bood gheld voor een bóót, ick loof *laudo* en ghelóóf *fides*, met nóch ontelbare: Welker gheluyd óock doort voorgaande bytéken onderscheiden wort. Want evenghelyck in hoop *spes* het gheluyd van op verlangt is/ alzó is óock in hóóp *acervus* het gheluit van hóp verdubbeld/ merckt int uytspreken van op zó ghy de /o/ lang inde mond laat worden daar komt o op / t' eerste deel van open ófte met een h. hoop *spes* af: alzó dat na myn mening de /o/ in op, open, ende hoop *spes* een is: als óock in zon, zone ende zoon. Maar van hóp de /ó/ als voren verlanghende word hóóp *acervus* alzó dat in hóp, hopen, *cumulare*, ende hóóp *acervus*, een zelfde gheklanck ghehóort wort/ dat de /a/ wat ghelyker is/ als in de ⁺vorighe. Tselve gheluyd beelden de Hóóghduitschen uyt/ met /aa/ na den ⁺Zuri-(32)schen *Dictionaris*: zó ick achte heeft der *Syrischer* eerste letter die zy ^{+Hóóghduitsche aa.} *Oleph* noemen t' selve gheklanck ghehad. uyt al t' welcke ick besluyt/ dat het eerste by ons niet afghetekende gheluyd het rechte eighen gheklanck van een o behóort te zyn. R. dit onderscheydlyck gheluid/ na ic bemercke is heel nódigh ghebetert/ want het selve behalven de onschicklyckheid door de verscheidenheid des betekenis/ gróte duisterheid ende misverstand in een sprueke lichtelyck mach veróorzaken: dies verwonder ick my dat het selve niet eer ghebetert is. G. verscheiden schryvers hebben haar wel onderwonden te doen/ maar heeft tót nóch toe gheen vóortghang ghehad: enighe hebben t' vorighe gheluyd vande /o/ in om ende op met een /u/ willen helpen schryvende um ende up maar vinden haar in vele wóórden daar t' selve gheklanck is verlegghen/ zó ghy nóch horen zult. Andere hebben de ⁺/óó/ met /oi/ ende /oa/ willen onderscheiden schryvende oick, koipman, ick hoir, gheloif, etc. ófte ^{+oi} /oack, koapman, hoar, gheloaf: dóch is hier mede t' verschelende ^{oa} gheklanck inde enkel/ o/ ende/ ó/ niet ghe-

betert; óóck is de/ oi/ de óy in m óy, b e r ó y t, n ó y t alte ghelyck/ hoe wel in deze wóórden het gheluyd vande ó ende niet (33) van /o/ voor de /y/ ghehóórt word/ t' welck andere voor ons óóck wel ghemerckt hebben schryvende m o a y, b e r o a y t, etc. maar de /oa/ is gheheel vreemd/ ende nieu:⁺ daar teghens ons bytéken gheen verandering inde ghewoonlyke t' samenvoeging der letteren inbrengt/ ende óóck ^{+oay.} int enkel gheklanck zyn kracht evenghelyck bewyst. R. ick moet bekennen dat ghy my hier in met ghoeid bescheid vernoeght hebt: maar isser nu nóch meer te zegghen.

Het darde capittel.

Vande tweklancken.

Dit zy vande klinkers ende dubbelklinkers (lópender wyze) ghezeit: van deze maacktmen de *diphthonghen* diemen *tweklancken* zou moghen noemen/ om datse van twe ófte meer der voornoemde vyf klinkers onderscheidlyke eigen gheluiden t'samen worden ghezet: men noemt óóck enighe der zelve *triphthonghen* dats *drieklancken*, die van drie klinkers ghevoeght wórden: maar wy zullense hier onder den naam van *tweklancken* alle bevanghen. Der zelve isser int ghebruick die (34) inden druck ghebezicht worden/ ende elck bekent zyn XV. van de welke enighe by velen met zonderlinge letters verscheydelyck gheschreven ende afghebeeld worden: alzó dat hier in mede zeer gróót misbruyck is. R. daar op verlangt my u ghevoelen te hóren/ hoemen die recht ende wel met onderscheidlike ghelyckfórmicheid voeghen zal kunnen. G. onze ouders hebben de zelve gheluiden met twe ófte meer klinkers (die zy in gheklanck naast zyn en van der welcher gheluyd zy iet schynen te ontlennen) afghebeeldt: dies ick houde dat met /ae/ een gheluyd vallende tusschen de /a/ ende /e/ (t'welck ons de schae-⁺pen met haar b a e leren) moet uyt ghebeeld worden; óff t'selve nu met verknóchte letters ^{+ae.} ófte onverbondene afghebeeldt word/ daar zoud ick luttel onderscheids in maken: ende desghelycks met zommighe andere mede/ dóch alzóze al niet verknócht willen gheschreven zyn/ ófte zich aen een voeghen laten/ zoud' ick na d'oude sluer de letters op zich zelve na elckander stellen/ ende de voors. XV. tweklanken aldus uyt beelden. a e⁺,

^{+XV.} *tweklanken.*

ai ófay, aay, au, aau, ei ófey, eeu, ie, ieu, oe, oey, óy, ou, ue, uy, nu hóórt scherpelyck elx gheluyd/ nau ghaslaande ófse elck/ der klinkers voor verhaalde (35) gheklanck/ na datze vande zelve zyn t'samen ghezet/ niet⁺ eenpaartich ghelyck zyn: met /ae/ spel ick blaeten, kaekelen, kaeze, ^{+ae.} kaetsen, schaetsen, baerd, haert, waerd, kaerd, paerd, staert: hoe wel tót nóch toe daar mede meestentyd uyt ghebeeld is/ het durighe gheklanck van /aa: dies men in twyfel is welck der zelve gheluyden verscheidelyck ghemeent word/ alzó dat de Zeewen niet te beschuldighen zyn als zy J a e t m a e t qualyck uyt spreken. dewyl wyt al t'samen qualyck schryven. het is wanschicklyck datmen de /e/ by de/a/ stelt/ ende der zelve gheluyd alst⁺ een silb zyn zal met de /a/ niet vermengt. in a y is de /a/ kort/ zó ghy hóórt⁺ in/ l a y, h a y, k a y, b l a y, maar ^{+ay} durigh hóórdy de zelve in ick z a a y, m a a y, ^{+draay} d r a a y, k r a a y, w a a y: even ^{+aay} alzó hóórdyze in /au/ ende /aau/ ick g r a u, ^{+sna u} s n a u, b a u, k a u, g h a u, ende ^{+au} b l a a u, g r a a u, r a a u, p a a u. Deey hebby⁺ in g h e y t, z e y d, r e y c k e n, ^{+aau} s c r e y e n, r e i n, c l e i n, welck gheluyd tusschen de /e/ ende /i/ vallende ende ^{+ey} gheen ghemeenschap hebbende met de /a. nóchtans als /ay/ meest uyt ghesproken word; alzó dat hier het misbruyck is inde uyt spraack ende niet int schryven/ t'welck dies óock zwaarlyckst te helpen ófte te voorkomen is: alzómen als voorzeid de gheluyden (36) niet schryven kan. R. ick merck wel dat ghy ze zonderling uytspreeckt/ maar t'verschil is niet zeer gróót/ dies niet te verwonderen dat menigh gheen onderscheid daar in maackt: maar als ghy deze dus onderscheidlyck zoud willen uytghesproken hebben/ zou dat den Rymers niet qualyck passen? G. Deze hebben hun *figuren*, waar duer hen gheóórloft is een letter na ghelegentheyd te verstellen: als de Latynen doen *olli* voor *illi* schryvende/ alzó óock wy b e k i n n e n voor b e k e n n e n, b r i n g e n voor b r e n g h e n. R. ick ben ghepaayt/ ghaat vóórt. G. het korte gheklanck vande /e/ voor /u/ komende/ vind' ick in onze spraack niet/ ten waar in uytheemsche wóórden/ ⁺als in *Europa, Euphrates, Euripides, Euzebius, Deuteronomium, Hoogh-teutsch*, etc. maar de /e/ durigh zynde/ hoordy in ^{+eu} e e u, l e e u, s c h r e e u, ^{+eeu} s n e e u. De /ie/ beeld uyt des kievits gheluyd in z i e, b i e, i e t, n i e t, etc. ^{+ie.} ⁺vóórt in n i e u w, ick h i e u w, etc. voor de /u/ komende. ^{+ieu.} Der koeyen eyghen ⁺gheluid zyn wy ghewoon uyt te beelden met /oe/ in z o e t, g h o e d, v r o e d, b o e t, h o e d e n, r o e d e n, v o e d e n, etc. welck gheluid ^{+oe} ghemeenschap hebbende met het gheklanck van /o/ ende /e/ meen ick daar mede by ons ouders wel afghebeeld is: zommighe bezighen hier (37) voor /ue/ niet menende het scrale gheluyd by ons voren de /u/ toe-gheëyghent: maar der Westfalinghen /u/ die zonder /e/ by henluy dit zelue gheluyd in d u. bykans uyt-

brengh: andere gebruyken na de Franse wyze ou. maar alzó de Fransen (na myn mening) een oubóllighe/ zware ende wanschicklyke wyze van spellen hebben/ behaaghtet my beter by d' oude spelling te blyven/ ende e u/ na e e u, a u, o u, etc. schickende de spelling in zich zelven ghelyckfórmigh te maken/ ende dat elcke letter op alle plaats en erley kracht ende gheluyd hebbe: kan ick dit niet treffen (zó dóch de volkomenheid quaad te treffen is) dat is my leed/ ick meen in dies myn best ghedaan te hebben/ neemt de wil voort werck. Dit vorighe gheluyd smelt met de /y/ in koeyen, bloeyen,⁺ roeyen, boeyen, etc. maer in móy, póy, hóy, róy, ghóy, dóy, óyt,⁺ beróyt, hórdy voor de /y/ het gheklanck vande ^{+oey} /ó/ by ons afghetekent t'welck zommighe wel ghemerckt hebben die o a y t, ^{+óy} b e r o a y t, etc. zó ghezeyt is schryven. De /ou/ hórdy in o u d, h o u t, z o u t, g h o u d - g h u l d e n, ⁺ m o u t e r y, etc. Daar de /u/ achter de /o/ klinckt als voor achter /a/ ee/ ende /ie/ hoemen dit gheluyd (dat wy immers niet missen moghen) zoude ^{+ou} uyt beelden/ de (38) ou/ voor /oe/ stellende/ weet ick niet/ oock hoemen g h o e d, *bonum* ende g h o u d, *aurum* zou onderscheyden. R. ick hebt óock niet konnen af nemen/ maar na myn beduncken willen zyt onder de a u brengen hoe wel (immers by ons) d'eerste silb van g h o u d e n ende g h a u heel verscheidelyck klincken. G. Dit dunckt my óóc/ maar villicht dat hunluy uyt spraack met d' onze verscheelt. Vóórts nópente de u e daar mede⁺ zoud' ick na het oude gebruyck d u e g h d, v r u e g h d, j u e g h t, l u e r e n, z u e r e n, t r u e r e n, spellen alzó met /uy/ u y l, b u y l, ^{+ue} v u y l, l u y, l u y e n, ⁺ k r u y e n, r u y e n, h u y d e n, u y t, s c u y t, die van u u r, s c h u u r, myns achtings in gheklanck veel verschelen. R. dat zou een ^{+uy} schaep mercken. G. Daar hebbyze al. R. is nu u gróte bezwaarnis al af gheleyd: tót nóch toe ghenoech ick an u spelling ende waar wel te vreden dat ghyze myn Neefken in zulker voeghen leerde. G. wy hebben t' verschil nóch niet al. T' gheklanck by my met u e af-ghebeeld/ word óock verscheidelyck gheschreven/ zommighe schryven d o e g h t, v r o e g h t, maar dit wederleyt zich zelven: Andere ja meest elck nu ter tyd/ hier in den Fransóisen vólghende/ zetten de /e/ voor de /u/ schryvende: d e u g h t, v r e u g h t, etc. Maar de Hóóch-⁺duit-(39)schen ende Latynen (zó ghezeyt is) de e u in *neuter* ende Hóógh t e u t s c h tót een ander gheklanck gebruykende/ zyn ^{+eu voor ue.} onze eenpaartighe spelling hier in ghelyckfórmigher: de wyl wy de /u/ after de /a/ ee/ ie/ ende /o/ komende/ in zulcker voeghen met d' andere letters vermenghen/ alzó dat wy van ouds (blykende by oude schriften) niet e u maar u e, in dezen gebruyckt hebben tot dit geluid: ende zouden met recht der Fransóisen spelling met de Latynse heel strydygh zynde in dezen/ immers niet vólghen.

⁺Maar enighen behaaght de Franse wyze te beter/ om dat sy de u e , dan bezighen in
 plaatse van oe/ by ons verhaalt/ ghevende de /u/ somtyds het ghe-⁺klanck dat wy ^{+ue voor oe.}
 de /o/ toegheÿghent hebben schryvende/ u m ende u p menende daar mede te ^{+um/up.}
 verkomen de tittel die wy tót onderscheid vande /o/ ghebruyken/ maar beróven alzó
 de /o/ ende /u/ bayde van hun eyghen gheluid/ noemende de /u/ na de Westphaalse
 wyze als /oe/ inden a/ b: het wóórdeken d u als d o e uyt-sprekende/ daar nóchtans
 die zelve letter een gheheel ander gheluyd heeft/ in d' eerste silb van d u r e n ,
 d u w e n , niet ghelyckende/ by ófmen d o e r e n , d o e w e n zeyde: haar schrale
 gheluyd datse heeft in d' eerste silb van u r e , behoudse in (40) m u n t e n , h u t ,
 g h e b u r e n , die van m o n d , h o e d ende b o e r e n zeer veel verschelen: hier
 ghevense dan de /u/ een bytéken dat na myn achting op de /o/ beter past/ makende
 de minste verandering ende de meeste ghelyckfórmicheyd: byzonder om de /oo/ ende
 /óó/ te onderscheiden/ óóck datmen de /o/ zonder aftekening haar natuurlyck gheluid/
 dat wy haar inden a/b. gheven/ die noemende na myn mening als in d' eerste silb
 van/ o v e r , o p e n , niet ghevoeghlyck benemen kan: dóch is my niet onbekend dat
 zy hier in den Overlanders vólghen/ dan alzó wy die in alles zonder onschickelyke
 verandering niet vólghen moghen/ behóren wy meer te trachten om onze taal int
 gheheel te beteren/ als om henluy in enighe dinghen te vólghen: dewyl wy nóch niet
 toestaan dat hun wyze van spellen beter is als de onze. Vóórts valter verscheyden
 spelling ⁺om de tweklanck /uy/ uyt te beelden meest elck staatse toe in b u y t , b u y l ,
 l u y e r , b u y e n , aldus gheschreven/ maar alse t' beginsel van een wóórd is/ ^{+uy}
 zynse verlegghen om u y t , u y l , u y e r , ende u y e n (dat by ons een ajuin is) etc. te
 spellen/ hoe wel an de zelve wóórden niet anders faalt als de voorste letter na te laten:
 evenghelyck van b a a r d , b e e r , l e e u , de (41) voorste letter wech nemende/
 a a r d , e e r , ende e e u word ghespelt. Nóchtans vintmer ontellike vele die de
 voorgaande wóórden qualyck spellen/ zom nemen de /v/ óf /w/ in de plaats spellende
 w t , v u y t óf v y t : Maar dat se hier verlegghen zyn/ komt uyt óórzaack/ dat men (zó
 ghezeyt is) deze /u/ somtyds voor een meklinker bezicht: d' welck na blyvende hebdy
 hier een zekere voet om/ u y l , v u y l , v y l , w y l , u y t , u u r , u r e ende v r e
 onderscheidlyck te schryven. R. tis alzó. G. om nu vande klinkers te komen ghebreeckt
 ons onderscheid ⁺inde dubbel ende durighe /y/ voor heb ick verhaalt dat wy deze /y/
 over al voor een langhe óff durighe klinker bezyghen alsze an gheen ander klinkers ^{+i/y/ü.}
 verknócht is/ maar inde tweklanken ismense ghewoon voor een enkel /i/ te bezighen
 t' welck wy onverandert laten/ om niet alte veel nieuwichheids in te voeren. Maar zó
 wanneer bayde de enkele letters zonderling uyt ghesproken

worden/ d' eerste t' lest van een silb/ de tweede t' eerst van een vólghende silb verstreckende/ als by de Latynen in filiis, viis, etc. zoud' ick om t' meeste onderscheid raden twe enkele /ii/ te bezighen ófte een onderscheydlyke /ij/ met een rechte neerghaande start; om hy is niich van ick (42) nygh te onderscheiden/ en om partiich, vriicheit, klaiich, wildwaiich te schryven: Als ons dit zelfde in ander klinckletters die niet verknócht geschreven worden ghebuert/ zó mochtmen aldus twe punten daar boven stellen als beërven/ gheëndt/ gheëert/ gheëdel/ etc. ófte aldus schryven be-erven/ ghe-end/ etc.

Het vierde capittel.

Vande me-klinkers en talschrift.

Hier willen wyt by laten de klinckletters belanghende/ en vóórt int ruygh de Me-klinkers overhalen/ onder de welcke de *b* en *p*, *d* en *t*, *f* en *v*, *c* en *k*, *s* en *z*, *v* ende *w*, gróte gemeenschap t'samen hebben/ ende by den onervaarnen dickwils d'een voor d'ander ghebruyckt worden. De *b*⁺ en *p* in *abt*, *beslabt*, *krabt* ende *tapt*, *lapt*, *klapt* verschelen in geklanck wainigh/ als óock de *d* en *t* in *ghód*, ^{+b/en p.}
pót, *ghlad*, *ghat*, *pad*, *spat*,⁺ ende de *f* en *v* in *veyl*, *feyl*, *vel*, *fel*, *ick vyn*, *fyn*. Dit heb ick u int⁺ kort angheroert/ alzó int spellen van dit ^{+d/t.}
 elckander zeer (43) ghelyckend gheluyd veelyds gedoolt word: Nóchtans wilt ^{+f/v.}
 niet schicken datmen *krapt* en *klabt* zou scryven om dat vant een *krabben* vant ander *klappen* komt/ óf *ghót* ende *pód* om datmen *ghoden* ende *póttē* zeit: maar alst in rymen te pas komt/ heeftmen óórlóf om bequameylck een letter wat te buyghen. Nópēde de /f/ die is scherper van gheklanck als de /v/ de welke wat leechlycker uyt ghesproken word. De /c/ is int Duits weynigh nut/⁺ want wat die voor /a/ o/ ende /u/ klinckt/ daar in dient ons de /k/ die t' selve gheklanck voor /e/ ende ^{+c}
 /i/ heeft: ende wat de /c/ voor /e/ ende /i/ doet/ daar toe magh ons de /s/ dienen die t'selve gheluyd voor alle klinkers heeft: dies wortse van zommighe als een onnódighe letter uytghemonstert: dóch om een Griexechien Hebreusche schin met ons anghenomen letters af te beelden moghen wy /c/ niet ontberen: wantse voor de /h/ komende ende tusschen /s/ en /h/ gestelt/ ons de zelve letters helpt verstrecken/ in óch, dóch, nóhtans, ick lache, króche, kiche, ende in schap,⁺
^{+ch. sch.}

⁺s chop, schip, schicht, schop, schut, etc. Dat enighe de /gh/ voor /ch/ willen bezighen vind' ick pryslyck ende nódich in wóorden die vóórt met /gh/ ⁺gh. vervoeght worden: als dagh, (44) zagh, haagh, reegh, zygh, buygh, etc. om datmen daghen, zaghen, ryghen, zyghen, buyghen zeyd ende niet dachen, zachen, etc. want het gheluyd van gh (na myn ghevoelen) zó wel voor als achter klinkers komende/ in gheklanck met ch verscheelt/ zó wel in ick lagh dat van leg ende ick lach daar van lachen komt: als in gharen ende Charon, ghy ende der Grieken chi. Van ouds plechtmen hier óock op te achten/ in den Ghentschen *Boëtius* ghedruct/ int Jaar 1485. vind' ick/ voegh, wegh, dueghd, hóogh, jaagh, lagh, etc. met gh. ghespelt/ maar lachen, achter, etc. met ch. Want de gh is te dick ende zwaar van gheluid in lachen, *ridere* te bezighen/ óock zoumen t' selve wóórd van laghen niet onderscheiden kunnen/ ten waar men lagghen schreeff/ waar in het scherpe gheklanck van chi, nóch min gehóórt word: dies zoud' ick de /c/ laten behouden haar ghewoonlyck gheluyd ende bezigen die óock daar de /k/ in gheklanck verdubbeld om de niewicheid te ⁺myen/ van /kk/ te schryven: dóch datmen de /k/ meer bezighe als na vorighe ghewoonte vind' ick betamelyck/ alzó wel voor /a/ o/ ende /u/ als voor /e/ ende /i/ ⁺k daar wyze dóch nódlyck ghebruyken moeten/ (45) want het schickt immers qualyck datmen/ kemmen ende cammen, kennen ende connen, etc. schryft/ dat dóch wóorden zyn die an elcanderen hanghen. Belanghende ⁺/s/ ende /z/ daar in word zeer gedoolt want men de /z/ nu metter tyd niet/ ófte heel waynigh bezight/ daarze ⁺/s/z. onze ouders (ende dat niet zonder óorzaack) overvloedigh ghebruyckt hebben/ blykende an de oude drucken ende brieven: wat onderscheid wilde ghy my int gheluyd van deze vólghende wóorden gheven alsze alle met /s/ gheschreven worden/ daarze nóchans onderscheidlyck klincken: als saay van Honskóten ende ick zay, een sant óf heyligh ende zand vande Duinen/ saly ende zaligh, ick semmel ende zemel, somtyds ende zommighe, som ghelds ende zon, sold, óf soudy ende zólder, de sóp ende het zóp, een sock an de voet ende het zóck inde borsten/ zonder sy ende zy, simmen ende zinnen, sinxen ende zinghen, suycker om zoeten ende een zuyccker óf zuyger/ suffen ende zuchten: met ontellyke dierghelyke/ diemen nu altsamen met /s/ spelt/ nóchans heel zonderling uytspreect. Om dezer ghelyke wóorden te kunnen ⁺ onderscheiden zó merckt dat de /s/ scherp ende lichter gheklanck heeft ⁺ ⁺s. vóórtkomende de (46) tong an t' verhemelt des monds rakende/ maar de /z/ heeft ⁺ ⁺z. dicker gheluyd de tong ant bovenste tand vleesch brenghende. Ick weet wel dat de Overlanders deze twee letters veelyds recht anders als ick

verhaalt hebbe/ ghebruyken/ de /z/ voor /ts/ ende de /s/ voor /z/ ófte voor /s/ naat hen past/ bezighende. Dóch hebben onze voorouders/ de z e , e e n z o o n , z o n , etc. met z, gheschreven diesvólghens zuldy bevinden dat wy de z, veel ende de s, minder behoeven/ daar wy nu int teghendeel de z, wainigh ende de s, steeds in haar plaats ghebruiken. Om te onderscheiden de v ende ^{+w}, zó merckt dat de v met de lippen an de bovenste tanden roerende ende de w, met een open mond ende uytpuilende ^{+v/w} lippen uytghesproken worden/ zó ghy merckt int zegghen van v a , v e ende w a , w e , etc. dóch omt misbruyck in dezen ghehelyck te voorkomen/ zoudemen deze twe letters den kinderen/ ghelyck als de andere m e k l i n k e r s met een byghevoeghde klinker moghen leren noemen inden a/ b: ende in plaats daar men nu zeid u, v, d u b b e l v v, zegghende u, v a , w a . Waar mede verhoedt mocht worden/ datmen in deze letters (die dóch in gheklanck veel verschelen) niet meer als in d'ander ghemene letters (47) dolen zoude. R. Die redenen zyn ghoed/ dóch zalt den schoolmeesters vreemd schynen wilmen den a/ b/ verstellen. G. Den leerlinghen zalt zó veel te nutter wezen/ ende t' zal zonder twyffel velen Leermeesters die t' ghebreck mercken wel behaghen: my ghedenckt dat (ick lezen lerende) in ons school twe ghemaalde aanzichten hinghen/ d' een met de lippen an de bovenste tanden/ d' ander met een open uytpuilende mond gheschildert/ by de welke de voors. twe letters ghestelt waren/ op dat wy die mochten leren onderscheiden/ al dees en dierghelyke moeyten waar met het voor verhaalde voorkomen. Diesvólghens zoud' ick de ^j een meklinker zynde óock j e noemen/ ende het/ a/b: (die voors. letter /j/ daar in ^{+je} voeghende ende de ene r, die ons dóch niet nut is/ na latende) zoude by het vorighe ghetal van XXVII. letters blyven: de welke men na⁺ der Hebreen ende Grieken wyze in drie maal neghen letters zou moghen verdelen/ daar van d' eerste neghen een ^{+Vant Talschrift} enkel ghetal/ de tweede een ghetal van thienen/ ende de leste neghen t' ghetal van honderden verstrecken zouden. Om deze volkomenheid des ghetals te kryghen hebben de Hebreen die maar XXII. letters hebben/ de vyf leste ghetalen met twe (48) der vorigher letteren afghebeeld/ ófte óock somtyds de vyf endel-letters die zy hebben (ghelyck wy onse tweede /s) welke niet dan achter ande wóórden moghen komen/ (van zonderling maxel maar van een kracht zynde als haars ghelycke letters) in die plaats ghebruyckt. Die Griecken die XXIII. letters hebben/ hebben om de zelfde óórzaack/ III. letters in haar a.b. ghevoeght/ zó H.C. Agrippa tuyght/ die om t' zelfde in de Latynse spraack in te voeren/ boven de j ende v meklinkers/ nóch een h i ende h u / ant a/ b/ c/ hangt op dat hy t'ghetal van XXVII. zou moghen bekomen: t' welck wy zonder enighe

by voeghing volkomen ende welgeschickt van zelfs hebben. R. Ick versta niet wel wat ghy hier me zegghen wilt/ zouden wy met de letters tellen kunnen? G. Ja men zeer ghereed en óóck mede t a l s c h r i f t (datmen nu opt hóófs *incarnationes* noemt) na lust stellen: waar in niet zommighe letters als een *c*, *l*, *m*, *i*, *v*, *x*, ende *d*, hun ghetal toe eighenende/ maar elcke letter zou ordentlyck zyn ghetal mede brenghe. R. Hier af lust my enigh voorschrift te zien. G. Dat zal ick u tónen/ zóó 't ener van d' onze tót een proefken ten deel op d'oude spelling voortyds ghedicht heeft/ (49) ende hoe wel t' selfde niet zó volkomen is alst wel zyn mocht/ zó zuldy de wyze van doen nóchtans daar an moghen spueren. De letters op haar ghetal ghestelt zynde/ zó ghy in dit cedulleken mooght zien/

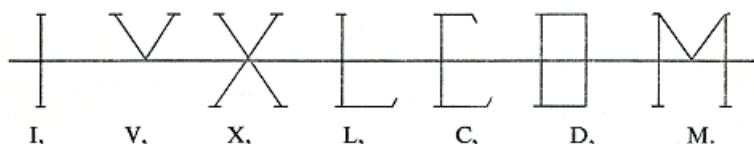
a	b	c	d	e	f	g	h	i
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
j	k	l	m	n	o	p	q	r
10.	20.	30.	40.	50.	60.	70.	80.	90.
□	s	t	u	v	w	x	y	z.
100.	200.	300.	400.	500.	600.	700.	800.	900.

Wilmen hógher óf vermengt ghetal hebben/ men voeghe deze letters t'samen: een tittel boven de letter/ ófte een gróte hóófdletter/ mocht die duizend maal meer doen ghelden/ alzó by den Hebreen gheschiet. R. ick versta u mening/ wilmen XIII. hebben men stelle **di**/ wilmen XXV. hebben men stelle **/ke**/ ende zó vóórt. G. daar hebdyt wel. R. maar het voorghemelde proefdicht? G. Dat was ghestelt op de voornaamste oude gheschiedenissen in H ó l l a n d , daar H ó l l a n d spreeckt aldus:

+

+Ic diic	^{+Tal-dicht}
+li eenen róóf	^{+37.}
+leiden haarlem maac ic b geliic	^{+370.}
+Ic hóre t'ghelóóf	^{+400.}
+heb Ghangholfs criich om de leer	^{+643.}
+de geroemde Caarl is miin heer	^{+753.}
+die baldaedige Denen plonderen miin goed	^{+775.}
+noch een hóge vloed	^{+838.}
+een caal ghraaf comt in miin land	^{+860.}
+bald Amsteldam verbrand	^{+863.}
	^{+1300.}

In elck regelken hebby de Jaren dat zulx is gheschiet/ telt de letters. R. Int eerst hebby dy t'ghetal van XXXVII. G. Ja doe werd Hólland met hulp van Kayzer Claudius bedyckt. R. int tweede vind' ick CCCLXX. G. doen gheschiede de eerste overval der Noorluy ende Denen in deze Landen/ ende zó zuldyt vóórt vinden. R. dit staat my zonderling wel an/ ende behaaght my onghelyck beter als t'vorighe t a l - d i c h t . ick hebber my dickwils in verwondert/ waarom d'ene letter meer als d'ander een ghetal mede bracht. G. De /i/ als een enkel schrabbeken zynde verstreckt by elck t'ghetal van een; vóórts by den Grieken is een II. vyf/ een Δ. thien/ een H. hondert/ een X. duisent/ ende een M. thien duisent/ om dat de namen van elck der zelver ghetalen (zó zommighe menen) met de zelve letters beghinnen ófte die tót hóófdletters hebben: maar niet uyt zulke óorzaack bezighen de (51) Latinisten (ende d'onze dies vólghens óóck) een *v.* voor vyf/ een *x.* voor tien/ een *l.* voor vyftich/ een *c.* voor hondert/ een *d.* voor vyf hondert/ een *m.* voor duisent: van welcke de /c/ ende /m/ hóófdletters des zelven ghetals int Latyn verstrecken/ maar van d'ander kan men diesvólghens gheen óorspronck vinden; waar over ick wel by my zelven ghedacht heb óft uyt het fatsoen der letteren ghenomen mocht zyn (alzóót met de /i/ by elck gheschied) namentlyck dat op een rechte liny een dwers schrabbeken/ een; twe schuine schreefkens óft een kerf/ vyf; die van onder verdubbeld zynde tien mochten betekenen; (alzó V. ende X. in maxel verschelen:) dat een dwers schrabbeken onder met een voet ghetoghen zynde als een L. vyftich verstreckte/ t'selfde boven óóck alzó uyt ghetoghen zynde ende ghelykenis hebbende met C. hondert/ óóck van achteren ghesloten zynde ende dies met D. in maxel overeenkomende vyf hondert/ ende een V. ófte twe schuine schrabbekens tusschen twe rechte komende duizend makende/ ende een M. ghelyckfórmigh zynde; zó ick u hier met een kryd myn mening afbeelden zal.

R. Dats een oubóllighe inval/ maar men zoudet altemet alzó opt hóófd raken. G. ick heb gheen ghelyckstemmiger óorzaack kunnen bedenken/ ende t'moet altyd enighe óorzaack ghehadt hebben: dóch dit over slaande zoud' ick óóck de letters noemen/ zó die elck na hun kracht ende wercking behóren ghenaamt te worden/ op dat int spellen t'vólghende gheluid over

een stemme met de naam der letteren: hóórd met opmercking hoe ick die ghenoeemt wilde hebben/

⁺a/ be/ ce/ de/ e/ ef/ ge/ ha/ i/ je/ ka/ el/ em/ en/ o/ pe/ que/ er/ esse/ es/ te/ u/ va/ wa/ ix/ ye/ zeet.

⁺Namen onzer letteren.

R. de *g, j, q, s, v* ende *w*, merck ick dat ghy anders noemt/ als ickse tót ⁺nóch toe heb hóren noemen. G. de /g/ naackt ghestelt heeft by ons het zelfde gheluyd ende ⁺g. de kracht als *gue* der Fransóyzen: dit zelfde gheklanck hebben zy van ons behouden in de wóórden *dague, bague*, etc. al zó hóórдыze klinken int heen ende weder lezen vant wóórdeken/ *eg, egge, óóck in dag, vlag, leg, weg, zeg, rug, brug, róg, kóg, wig, wiggén, diggelen, troggelen* (53) ende zulcke: óóck als de lansknachten roepen *gelt, gelt, das dick gód* dat zy niet als *gheld* ende *ghód* uyt spreken/ maar een dicker gheluyd dat met t'gheklanck vande /k/ wat ghelyckheids heeft: dit zelfde gheklanck heeft na myn achting der Hebreen *Gimmel* (die zommighe *Guimmel* noemen) ghead/ daar mede zy *gameel* schryven/ betekenende t'zelfde dier dat wy *k a m e e l* heeten/ dies met ons in gheklanck ende betekenis by naast ghelyckstemmigh/ alzó zy veel wóórden hebben met ons ghemeen. Dat het eyghen gheklanck vande /g/ dus dick moet uytghesproken worden/ doet my boven t'voors. óóck zó ghevoelen de gewoonte datmer een /h/ by schryft daarze wat blazende vóórt komt/ alsze meestentyd by ons doet/ anders waart gheheel onnódig de /h/ daar by te zetten. *Terentianus*, die van t' gheluyd der letteren op breedst by den Latinen geschreven heeft/ is met ons nópende de ghelyckheyd vande /k/ ende /g/ in een ghevoelen: maar *Cappella*, voeghter een blazend gheluid toe/ d'welck d'onze over ⁺al met een /h/ uyt beelden; hoe wel vele nu de /h/ hier nalatende de /g/ zelf het blazend gheluid toe-eighenen: van welck ghevoelen ick óóck ⁺gh. gheweest ben/ maar de zaack wel na spuerende/ bevind 'ick (54) dat de /h/ by ons ouders hier niet te vergheefs ghebruyckt is; dóch alsze over de /l/ ende /r/ valt/ heeftmen om de veelheyd der letteren te myen de /h/ naghelaten/ hoe wel datse alsdan het blazende gheluyd behoud/ als in *glad, gróót*, etc. t'welck wy in zulx óóck (konnende hier van zekere reghel gheven) alzó vólghen: maar datmen het rechte gheklanck des letters eighentlyck hoort int wordeken *eg, dag*, etc. vólght na *Priscianus* zegghen/ *quod omnis litera seu vox plus sonat ipsa sese cum postponitur quàm cum antepositur*. ⁺Vande *je, va* ende *wa* heb ick u voren bescheid ghedaan. Nópende de *q*, ⁺die ick *que* noeme/ alzomenze int spellen bézight/ gheschied ⁺j/ v/ w. mede om de voorverhaalde óórzaack der eenstemmicheyd inde spelling ende ⁺q/ que. naam/ óóck kanmen anders de naam des letters met de letter zelfs niet spellen/

dat heel wanschicklyck is/ en ons niewers ghebreeckt: dies ick dit achte haar oude naam te wezen/ zó óóck *Ald. Manut.* tught in zyn *Ortogr.* dat de ouders met/ *q, que,* uytbeelden. De voorste □, noem ick *e s s e* om die⁺ vande kleine inde naam te onderscheiden/ alzó deze nimmermeer int leste vant wóórd/ ende de kleine niewers ^{+□/.} elders mach staan: dies het ons onder- (55)scheidlyke letters verstrecken. Nu meen ick zyn wy den a/ b/ ten end/ die ick u na myn goeduncken verdeelt/ ghenoeemt/ ende elx kracht uyt-gheleit heb/ een ander beter ervaren zynde zoude hier af u bet vernoeghen kunnen. R. ick ben hier wel in vernoeght/ isser nu óóck enigh misbruick meer in onze spraack? Ja gróflyck.

Het vyfde capittel.

Vande maatklanck ende uytspraack.

De Spelling hebben wy overghehaalt ende komen nu ant tweede deel des Letterkunsts *Prosodia*, die wy *M a a t k l a n c k* zouden moghen noemen/ om datze bevat het hóógh en laegh/ kort ende lang uytspreken der silben; want onder de *s i l b e n* zyn *l a n g h e*, en *k o r t e*, ende *t w y f e l i n g h e n*, die nu lang ende dan kort zyn moghen; de korte rekentmen een *p ó ó s* ófte *pause*⁺ toe/ en de langhe twe *p ó z e n*, de korte wort met een half rond *U*. en de langhe met een recht schrabbeken - afghemerckt; dit ^{+Voeten.} noemtmen *voeten*/ om dat de ghedichten der Rymers/ na de vervoeghing der zelve/ schicklyck óf wan-(56)schicklyck vóórtlopen. De Reedners van ouds/ hebben dit in haar schriften/ mede waarghenomen/ maar onder ons ist zó heel vreemd/ dat wy Rymers/ nauylx óyt daar af hebben hóren spreken/ ick laat staan/ dat wy in ons dichten daar op zouden achten. maar inde Liedekens/ zyn wy ghedwonghen/ t'selfde (dickwils onwetende) waar te nemen; want zullen die ghevoechlyck ghezonghen worden/ zó moeten de silben na de noten ófte de noten na der silben *voeten* ghevoeght worden. óóck vintmen dat zommighe Rymers hun ghedichten zoet/ der anderen wreed vallen/ dit komt doort wel ófte misstellen ende voeghen der silben: Colyn van Ryssel in zyn Spieghel der Minnen schynt uyer naturen (óf moghelyck met voordacht) op veel plaatsen zoet vallende silben waar ghenomen te hebben. Daar zynder óóck huydensdaaghs/ diër op beghinnen te achten: ende ick laat my niet anders voorstaan/ zó men hier in met verstandighe opmerking vóórt vaart/ óf t'sal

metter tyd een behachlyke cierlyckheyd ende welstand in onze taal brenghen: dóch dunckt my/ datmen meer na den aard van onze spraack/ als na den voet der Latynisten moet te werck ghaan: mits wy door de me-(57)nichte der een-silbighe grondwóorden/ zeer veel langhe silben hebben. By den Hebreen zouden wy moghelyck ghelyckfórmigher voorschrift vinden/ die ghelyck als ⁺wy somwyl int end van hun vaersen/ óóck inde sneden der selver/ Rym ghebruicken/ ende zeer veel langhe ⁺*Cantices Helie.* silben: alzó zy maar twe voeten bezighen/ de ene van een langhe silb/ d'ander van twe silben d'een kort d'ander lang/ zó datter wel veel langhe silben aen een vólghen/ maar gheen twe korte an een. R. Zoudy hier in den Rymers een zekeren voet weten te gheven ende reghels voor schryven? G. ick versta dat by de Grieken en Romainen de *Poéten*, eerst gheweest zyn/ die na lust verscheiden ghedicht ghestelt hebben/ na der welcker schriften de reghels na der hand ghemaackt zyn: ick verhaal dit maar om u te betonen/ wat ons al ghebreeckt/ int wel oeffenen onzes taals; het is veel ghedaan als wy nu tusschen de X. ende XIII. silben onze reghels dwinghen/ daar na myn verstand/ ghelyck luydende reghels van ener langte behóren te zyn: altyd daart tgheklanck op de naastleste silb valt/ een silb langher als daart op de leste valt/ ende dat deze in Rym behóren buert om buert te komen: ghelyck wy zien dat de Fransóy-(58)-zen doen/ die in dezen ons verde verby zeylen: hoe wel onze taal veel gheschickter daar toe inder daad bevonden zal worden. Merckt alleen hoe velerhande sneden by ons ghebruickt worden/ eerst daar de toon op de leste silb valt (zó verhaalt is) als ick d i c h t , óf op de naastleste als d i c h t e n . Vóórts hebby dat wy d u b b e l d noemen/ ende dit v o l k o m e n e n o n v o l k o m e n d u b b e l d , als

⁺Met kleinen reghen men dickwils nat// werd
Wanneer de klimmere an t'hóóghste blad// terd
Dan valt de vrucht wel vanden ryze/ etc.

⁺*Colyn.*

Volkomen dubbeld als

⁺O hovardye die een pynlyck inbyt// zyt
Vermaledyt// dat ghy int cryt// zyt
Want ghy stiert als een ypocryt// nyt
Dies druckich spyt// maackt myn jolyt// quyt/ etc.

⁺*Colyn.*

Ditheet óóck *distrograad*, (datmen onvolkomen Ketting-dicht zou moghen heten) voor zó veel de sne op vermaledyt en spyt ankomt. Vóórt isser nóch *Reciprocós* dat ick Naklanck noeme/ onvolkomen Naklanck als

Nóch zeg ick dat hy veel lydens// lyd⁺
Die in onruste zyn drachten// draaght

⁺Colyn.

en volkomen Naklanck

Zy zullen elck te nut als eewighe lichten// lichten
die eerst op maat zoetvallende ghedichten// dichten/ etc.

Hier an vólght *Retrograad*, van welcke het volkomen billyker *Kreeft-dicht*
mócht heten ende het onvolkomen volmaackt *Ketting-dicht* als

Adieu lief die ick heb bemint
Mint// ghy een ander u wel beraad
Raad// of ick my/ etc.

Ende *kreeftdicht* heet ick datmen van wóórd tót wóórd aerzelings lezen magh/
lyke wel ghedicht blyvende/ als

Ontwaackt// nu gheesten oorboort dueghd
Maackt// ghedichten en kunstigh u verheught/ etc.

Dan maghmen óock *Letter-kreeftdicht* maken dat van letter tót letter heen
ende weder ghelezen wort: waar in/ in onze taal ryckheid bevonden zal worden om
de menichte der *kreeft-wóórd*en die wy hebben (zó ick u hier na verhalen zal)
van dit *Letter-kreeftdicht* heb ick eens een proefken ghezien/ al en ist niet heel
volkomen/ t' sal u een voorschrift moghen verstrecken aldus.

Neder sit wort trow tis reden/⁺

⁺*Letterkreeft-dicht.*

Daar mede wy tot nedericheyd ende trouw/ (den mensch zó tót zyn eyghen/ als tót
de ghemeen ruste zonderling boven al nódig zynde) vermaant worden/ alzó de
redelyckheid zulx van ons eyscht.

Vóórt maghmen behalven de voorghaande/ nóch velerley sneden daghelycks
bedencken/ alzó wy inden Rym ryck zyn. Maar weder komende op de voeten/ die
versta ick in *Reviereinen*, *Balladen*, *Rondelen*, *Liedekens*, ende
zulcke ghedichten/ op eenparighe langte ende menichte/ behóren ghestelt te zyn:
maar in spelen/ tzy *sinspelen*, *truerspelen*, (ick meen *Tragedien*)
kluyten óft *afelspelen*, daar in zoud' ick elck na lust vriicheid laten
(ghelyckmen van ouds óock ghehad heeft) op dat de taal het

ghewoonlyck spreken best ghelyke: datmer óóck spreekwóorden na gheleghentheyd magh innemghen. al quamen daar reghels van XV. XVI. silben andere weer van VIII. IX. ick zoudet niet laken/ zó wanneer het de zin/ plaats óf persoon eyschte/ daar alleenlyck na ghezien moet worden. óóck inde vervoeghing der voeten valt hier gróte verandering/ na de persoon ende zin voeght te spreken ende vóórt gebracht te zyn. Vóórts nópende de korthed ende lanckheid der silben weet ick u gheen wetten voor te schryven/ maar het ghebruyck zal metter tyd hier af reghels maken: dat dubbele klinckers/ tweklancken/ ja veel me-klinkers langhe silben maken is ontwyfelyck: datmen óóck zulcke (61) wóorden als werlt, sterft, elck, kórl ende dierghelycke/ alst pas ghaaf voor twe silben zon moghen bezighen/ sta ick toe: ghelyckmen óóck zommighe twesilbighe wóorden by toelating enigher *figuren* dats g h e s t a l t e n , tót een silb maken magh/ waar van de H. van S. Aldegonde in zyn Zouter velerley voorschriften betoont: zeer veel silben ende eensilbighe wóorden hebben wy dat twyfelingen zyn/ zó ghy daar op achtende zult bevinden. Maar dit overgheslaghen (t'welck ick u maar heb verhaalt om te bewyzen onze achtelóósheid) laat ons an de uytpraack komen. Dóch alzó elke Land/ ja schier elke Stad hier in haar byzonder misbruick heeft; wil ick maar anroeren enige vande groofste/ de a a word by velen als a e , de a e als a a uitghesproken/ deze zegghen w a a r d , h a a r t , p a a r d , k a a s , d i e w a e r , d a e r , j a e , d' a n d e r p e a r t , m e a s t e r . de e y word als a y uitghesproken in z e y d e , l e y d e , s c h r e y d e , etc. de e , als a in s c h e r p , p e r c k , v e r c k e n , s t e r c k , h e r t , etc. de n t wort als n g t ghesproken by zommighe h a n d , m o n g d , h o n g d , v o o r h a n d , m o n d , h o n d zeggende. de u als e , in b r e g , p e t , etc. andere zegghen k y e r e n , n a a t , w e t e n d e w i e r o m , etc. t'zou ons vervelen zulx al over te halen/ tis oock niet (62) wel doenlyck: want de verscheydenheid zó heel gróót is/ dat Landslyden uyt verscheyden plecken by een komende/ alzó elck in dezen zyn byzonder ghebreck heeft/ elckander an de uytpraack op een prick kennen. R. dats onwedersprekelyck. G. wiens wyze van spreken zoud' ick u Neefken dan leren? R. de beste. G. hier zal t' gheschil zich wydlustig delen; de Brabander zal zegghen de vrindelyckste taal te hebben/ de Hóllander de zuiverste/ de Vlaming zal óóck de zyne willen voorstaan/ de Stichtse en Gelderse desghelyken om dat zy het Hóoghduyts wat naarder komen/ de Vries zal zyn spraex oudheyd by brenghen. R. ófmenze al te hóóp by een riep om t'gheschil te effenen. G. Dat doet/ lust u te hóren/ hanen krayen/ hennen kaekelen/ katten maewen/ oyevaars klapperen/ mosschen tjilpen/ ravens króchen/ exters schateren/ duyven korren/ eenden quaecken/ koeckoex

roepen/ muizen piepen/ honden blaffen/ paerden brinssen/ schaepen blaeten/ wolven huilen/ koeyen loeyen/ ezels balcken/ verckens knorren ende morren/ ende al dezen hóóp ghelyckelyck een duivels muzyck vóórt brengen. Dit zy vande uytpraack.

Het zeste capittel.

Vande oorsproncklyckheid/ deling ende buighing der namen ende wóórdten.

Nópende de twe leste delen des Letterkunts daar in is het lelyckste misbruyck/ t'welck óóck zwaarlycst te helpen is/ t'blyckt daar an dat hem nóyt iemand (immers dat ons bekend is) heeft onderwonden grondlyke ende alghemene reghelen daar van int licht te brengen: dies wortter by meest elck van ons gróflyck in ghedoolt/ maar hóórt eenen uytheemschen spreken/ dat man, die wyf, die kind, dat door, die huys, die venster, dat koe, die paard, die kalf. ende zó vóórt an. R. dit heb ick dickwils vernomen/ maar zoumen in dezen enighe wettighe reghels kunnen maken. G. Waarom niet? R. Waar op ghegrond? G. ghelyckmenze in al ander talen uyt het oude alghemene ghebruick ghemaackt heeft; thangt maar an een yverigh naarstigh natrachten. De Hóóghduitschen hebben naast korte jaren in zulx wetten in druck laten uyt ghaan/ ick hebbe hier óóck by een vande onze (64) korteling een ruigh bewurp van zulx ghezien. R. Liever zegt my in welker voeghen? G. na den voet der Latynen ende Griecken/ deeld hy de delen eens spruex ófte de ghedaanten ende onderscheyd der wóórdten eender redene/ in neghen delen/ die zy luy noemen *articulus, nomen, pronomen, verbum, participium, adverbium, interiectio, coniunctio* ende *praepositio*, hy noemtse in Duyts/ om Duitse klercken deze zaack te bet vroed te maken/ Lid, naam, voornaam, wóórd, deelneming, bywóórd, inwurp, kóppeling ende voorzetting, van de zelve zyn Naam ende Wóórd de voornaamste delen/ daar al de andere omhanghen.

Naam bevat onder zich alle namen enigher lichamelycker dinghen/[†] te weten alle wóórdten daarmen een Lid voorzetten magh.

[†]1. Naam.

De Ledden zyn dies mercktekenen/ der namen gheslacht ende buighing/[†] deze zyn maar drie als: een, de ende het, zonder de welke ghene namen eerstklaps uytghesproken moghen worden/ ten zy eyghen namen, als Jan, Pieter, Amsterdam, etc. anders zeydmen een man, een vrouw,

[†]2. Lid.

een paerd ófte de man, de vrouw ende het paerd; waar uyt vólght/ dat een voor allerley geslacht van (65) namen magh komen: maar de voor het manlyck ende wyflyck; ende het, voor het gheenerley gheslacht ófte *neutrum*. weet óock datmen voor de dickwils de letter *d* ende voor het de *t* ghebruyckt/ even alzó voor des, de *s*, ende desghelycks voor ick de *k*: als ⁺men zeyt wel d'appelbóóm, d'ezels huyl, d'ouders, t'wyf, t'varken, t'manneken, t'appelbóómken, t'ezelken, óock s'mans róck, s'vrouwen tabbard, s'varkens borstelen, ende k'weet, k'zal, k'wil, etc. voor ick weet, ick zal, ick wil. Int vervoeghen der wóórd en byzonder int veel-voudigh ghetal komen de namen wel zonder leden te staan/ men zeyd/ daar komen paerden, mannen, etc. óock roepende/ man, diener, etc.

⁺d/ voor /de t/ voor /het s/ voor des k/ voor /ick.

⁺Voor-Naam, word voor een naam (als ghezeyd is) ófte in de plaats van een naam ghestelt/ zonder betekenis van tyd/ altóós een zeker persoon anwyzende: ende zyn XIII. als/ ick, du, zyns, zy, die, deze, wie, welck, myn, dyn, zyn, onze, uwe.

⁺Voor-Naam.

⁺Wóórd, bevangt alle wóórd die betekenen iet datter gheschied/ ghedaan ófte gheleden word.

⁺4 Wóórd.

⁺Deelneming bevat de namen die vande wóórd afgheleyd worden/ die hun ver-(66)voeghingen met vallen ófte *casus* hebben/ een zeker onderscheyd van tyd betekende: als schryvend, minnend, werckende, etc.

⁺Deelneming.

⁺Voorzettinghen, als die voor de ander delen ghezet worden der zelve betekenis vervullende/ veranderende ófte verminderende: dees staan lós ófte anghehecht/ de lósse zyn deze; tót, by, voor, toe, teghens, nevens, weder, boven, over, binnen, buyten, om, omtrent, tusschen, op, onder, door, behalven, na, naast, van, uyt, zonder, met, in, af, an, mis, wan. enige dezer worden wel an de wóórd gheknócht: maar de vólghende komen nimmermeer lós zynde/ als/ be, ver, her, on, ghe ende ont. Merckt inbezien, verzien, herzien, onghezien, ghezien, ontzien, etc. óock toezien, voorzien, opzien, doorzien, omzien, nazien, uytzien, inzien, afzien, anziën, miszien, wanschappen, etc.

⁺Voorzetting.

⁺Bywóórd, is een deel eender redene dat an óf by een wóórd ghezet zynde des zelfs betekenis verbreed/ vervult/ vermeerdert óf vermindert: dezer betekenissen zyn verscheiden als de s p l a a t s, waar/ hier/ daar/ binnen/ buyten/ boven/ beneden/ iewers/ newers/ over al/ herwerths/ derwerths/ werwerths/ elwerths/ opwerths/ neerwerths/ ter linker/ ter(67)rechter¹⁾/ verre/ na by/

⁺7. Bywóórd.

1) 1. rechter.

van honck/ ghinder/ in/ uyt/ nerghens/ onder/ over/ etc. des tyds, wanneer/ huden/ mórghen/ ghister/ althans/ thans/ vlus/ terstond/ over een wyl/ korts/ over lang/ tavond/ eertyts/ voormaals/ voorheen/ nimmermeer/ wanneer/ dan/ lestmaal/ altemet/ somtyds/ mette ghang/ allengskens/ voormaals/ namaals/ somwyl/ etc. des ghetals, eens/ eenmaal/ twemaal/ hondertmaal/ dickmaal/ dickwils/ zelden/ daghelycks/ steeds/ ende zó vóórt, ja/ neen/ alzó/ voorwaar/ wederom/ hoe/ wat/ hoezó/ zekerlyck/ gheensins/ dóch/ welan/ óchóf/ anders/ luttel/ veel/ zonderling/ nauwelyck/ zwaarlyck/ bycans/ ke/ nu/ zózó/ wacker/ dapper/ wazó/ zózet/ hey/ hóla/ hou/ ontbeyt/ tjan/ ende dierghelycke meer/ die al by wóórd en verstercken¹⁾.

In wurp, die als in een reden ghewurpen worden ende enige beweging⁺ des ghemoeds betekenen: als zyn dezer ghelyke/ des verwonderings, hoe/ ho/ ^{+8. Inworp.} aldus/ ontbeyt/ bay/ badou/ tjan/ wel/ etc. des blydschaps, hah/ hach/ hay/ jou/ wich/ wichtom/ wohay/ etc. des droefheyts, wape/ móórd/ helas/ lacy/ wacharmen/ aymy/ o/ óch/ ach/ ay/ etc. des smaats, fy/ foey/ kack/ puff/ baeck/ etc. ende dierghelycke die al onder by wóórd wel mo-(68)ghen begrepen worden/ alzó die by den Grieken daar onder vervat zyn.

Kóppeling, dat een reden t'samen knóópt ófte voeght ende mochten⁺ óóck onder bywóórd en begrepen worden/ alzó veel kóppelinghen bywóórd en ende veel ^{+9. Kóppeling.} bywóórd en kóppelinghen verstrecken: deze zyn bindende als/ ende/ óóck/ mede/ nóch/ etc. óf lozende als óf/ ófte/ nóch/ nóchte/ etc. ende zó vóórt/ als maar/ nóchtans/ hoewel/ alhoewel/ al ist zó/ tzy/ ghenomen/ dan/ immers/ nademaal/ alzó/ lykewel/ insghelyckx/ dierghelycken/ desghelyckx/ want/ zó/ twelck/ waarom/ om dies wil/ dies/ deshalven/ hierom/ aldus etc. Dees heb ick u dus breed willen verhalen op dat wy ter zake komende vant misbruick inde t'samenvoeghing/ ons na de voors. deling rechten zouden moghen. R. Hoe zal een onervaarne deze delen uyt den ander leren onderkennen? G. lichlyck anmerkende dat onder Wóórd,⁺ behóren al wat betekend iet te gheschieden/ te doen óf te lyden/ ende worden vervoeght door ^{+Verdeling der delen.} zekere wyzen ende tyden/ zó wy hier na verhalen zullen. Onder Naam komt (als ghezeyt is) al waarmen een, de, ófte het voor zetten magh. Deze laten zich buighen door zekere *casus* ófte vallen, daar wy (69) nódig van te handelen zullen hebben. nóch zynter twe delen die zich buighen laten/ als Voornamen (welcke ick u meest al genoemt heb) ende Delning, dat namen zyn van de wóórd en komende: de andere zyn altsamen onbuyghelyck; waar van men de Voorzettinghen behóort

1) 1. verstrecken

inde ghedenckenis te prenten. Welcke de reden binden dat zyn Kóppelinghen, ende die enighe schielyke verandering des ghemoeds betekenen zyn Inwurpen, het overschót zyn Bywóorden. R. dit heb ick verstaan/ verhaalt my nu nópende de t'samenvoeghing dezer delen ende waar in het meeste misbruyck is. G. Hoe zeer hier inne/ ja by vele schryvers ghedooft wordt/ is te verwonderen/ zómen die scherpelyck overhaalt en houden zy (ick laat de ghemeene man varen) reghel/ maat nóch schickelyckheyd/ in gheslacht, *genus*, ghetal, *numerus* ófte val, *casus*. Een Drucker stelt voor op zyn boeck Den Bibel. de Overicheyd doet de willekueren aflezen/ beghinnende/ Mynen heren de Borghemeesteren ghebidden dat niemand, etc. zómen hier lettete in wat ghevalde, ende myn, een *n*, achter an nemen/ men zoude gheenden ófte mynen aldaar stellen. Maar deze achtelósheyd/ komt uit óorzaack (70) datmen de jueght (ja die al schóón Latyn leren) gheen volkómen ófbestandighe vervoeghing ófte buighing der wóorden ende namen in Duits voorhoudt. Ick wil hier mede niemand gheraackt hebben/ maar verhaal dees twe exempelen alleenlyck op dat ghy diesvólghens in alle schriften mooght na spueren dierghelyke misstellinghen. R. Eerst zalt u believe my een voet te gheven. G. zó veel my daar af bewist is/ wil icket ghaern doen/ niet dat ick my zelf in zulx enighe volkomen wetenschap toe schryve/ maar twyfele niet óf ick en heb veel onbekende ghebreken/ in myn daghelyxe spraack: maar trachte/ om na te spueren de middelen/ daar door men mocht leren een reden behóórlyck ⁺stellen. Om dan daar toe te komen zullen wy der Namen ende Wóorden ende enigher ^{+Namen} andere delen deling/ buighing en vervoeghing over halen. zó weet dat de Namen zyn Zelfstandighe, dats *Substantiva* ófte Byvoeghlycke dats *Adjectiva*. De Zelfstandighe by een wóord ghezet maken een volkomen zin als/ het paerd lóópt, de mensch sterft. Maar de Byvoeghlycke, moghen met een wóord gheen volkomen zin maken/ ófte daar moet een zelfstandighe naam by zyn: want een zelfstandighe naam bete-(71)kent een ding dat zyn eyghen wezen heeft ófte by zich zelve bestaad/ als/ Jan, Pieter, mensch, stad, beest, kruid, stoel, hamer, etc. Byvoeghlycke naam/ betekent een ding dat gheen eyghen wezen heeft/ maar an een zelfstandighe naam ghevoeght word/ als/ wys, schóón, goed, quaad, groen, zwart, kranc, zwaar, etc. deze namen hebben haar verscheyden gheslachten. De drie voornaamste gheslachten zyn Manlyck, Wyflyck ende Ghenerley, dats *Masculinum*, *Femininum* ende *Neutrum*. Om nu te weten elcke naam die u voorkomt/ van wat geslacht die is: Merckt eerstlyck op de Byvoeghlycke. die zyn Wyflyck alze met een

e. enden/ als *s ch ó n e*, *g h o e d e*, etc. Zonder *e.* zynze Manlyck ende Ghenerley zonder onderscheyd/ als *s ch ó ó n*, *g h o e d*, etc. Vóórt de *Z e l f s t a n d i g h e* namen daarmen t'ledeken het voor zetten magh/ zyn Ghenerley gheslachts/ als het *b e e s t*, het *p a e r d*, etc. daarmen de voor zet/ die zyn Manlyck ófte Wyfflyck/ als de *m a n*, de *v r o u w*, etc. Om deze twe leste dan van elck ander te scheyden zó zetter het ledeken *e e n*, met een byvoeghlyke naam voor/ als *e e n s c h o o n m a n*, *e e n s c h o n e v r o u w*. Hier zuld y bevinden dat de Manlyke zelfstandighe namen een byvoeghlyke (72) naam zonder /*e*/ ende de Wyflyke een byvoechlyke met een /*e*/ eyndende voor hen eysschen. R. ick heb verstaan hoemen de namen uyt het ghebruyck/ na de ghewoonte van spreken kan onderscheyden van welck gheslacht die zyn: maar zoumen voor den leerlinghen ende onduitschen ghene zekere reghels kunnen stellen als in andere talen gheschiet/ waar by de zelve uyt haar betekenis te onderscheyden mochten zyn. G. Dit was int voorghemelde bewerp al mede onderstaan/ dóch waren de uytreghelighe óf *gheexcipieerde* in gróten ghetal. R. wilt my alleenlyck den voet óf de fórm kond doen. G. onder het *M a n - l y c k g h e s l a c h t* komter letter alleenlyck/ *G h ó d*, *m e n s c h*, *m a n*, ende *m a n l y k e e y g h e n n a m e n*, ^{+M. gheslachts namen.} ende *a m p t e n*, als *l e r a a r*/ *k o n i n c k*/ *k o o p m a n*/ *s m i t*/ *b o e r*/ etc. Des *W y f l i k e n g h e s l a c h t s z y n / v r o u w*, de *n a m e n + e n d e a m p t e n d e r v r o u w e n*, ^{+W. gheslachts namen.} uytghenomen wyff/ etc. Wyflyck zyn óóck de namen der elementen/ tyden/ en der zee/ uytghe sondert licht/ vier/ water/ sneeu/ en wainigh andere. wyflyck zyn oock de namen der delen en lidmaten des menschen lichaams/ der zieckten/ des huysraads/ ghebous/ wercktuyghs/ der klederen/ dieren/ visschen/ voghelen/ bomen/ vruchten/ dranck/ ste-(73)nen/ ghelt ende ghewicht: dóch waren hier veel uytghezonderde/ de welcke als oock de boven schreven uytghezonderde alle des⁺ ghenerley gheslachts zyn/ als onder des *m e n s c h e n l i c h a a m s d e l e n*, ^{+Uitghemonsterde G. gheslachts namen.} *l i d m a t e n e n d e z i e c k t e n z y n u i t r e g h e l i g h*, *l y f / l e v e n / v e r n u f t / v e r s t a n d / v l e e s c h / g h e z i c h t / g h e h ó ó r / g h e v o e l e n / l i d / v e l / b e e n / b l o e d / h ó ó f d / b r e i n / ó ó g h / ó ó r / h a e r / a a n z i c h t / s p e e x e l / m e r g h / i n g h e w a n d / h a r t / z w e e t*. Onder *t g e b o u w*, *h u y s r a a t*, *k l e r e n* ende *w e r c k t u y g h z y n u y t g e m o n s t e r t*; *d a c k / g h e w e l f t / v e n s t e r / l u y c k / s c h ó t / z e y l / t o u w / t ó ó m / r a d / j u c k / r o e r / s c h i p / b ó ó t / w i e l / h u y s r a a d / b e d / s l a a p l a k e n / k u s s e n / g h o r d y n / m e s / h e f t / p u n t / l e m m e t / h e m b d / w e b / b ó r d / b o o r / w a t e r p a s / s n o e r / s c h a p / b l ó c k / v a t / s c h r y n / s p i t / d e x e l / b e c k e n / k l e e d / k a p r o e n / s c h o r t e l d o e c k / w a m b e y s / j u w e e l / g h o r d e l / h a n d s c h r i f t / b o e c k / z e g h e l / v i e r s l a c h / h a r n a s / z w a a r d / w a p e n*. Onder den *D i e r e n*, *d i e r / b e e s t / p a e r d / h e n g s t / v o o l / k a l f / r h e / v e / l a m / s c h a e p / z w y n / v a r k e n / h a r t / k u i k e n / k a p o e n*. Onder de *b ó m e n*, *v r u c h t e n*

ende stenen zyn uytghemonstert/ blad/ lóf/ kruid/ gras/ hóy/ stróy/ lóock/ bróod/ speck/ vleesch/ ey/ bier/ way/ kóorn/ kaf/ meel/ deegh/ zout/ pick/ teer/ hars/ was/ vlas/ smeer/ hout/ cristal/ albasterd/ pond. ende wainich andere die hier zou-(74)den moghen overgheslaghen óf vergheten zyn. Des [†]Ghenerley gheslachts zyn óock de eyghen namen der Landen ende steden, de namen des [†]Ghenerley gheslachts namen. Aardrycks, des plaats woninghen, uytghe-[†]zondert/ stad/ straat/ acker/ hófste/ slóót/ gracht/ burgh/ bergh/ hóef/ ghaarde/ kerck/ veste/ steegh/ spyker/ [†]Wyflycke namen woning/ lóods/ wayde/ duin/ dyck/ dam/ sluis/ kluit/ zóde/ turf/ póort/ brug/ tóorn/ uytghemonsterde. marckt/ graft. óock de namen der Metalen: de namen der Heerlyckheyden ende ampten zyn óock des ghenerley gheslachts als/ Kayzeryck/ Hertóghdom/ Graafschap/ Ambacht/ etc. Alle verkleynde namen óf *diminutiva*, als manneken/ vrouwken/ schipperken/ koningsken/ bóomken/ etc. Diesvólghens mede die in betekenis verkleinen als/ kind/ kalf/ kuycken/ vool/ jong etc. zyn des ghenerley gheslachts. óock de namen die van wóorden komen/ als het schrift/ het werck/ het lóf/ het ghehóór/ etc. komende van schryven/ wercken/ loven/ hóren/ zyn des ghenerley geslachts: andere als de liefd/ de hoop/ de spraack/ etc. komende van lieve/ hope/ spreke/ zyn wyflyck: in dezer ghelycke namen ende wóorden/ alzó die zich breed strecken/ heb ick nóch gheen alghemene [†]reghel ghezien: metter tyd mochtmen zulz te weegh brenghen. (75) De bovenst uitgemonsterde namen zyn wyflyck: [†]Merckt. evenghelyck al die uyt de wyflycke ghemonsterd waren/ ghezeyd zyn des ghenerley gheslachts te wezen. De manlyke ende wyflyke namen (zó ghezeid is) eyschen de, voor haar. Des ghenerley gheslachts eyschen h e t . Om dan ande bu i g h i n g , dats *declinatio*, te komen zullen wy de leden als d e ende h e t eerst moeten voornemen: maar voor al de V a l l e n ó f t e c a s u s beschryven/ op dat ghy verstaan mooght in wat gheval ende betekenis die ghebezicht worden. De Latynen hebbender zes/ die wy in dezen vólghen zullen/ om daar deur tót grondlyker Naspueing der eighenschappen onses taals te komen: dees noemenze *Nominativus*, *Genitivus*, *Dativus*, *Accusativus*, *Vocativus*, *Ablativus*, die wy de Noemer, Barer, Ghever, Anklagher, Roeper ende Ofnemer zouden moghen noemen. R. ghy most my dit breder uytlegghen zoud' icker iet van verstaan. G. hóort my eerst uytleggen der zelve betekenis.

Noemer/ daarmen eerstklops de name des dings of t'gheen dat iet wat doet ófte lyd me noemt als/ d e m a n s p r e e c k t .

Barer/ daarmen iemand iet mede toe eyghend als/ d e s m a n s h u y s .

Ghever/ daar iemand iet mede ghedaan óf ghegheven word als/ ick h e b t d e n m a n g h e g h e v e n .

Anklagher/ t'ghene dat volbracht word/ als ick beschuldich den man of de man.

Roeper/ daarmen iemand mede roept óf dwingt/ als ho man.

Ofnemer/ daar door men iet neemt ófte ontfangt/ dees heeft altyd t'wóordeken /van/ voren/ als ick hebt vanden of vande man ontfanghen.

Merckt dat onze namen ghelyck óóck de Hebreusche doen/ int buighen gheen verandering hebben/ dan inden Barer/ daar zetmer een /s/ by/ óóck inden Ghever somtyds een /e/ de endende Meklinker verdubbelende als den manne. De leden veranderen wat meer/ de, heeft des inden barer, den inden ghever, de of den inden anklagher, ho (óf enighe ander ropend gheluyd) inden roeper, vande óf vanden inden ófnemer. het, heeft des inden B. het inden G. ende A. ho inden R. als boven/ van het óf vant inden O. maar een heeft gheen verandering als een s. inden barer ende somtyds/ en inden G. ende A. zó ghy hier/ by nevens de Latynse namen myn mening mooght hóren. Eerst verstaende dat het (77) Enkel ghetal maar een/- ende het Meervoud veelen bevat/ dat zy *Singularis* ende *Pluralis* noemen.

N. <i>Vir,</i> Een man/	B. <i>vir,</i> eens mans/	G. <i>viro,</i> enen man of manne/ <i>Enckel.</i>	
A. <i>virum,</i> een of eenen man/	R. <i>vir,</i> man/	O. <i>viro,</i> van enen óf een man	
N. <i>vir,</i> veel mannen/	B. <i>virorum,</i> veler mannen/	G. <i>viris,</i> veel mannen/	A. <i>viros,</i> veel mannen/ <i>Meervoud.</i>
R. <i>vir,</i> mannen/	O. <i>viris.</i> van veel mannen of velen.		

Verstaat dat het ledeken een, voor alle gheslachten even alleens komt/ maar de leden de ende het als voorzeyt is niet/ noch óóck de byvoeghlyke naam alser een voorkomt zó ghezeyt is/ als een schón man ende een schone vrouw: maar als de leden de ófte het voorgaan zó zyn int Manlyke, Wyflyke ófte Ghenerley gheslacht/ altyd de byvoeghlyke namen wyflyck/ als men zeyt de schone man, de schone vrouw, het schone dier. Merckt óóck dat de leden de ende het in alle de drie ghe-

slachten inden Barer ende Ghever int enkel ghetal alleens zyn óóck int Meervoud ghetal doorghaans in allen vallen/ zó ghy an de vólghende hóren moecht/ als Heer Manlyck zynde/ vrou Wyflyck/ ende dier des gheuerley gheslachts laten haar met de leden al(78)dus veruoeghen inden N. de heer, de vrouw, het dier. B. des heers, vrouws, diers. G. den here, vrouwe, diere. A. de óf den heer ende vrouw, het dier. R. heer, vrou, dier. O. vande óf vanden heer, vrou, van het ófvant dier. slaat gha datmen inden N.A.R. ende O. zó wel here ende vrouwe/ als heer ende vrouw zegghen mach maar inden G. voeght het (na myn achtting) niet wel anders als here ende vrouwe te zegghen. Dit zy int Enkel ghetal/ int Meervoud buyghenze aldus inden N. de mannen, vrouwen, dieren. B. der mannen, vrouwen, dieren. G. den mannen, vrouwen, dieren. A. de ofden mannen, vrouwen, dieren. R. ho, mannen, vrouwen, dieren. O. vanden ofvande mannen, vrouwen, dieren. Hier meen ick u de buighing den namen belanghende veruoeght te hebben/ dóch staat u nóch achtting te nemen op de namen met een /s/ endende als mes, glas, etc. dat die inden Barer niet veranderen. Dat óóck de byuoeghlyke namen die na een korte óf enkele klinker met een meklinker enden die zelve verdubbelen int wyflyck gheslacht als/ mal, zót, vet, glad, etc. ende malle, zótte, vette, gladdede: óóck die met een /f/ na een langhe klinker óf na een meklinker enden/ datse een /v/ (79) int wyflycke gheslacht aennemen/ als dóóf, ryf, ende dóve, ryve: alzó óóck zelfstandighe namen en wóorden doen zó die een /e/ after an nemen als/ wyf/ graaf/ leef/ etc. wyve/ grave/ leve/ etc. Dit zy van de namen en leden ghezeyd nu/ an de Voornamen diemen inde plaats van een Naam ghebruickt/ ende dat veelyds daar t'weer verhalen des naams verdrietigh valt. als men zeyd Pieter riep Jan, ende hy ghaff hem gheld, hier worden hy ende hem inde plaats der namen ghebezight/ daarmen anders zou moeten zegghen ende Pieter ghaff Jan gheld: int bezigen der Voornamen is zonderling gróót misbruyck by ons/ ende hebbe niewers meer zwaricheyd ghevonden dan int na spueren van der zelve eyghentlyke betekenis/ gheslacht ende vallen. R. Liever wild my in dezen als voorheen u helpende hand reycken. G. Dat icker iet bestandighs in zoude weeten voor te gheven/ wil ick my int minst niet beroemen/ maar believet u wy zullense mede overhalen om te bezien hoe na wyt brenghen können/ te hulp nemende eenen ghedruckten *Donaat* tot Straasburgh/ in Overlands/ van wóórd tot wóórd verduitscht zynde ende door den welgheleerden *Henricus Glareanus* lest ghezuiverd/ uyt het welck wy (80) veel *vocabula artis*, hier verduitscht zynde

ontleent hebben/ op datmen niet en mene dat wy na ons eyghen hóófd vermetelyck die al ghestelt hebben/ óft óóck dat wy iemand van zyn ere willen beróven: maar tis ons ghenoech zó wy maar iet tót verciering onzes taals vorderen moghen/ kerende tot ons voornemen zal ick u de Voornamen benevens de Latynse door de *casus* ófte v a l l e n leyden/ op dat ghy die na spueren mueght/ waarze verstandigh ófte onduitselyck moghen ghestelt zyn/ ende my zulx anwyzen.

No.	Ba.	Ge.	An.	Ro.	Of.	
<i>Ego,</i>	<i>mei vel mis,</i>	<i>mihi,</i>	<i>me,</i>	...	<i>à me.</i> ⁺	⁺ <i>Enkel ghetal.</i>
Ick/ <i>nos,</i>	<i>myns óf myner/ nostrum vel nostri,</i>	<i>my/ nobis,</i>	<i>my/ nos,</i>	...	van my. <i>à nobis.</i> ⁺	⁺ <i>Meervoud.</i>
wy/ <i>tu,</i>	<i>onzes óf onzer/ tui vel tis,</i>	<i>ons/ tibi,</i>	<i>ons/ te,</i>	...	van ons. <i>à te.</i> ⁺	⁺ <i>E.</i>
du/ <i>vos,</i>	<i>dyns óf dyner/ vestrum vel vestri,</i>	<i>dy/ vobis,</i>	<i>dy/ vos,</i>	ho du/ <i>ô vos,</i>	van dy. <i>à vobis.</i> ⁺	⁺ <i>M.</i>
ghy/ ófte ghyluy/ uluyder/ ...	<i>uws óf uwer/ Sui,</i>	<i>u/ u luy/ sibi,</i>	<i>u/ u luy/ se,</i>	o ghy/ o ghyluy/ ...	van u. van uluy. <i>à se.</i> ⁺	⁺ <i>Enkel ghetal.</i>
...	<i>zyns/ sui,</i>	<i>hem óf zich/ sibi,</i>	<i>zich/ se,</i>	...	van zich. <i>à se.</i> ⁺	⁺ <i>Meervoud ghetal.</i>
...	<i>haar/ ...</i>	<i>hem óf zich/ ...</i>	<i>zich/ ...</i>	...	van zich.	
Manlyck gheslacht.						
<i>Ipse,</i>	<i>ipsius,</i>	<i>ipsi,</i>	<i>ipsum,</i>	...	<i>ab ipso.</i> ⁺	⁺ <i>E</i>
hy/ <i>ipsi,</i>	<i>zyns óf zyner/ ipsorum,</i>	<i>hem/ ipsis,</i>	<i>hem/ ipsos,</i>	...	van hem. <i>ab ipsis.</i> ⁺	⁺ <i>M</i>
zy/ ófte zyluiden/	<i>hun/ hunluider/ ...</i>	<i>hen/ henluiden/ ...</i>	<i>hen óf ze/ henluiden/ ...</i>	...	van hun. van hunluiden.	
Wyflycke gheslacht.						
<i>Ipsa,</i>	<i>ipsius,</i>	<i>ipsi,</i>	<i>ipsam,</i>	...	<i>ab ipsa.</i> ⁺	⁺ <i>E</i>
zy/ <i>ipsae,</i>	<i>haars/ ipsarum,</i>	<i>haar/ ipsis,</i>	<i>ze óf haar/ ipsas,</i>	...	van haar. <i>ab ipsis.</i> ⁺	⁺ <i>M.</i>
zy	<i>harer óf</i>	<i>haar óf</i>	<i>ze óf</i>	...	van haar óf	

óf zyluyden/haarluider/ haarluiden/ haarluiden/ ... van haarluiden.

Voort Ghenerley (meen ick) ghebruiken wy in dezen t'ledeken/ het.

**Manlyck en Wyflyck
gheslacht.**

Ille et illa, *illius,* *illi,* *illum,* ... *ab illo.*⁺
die/ diens/ dien/ die óf dien/ ... van dien.

⁺E

No.	Ba.	Ge.	An.	Ro.	Of.
^{+illi,}	<i>illorum,</i>	<i>illis,</i>	<i>illos,</i>	...	<i>ab illis.</i>
die/	^{+M.} dier/	die/	die/	...	van die.

**Ghenerley
gheslacht.**

^{+Illud,}	<i>illius,</i>	<i>illi,</i>	<i>illud,</i>	...	<i>ab illo.</i>
dat/	^{+E.} diens/	dien/	dat/	...	van dat óf van dien.

^{+die:} als int M. ende W. gheslacht.

^{+M.}

**Manlyck ende
Wyflyck
gheslacht.**

^{+hic vel iste,}	<i>huius,</i>	<i>huic,</i>	<i>hunc,</i>	...	<i>ab hoc.</i>
deze/	^{+E.} dezes/	dezen/	deze óf dezen/	...	van dezen.
^{+hi,}	<i>horum,</i>	<i>his,</i>	<i>hos,</i>	...	<i>ab his.</i>
deze/	^{+M.} dezer/	dezen/	deze/	...	van deze.

**Ghenerley
gheslacht.**

^{+hoc,}	<i>huius,</i>	<i>huic,</i>	<i>hoc,</i>	...	<i>ab hoc.</i>
dit/	^{+E.} dezes/	dezen/	dit/	...	van dit óf van dezen.

^{+het} Meervoud als het M. ende W. gheslacht.

^{+M.}

**Manlyck Wyflyck
ende Ghenerley
gheslacht.**

^{+quis vel qui,}	<i>cuius,</i>	<i>cui,</i>	<i>quem,</i>	...	<i>à quo vel à qui.</i>
wie óf welcke/	^{+E.} wiens/ óf	wien óf	wien óf	...	van wien óf
	welx/	welken/	welken/	...	van welcken.
^{+qui,}	<i>quorum,</i>	<i>quis vel quibus,</i>	<i>quos,</i>	...	<i>à quis vel à quibus.</i>
welcke/	^{+M.} welcket/	welcken/	welcke/	...	van welcke.

**Het Manlyck/
Wyflyck/ ende
Ghenerley gheslacht.**

^{+Meus,}	<i>mei,</i>	<i>meo,</i>	<i>meum,</i>	<i>ô mi,</i>	<i>à meo.</i>
	^{+E.}				
myn/	myns/	myn óf mynen/	myn/	o myn/	van myn óf mynen.
^{+mei,}	<i>meorum,</i>	<i>meis,</i>	<i>meos,</i>	<i>ô mei,</i>	<i>à meis.</i>
	^{+M.}				
myn óf myne/	myner/	mynen óf myn/	myn/	o myne/	van myn óf mynen.

**Het Manlyck/
Wyflyck/ ende
Ghenerley gheslacht.**

No.	Ba.	Ge.	An.	Ro.	Of.	
<i>tuus,</i>	<i>tui,</i>	<i>tuo,</i>	<i>tuum,</i>	...	<i>à tuo.</i> ⁺	^{+E.}
dyn/	dyns/	dynen óf dyn/	dyn/	...	van dyn óf dynen.	
<i>tui,</i>	<i>tuorum,</i>	<i>tuis,</i>	<i>tuos,</i>	...	<i>à tuis.</i> ⁺	^{+M.}
dyn óf dyne/dyner/		dynen óf dyn/	dyn/	...	van dyn óf dynen.	

**Het Manlyck ende
Ghenerley gheslacht.**

<i>suus,</i>	<i>sui,</i>	<i>suo,</i>	<i>suum,</i>	...	<i>à suo.</i> ⁺	^{+E.}
zyn/	zyns/	zynen óf zyn/	zyn/	...	van zyn óf zynen.	
<i>sui,</i>	<i>suorum,</i>	<i>suis,</i>	<i>suos,</i>	...	<i>à suis.</i> ⁺	^{+M.}
zyn óf zyne/ zynet/		zynen óf zyn/	zyn/	...	van zyn óf zynen.	

**Het Wyflyck
gheslacht.**

<i>Sua,</i>	<i>suae,</i>	<i>suae,</i>	<i>suam,</i>	...	<i>à sua.</i> ⁺	^{+E.}
haar/	haars/	haren óf haar/	haar/	...	van haren óf haar.	
<i>suae,</i>	<i>suorum,</i>	<i>suis,</i>	<i>suas,</i>	...	<i>à suis.</i> ⁺	^{+M.}
haar óf hare/ harer/		haren/	haar/	...	van haren óf haar.	

**Het Manlyck/
Wyflyck ende
Ghenerley
gheslacht.**

<i>Noster,</i>	<i>nostrī,</i>	<i>nostro,</i>	<i>nostrum,</i>	<i>ô noster,</i>	<i>à nostro.</i> ⁺	^{+E.}
ons óf onze/	ons óf onzes/ onzen/		onze/	o onze/	van onzen.	
<i>nostrī,</i>	<i>nostrorum,</i>	<i>nostris,</i>	<i>nostrōs,</i>	<i>ô nostrī,</i>	<i>à nostris.</i> ⁺	^{+M.}
ons óf onze/	onzer/	onzen/	onze/	o onze/	van onze.	
<i>Vester,</i>	<i>vestri,</i>	<i>vestro,</i>	<i>vestrum,</i>	...	<i>à vestro.</i> ⁺	^{+E.}
u óf uwe/	uwes/	uwen/	uwe/	...	van uwen.	
<i>vestri,</i>	<i>vestrorum,</i>	<i>vestris,</i>	<i>vestros,</i>	...	<i>à vestris.</i> ⁺	^{+M.}
u óf uwe/	uwer/	uwen/	uwe/	...	van uwen.	

Daar heb ick u onze Voornamen verhaalt in haar vervoeghinghen zó na my doentlyck is gheweest/ watter an ghebreeckt maghmen metter tyd te rechte brenghen. R. na u mening is an t'misbruyck in dezen veel gheleghen. G. als óock ant rechte gebruyck/ want waarom zoude ons deze ende die, dit ende dat niet zo veel verstrecken als *hic & ille, hoc & illud* by den Latynen/ welke wóorden gróte verlichting ende ciraat in een reden brenghen/ doort na laten van de Namen telcken weder te verhalen/ ende zó vóórt met meer andere wel te ghebruiken. Nópente t'misbruick/ ick zal u enighe

exempelen vóórtbrenghen/ op dat ghy daghelyx in ghelyken gheval zulx zult moghen
 naspueren; in myn bybel een vande beste overzettinghen zynde zonder naam ghedruct/
 op dat ick óóck niemants schriften zoude schynen te willen bedillen óf meesteren
 (alzó ick zelf wel weet in dies niet volkomens te hebben maar dat ick nu met u
 sprekende onwetende óf door onghewoonte en achtelóósheid dickwils faal/ dóch
 ghaern my ende een ander (84) tot lering daar van berispt waar) heb ick die
 voorghenomen. In de *spruecken Salo⁺mons cap. 12. 13. ende 14.* vind' ick/ wie zyn
 acker boud zal bróóds ghenoech hebben/ etc. ick meen w i e behóórt d i e te zyn ^{+misbruick in de t'}
 nóch: Enen zót laat zyn tóórñ zien/ etc. behóórt e e n , te wezen. Nóch op den ^{samenvoeghing óf Syntaxis.}
 ghebaanden pad/ etc. t'behóort h e t g h e b a a n d e p a d te zyn. Nóch: een wyze
 zoon laat hem tuchtighen/ etc. na myn achtting zoudet z i c h t u c h t i g h e n behóren
 te zyn. Nóch: De gherechticheyd bewaart den onschuldighen maar dat ghódlóóds
 wezen brengt eenen totter zonde/ etc. ick meen inde plaats van d a t , h e t behóort
 te komen/ anders streckt tot iet dat te voren ghezeyt is. Nóch: waar den ós werckt/
 etc. most d e ó s wezen. Nóch; menighen behaaght eenen wegh wel/ maar eyndelyck
 brengt hy hem tóóten dóód/ etc. ick wane voor hy/ d i e behóort te komen. Hier by
 willen wyt laten/ zelf mooghdy daghelycs zulx na sporen/ byzonder int overzetten
 uyt ander talen vindmen dat hier veel an gheleggen is. Nu willen wy vóórt an de
 W ó ó r d e n komen/ hoe ⁺de Help - w ó ó r d e n , ick h e b , e n d e ick b e n ,
 vervoeght worden (alzó alle *Vocabulaars* dat naacktlyck ghenoech betóghen) is ^{+Wóórden.}
 ons niet nódigh over te halen/ als óóck het wóórd ick (85) m i n ó f t e m i n n e , dat
 vindy aldaar mede int breed: na welcke ghemene vervoeghing vant wóórd ick m i n
 ó f t e m i n n e zich alle wóórden laten leden/ achtervólghende zeker onderscheid ⁺dat
 ick u verhalen zal. Let op des voors. wóórds vervoeghing/ dattet inde eerste persoon ^{+Vervoeghing.}
 maar vyf veranderinghen in zich zelve heeft/ als ick m i n , m i n d e , m i n n e n ,
 m i n t e n d e g h e m i n t . vóórt wortet met h e l p - w ó ó r d e n ick h e b / ick h a d / ick
 z o u d e / ick z a l / ick h e b g h e h a d / inde vervoeghinghen onderscheiden/ na welcke wyze
 alle wóórden zich óóck vervoeghen laten/ ende nemen meest-al voor een /e/ an na
 datmen wil/ ick min minne/ schryf schrive/ lóóp lope/ lees leze/ etc. Somtyds de
 meklinker verdubbelende als de klinckletter kort is/ als in m i n m i n n e , k l a p
 k l a p p e , etc. Merckt óóck datmen de tweede persoon int Enkel ghetal nu ter tyd
 zelden ghebruyckt/ maar inde plaats van d u m i n n e s t , etc. g h y m i n t z e g g h e n d e /
 ende moeten dees volgens int veelvoudighe g h y l u y d e n m i n t z e g g h e n / t'welck
 de taal verkruepelt ende die van haar ciraat beróóft. De H. van S. Algedonde heeft
 hier in (als óóck int waarnemen van ghetal/ val/ gheslacht ende tyd) in zynen

ghedruckten Zouter zyn vlyt betóont: ende meer andere (86) hebben t'selve wel eertyds ghepóoght te beteren/ maar hebben luttel ghevordert/ zó quaden beest is quaghewoonte. R. byden Overlanders ist óóck verachtelyck /du/ te zegghen/ kan niet vermoeden waarom/ dan dattet zó de wyze is. G. Komende an t' onderscheyd inde vervoeghing der wóórdē/ der zelve zynder zommighe die iet veranderen inde drie eerste tyden/ als neemt inde⁺ eerste persoon ick min, minde ende ghemin na welck wóórd (zó ghezeyt is) alle wóórdē zich voeghen/ behalven zommighe⁺ +1. *Vervoeghing.* die ick u meest al onderscheidlyck meen te verhalen. zó houdt dit voor de eerste alghemene vervoeghing daar de middel klinckletter niet en verandert, in gheenerley wyze van vervoeghing.

Voor de tweede vervoeghing/ neemt/ daar de middel klinckletter⁺ des hóófdwóórdē verandert inde tweede tyd ende dat de darde⁺ +2. *Vervoeghing.* tyd weder tót deerste zich keert, dóch endende met /en. als/ ick lees, las, ghelezen.

Inde darde vervoeghing verandert de middel klinckletter als⁺ voren inde tweede tyd ende de darde tyd vólght de zelfde⁺ +3. *Vervoeghing.* verandering, als, ick schryf, schreef, gheschreven.

Inde vierde vervoeghing is de middel klinckletter in alle de dry⁺ voors. tyden zonderling, als/ ick spreeck, sprack, gesproken. +4. *Vervoeghing.*

Onder de vyfde vervoeghing behóren de wóórdē die inde tweede tyt⁺ twe wóórdē hebbende dies met de darde ende vierde vervoeghing over een⁺ +5. *Vervoeghing.* stemmen/ als/ ick zing, zong óf zang ende ghezonghen.

Hier meen ick u na den grond onzes taals/ het onderscheyd onzer wóórdē inde vervoeghing wel verdeelt te hebben/ tót welcke vyf vervoeghingen alle onze wóórdē ghebracht moghen worden: uitghzondert¹⁾ zommigē⁺ als/ ick kaetse, ban, span, weef, en luttel andere die onder de eerste⁺ vervoeghing behóren; behalven⁺ +uitregheliche inde datmen ick kaetste inde II. tyd/ ende ghebanen, gespannen, gheweuen, +1. *vervoeghing.* inde III. tyd zeyd/ daar al ander wóórdē dezer vervoeging op de, inde tweede tyd ende op *t*, inde darde tyd eynden. R. ick hóre met gróót welghevallen/ dat u deling na de ghestalte onzes taals inden grond ghemaackt is/ maar ghaat vóórt ende voeghtse elck onder haar standert. G. Onder de eerste vervoeghing (zó ghezeyt is) komen int ghemeen meest alle wóórdē/ die dies onnódig verhaalt zyn: maar de andere zó veel icker heb konnen naspueren/ zal ick u verhalen.

1) 1. uitghzondert.

**Onder de 2.
vervoeghing
behóren.**

Ick lees/	las/	ghelezen	blaas/	blies/	gheblazen
ghenees/	ghenas/	ghenezen	draagh/	droegh/	ghedraghen
gheef/	ghaf/	ghegheven	sla/	sloegh/	gheslaghen
steeck/	stack/	ghesteken	vaar/	voer/	ghevaren
eet/	at/	ghegheten	vang/	vingh/	ghevanghen
vergheet/	verghat/	vergheten	hang/	hing/	ghehanghen
ick weet/	wist/	gheweten	val/	viel/	ghevallen
lóóp/	liep/	ghelópen	gha/	ghing/	ghegaan
roep/	riep/	gheroepen	sta/	stond/	ghestaan
hou/	hieuw	ghehouwen	zie/	zagh/	ghezien
hou/	hild/	ghehouwen	lach/	loech/	ghelacht
koom/	quam/	ghekomen	stóót/	stiet/	ghestóten
leg/	lagh/	gheleghen	wasch/	wiesch/	ghewasschen.

**Onder de 3.
vervoeghing
behoren.**

Schryf/	schreef/	gheschreven	nyp/	neep/	ghenepen
blyf/	bleef/	ghebleven	pyp/	peep/	ghepepen
kyf/	keef/	ghekeven	slyp/	sleep/	gheslepen
dryf/	dreef/	ghedreven	prys/	prees/	gheprezen
wryf/	wreef/	ghewreven	rys/	rees/	gherezen
kyck/	keeck/	ghekeken	fluit/	flood/	ghefloten
lyck/	leeck/	gheleken	snuit/	snoot/	ghesnoten
stryck	streeck/	ghestreken	sluit/	sloot/	ghesloten
wyck/	weeck/	gheweken	spruit/	sproot/	ghesproten
krygh/	kreegh/	ghekreghen	stuit/	stoot/	ghestoten
nygh/	neegh/	gheneghen	bie/	bood/	gheboden
rygh/	reegh/	ghereghen	vlie/	vlood/	ghevloten
zwygh/	zweegh/	ghezweghen	zie óf ziede/zood/		ghezoden
zygh/	zeegh/	ghezeghen	schuyf/	schoof/	gheschoven
byt/	beet/	ghebeten	kluyf/	kloof/	ghekloven
verwyt/	verweet/	verweten	sterf/	sturf/	ghesturven
smyt/	smeet/	ghesmeten	bederf/	bedurf/	bedurven
kryt/	kreet/	ghekreten	zwerf/	zwurf/	ghezwurven
ly/	leed/	gheleden	verwerf/	verwurf/	verwurven
stry/	streed/	ghestreden	werp/	wurp/	ghewurpen
sny/	sneed/	ghesneden	kies/	koos/	ghekozen
scry/	screed/	ghescreden	liegh/	loogh/	gheloghen
gly/	gleed/	gheleden ¹⁾	bedriegh/	bedroogh/	bedrogen
gryp/	greep/	ghegrepen	vliegh/	vloogh/	ghevloghen
ding/	dong/	ghedonghen	brengh/	brócht/	ghebrócht
wring/	wrong/	ghewrongen	denck/	dócht/	ghedócht

1) 1. ghegleden.

verslin/	verslon/	verslonnen	werck/	wrócht/	ghewrócht
zwem/	zwom/	ghezwommen	zoeck/	zócht/	ghezócht
spu/	spoogh/	ghespoghen	glim/	glom/	gheglomt
kruip/	kroop/	ghekropen	klinck/	klonck/	gheklonken.
verlies/	verloos/	verloren			

**Onder de 4.
vervoeghing
behoren.**

Spreeck/	sprack/	gesproken	zweer/	zwoer/	ghezworen
breeck/	brack/	ghebroken	doe/	deed/	ghedaan
beveel/	beval/	bevolen	bid/	bad/	ghebeden
neem/	nam/	ghenomen	zit/	zat/	ghezeten.

**Onder de 5.
vervoeghing
behoren.**

Zing/	zong óf zang/	ghezonghen	bind/	bond óf band/	ghebonden
dwing/	dwong óf dwang/	ghedwonghen	beghin/	beghon óf beghan/	beghonnen
drinck/	dronck óf dranck/	ghedroncken	zend/	zond óf zand/	ghezonden
klim/	klom óf klam/	gheklommen	zinck/	zonck óf zanck/	ghezoncken
win/	won óf wan/	ghewonnen	spring/	sprong óf sprang/	ghespronghen
vind/	vond óf vand/	ghevonden	spin/	spon óf span/	ghesponnen.

Merckt even ghelyck inde eerste vervoeghing/ al de wóórden inden III. tyd op een /t/ enden/ als ghemint etc. datze in al d'ander vervoeghinghen op/ en/ uitghaan: u y t g h e n o m e n , lach/ inde II. ende breng/ denck/ werck/ zoeck/ inde III. vervoeghing die op een /t/ inde darde tyd enden. Oock verandert int wóórd ick koom ende quam/ de /k/ in /q/ welcke verandering⁺ der Meklinkers ick noch in gheen ander wóórd ghemerckt heb. R. help/ hoe wel (90) behaaght my u verhaal/ dus doende ^{+k in q.} zoumen men den vremdelinghen eenen zekeren voet kunnen gheven om onze taal wel te leren/ ende allen schryvers een rechtsnoer om hun na te schicken. G. Int ruygh heb ick u overghehaalt/ zó veel my van zulx bewist is/ maar achte zó d'een óf d'ander gheleerde dit wilde ter hand nemen/ ghy zoud haast bemercken dat onze taal in ryckheyd/ lieflyckheyd/ ghoede schicking ende verstandelyckheit/ alle ander talen te bouen ghaat/ even als een vet vruchtbaar land dat ongebout vergheten zynde namaals ghehauend veelvoudighe vruchten gheeft.

Het zevende capittel.

Vande t'samenvoeghing ende ryckheyd des taals.

Nópende het leste deel des Letterkunsts/ namentlyck het t'samenvoeghen der woorden/ namen/ ende der ander delen/ daar van zal ick u óóck int kort/ nóch voor myn afscheyd iet verhalen. De l e d e n ende v o o r n a m e n ⁺

⁺T' samenvoeging.

moeten met de n a m e n ia óóck de zelfstandighe met de byvoeghlyke namen in gheslacht/ val ende ghetal over een komen/ (daar van ick voor heen gheroert heb). De eyghen namen bezichtmen zonder (91) leden/ als Jan bemint Alyd etc. de voornamen derven óóck de leden voor haar/ ten zy datse als zelfstandighe namen komen/ ghelyckmen zeyt/ de onse behielen d'overhand. zó doen óóck het wóórd *G h ó d*, ende ander namen daar niet het gheslacht ófte val maar de betekenis ende t'dinck ghemeent wórd als *vreest ghod*, *Hemel en Aard gheeven ghetuighenis van ghoods wercken*, *drinct wyn*, *eet bróód*, *kóópt salaad*: in zulcker voeghen maghmen oock het ledeken een, voor al zulcke wóorden niet zegghen/ als een wyn, een water, etc. twe byvoeghlyke namen voeghen zich voor een zelfstandighe met ofte sonder kóppelwóórd/ als men zeyd/ een wys verstandigh man, óóck een wys ende verstandigh man etc. twe zelfstandighe namen zich an een voeghende komt een van die inden barer als/ de *vrese ghoods*, etc. maar zó die twe an elck ander verknócht wordende ⁺een wóórd uytmaken/ neemt menze bey inden noemer als/ *slaapmuts*, *hemdrock*, *borstlap*, *handschoen*, ⁺*ghelaschte wóorden*. *hozeband*, *voormou*, *knóópghat*, *slaapkamer*, *woonhuis*, *bóómghaard*, *appelbóóm*, *schryfpen*, *zandbus*, ende dierghelyke ontellike alzó *tzamenghelascht*: in zulcker voeghen maghmer daghe-(92)lycks veel t'samenzetten/ die gróte cieraat ende ryckheid inbrenghen/ ende zyn te verstandigher om datter de betekenis beyder wóorden in is/ hier in hebben wy ghelyck de Grieken meerder ryckheid als de Latynen/ ende tkomt zonderling wel te pas om de *kunst wóorden*, óf *vocabula artis* over te zetten/ als van twe zelfstandighe namen komen/ *letterkunst*, *kreeftwóórd*, *wóórdboek*, dats *dictionarium*, *hóófdnaam*, *boeckstaaf*, etc. Van een zelfstandighe ende byvoeghlyke komen. *snewit*, *grasgroen*, *zilverchóón*, etc. van een wóórd ende naam komen *maatklanck*, *rymwóórd*, *klinckletter*, etc. zó maackt mer óóck van verscheiden andere delen als/ *dueghniet*, *tweklanck*, *meklincker*, etc. R. dit zyn altemaal Namen/ kant inde wóorden óóck wel gheschieden G. immers zó wel/ als *boeckstaven*, *wóórdhouwen*, *rederycken*, *redenkavelen*, *wóórdstapelen*, dat wy ghebruyken (op de kamer) zó wanneer by ons mede plaats vant rym spreken *Synonimia* gheoeffent word. alzó machmen daghelycks na behoefte wóorden ende namen t'samen voeghen/ om iet te betekenen dat wy anders niet zegghen konen. Ick onlangs (93) verlegghen zynde int vertólken van Platoos twespraack/ *Axiochus* ghenaamt/ komende ande wóorden/ *horum alter docebat musicam*, alzó het wóórd *docebat*, daar int ghemeen ghezet is/ dies men overzettende hy leerde/ óf hy leerde anderen/

óf hy leerde zynen Here/ óf hi onderwees/ etc. in gheen van desen eyghentlyck
 ghezeyt word/ datter ghezeit most zyn/ nadenmael leeren zó wel *discere* als *docere*
 by ons betekent/ nam ick de naam *leeraar*, twelck een onderwyzer te zegghen is
 ende maackte daar een wóórd van/ ick *leeraar*,⁺ de betekenis nemende van leere
 ende ander (daar van by *uytlaat*, dats *Syncope* aar komt) ende stelde hy ^{+ick leerare}
leeraarde, voor *docebat*: tis wel zó/ datter inden zin der voorschreven wóórd
 gheen zwaricheyt met allen is hoet verstaan word/ maar in ghelyken val/ zout elders
 kunnen te pas komen daart duysterheyd ende misverstand mocht veróórzaken/ my
 was óóck niet onbewist dat de Overlanders in dezen leren ende leeren bezighen:⁺
 maar alzó tselfde by ons niet int ghebruick is/ dunct my dat het voorschreven niet ^{+lere ende learne.}
 onverstandigh vallen zoude/ om datter bey de wóórd *leer* ende *ander* in komen/
 ende dat wy óóck een naam des zelve betekenis (94) hebben/ die ick tót een woord
 make in eender voeghen als wy zegghen: een *tólck*, ende ick *tólcke*, een
school, ende ick *schole*, een *Heer*, ende ick *Here*, (dat by ons int
 ghebruick is/ voor twiste om doverhand) óóck de *natuur* ende *hy natuur*, etc.
 alzó óóck/ een *leeraar* ende ick *leerare*. R. t'zal menighen vreemd in d'óren
 klincken/ maar t'behaaght my wel. G. het daghelycx ghebruyck zoudt haast bekend
 maken: maar wederkeerende tót de wyze van tsamen voeghen/ merck dat de
betrecklyke voornam, dats *relativum*, met het voorghande¹⁾ lidt óf naam
 eens gheslachts ende ghetals moet wezen/ ende met het woord eens vals/ als/ de man
 diens woord ick houde/ het varken dat gheslachtet is/ etc. de voornamen *die* ende
wie verschelen na myn achtung in dezen datmen met *die* ver-⁺klaring doet ende
 met *wie*, vraaghtmen/ als/ *wie* spreeckt? *die* spreeckt/ etc. in zulcker wyze komt ^{+wie ende die.}
 óóck het wóórd *achter*/ zo men iet verklaart/ ófte voor/ zomen iet vraaght/ als/ ick
spreeck, *Jan* *redenkavelt*, ende *spreeck* ick? *redenkavelt* *Jan*?
 in onze ghewoonte van spreken alzer twe benenende woorden in een reden komen
 die zyn ghelyck by den Grieken krachtigher benenende/ zó zeydmen (95) zegt niemand
 niet een wóórd hier af/ etc. maar by de Latynen maken twe nenen *Ja*. hoe wel de
 leden ende voornamen by ons voor de zelfstandighe wóórd komen/ zeydmen
 nóchtans ghewoonlyck *Vader ons*, ende by verwondering *ho broeder myn*;⁺
 voor onze vader/ ende myn broeder. dit zelfde zoude ick niet mispryzen (dóch ^{+Vader ons.}
 soberlyck) daart wel te pas quam na te doen/ om metter tyd inde wyze van vervoeghen
 wat meer verandering in te voeren/ het welck van

1) 1. voorghaande.

ouds (so de rymeryen van Otfrid over 700. iaar verstandelyck ghemaakt betuyghen) meer ghebruyckt is. Datmen óóck vrijcheyd ghebruycke/ om hier óf daar een lid voor de naam komende na te laten/ mishaacht my niet/ als

De mensch slapende opt onghenadigh wets vermoghen.

+daar/ des, nablyft/ etc. Vóórts nópende onze onpersoonlyke wóórd en, stemmen over een met het wóórd des darden persoons/ als men spreekt, ^{+Onpersoonlyke wóórd en.} men mint, men begheert, dies ick dit versta een onvoeghlyke t'samenvoegingh te zyn/ Papen en Monyken/ zyn ghoede Heren/ maar deze/ noch Kanoniken/ men tót zwaghers begheren/ etc. Dit zy int ruygh vande samenvoegingh ghezeyd/ zó veel ick voor voets heb konnen bedencken/ in de ghe-(96)woonlyke wyze van doen/ t'een teghen t'ander verghelykende/ zuldy velen hier in zien dolen/ daar men metter tyd iet bestandighs in besluiten zoude konnen/ de omstandicheden wel naspuerende/ maar wi willent hier by laten. Dóch nopende de Voorzettinghen wat ryckheyd men doort veel ende wel byvoeghen der zelve in allen wóórd en kan bekomen/ wil ick u ^{+nóch} een exempel af verhalen/ als van zien komen. aanzien/ bezien/ afzien/ doorzien/ omzien/ ontzien/ onghezien/ nazien/ verzien/ voorzien/ ^{+Spruytwoorden.} toezien/ uytzien/ opzien/ inzien/ miszien/ een aanzien/ een ghezien kansse; vóórt/ zienlyck/ aanzienlyck/ ziender/ opziender/ opzicht/ bezichtighen/ doorzichtich/ omzichtich/ voorzichtig/ voorzienicheyt/ ontzich/ ontzichlyck/ toezicht/ etc. met de zelve wyze/ zoumen gróte ryckheid in onze spraack brenghen/ alle wóórd en teghens de voorzettinghen houdende/ om te zien waar die anghehecht willen zyn/ even als een zeinsteen¹⁾ an de spykers ghe⁺houden word/ daar van men een tafelken aldus maken mocht. Voorzettinghen, aan/ an/ af/ be/ by/ door/ her/ ghe/ in/ om/ ^{+Voorzettinghen.} on/ ont/ op/ me/ mis/ ^{+na}/ toe/ ver/ voor/ uyt/ wan. Volghers, heyd/ baar/ baarheyd/ ich/ achtich/ achticheyd/ lyck/ lyck-(97)heyd/ ing/ zaam/ zaamheyd/ schap/ dom/ ^{+Volghers.} loos. R. ghi gheeft my daar veel spruiten van een struick/ doort menichvuldigh ghebruyck van zulcke afleding/ ende t'samenvoegingh zoumen merckelyck onze taal konnen verryken. G. als men zoude/ waart zaack datter maar iemand zyn werck af maackte. R. heb ick niet uyt u verstaan/ dat ghy een bewurp des Letterkunsts by den Rederykers alhier ghezien hebt. G. Ja/ een ruigh bewurp (zó ick u zeyde) dóch niet alleen in *Grammatica*, maar in *Dialectica* en *Rhetorica*, mede. R. de eyghen namen van *Dialectica* ende de Rederyckelycke *figuren*, acht ick dat zwaarlyck wel te verduitschen zyn. G. tis recht

1) 1. zeilsteen.

ghezeyt/ nóchtans warenze al te zamen vertaalt/ maar metter tyd door langhe ervarenheid/ over ende werover kaetzen/ zoumense wat eighentlyker moghen stellen/ ende dat óock t'ghebruick den ghestelden namen breder betekenis gheve/ int gheen daar toe die ghestelt worden: want tis blykelyck dat by de Griecken/ óock mede de Latynen (die van hen deze kunsten gheërft hebben) hun wóorden metten eersten zó krachtighe betekenis niet ghehad hebben/ alsse nu doort langhe ghebruyck in dat deel (98) ghekreghen hebben. R. t'sal menighen vreemd in d'óren klincken/ alsse van/ klinkers, tweklanken, gheslacht, val, buighing, vervoeghing, wyze, ghestalten, ende zulcks horen spreken/ want die der zelve betekenis int Latyn weten dien zynze vreemd/ ende den Duytsen klerken nóch vreemder/ zoument dan niet best by de Latynse namen moghen laten? G. De Latynen hebben zelf zó niet ghedaan/ ende hoe wel datter by hen nóch veel Griexe namen int ghebruick zyn/ komt eensdeels overmids hun lieder talen grote ghemeenschap hebben/ ende dat uyt het Griecx haar spraack zeer verruyckt ende gheciert is/ dies zyn veel wóorden die zy zó eyghentlyck in Latyn niet hebben kunnen zegghen/ ghebleven: dóch heeftet ant overzetten niet ghefaalt/ zy hebben *Grammatica, Literatura, ende Dialectica Dissertura*, etc. ghenoeemt ghehad ende desghelycx meer andere. zó veel ons anghaat neemt acht dat ghy dien/ die Latyn konen deze dinghen niet en wilt leren/ ende den anderen zalmen de Duytsche namen nóch beter kunnen doen verstaan/ daarze de betekenis af weten ende dies het betekende ding daar eenichzins by kunnen onthouden/ als de Latynse die haar ghans⁺ vreemt zyn. zegt haar van *Dialectica* (99) *quaestio, subiectum, praedicatum, praedicabilia, praedicamenta, van genus, species, proprium, differentia, accidens; van substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, vbi, quando, situs, habitus*: hoe zuldy hen hier mede de meyninghe inplanten/ maar die noemende Redenkavelingh, gheschil, t'ghezeg, t'ghezeyde, ghemeenwóorden, duydykewóorden, ende gheslacht, ghedaante, eyghenschap, onderscheyd, toeval, óock/ zelfstandicheyt, veelheyt, hoedanicheyd, betrecking, doen, lyden, waar, wanneer, stand ende ghesteltenis, (ófte op beter ende verstandelyker wyze in Duyts) /sy zullen door de betekenis der zelve/ enighzins kunnen afnemen ende onthouden watmer me zegghen wil. R. ick gheef de kaets/ ende versta dat ghy ghelyck hebt; maar hoe brengtmen t'selve int werck? G. tis wel waar dattet des Lands-heers ende der Overheyd werck is/ dóch de onze zyn vernoecht datse roervincken ende waach-halzen moghen verstrecken om dit gróte werck ghaande te maken. het wóord *Redenkaveling*, valt hard/

⁺Eighen namen des Redenkavelinghs verduist.

duytlyckwóórd, betrecking en meer andere vernoeghen ons niet volkomelyck/ maar hebben gheen beter ter hand/ iet beters bedenckende óf hórende zyn bereyt te ver-(100)anderen. R. zoumen ons grove Hollanders de scherpzinnighe besluyt redenen des *Redenkavelings*, (zó ghy die noemt) in onz' ongheslepen taal konnen leeren/ dewyl men ghenoech te doen heeft/ den gheleerden inde hóghe scholen dit wel wys te maken. G. waar an zoudt ghebreken? om datse botte Hollanders worden ghenoecht? daarze dóch in hen kloeck bedryf gheen ander vólkeren en wycken. R. bylo dats hóogh gheblazen. G. ist min als waarheid? Vindmen óóck eenigh land dat zó ryck is van wel bezeilde en toegeruste schepen/ van ghetrouwe schippers ende rapse bóótsluy? Vindmen óóck vólck die van hun land/ zó ten aldervorderlycksten konnen het nót trecken/ als onze Hollanders doen? zó datter niet een voet lands onghebout blyft. ist hóogh? men bezaid het met de nutbaarste vruchten. ist laaghe? men wayd het/ t'selfde met molens ende sluyzen/ van t'water ontledighende. ist zandigh/ dóch niet zeer berghigh? men haalter tzand af/ voertet voor ballast wt den lande/ t'land komt te nut; ist óóck duinigh? t'werd met knynen in menichte bezet. ist zeer klaiich? men backter steen af; ist dor óf venigh? men verdelft het/ óf haalter de turf onder uyt; vant verloren voorland wintmen ried om de (101) huizen te decken; op onvruchtbare waarden vischtmen t'nietighe wier/ om mettet zelve (dat uytter ze komt) het land (dat de ze met ghewelt ontnomen is) teghen d'an slaande gholven der ze te wapenen: ende alzó het klein landeken den inwoonders niet al voeden magh; zwerft een gróót deel der zelve met houten huyzen in ze/ om den haring te verlacken/ hen ende al hun naburen tót voetsel: de menichte van haar wel beboude steden op kleinen plaatse/ haar redelyke landrechten/ ende het over gróót ghetal van vólck dat hier after de dycken weeldelyck leeft/ betónen haar ghoede ende welgheschickte burgherlyke regeringh/ zó datmen niet t'onrecht zaid/ het waren gheen narren die Hólland bedyckt hebben. Met kóópmanſchap ende Ambachten wyckenze niemand/ tzy Oóst/ West/ Zuyen en Noorden. op zó veel versheyden landen en havenen/ ende met zó menigherley waren handelende/ datse in t'selve alle landen ande ze ghelegghen/ in de veelheyd te boven ghaan/ alzó zy oock in versheyden handwercken uytmunten: het vlas/ de henp/ ende wol/ word hen uyt ander landen toeghevoerd/ om verwrócht ende dickwils ter zelve plaatzen weer ghevoert te worden: hun lakens na Spanien/ ende t'lywaat na (102) Oosten: komende an de kryghshandeling/ die hen van naturen vreemd is/ heeft de spanjaart verzócht/ watse in zulcx ter nóód vermoghen: waarom zoumen zulck vólck niet óóck konen leren welspreken ende Reden-

kavelen/ t'hangter maar an datze tóttet leren ghelóckt mochten worden/ dan zoudy wonder zien. R. ick moetet ghelóven/ maar hoe zalmenze lócken tót een ding dat hen heel onbekent is? G. Voor *Ciceroos* tyden wast tót Romen den ghemenen man immers zó onbekent/ als hy klaaght/ zó wanneer iemand in Griecx iet gheleert had/ deze konde me¹⁾ zynen broeder ófte vriend van sulx niet spreken/ ende nu leertmen tselve/ zó wel in Latyn als in Griex/ dit deed het naerstigh bedryf int anvaten/ zommigher yverigher schryvers/ beminders haars Vaderlands ende taals. R. De Latynse houtmen voor een ryke volkomene ende zeer ghevoeghlyke taal/ d'onze int teghendeel voor een arme ende ongheschikte/ dies ducht ick tselve in Duyts niet zal konnen te weegh ghebracht worden. G. De Latynse taal was eertyds óóck arm/ die wonderlyck zo by haar zelf als uyt de Griexe spraack verryckt is/ ende in schickelycker vervoeghing ghebracht/ wat was de Italiaansche taal (103) voortyds/ ende hoe cierlick is die nu ghemaackt: dit staat ons óóck te betrachten/ hier toe hebben wy luy beter middel als iemand/ merckt óóck hoe de Fransoyzen/ naast korte jaren hun spraack opghepronct hebben/ zó datse nu van elck hóogh gheacht word/ dies eener zingt en dat niet zonder grond:

*Voire et partout où la persone voise⁺
En une court le meilleur courtisan
N'est estimé non plus qu'un artisan
S'il n'est muni de la langue Fransoise.*

⁺*I. Barryquens.*

Ja de Enghelse die tóch een schuimtaal hebben/ beghinnen cierlyck ende rypelyck die op te proncken: wy Duitschen blyven alleen after/ nochtans⁺ acht Becanus de onze/ voor de outste ende volkomenste taal des werlds/ uyt de welcke meest alle talen haren oorsprong hebben. R. Liever zegt my brengt hy wat bewys in. G. Hy bruickt na myn óórdeel ghoet bescheyd. R. Wat zeyd hi dóch? G. Na dat wy tyd hebben zal ickt u int kort verhalen/ t' gheen ick zó hier en daar ghelezen heb/ (alzó myn bekommernissen my niet toelaten zyn wercken die gróót zyn door te lezen) eerst het Italiaans/ Spaans/ Fransois/ Enghels/ en ander nieu ghevonden talen overslaande/ bewyst hi dat de Latynen de Griexe/ de Grieken de Barbarische spraack ouder achten als de hare/ deze ghemeende Barbaren betóónt hi (104) duyts ghesproken te hebben: nu dewyl deze twe gheachte oudste talen een ouder bekennen/ strydt hy teghens de darde/ dats de Hebreeusche/ welcke even ghelyck het Duyts/ uyt enckele grondwóórden bestaad/ tis óóck te vermoeden

⁺*Des duitschen taals outheit.*

1) 1. met.

+dat de verstandighe vinders der talen niet veel letteren óf silben ghebezicht hebben daart een doen konde/ waar uyt hy óock eensdels sluyt de onze ende d' Hebreusche doutste te zyn/ vande welcke wyt inde ryckheyd van wóorden winnen ghelyck vande Grieken ende Latynen inde kortheyd/ hoe wel d' onze met de hare gróte ghemeenschap heeft inde betekenis der enckel grondwóorden/ zó zyn zy dóch zó heel arm/ ende wy zó zeer ryck/ dattet gheen ghelykenis heeft. des zeyd hy óock dat hun taal uyt d' onze ghespróten is/ dat Adam en Noe Duits ghesproken hebben/ dat Japhet Noes zoon ende de zyne byt timmeren des tórens niet gheweest zyn/ ende dat dies zyn nakomelinghen de Schyten/ Cimbren/ Cimmeren/ Tracy ende Duitschen de eerste taal behouden ende ghesproken hebben/ veel oude tekens/ beelden ende gheschriften óock de Hebreusche letteren zelf leyt hi verstandelyck uyt/ in Duyts. R. De heerlyke outheyd willen wy hem laten beweren/ maar vande verstandelyke ryckheyd der grondwóorden (105) zoude my lusten iet ⁺te hóren. G. De ryckheyd blyckt eerstlyck dat wy van letteren/ zó enckele als t' samenghevoeghde/ dubbelklinkers/ ⁺Ryckheit in letteren en silben. tweklancken ende verscheydenheyd van silben (waar in wy allerley letteren vermengt/ nu dus/ dan zó heen ende weder keren) ryker zyn dan al ander talen ons bekent: want om dat wy ⁺alle gheluyden ende verscheyden vervoeghing der boeckstaven in onze taal hebben/ daar by komtet dat de Neerlanders al ander talen ⁺Waarom wy ander talen leechlyck leren kunnen. zó leechlyck leren. De grondwóorden zyn veel al uytter naturen (hare betekenis ghelyck zynde) ghemaackt/ zó dat de uytspraak der zelve met de betekenis ghe-⁺meenschap heeft. spreect het wóordeken ick k a u w , uyt zonder te k a u w e n , ⁺Vande grondwóorden. vóórt ick zwelghe, zucht, zuigh, slock, ghelpe, zuyp, óch, hem, brem, fy, foey, qualster, ickgryns, grim, pruil, pruetel, kners, knor, mor, pryck, rommel, etc. deze gheven int uyt spreken eensdeels bewys van hare betekenis/ hartigh lachende zuldy tgheluyd van a c h a c h vóórtbrenghen/ dies wt a l a c h , lachen schynt vóórt te komen: het eyghen ghetier der beesten is in deze wóorden/ ick blaf, kef, blaet, tjilp, piep, kormaeuw ¹⁾, quaeck, brins, etc. het eerste t' samenghezette gheluyd dat de kinderen vóórtbren-(106)ghen de lippen alleenlyck t' samen persende is a p , a p , daar van misschien de Hebreen A b b a nemen ende op vader duyden: nu is den wetelózen kinderen niet toe te betrouwen dat sy van hun vader kennis hebben/ maar datse in hun hólle buyck spyze begheren is buyten t'wyfel/ waar na onze taalvinder uit dickwils a p , p a p der iongher kinderen spys ghemaackt heeft/ het tsamen slaan der lippen die inwerts treckende maact/ a m , m a m

1) 1. kor, maeuw.

ende m e m , dat by ons een voester/ s' moeders borst/ ende moeder betekent: zulcke maghmer onteltyke vóórtbrenghen hier nódelóós/ ghenoech zynde u der zelve enighe int kort angheroert te hebben. R. alst is/ ende ick hóre met verwondering gheheimenissen/ die my zonderling verlustighen ende zal vóórt op zulx ende dierghelyken beter letten. G. Hebby óóck gha gheslaghen dat de lest verhaalde wóórden p a p , m a m , m e m , als mede t a a t , ⁺t i t , n i n , l e p e l , k a c k , p y p , p o p , l e l , l u l , (al kinder spraack zynde) volkomen kreeftwóórden zyn/ diemen ⁺Kreeftwóórden. aerzelings lezen magh tselve gheluyd behoudende/ waar van onze taal ryck is/ als e n e , e r e , e t e , t ó t , t y t , n e e n , e l l e , e w e , e g g e etc. zó hebben wy óóck veel onvolkomen kreeftwóórden/ die aerzelings gelezen zynde/ een ander wóórd maken iet betekende/ t' welck dickwils het vorighe heel teghen ófte heel (107) ghelyck is/ als a i , ende i a , a n ende n a , k l ó c k ende k ó l c k , (waar van het ene een ding de hóllicheyt opwerts ende t' ander die nederwerts hebbende betekent) zo zyn óóck z a c k ende k a s , v o o r t e e l ende l e e , r o o m ende m o o r , b a r g h ende g h r a b , (daar wij gracht zegghen) r e g h e l ende l e g h e r , dezer betekenis is strydich: maar p a c k ende k a p , p a n en n a p , k a u w en w a c k , k ó ó l en l ó ó c k , p y n en n y p , t a m en m a t , ende zulcke zyn van eender beduiding. Deze ende dierghelyke wóórden (die ick u in gróót ghetal zou kunnen noemen) bewyzen datze gheen wisselinghen of bastaarden/ maer echt gheboren kinderen zyn: dat óóck onze taalvinder een naerstighe opmerking ende een verstandigh inzien op alles ghehad heeft/ zo d'uitspraack na t' betekende voeghende/ als op het leechlyke gheklanck na gheleghentheyd ende op het heen ende weder lezen. Dit betuyght óóck dat onze taal by haar zelve bestaat ende van gheen ander spraken t'samen ghezet ófte gheschuimt is/ dies waart zó vreemt niet/ al had Adam zulcken taal ghebruickt. Goropius bewyst óóck int breed dat de Latynen/ ia de Griecken ende Hebreen veel wóórden van ons hebben: ick zoude lichlyck toestaan/ dat de vólghende wóórden eer uyt het Duyts in Latyn/ als uytet Latyn in Duyts ghekomen zyn/ acht ghenomen op de (108) ghestalte dezer grondwóórden ende op de enkelheyt der silben/ als f a a m ende f a m a , k a l c k ende k a l x , ⁺k e l c k ende k a l i x , k a m e e l ende k a m e l u s , a x ende a x i s , m e n s c h ende m e n s , b e e s t ende b e s t i a , r e c h t ende r e c t u m , l y n ⁺Ghelyke wóórden duyts en Latyn. ende l i n e a , k r ó ó n ende c o r o n a , f o r m ende f o r m a , p a a r t ende p a r s , s i m p e l ende s i m p l e x , d u b b e l ende d u p l e x , w y n ende v i n u m , w a l ende v a l l u m , w a n ende v a n n u s . want deze meest in onze taal enckel/ ende inde hare veel silbigh zyn. de lest bi ons anghenomen bastaard wóórden (op dat wy weer tot ons beghin komen) betonen wel an haar gheklanck/ verwoeghingh ende

buyghing met de Duytse grondwóorden gheen ghemeenschap te hebben: óock hebben onze voorvaders niet ghepóoght uyt andere talen de hare te verriyken/ ghelyck de Latynen wel ghedaan hebben: dies is eer te ghelóven dat zy zulcke wóorden van ons als dat wyze van haar zouden gheerft hebben. R. dat zal menighen een donderslach int óór wezen/ maar ghaat ghy al vóórt. G. Ick heb u nóch te zegghen nópende ons e y g h e n n a m e n , dat die niet min als de Hebreusche haar betekenis mede brengghen/ t' blyckt an veel oude schryvers datmen eertyts int noemen der jonghe kinderen/ ia van steden ende plaats en gróót werck ghehad heeft; daar van óock de Bybel ghetuighenis gheeft/ zy hebben opt gheval (109) der toevallen gheleghentheden/ ia op den lóóp der planeten ende ander omstandicheden acht ghenomen/ men schryft zó Pitagoras/ Aristoteles ende Ptolomeus óock toestaan datze op de letteren daar mede de namen tsamen ghezet worden acht ghenomen hebben/ dies ghevoelen enighe dat dieshalven Patroclus van Hector/ ende Hector weder van Achilles verwonnen zyn/ maar dit voor buezeling achtende/ ghelóóf ick ende t'blyckt ande daad/ dat onze ouders oock op de betekenis der wóorden gheacht hebben/ dese als eyghennamen Vrede-ryck, Heynde-ryck, Dier-ryck, Wynryck, Ryck-hert, Ritshart, Eel-hart, Vecht-hert, Vast-hert, Reyn-hert, ende Main-aart, Leen-aart, Volgh-aart, Paauw-aart, Zeegh-heer, Wout-heer, Here-man, Gere-baert, Koene-baert, Ró-baert, hebben hare beduyding/ zó onze *Desiderius Erasmus* óock verstaan heeft/ zynder namen betekenis int Latyn ende Griecx overstellende. alzó ghelóóf ick dat onze ouders enen eerezuchtighen/ G h e e r - l ó f g h e n a a m t hebben: enen tyng-heer/ M i e - w y s ; een quaden zót/ W a r n a r , een kyvekater/ G h e e r w a r , eenen stouten held/ k o e n , ende k o e n r a a d : hun ghewenschte ende lieve kinderen/ Heyl/ Liefken/ Zoetken/ Enghelken/ Abel/ Lieven/ Reinst/ etc. Hoe wel men (110) nu op zulx luttel acht. Hier ziedy watmen zou konen doen/ ende wat ons ouders ghedaan hebben/ ende daar willen wyt by laten tót beter gheleghentheyd. Myn ⁺tyd is verlópen. Wat ghebreck in onze taal is/ óock wat ryckheyd/ ende hoemen die cieren ende verriyken zou ⁺Beslyt. moghen/ heb ick u ter lóóp over ghehaalt. R. ghy zeyde flux dat de Duytse taal by haar zelven bestaat/ ick heb my wel laten segghen dat onze spraack uyt het Hóóghduyts zou ghesproten zyn. ⁺G. Ick spreek (met Becanus/) int ghemeen vande duytsse taal/ die zelve voor een taal houdende/ dóch dat de zommighe wat te hóogh/ ⁺Ghemene duytsse spraack. andere wat te laegh spreken/ ende dat de Nederzaxense óf Mysense spraack (vande welcke wy ghekomen zyn) de middelbarichste ende vriendelyckste is/ de welcke van Brug af tot Ry ende Revel toe streckt/ wel iet wat inde uytpraack ver-

schelende/ maar zó niet óf elck verstaat ander zeer wel/ tis kenlyck dat de Griexe taal/ die zó waard gheacht is/ óóck haar verscheyden *Dialectos* had. Int verryken onzes taals/ zoud ick verstaan datmen uyt elcke verscheyden Duytsche spraack/ ia uyt het *Deens*, *Vries*, ende *Engheles*, de eyghentlyckste wóórden behóórde te zoeken/ van de welcke de ene deze/ de ander de andere alleen (111) int ghebruyck ghehouden hebben: ia datmen alser enighe wóórden voorvallen diemen meent uyt het Latyn te spruyten/ daar van wy gheen andere der zelve betekenis hebben/ als *natur*, *glory*, ende zulcke/die wel naarstelyck na zócht om te spueren/ ófse óóck uyt onze grondwóórden bestaan: want zó Becanus acht/ komt *natur* van *na* + ende *ur*, dat beghin óf oorspronckelyckheit betekent/ als in *urzaack* ófte *óorsaeck*, dat de óorspronckelyckheid des zaacks beduyt/ alzó óóck *natur*, *na-het-ur*, na het oorsproncklyke/ als t'eerste naast Ghód inde dinghen zynde/ welck wóórd behalven dattet een name is/ verstrektet by ons ende niet by den Latynen een wóórd óf *verbum*, als/ *hy natur*, etc. t'welck wel een teken is dattet een echt kint zou moghen zyn. Vóórt segghen wy/ enighe krachtighe dranck ghenutticht hebbende/ het *glort* mi om t'hert/ daar van *glory* niet qualick schynt te komen: zoekt ghy nu int Latyn⁺ na beter bewys om hen deze namen toe te eyghenen. Nópente dezer ghelyke wóórden/ als/ *silb*, *persoon*, *letter*, *klerck*, *reghel*, *element*, *exempel*,⁺ *capittel*, *tittel*, *planeet*, *conscienty*, *mirakel*, *rivier*, etc. die bi elck een wel bekend ende verstaan worden/ t'sy dan óft echte (112) kinderen/ óf eensdeels gheëchte bastaarden zyn/ en zoud ick niet willen uytmonsteren/ alzó die beter by alle man bekend zyn als andere diemen inde plaats zou willen stellen/ dóch misprys ick niet/ datmen voor *conscienty* de ghewisse, voor *planeet* zweefsterre, voor *eclipsis*, *taning* des maans/ voor *victori*, zeegh ghebruickt/ ende waarmen kan ófte mach tracht louter duits te spreken. Nu myn uur is verlópen/ ick heb u redelyck vernoeght/ myn scholers wachten/ en zy scholen te hóóp/ ick wil u Ghode bevelen. R. u leste wóórden betonen/ dat *schola* oock wel van school mocht ghekomen zyn/ dóch ick wil u niet langher ophouden/ verhope hier na breder onderrechting/ nu bedanck ick u ende zeg a die u. G. ende ick/ vaart wel.

⁺*Natuur.*

⁺*Glory.*

⁺*Gheëchte bastaard wóórd.*

Ruygh-bewerp
vande
Redenkabeling/

ofte
Nederduytsche Dialectike:

De welke is een Rechtsnoer/ om van alle
dingen betuyflich ende onderschepdlich
te spreken/ doch waarheid van vals-
heid te schepden/ in alle twistredening
hooghnut ende nodigh zynde;

uytghegeven by de Kamer
IN LIEFD BLOEYENDE,
t'Amstelredam.

TOT LEYDEN,
By **Christoffel Plantyn.**
M. D. LXXXV.

+Ruygh-bewerp vande Redenkaveling/ ófte Nederduytsche Dialectike:

+
1

De welcke is een Rechtsnoer/ om van alle dingen bewyslick ende onderscheydlick te spreken/ óóck waarheid van valsheid te scheyden/ in alle twistredening hóóghnut ende nódig zynde;

uytghegeven by de Kamer

IN LIEFD BLOEYENDE,

t'Amstelredam.

TÓT LEYDEN,

By Christoffel Plantyn.

M.D. LXXXV.

[Blazoen van de Kamer
In Liefde Bloeyende]

Den Eerzamen/ Wyzen/ Hóóghgheleerden ende Achtbaren Heeren/ Burghermeesters des Stads/ met den Bezórghers ende Hóófdén des Hóóghen Schools van Leyden.

HET is een ghewoonlyck ghebruyck/ E. Heren/ by alle verstandighe schryvers/ die iet treflix an den dagh brengen/ dat zy het zelve iemand toeeyghenen: ófte om dien te vereeren /óf hem tót een Schutsheer te verzoeken. Gheen van beyden is hier ons voornemen; alzó wy ghaern bekennen (t'gheen ons werck dóch zonder dit doen (4) zoude) dat wy nóch de zake die wy handelen rechtgrondlyck en verstaan/ by de scherpzinnicheid

der eerste vindere te rekenen: dies óock niet trefflyx daar in hebben kunnen vóórtbrengen: óock gheen Leeraars/ maar alleen leerlingen die ghaern vorder waren willen gheacht zyn: ófte onghoeffende bouwheeren/ die in een woest maar heel vruchtbaar land ploeghende/ niet lievers wenschten als veel kloecke verzóchte bywoners/ om alzó ghezamentlyck door buurlycke hulp een rycker oegst in schuur te mennen. Ende alzó u E.E. het opzien des Hóghen Schools bevolen is/ ófferen wy den zelven deze vrucht van onze naerstighe/ dóch onvermoghende wil: even in voeghen als men den Goden niet na hun waardicheid/ maar na der ófferaars vermoghen/ ghewoon is óf- (5) ferhande te doen; om van den zelven een rycker zeghening te ghenieten. Zulx is óock hier ons byzonderste wit: verzoeckende/ alzó de Schole an ghene tale ghebonden is/ maar in alles de bequaamste/ tót meeste vórdere bezicht; dat ghy van onze Moeders-tale een Moeder-taal aller ghoeder kunsten maken/ deze zake behertighen/ ende de gróte nutbaarheid die den Vaderlande hier duer magh gheschieden overweghen wilt. Nópene de moghelyckheid/ die mooghdy hier an afnemen/ bemerkende/ wat leerlingen niet verder ziende als om zelf de zake wys te werden/ in een korte wyle hebben kunnen doen: overleggen wat een gheleerder/ in langheid van tyd/ midts hope van lóón/ in zulx zoude vermoghen: Dies u vervorderen (onghetwyfelt tót gróten lóf des ghe-(6)meenen Vaderlands/ ende zonderling des Hóghen Schools) d'eerste te zyn/ om door alghemeene lessen voort eerste int werck te stellen/ niet dit slechte werck/ maar deze hóoghwaardighe kunst met zulck werck dat dit (na ons hóoghste wenschen) te schande make/ ende metter tyd andere kunsten meer. Tót onuytsprekelyck voordeel van elck leek-mensche/ die zonder moeiljelycke arbeyd int leere'n der talen/ met lust alle kunsten dies zullen moghen wys werden. Ist de beste mensch die meest menschen nut is? zó zult ghy E. Heeren hier in alle menschen nut zynde/ buyten twyfel lóónwaardighe óock lófwaardighe vrucht van u arbeyd ghenieten. Ten is óock niet onghéhóóds/ want P. Ramus tuight in zyn Fransse Letterkunst/ dat hy vanden Koning (7) last hadde de drie Redenlycke/ ende andere d'ander Vrye kunsten in Fransois te vertólcken. Dus E. Heeren duydt ons vrymoedigh verzoeck na u bescheydenheid int ghoede/ óock onze yverighe/ dóch onmachtighe wil in dezen. Zyt den Alderhóoghsten bevolen ende hertvrontlyck met alle eerbieding ghegroet van

Het Jueghdelyck groeyende Eglentierken/

In liefde bloeyende.

+Tóttē Kunstgheleerden Lezer.

+8

Is gheleerdheid niet nut/ waar toe de Hóghe scholen?
 En zyn de kunsten ghoed/ wat houtmen die verholē?
 Óf dunckt u onze taal niet ryck ghenoech te zyn
 Datmen daar toe behoef Hebreeus Griex en Latyn?
 Neen/ het is wyd van daar/ dat mooghy hier bemercken
 Ant onbeslepen werck van onvolleerde klercken.
 Maar met veel meerder nut zalmen dit waar bevinden/
 Wil elck gheleerde man met ernst hem onderwinden/
 In Duyts/ t'gheen dat hy weet/ te spreken met verstand/
 Hebby nu een scholier/ ghy kryghter thien ter hand.
 Zegt ghy/ ick heb de kunst met arbeyd moeten leren/
 Maar stondet nóch te doen/ zoudy niet wel begheren/
 Van die moeyte verdragh? ghunt andren zulck gheniet.
 Kunst leertmen met ghenuecht/ de talen met verdriet.
 T'is zótte Tieranny/ hoe maghmen dit missaken/
 Datmen de kunsten leert in onbekende spraken.
 Dit deden d'ouden niet/ die uyt Egipten land
 Haalden/ t'gheen zy in Griex Grieken maackten bekant.
 De Talen zyn wel nut om de kunsten te vinden
 Maar t'voeght niet datmen die zó heel daar an ghaat binden
 Wat voeghtet/ dat een man die zyn twist zoekt te slechten
 Rechtschapen/ niet en weet na wat recht hem te rechten?
 Wat voechtēt/ dat een Artst zyn vrund niet kan beduyden
 Nóch d'óorzake zyns zieckts/ zyn quaal/ óf kracht der kruyden?
 Laat u zulck onghevoegh van u Landsluy verdrieten:
 Laat dit Land/ in Landstaal/ u gheleerdheid ghenieten.

Het eerste Boeck vande Redenkaveling/ ófte Nederduytsche Dialectike. Inleyding.

DE zake die wy hier zullen handelen/ Andachtighe Lezer/ schynt allen onverzóchten int eerste aanzien duyster ende onbegrypelyck; ja velen een onnódighe verwerring te brengen in den dingen die uyer Naturen van zelfs klaar ende wel te begrypen zyn. Wort deshalven van zommighe/ als een onnutte wóordstryding/ veracht; zó de zelve t'enigher tyd inde Scholen óock ten deele gheweest is/ maar in deze ewe weder tót haar oude klaarheid ghebracht. Welx nutbaarheid tót verscherping des verstands ende zekerheid int óórdelen/ elck duyts (10) klerck door ons behulp zal ghenieten moghen; zó hy hem pynt dezès nuets bolster af te lozen/ der dóppen hardicheid te kraken/ ende de onsmakelycke schil te pellen/ om alzó des kerls zoetheid te smaken: ende dadelyck in waarheid te bevinden/ dat dit een rechtsnoer is/ om bescheydelyck ende bewyslyck/ by ghoede schicking van elck ding/ na eysch te spreken/ ende waarheid van valsheid te scheyden. En al hoe wel eenighe scherpzinnigh zynde van vernuft/ t'zelfde uyer naturen zonder behulp van lering zouden kunnen doen: zó is dóch de beslepen kunst in dezen zekerder leydsman als de ongheoeffende Natuur. Want dit zelfde (t'sy men dat een kunst magh heten ófte niet) is een waarneming van veel verstandighe Naturen/ uyt den aart der dingen ende hun eyghenschappen ghevat/ ende is alzó ten lesten veler scherpzinnigher mannen vinding/ tót een zeker eenstemmingh beleed ghebracht: t'welck na reden boven eens menschen natuurlycke begrip te achten is. Van des zelfs waardicheid magh elck na het onderzoek zelf óórdelen/ immers de daad tuyght daghelyx/ dat door dit behulp de gheleerden den ongheleerden in alles overtreffen. Waarlyck veel verstandighe ver-(11)naamde mannen/ hebben niet te vergheefs de Redenkaveling hóogh gheacht. Eenighe der zelve tuychnissen zullen ons hier ghenoech zyn/ om des zelfs lóf/ nutbaarheid/ ende eyghenschap/ heerlyck/ verstandelyck ende naacktelyck te verklaren. Augustyn zeyt/ de wetenschap

van Bewysredening is niet by raming inghestelt: maar uyt de onderlinge ghesteltenis der dingen eyghenschap vóórtghekomen. Plato: Oeffent u (byzonder in u jueght) in de Redenkaveling/ die velen t'onrecht een onnutte ende ydele klapperny schynt te wezen: zydy hier in verzuymigh/ de waarheid zal u eewigh ontschuylen. Niemand verwerftse zonder gróte arbeyd/ die een wys mensch met ernst anvaten zal. Het is een ghave door zonderlinge ghoeddadicheid Góóds den menschen verghunt: want van Gód is de zelve door Prometheus als een brandend vonxken tót de menschen ghekomen. Cicero: Zonder t'behulp dezès kunsts achten wy dat elck van de waarheid ghetrocken ende verleyt magh worden: want zy gheeft een middel om waarheid van valsheid te onderscheyden/ ende door gheen waarschyntyke arghelisticheid bedroghen te worden/ verspreyt zich door al de deelen der wysheid/ be-(12)schryft de dingen/ scheyt de onderlinge vermenging/ voeght het ghevólgh te zamen/ ende sluyt iet bestandighs/ onderscheid waarheid van valsheid. T'is een middel ende wetenschap van bewysredening/ uyt de welcke een zonderlinge nutbaarheid spruyt/ om de dingen te overweghen/ óóck een lóflycke vermakelyckheid/ ende een waardighe kennis/ etc. Dien nu lust zulx te ghenieten/ anvaarde met ernst den arbeyd ende moeyelyckheid van leren/ die zó gróót niet is/ alsse wel schynt; zeker zynde dat hy lóónwaardighe vrucht zal ghenieten. Want nóyt heeft eenich mensch hier vernuftighe vlyt te vergheefs anghewent: Ende wat kryghtmen zonder moeyten? Dus laat u de eerste ruwe duysterheid niet afschrieken: ófte enighe nieuwe onghewone wóórdē ende namen die wy nóódzakelyck hebben moeten ghebruycken/ om in Duyts duytselyck ende naacktelyck de dingen te handelen. Het zouw ons voorwaar ghereder ghevallen hebben de Latynse kunstwóórdē te bezighen/ als wy hadden kunnen ghelóven dat die by den onervaren Lezer zó wel verstaan zouden zyn gheweest. Bruycken wy tót een onghéhóórt ding een onghewoon wóórd/ dat zelve is uyt ghewone wóór-(13)den ghesproten ófte daar van t'zamen ghezet; door welx betekenis ghy het betekende te beter zult kunnen onthouden. Dit bevint elck Latyn ende gheen Griex verstaande over al/ maar byzonder in de Rederyckelycke figuren/ dat zy byt onthouden van de Latynse kunst-namen (dier betekenis zy verstaan) der zelve kracht beter ghedencken/ als by de Griexe/ die hen vreemd zyn: ende zullen lichtelycker onthouden/ wat *Gradatio*, *Ratiocinatio*, *Incrementum*, *Repetitio*, *Interrogatio*, etc. Als *Tapinosis*, *Auxesis*, *Epanodos*, etc. beduyden. Dierhalven hebben óóck de Latynen alle wóórdē verlatynt: hoe wel datter veel Griexe (alzó hun talen gróte ghemeenschap hebben) meest int ghebruyck ghebleven zyn: maar de Grieken die uyt Egip-

ten de gheleerdheid ten dele ghehaalt hebben/ hebben ghepóóght den Grieken in louter Griex zulx voor te draghen. Dóch wy hebben/ om den ervaarnen Latinisten óóck onze mening kond te doen/ de Latynse wóorden over al op de kant ghestelt: welcke van beyden namaals int ghebruyck zullen blyven/ leert de tyd; t'is ons onteffen. Wy hebben met het overzetten ghemeent den Duytschen klercken het meeste nut te doen: Heeftmen zommi-(14)ghe wóorden niet verstandigh ende duydelyck ghenoech kunnen treffen/ dat is ons te minsten leet. Weet dat wy ons zelve in zulx niet over al hebben kunnen vernoeghen/ dies óóck zonder twyfel anderen niet. Maar die iet beters bedenckt maght vóórtbrengen/ zal van niemand meer dancks verwerven als van ons. Wy hebben hier een ghants onghebaande wegh ghehad/ t'zal anderen lichter vallen hier ende daar een wóord te verbeteren. Dialectike hebben wy niet naarder kunnen verduytschen als Redenkaveling: t'welck zommighen herd schynt/ nóchtans ist uyt de dagelyxe gewoonte van spreken ghenomen. Want deze twee spruecken ghelyckmachtigh zyn: Die man kan wel ree kavelen/ ende hy is een goed Dialecticus. Andere noemense Bewyskunst/ welcke naam óóck ghevoeghlyck is/ ghemeenschap hebbende met de werckelycke wóorden dezses kunsts/ als bewysreden ende bewysredening. Zó óóck het onze met Redenkavelen/ t'welck het eyghen werck dezses kunsts is/ dats *dissere*, waar van Cicero deze kunst *Dissertura* noemt. Als óóck de Grieken van *Dialegame Dialectica*. Zulx hebben wy/ zó veel doenlyck was/ met vlyt int overzetten waarghe-(15)nomen/ póghende dat de naam ende het wóord mochten een zyn/ als Uytbeelding/ Uytbeelden: Scheyding/ Scheyden: Schifting/ Schiften; Besluyting/ Besluyten; Bewysreden/ Bewysredening; Werck/ Wercker/ Wercking/ etc. Voor Uytbeelding/ daar wy *Definitio* mede verduytschen/ stellen zom Tóon-ding; zom Beschryuing; zom Bepaling. Maar wy hebben dit voor het ghevoeghlyckste na het veelvoudigh ghebruycken ghenomen. *Quantitas* heeftmen na wil niet kunnen overzetten/ t'welck bevat Gróótheid/ Veelheid ende Ghewicht. Deze zyn alle drie onderscheydelyck/ dóch komenze al onder *Quantitas*/ hier ghebrack ons een algheemeene naam/ ende hebben Gróótheid voor het Alghe meenste ghestelt/ hoe wel onze taal hier in niet arm is: want dezer ghelycke wóorden daar onder vervat worden: gróót/ klein/ dick/ dun/ lang/ kort/ vet/ magher/ plótzigh/ spichtigh/ bol/ tenger/ druystigh/ reyzych/ lyvigh/ snogger/ vol/ ledigh/ laar/ gróf/ yl/ koever/ hóóp/ veel/ luttel/ weynigh/ vulte/ vuldich/ menight/ ghetal/ zwaarte/ maten ende ghewichten/ etc. Nóch zyn wy verlegghen gheweest; andere zullen moghelyck na ons zó hier in/ als in dier ghelycke wóorden daar (16) wy niet ghenoech hebben kunnen doen/

iet ghevoeghlyckers bedencken: Wilt daar en tusschen onze ghoede wil voor t'werck nemen.

Van de Óórspronckelickheyd des Redenkavelings.

T'Vernuft/ het verstand ófte de ziele des menschen is vol fórmen/ beeldenissen ófte kennissen (even ghelyck alle ghewas/ bómen ende kruyden vol vruchten ende zaad) vanden Heere gheschapen. Dóch hoe wel deze dingen in s'menschen ziele zyn/ zynze nóchtans onbekent (als huysraad/ imboel/ ende schildery in een duystere kamer.) Zó komt dan deze Lering als een kaerse/ ende doet anwyzing van zulx/ maar de Oeffening moet mits naarstigh natrachten int onderzoek alles tót volkomenheid brenghen. Dies is deze /ghelyck al ander kunsten/ een strale der Gódycker wysheid/ die inde redelycke natuur dit licht onsteeckt/ ende word vóórt ghehulpen en verkregghen door ^aVer nuft, ^bL e r i n g, ende ^cO e f f e n i n g, (zó ghezeyd is.) T'vernuft brengdy mede; hier mooghdy de lering ha-(17)len/ maar zyt zeker/ dat zonder t'selfde zelfs in dadelycker oeffening ófte int werck te stellen ghy nemmermeer de zaack recht zult wys worden.

^aIngenium.

^bPraecepta.

^cExercitatio.

Wat is ^aRedenkaveling?

Van elck voorghesteld ding met ghoede redene/ bewyslyck/ grondlyck ende eygentlyck te kunnen spreken ende handelen: ófte een middel om waarheid van valsheid te onderscheyden/ ende te verklaren wat elck ding zy/ t'ghevólgh ende het teghendeel van dien: opt kort ghezeyd te kunnen ^bR e d e n k a v e l e n .

^aDialectica.

^bBene disserere.

Wat is Redenkavelen?

Met ghoede redene de omstandigheid des dings overleggen ende wegghen: zó zeydmen/ die man kan wel zyn ty-kavelen: óóck/ hy kan wel reenkavelen ende eerkavelen/ etc.

Welck zyn de delen van Redenkaveling?

Die zyn twee/ als V i n d i n g ende Ó ó r d e e l. ^cV i n d i n g onderzoekt ende brengt by al watmen van elck ding zeggen magh: maar (18) ^dÓ ó r d e e l overweeght t'gheen ghevonden is/ ende wyst an de rechte beleding int uytlegghen des zaaxs ófte breyden der bewysredenen. Tót de Vinding behóren het ^eG h e s c h i l, de ^fG h e m e e n e - w ó ó r d e n, de ^gZ e g g e l y c k e - w ó ó r d e n,

^cInventio.

^dJudicium.

^eQuaestio.

^fPraedicabilia.

^gPraedicamenta.

^hUytbeelding, ⁱScheyding, ^kPlaatzen, ende daar uyt vóórtkomende ^lBewysredenen.

Tót Óórdeel behóórt de ^mBewysredening, óf handeling der ⁿBeslytredenen, t'welck het rechte eyghen werck van Redenkavelen is. Ende alzó een goeude schicking den dingen een zonderling licht gheeft/ hebben wy dit alles schickelyck inde byghevoeghde tafel hit kort ghestelt ende verdeelt: de welke wy int handelen ende breder verklaring vóórts vólghen zullen; slechtelyck de grond (na t'begrip der ankomelinghen) zó kort ende duydlyck ons doenlyck is ontwerpende. Eerst moeder ghespoort zyn/ waar van men Redenkavelen zal: te weten/ wat het ^aGheschil is/ om t'welck al de moeyte ende arbeid ghedaan wort/ zynde de ^bStóffe, van Redenkaveling/ als klay de stóffe daar in de póttebacker werckt.

^hDefinitio.

ⁱDivisio.

^kLoci.

^lArgumenta.

^mArgumentatio.

ⁿ....

^aQuaestio.

^bMateria.

Wat is Gheschil?

Het voorghestelde daarmen van handelt ófte scheelt/ óf een reden door vraging in twyfel ghetrocken.

⁺Hoe menigherley is het Gheschil?

Tweërley ^eEnkel ende ^fT'zamenghezet, Enkel gheschil, dat door een ófte luttel wóórden van eenigh ding opt kortst ghevraaght wort: als/ Wat is Redenkaveling/ Wat is Ghelóóf/ zynter Dwerghen/ etc.

T'zamenghezet gheschil, dat door een volkomen reden wordt vóórt-ghestelt/ als óf een Predikant behoeft Redenkaveling te leren/ óf t'Ghelóóf alleen zaligh maackt/ óf de Dwerghen teghen de Kranen vechten etc.

Het T'zamenghezet gheschil word verklaart ende gehandelt door ⁺Bewysredening daar van wy na spreken zullen: maar het Enkel gheschil zullen wy eerst afhandelen/ alzó dit voorghaat ende wort verklaart door Uytbeelding ende Scheyding. Om tót de welke te komen ófte die rechtschappen te leren int werck stellen/ zyn voor al nódig de ^aGhemeeen wóórden ende ^bZeglycke wóór-(20)den, verklaart/ met der welcker hulp men de Uytbeelding ende Scheyding moet maken.

⁺Quaestio.

^eSimplex.

^fComposita.

⁺Argumentatio.

^aPraedicabilia.

^bPraedicamenta.

Vande Ghemeene Wóórden.

⁺Deze zyn als het a b c vant Redenkavelen ófte tittels der wóórden/ ende mercken die de ghemeenschap ende afzondering der verknóchte dinghen te kennen gheven/ ende heten dies Ghemeene wóórden. Alles wat in de Natuur is heeft met andere dinghen ghelyckheid óf onghelyckheid/ ghemeenschap

⁺Praedicabilia.

ófte afzondering. Om dan van elck ding onderscheydlyck te kunnen spreken/ hebben de Ouden de Ghemeenschap ghedeelt in de minste ghemeenschap/ die zy ^a Ghemeen-ghedaante noemen: als mensch ende beest: Ende inde meeste Ghemeenschap/ dat zy ^bGheslacht heten: als Dier/ dat mensch ende beest bevat. Desghelyx om de afzondering mede te onderscheyden/ hebben zy in de delen der ^cZelfstandigheid des dings ghezócht een opmercking die zy ^dOnderscheid noemen/ als redelyckheid inden mensch: Alzó men dit zwaarlyck inde dingen vinden ófte naspueren kan/ stellen zy daar by nóch een afmercking van (21) enighe oeffening ófte iet dat het ding eyghentlyck an zich heeft; het welck zy dies ^e Eyghenschap noemen: als spreken/ lachen in den mensche. Daar en boven nóch een merck dat by ende van het ding wezen magh/ t'welck zy ^fToeval heten: als gróótheid/ blanckheid inden mensche/ ende maken te zamen

^a*Species.*
^b*Genus.*
^c*Substantia.*
^d*Differentia.*
^e*Proprium.*
^f*Accidens.*

Vyf ghemeene wóórdē/

Ghemeen-ghedaant, Gheslacht, Onderscheid, Eyghenschap ende Toeval: dezer aller óórpronck is het ^gOndeligh t'welck even ghelyck/ een/ het beghinzel is des ghetals/ is dit het beghin der ghemeen-wóórdē; hoe wel t'zelfde daar onder niet gherekent en wort: want zy alle van velen/ ende dit maar van een ghezeyt magh worden.

^g*Individuum.*

Wat is Ondeligh?

T'gheen de ^hLetterwyzen een eyghen name heten: als/ Pieter/ Jan/ Amstelredam/ Hólland/ Amstel/ Ketelduin/ Marcken/ Nierop/ Maymaand/ Zondagh/ ende zó vóórt: te weten /al wat met de óren ghehóórt/ met de óghen ghezien/ ófte met de zinnen ghevoelt magh worden/ is Ondeligh: als/ die Bóóm/ (22) deze Koe/ dat Paerd/ dit Kalf/ die Man/ die ghy ziet is Ondeligh: ende word alzó ghenoeemt om datment gheenzins delen magh.

^h*Grammatici.*

Wat is Ghemeen-ghedaant?+

Een zekere fórm/ maxel ófte ghemeen beeldenis/ diemen van de Ondeligh int ghemoet begrypt: ófte een onwezighe fórm óf ghedaant vant Ondeligh int ghemoet gheprent: eens een mensch óf iet ghezien hebbende/ blyft des zelfs beeldenis óf ghedaante in u ghemoed/ waar uyt ghy/ een dierghelycke ziende/ weet dattet een mensch ófte iet zulx is. Die Mensch ófte dat Dórp/

⁺*Species.*

deze Bóóm óf dit Beest/ etc. Die ghy ziet/ zyn Ondelighe: maar de ghemeen beeldenis aller menschen/ Dórpen/ Bómen/ Beesten/ etc. Die ghy door t'ghezicht van d'Ondelighe ghevat hebt/ noemtmen **G h e m e e n - g h e d a a n t**, deze is de naaste ghemeenschap ant Ondelighe: als/ de Ghemeen-ghedaant van Jan/ ófte die mensch die ghy ziet/ is mensch; de Ghemeen-ghedaant van Amsterdam is Stad: klaarlycker in dit vólghende tafelken blyckende.

Ondelighe.

Pieter
Leyden
Hólland
Amstel
Ketelduin
Hondsbosch
Marken
Nieróp
Maymaant
Zondagh

Ghemeen-ghedaanten.

Mensch
Stad
Landschap
Stróóm
Duyn
Dyck
Eyland
Dórp
Maant
Dagh

Deze **O n d e l i g h e** mooght ghy zien/ tasten/ etc. Maar de **G h e m e e n - g h e d a a n t** der zelve óf de ghemeenschap ende ghelyckenis hunder wezen/ komt u nimmermeer voor.

***Wat is Gheslacht?**

Een Naam velen Ghemeen-ghedaanten ghemeen zynde/ t'welck bevat twe ófte meer delen/ door enighe onderlinghe ghemeenschap elck ander ghelyckende; nóchtans in ghedaante onderscheidlyck: Zó dat Ghemeen ghedaante by een stad als Antwerpen óf Amsterdam gheleken word/ daar veel Ondelighe in zyn: ende Gheslacht word gheleken (24) by een Land-schap daar veel zulke steden in zyn/ ófte by een Koning-ryck/ dat veel Landschappen bevangt van verscheyden zeden ende spraken. Te weten/ Dier is een ghemeene naam ende is t'gheslacht van verscheyden Ghemeen-ghedaanten/ die zyn **Mensch**, **Paerd**, **Koe**, etc. Ende zómen vraaght wat is een mensch? Antwóórd/ een Dier. Wat is een Paerd? een Dier. Wat is een Koe? een Dier/ ende zó vóórt als dit tafelken onderscheidlyck tóónt.

⁺ *Genus.*

Gheslacht.	Ghemeen-ghedaanten.
Dier	Mensch/ paerd/ kat/ hond/ etc.
Bóóm	Elzen/ eken/ ypen/ appelbóóm/ etc.
Kóórñ	Róg/ tarw/ gharst/ etc.
Kunst	Letterkunst/ Artseny/ etc.
Dueghd	Wysheid/ maticheid/ mildheid/ etc.
Plaats	In huys/ op straat/ int veld/ etc.
Zomer	Ankoomst/ middel/ nazomer/ etc.
Stand	Zitten/ staan/ leggen/ etc.
Kleding	Gekleet/ ghewapent/ in de rou/ etc.

Hoe menigherley zyn Gheslacht en Ghemeen-ghedaant?

Twevoud; als/ de Onderste Ghemeen-ghedaant/ ende Middel Ghemeen-ghedaant/ (25) alzó óóck het hóóghste ende opperste gheslacht ende t'middel gheslacht; als/ Beest/ zó ghy opwaerts ziet na Dier/ zó ist een Ghemeen-ghedaante/ maar ziet ghy nederwerts na Paert/ Ós/ Varken/ zó ist hun Gheslacht; dit is dan een Middel/ Ghemeen-ghedaant/ ende een Onderste gheslacht. Het hóóghste gheslacht is/ daar onder alle dingen der zelver sóórt vervat worden: zulx zyn de Zeglycke wóórden/ als Zelfstandicheid/ Hoedanicheid/ etc. Ende het Middel-gheslacht is/ dat tusschen het opperste Gheslacht ende d'onderste Ghemeen-ghedaanten ghevoeght is/ blykende an de vólghende nederwerts wassende bóóm/ daar van t'bovenste t'hóóghste Gheslacht is/ ende t'laeghste d'onderste Ghemeen-ghedaante/ waar an de Ondelighe.

	^d Zelfstandicheid is	
Lichamelyck	Lichaam is	^d Substantia. onlichamelyck,
^a Levende	^a Animatum. Levendlichaam is	zonder leven,
^b Ghevoelyck	^b Sentiens. Dier	onghevoelyck,
^c Vernuftigh	^c Intellectuale. Mensch Gedeon, Roemer, Frans.	onvernuftigh,

In deze twee voorschreven ghemeen-wóorden/ namentlyck /Ghemeen-ghedaant ende Gheslacht hebby der dingen onderlinghe ghemeenschap/ ande vólghende zuldy hen onderscheid ende verschil moghen mercken.

+Wat is Onderscheid?

Het is een deel des dings/ t'welck de Ghemeen-ghedaanten eens zelfden gheslachts onderscheid/ een byzonderste deel der zelfstandicheid des dings: t'welck by t'gheslacht ghevoeght zynde/ een zekere Ghemeen-ghedaante vórm: als/ Redelyckheid (t'welck een Onderscheid inden mensch is) ghevest zynde an t'Gheslacht; dats Dier/ vórm een Mensch: ende hier van word gehandelt int Gheschil/ ^ah o e d a n i g h i s: als/ hoedanigh is de mensch? Antwóórd: Het is een redelyck dier.

⁺*Differentia.*

^a*Qualis.*

+Wat is Eyghenschap?

Een zeker angheborn vermoghen/ gheneghentheid/ werck/ ampt ófte verciering/ dat een Ghemeen-ghedaante ende allen zyn ondelighen eyghen ende angheborn is: als/ tellen/ spreken/ lachen/ etc. is der menschen (27) Eyghenschap: ende nijen óf brinssen der paerden: blaffen der honden/ etc.

⁺*Proprium.*

Let op de wóorden der Eyghenschap dat die meer verstaan worden opt vermoghen als opt werck: Want een kind is een mensch/ al kant niet tellen; een stomme is een mensch/ al kan hy niet spreken: Maar zy worden verstaan t'vermoghen te hebben/ hoe wel datter beletsels zyn tót het werck.

Eyghenschap word in vierderley wyze verstaan. Eerstlyck t'gheen dat een Ghemeen-ghedaante alleen eyghen is/ maar niet elken zynder Ondelighen/ als gróótmoedicheid, beleeftheid, etc. zyn enighen menschen angheborn, maar niet allen. Ten tweden/ t'gheen allen Ondelighen der zelve Ghemeen-ghedaant anhangt/ maar die Ghemeen-ghedaant niet alleen: als/ De Kamelion verandert zyn verw/ maar enighe andere dieren óock. Ten derden/ t'gheen een Ghemeen-ghedaante alleen/ maar niet altyd anhangt: als /Het graauw worden inden mensch/ dóch alleen in d'ouderdom. T'vierde is t'byzonderste/ t'welck een Ghemeen-ghedaante alleen ende allen zyn Ondelighen altyd ankleeft: als/ spreken/ brinssen/ blaffen/ etc. in mensch/ paerd ende hond/ etc.

Vershil tusschen ^aOnderscheid en ^bEyghenschap.

Onderscheid betekent een zeker deel des dings/ maar Eyghenschap een

^a*Differentia.*

^b*Proprium.*

zeker vermoghen ófte gheneghentheid des ghemeene-ghedaants. Ware Onderscheid der dingen is ons zó verborghen, dat na zommigher mening, in ghene dingen een recht onderscheid te vinden is: maar hier in/ als in vele ander dingen/ voor het ware ghenomen wort t'gheen naast daar by is. Dies ghebruyckten veelyds in plaats van Onderscheid (dat wy zelden weten) de Eyghenschappen: dus zeytmen, een hond is een dier, zó is een paerd óock/ bay viervoetigh/ etc. Wat onderscheid steltmen nu onder hen anders/ als dat de hond blaft/ ende t'paerd brinst? Merckt hier de Eyghenschap voor Onderscheid ghebezicht.

Wat is Toeval?⁺

T'gheen by hem zelve niet en bestaad/ ende gheen deel der zelfstandicheid is/ maar hangt daar an veranderlyck ende bygheval: ófte t'gheen dat by ende af wezen magh zonder des dings letsel ófte vernieling: als/ de (29) witheid des muurs/ warmte des waters/ verhaartheit/ koude/ dueghd/ gheleertheit inden mensch/ etc.

⁺ *Accidens.*

Nu zynder óock onshedelycke Toevallen/ die zó an de zelfstandicheid hanghen/ datse daar niet afghescheyden moghen worden: als/ De hitte int vier; de witheid ant sneeuw: Nóchtans maghmense met de ghedachten scheyden: want een ander ding is de hitte ende witheid/ als vier ende sneeuw. Hier op is een alghemene reghel/ Wat in enigh ding een toeval is, magh in ghene dingen een deel der zelfstandicheid zyn.

Waar toe zyn de ^bGhemeen-wóórdien dienstlyck?

1 Om te verkunden de ghemeenschap ende afzondering der dingen/ zó ghezeyd is.

^b *Praedicabilia.*

2 Ten tweden zynze nódigh gheweten tót het maken van een ^cschicklick besluit: want dat bestaat uyt Gheslacht ende O n d e r s c h e i d: ófte zó dat niet te vinden is/ uyt Gheslacht ende Eyghenschap: ófte uyt de óorzaken óf delen/ zó wy na horen zullen.

^c *Syllogismus.*

3 Vóórt zyn de Ghemeen-wóórdien óock dienstlyck om van de ^dvóórtstels te óórdelen: (30) want alzó Ondeligh/ Ghemeen-ghedaant/ Gheslacht/ Onderscheid ende Eyghenschap/ t'zamen verknóchte wóórdien zyn ende nóódyck an elck ander hanghende/ ist ghewis dat uyt deze nóódycke vóórtstels vóórtkomen; maar recht anders ist met de Toevallen/ na dat uyt deze de bewysreden ófte t'middel des besluyts ghetoghen is/ óórdeltmen van de

^d *Propositio.*

waarheid ende valsheid/ vande nóódzakelyckheid ende onghewisheid des beslóts: als men zeyd/ Gedeon is een mensch/ een mensch is redelyck/ hy kan lachen/ tellen/ spreken/ etc. Dees hanghen nóódzakelyck aan elck ander: maar zegdy/ Gedeon is gheleerd/ dat hanght niet nóódyck an een/ hoe wel dattet zó magh zyn: want Gedeon waar al evenwel de zelve man/ al waar hy niet gheleerd/ etc.

+Van de Zeglycke Wóórd.

+Praedicamenta.

Wat is Zeglyck wóórd?

Het zyn de opperste hóófdwóórd der dingen/ in welcker alghemeenheid al watter in de natuur is betoghen wort/ een ophóping der Ghemeen-wóórd; een by-eenbrenging van elck ding tót zyn opperste gheslacht: ende worden zó ghenoomt om datze iet zeggen van de dingen. Al wat inde natuur is/ wort (31) onder deze twe wóórd/ Zelfstandicheid ende Toeval begrepen/ na het bekende vaers/

*Magnus Aristoteles, trutinans cacumina rerum,
In duo divisit quidquid in orbe fuit.
Omne ens est substantia aut accidens.*

Dat is/ Alle wezen is Zelfstandicheid ófte Toeval: Maar verstaat dat de vólghende wóórd/ Wezen, ding, t'ghoed, t'ware, iet, ende een, boven de Zeglycke-wóórd zyn/ ende daar onder niet vervat worden. Maar het hóóghste gheslacht der zelve Zeglycke wóórd is Wezen/ dit deeltmen in Zelfstandicheid, dats dinghen die by hem zelve bestaan: (t'welck het eerste ende voornaamste Zeglyck wóórd is/ daar al de andere anhanghen) ende in Toeval: dat is/ t'welck by gheval is: Hier onder zyn de vólghende neghen Zeglycke-wóórd begrepen: als /Gróótheid, hoedanicheid, betrecking, etc. Ende worden alle tien niet inder daad/ maar alleen by ⁺afneming onderscheiden/ want an de Zelfstandicheid hanghen al de neghen andere als toevallen/ dóch zynse alzó an ⁺Merckt. malkander verbonden/ dat de toevallen niet en zyn zonder de zelfstandicheid/ óóck vindmen gheen zelfstandicheid van toevallen gheblóót.

Waar toe zyn de Zeglycke wóórd nut?

Om van alle dingen inde gheheele natuur te vatten ende te onderscheyden

een zeker gheschick: want deze tónen u/ zó ghy iet wat begrypen ófte naspueren wilt/ van waar het ghemoet beghin nemen zal/ ende hoe wyd zich dat strecken magh. Want vant opperste Gheslacht (dat een grondvest aller dingen is) dats van Wezen, lóóptmen door al de dingen onderscheidlyck⁺ tót de laeghste Ghemeen-ghedaante ende Ondelighe/ het Onderscheid ende de Eyghenschappen merckende: zó de byghevoeghde tafel duydlyck uytbeeldt.

⁺Ens.

Welcke zyn de Zeglycke wóórdē?⁺

Die zyn tien in ghetal/ ¹Zelfstandicheid, ²gróótheid, ³hoedanicheid, ⁴betrecking, ⁵doen, ⁶lyden, ⁷waar, ⁸wanneer, ⁹stand, ende ¹⁰hebbelyckheid. Tót een plomp en naackt exempel/ mooghdyze onderscheidlyck uyt de vólghende sprueck afnemen: ¹Antonis die ²langhe ³listighe ⁴Schermeester/ ⁵schutte een schermeslagh ⁶op zyn arm/ ⁷inde straat/ ⁸te middagh/ ⁹staande int verzet/ ¹⁰in hoos ende wambeys.

⁺Praedicamenta.

¹Substantia.

²Quantitas.

³Qualitas.

⁴Relatio.

⁵Agere.

⁶Pati.

⁷Ubi.

⁸Quando.

⁹Situs.

¹⁰Habitus.

Hoe werdenze ghedeelt?

Alle wezen is zelfstandicheid óf toeval. Alle toeval is ^avolstreckt óf ^bbetreckelyck.

^aAbsolutum.

^bRelativum.

Volstreckt dat is die alleen by zich zelven opmercking hebben/ als gróótheid ende hoedanigheid: Betreckelyck die by iet anders verleken worden/ als de zeven vólghende/ Betrecking/ Doen/ Lyden/ etc. Van welke de 6. leste alle onder Betrecking vervat worden: Dóch zynze by den Ouders verscheidlyck ghestelt/ om den leerlingen te duydlyker hun onderscheid te betónen/ die welke (zó Quintilianus tuyght) ghelyck de nauwhalsde kruyken het overvloedigh daar opgheghoten water niet in laten/ maar allengskens gheghoten zynde lichtlyck vol worden/ óóck stuxwys de dingen beter verstaan.

Wat is Zelfstandigheid?⁺

⁺Substantia.

Een wezen dat by hem zelven bestaat/ ende dat niet anders daar toe en behoeft dattet zy: t'is een grondvest daar alle ander vólghende toevallen anhangen: Kortlyck/ Gód/ Werld/ Hemel/ Aerd/ Gheest/ Dier/ Element/ Wind/ Sterre/ Bóóm/ Vrucht/ ende zulx alles/ wat (34) by hem zelven bestaat/ is onder dit wóórd begrepen: zó ghy inde tafel mercken mooght.

Hoe wel deze dingen (ghelyck ons lichaam met klederen) met de toevallen overtoghen zyn/ alzó dat wy de zelfstandigheit van die mensch/ bóóm/ ófte steen/ etc. niet en zien/ maar de toevallen: als/ de gróótheid/ verwe/ fórm/ etc. zien wy. By exempel: De fórm van s'menschen lichaam weet ghy/ t'selve in een besloten Zarck langhe Jaren gheleghen hebbende/ zal tót aerd gheworden zyn: Hier is de zelve Zelfstandigheit een ander fórm hebbende. Backt van die aerd een steen/ de fórm verandert weder/ alzó koondy int verstand/ de Zelfstandigheit vande Toevallen leren scheyden/ die u andersins nimmermeer dan met Toevallen bekleet voorkomen.

+Wat is Gróótheid?

Daar mede de Zelfstandigheit in veelheid/ wyde/ langte/ dichte óf ghetal ghedeelt word; t'is de gróte des dings/ diemen alleen met de ghedachte vant ding óf vande Zelfstandigheit (zó ghezeyd is) scheyden magh.

⁺*Quantitas.*

Hoe menighvoudigh is gróótheid?

Twevoud (zó de tafel uyt wyst) ^averknóchte ende ^bverdeelde.

Verknóchte: welcke des dings gróte bevat/ hier onder behóren langte/ brede/ ende dichte; hoe wel die zelve inder daat d'een zonder d'ander niet zyn moghen ófte verdeelt worden: nóchtans wordenze int ghemoed by afneming onderscheyden. Hier maghmen óock niet verstaan de Zelfstandigheit ófte lichameelycke stóffe (die tót het vorighe Zeglyke wóórd behóren) maar alleen de gróótheid zelve des dings/ by ghedachte vant ding ghenomen.

^a*Continua.*

^b*Discreta.*

Verdeelde gróótheid, is een menichte uyt verscheyden delen bestaende/ ófte welx delen van zich zelve verscheyden zyn/ ende is tweërley: als/ ^cGhetal ende ^dGhespreck. Ghetal is een menichte uyt enicheden verzaamt. Ghespreck, is der uytghesproken silben gheschick/ hebbende verscheyden mate/ tyd/ ende verandering in kortheit ende lanckheit der silben.

^c*Numerus.*

^d*Oratio.*

Onder Gróótheid behóren de namen aller maten daarmen iet mede meet/ ende t'ghe-(36)tal ende veelheid der dingen: kort alle wóorden diemen magh antwóorden op de vraghe hoe veel, ende dierghelycke.

+Wat is Hoedanigheid?

Een hebbelyckheit/ gheneghentheit ende ghesteltenis des ghemoeds/

⁺*Qualitas.*

ófte lichaams/ daarmen een bynaam af ontfangt: als Wysheid/ starckheid ende welsprektheit inden mensche/ is een Hoedanigheid in hem/ daar af hy wys/ starck ende welsprekende ghenoeemt word. Naacktelyck ghezeyd: t'is een toevallende fóm waar duer de Zelfstandigheid werckelyck is: als de hette is een hoedanigheid des viers/ koude des luchts/ dróoghte des aardrycks/ ende vochticheid des waters: ende na dezer vier hoedanigheden verscheyden vermenghing/ is der kruyden zap/ heylzaam óf hinderlyck/ ghezond óf onghezond.

Onder Hoedanigheid behóren alle dueghden/ ondueghden/ gheneghentheden/ kunsten ende leringhen/ óóck de hebbelyckheden des lichaams/ als zwemmen/ danssen/ allerley handwercken ende ambachten/ t'vlieghen der voghelen/ etc. óóck verwen ende zmaack/ (37) ende zulx wat met de zinnen bevat wort/ ende al wat een ambachtsman maackt: als/ een Huys/ schip/ schap/ kerck/ kleed/ wercktuygh/ ghereedschap/ etc. Te weten/ der zelve dingen maaxel/ maar niet de stóffe daarze van ghemaackt worden: als Hout/ steen/ yzer/ etc. die onder Zelfstandigheid behóren: alzó de menschen ghene Zelfstandigheden/ maar alleenlyck enighe herstelling ófte vervórming inde zelve maken kan: want kunst is een nabóótsers des natuurs. Dóch de namen der dingen die met kunsten ghevordert worden/ maar door de natuur voltóyt/ behóren tót de Zelfstandigheid: als/ zout/ bróód/ kalck/ lym/ pick/ teer/ etc.

Hoe veel ghedaanten der Hoedanigheden isser?

Vier: als/ ¹Hebbelyckheid, ²Natuurlyck vermoghen en onvermoghen, ³Ontroernis ende ⁴Ghestalte.

¹Habitus.

²Naturalis potentia, & impotentia.

³Perturbatio.

⁴Figura.

Wat is 1. Hebbelyckheid?

Een Hoedanigheid door ghewoonte van doen ófte oeffening verworven:⁺ t'is een be-(38) hendigheid ófte zeker rasheid uyt het menighvuldigh ghebruyck ende herdencking ghesproten ende vóórtghekomen: neemt by ghelyckenis/ even zó hard was doort veel handelen weeck wordt; alzó verkryght het ghemoed ende de wil ófte het lichaam der menschen (eyghentlycke *onderwurpsels der heblyckheden zynde) doort veelvoudigh herdoen ende ghestadigh ghebruyck/ een behendigheid de¹⁾ hebbelyckheid ghenoeemt word. Als een Luytslagher/ die doort veel doen zyn vingheren alzó went/ datze zonder missen de snaren na verandering eenparigh doen klinken. Die een

⁺Habitus.

*Subiecta

1) 1. die

meester is in eenighen kunsten/ werckt lichtelyck/ leechlyck/ ende zonder moeijelyckheid/ ja met ghenueght alle alzulck werck als van zyn hebbelyckheid bestiert ende ghehulpen word. Die lang t'cyferen ghepleeght heeft/ kan niet alleen zeker/ maar óóck leeghlyck ende zonder moeijelyckheid rekenen: ende alzó vóórt in allen kunsten.

Hoe verkryghtmen volmaackte Hebbelyckheid?

Door Natuur/ Lering/ ende Oeffening; De redelycke Natuur is der Hebbelycheden (39) alleen ontfangbaar/ ende schickelycke wyze ófte manier van leren veróórzaackt/ datmen te eer de Hebbelyckheid verwerft: maar een wackere oeffening overtreft verre aller meesters lessen ende leeringhen: t'ghebruyck óf oeffening zeydmen gheeft de kunst.

Hoe deeltmen de Hebbelyckheden?

Vólghens de bekende regel: Na de onderwurpsels deeltmen de toevallen: Want even ghelyck de mensch van lyf ende ziel is t'zamen ghevoeght/ alzó zynter twe gheslachten der Hebbelyckheden: als/ des Lichaams ende des Ghemoeds.

Des ghemoeds Hebbelyckheden.

De Hebbelyckheden des ghemoeds/ zyn zom des verstands/ zom des wils. Want de redelycke ziel/ waar by de mensch werd van andere dieren onderscheyden/ word toegheeyghent tweërley vermoghen óf macht iet te doen; als /V e r s t a n d ende W i l. Het V e r s t a n d heeft voor zich waarheid/ óf lóghen; de W i l een ghoed ófte een quaad voornemen.

De kennisse die int verstand is/ deelt zich in kennisse enkeler dingen/ ende kennis der (40) vóórtstellen. Deze zyn onzeker: als/ Waan en Vermoeden: Ófte zeker: als/ Wetenschap/ Kunst/ Verstandicheid/ etc. Als ghy enigh kruid an t'maaxel by zyn naam kent: als/ W y n r u y t, A l s t, etc. Dat is kennis enkeler dingen: maar kennis der vóórtstellen is van t'gheen dat wy toestemmen ófte niet: als óft zelve kruid verwermt/ ófte voor Ghelezucht/ Pest/ ófte iet anders nut ghebezicht is/ etc.

De Wil is ghoed ende werckt dueghd; ófte quaad ende werckt ondueghd: by deze twe Wil ende Verstand delen zich al de Hebbelyckheden des ghemoeds/ zó in de byghevoeghde tafel blyckt.

Wat is 2. Natuurlyck vermoghen?⁺

Tis een kracht ófte vermoghen iet te doen/ den Zelfstandigheden angheboren/ ende niet by kunst van buyten daar in ghebracht als de Hebbelyckheden. T'is macht ófte rasheid iet lichtelyck an te grypen ófte te doen ofte niet te lyden/ vande natuur t'ghemoed ófte lichaam gheghunt: als/ de Moed/ Wil/ Vernuft/ Óórdeel/ Ghedenckenis/ Leerlyckheid/ Ghezondheid/ de mensch bequaam te zyn (41) tót lachen/ een Paerd starck ende rasch te zyn/ de Visschen te konen leven onder t'water/ de Voghelen vlieghen/ des Steens hardigheid/ het Vermoghen in ons te konen zien/ hóren/ spreken/ etc. Zwaarmoedicheid: des Aards ófte Gheslachts namen zonder betrecking ghenomen: als een Knechtken: óóck des Ouderdoms/ als jueghd. De Natuurlycke ampten des ziels/ als voedende/ ghevoelende/ en met reden beghaaft. Óóck de krachten der Ghesteenten/ Kruyden/ Vruchten/ Ghesternten/ ende Elementen/ etc.

⁺*Naturalis potentia.*

Natuurlyck onvermoghen hóórt hier me onder: als/ Onleerlyckheid/⁺ Verghetelheid/ Onghezondheid/ de Beesten niet te konnen spreken/ nóch de menschen vlieghen/ etc. Want de Hoedanigheden als boven verhaalt is/ zyn t'ghereedschap ende wercktuigh des natuurs.

⁺*Naturalis impotentia.*

Wat is 3. Ontroernis?⁺

Een beroering ófte stuernis/ een schielyke beweging des lichaams ófte des ghemoeds. Des ghemoeds isser vier: als/ ^aLust, ^bVrolyckheid, ^cHertzeer, ende ^dAngst, daar de ander al anhanghen/ welke spruyten ófte (42) verweckt worden uyt de begheerlycke ófte afkeerlycke beweginghen des ghemoeds, etc.

⁺*Perturbatio.*

Ontroernissen des lichaams zyn: als/ bleeckheid uyt vreze/ ende róódheid uyt schaamte vóórtkomende/ etc.

^a*Libido seu cupiditas.*

^b*Laetitia.*

^c*Aegritudo.*

^d*Metus.*

Onder Ontroernis behóórt óóck ^elydelyke Hoedanigheid: welke spruyt uyt enighe gheneghendheid/ ófte des ghemoeds: als/ ontzinnigheid/ uyt droefheid spruytende/ etc. óf int lichaam: als /verharing en zwartheid int lichaam van hitte/ ófte Bleeckheid van ziekte veróorzaackt/ etc.

^e*Patibilis qualitas.*

Dan zynder lydelyke Hoedanigheden die de zinnen bewegen ófte den zinnen onderwurpen zyn: als/ Verwen/ Gheluyden/ Roken/ etc. die des Ghezichts/ Ghehóórs/ Roocks/ Smaacks/ ende des Ghevoelens/^fvoorwerpen zyn.

^f*Obiecta.*

+Wat is 4. Ghestalte?

Een zekere wyze óf ghesteltenis der gróótheden/ als een Cirkel/ Driehoek/
Vierkant/ etc. Deze zyn Natuurlyck: als/ des Hemels rondheid: Ófte Kunstlyck: als/
de vierkantheid des tafels. Hier onder behóórt óock ⁺de (43) fórm óf maaxel: dat is
een bequame ghesteltenis ófte schóónheid zó inden dieren/ als in den dingen.

⁺*Figura.*⁺*Forma.***iiij. Van Betrecking.**

Tót hier toe hebben wy de drie volstreckte Zeglycke wóórden verhandelt: nu komen
wy an de Betreckelycke/ ende eerst ande Betrecking/ waar onder al de vólghende
begrepen worden. Deze valt den ankomelingen zwaar te begrypen/ dies zullen wy
die wat breder handelen.

+Wat is Betrecking?

Der dingen onderlinge anklevighe verlycking teghen elckander: ófte t'gheschick
vant een teghen t'ander. Want by Betrecking worden de dingen niet betekent/ maar
der zelve onderlinge verbinding. Ende t'wóórd Betrecking word alleen by ^a
Verghelycking verstaan/ als Leeraar en Leerling/ Vader en Kind/ Man en Wyf/
Meester en Knecht/ etc. Want gheen Leeraar magh verstaan worden ófte daar moeten
twe personen onderling verleken worden/ een die Leeraart óf onderwyst/ ende een
die gheleerd (44) word/ 44 t'wóórd Vader magh desghelyx niet verstaan worden/
ófte men moet teghens een houden den ghenen die teelt ende die gheteelt is: deze
onderlinghe ghestaltenis van t'een teghen t'ander/ Vader teghen Kind/ Leeraar teghen
Leerling/ etc. noemtmen Betrecking.

⁺*Relatio.*^a*Comparatio.***Van waar word de kracht en natuur van Betrecking ghevat?**

Uyt de zetel diemen ^aGrond noemt/ want alle Betrecking bestaat in tweën/ waar van
t'een de Grond, t'ander het ^bMerc teken gheenoemt word.

^a*Fundamentum.*^b*Terminus.***Wat is Grondvest?**

T'ding daar uyt de Betrecking spruyt: als/ Zelfstandigheid/ óf Gróótheid/

óf Hoedanigheid: want alle grond der Betreckingen moet uyt de volstreckte duydyke-wóórden ghezócht zyn.

Wat is Merckteken?

T'gheen derwerts de Betrecking streckt. Zó is dan Betrecking de voeghing tusschen de Grond ende t'Merckteken: als/ zó men (45) van een Vader spreekt/ de Grond is de telende persoon óf t'werck des telens/ t'welck óorzaack is dat hy Vader heet. T'Merckteken is de gheetelde parsoon/ óf gheetelt worden. De Betrecking ende het ópzien is de Vaderlyckheid/ zó te zeggen: t'welck deze als uysterste dingen kóppelt ende an een bind. Alzó óock der ackeren Scheijelsteen/ zyn Grond is steen/ het Merckteken is t'gheen datze betekent/ als Scheyding ende Afpaling der ackeren; maar Betrecking is de schicking waar by de steen ghestelt is/ als een afpaling. Dit zyn exempelen ghenomen uyt de Zelfstandigheid. Neemt nu uyt de Hoedanigheid tót exempelen: Verwerming ende Kóóp; des verwerdings Grond is de Zon óf t'Vier: t'Merckteken is t'water/ óf enigh ander ding dat ghewermt word: de Betrecking is de óvertócht ófte toekomst des wermts tóttet water/ ófte enigh ander ding.

Des Kóóps Grond is de waar/ het Merckteken is de prys/ de Betrecking is de verhandeling des waars om die prys. Neemt óok tót een exempel uyt de veelheid de Cifering; daar is t'ghetal dat by een ander verleken wort de Grond/ het ander ghetal daar toe zich de verlyking streckt/ is t'Merckteken: (46) als acht teghen vier heeft een dubbeld bescheid/ zó is dan acht de Grond dezese dubbelden bescheids ende vier is t'Merckteken: Betrecking is de verlyking ófte teghen-een-houding beyde der ghetallen.

Onder Betrecking behóren.

Alle wóórden van Maagschap/ Ghezelligheid/ Verbintenis/ Menghing ende Ghemeenschap.

De Zelfstandigheden worden onder zich verleken.

By veelheid/ door Ghelyck ende Onghelyck/ Even ende Oneven/ t'Kleyn teghen t'Gróót/ het Effen teghen t'Oneffen/ etc. óock d'Eerste ende tweede/ Enckel ende Dubbel/ etc.

By Hoedanigheid/ door Ghelyck ende Onghelyck worden verleken d'een

gheleerde teghen d'ander/ de Vermetelete teghen den Vermetelen/ de Man teghen de Vrouw/ etc.

By Doen ende Lyden door Telen ende Maaghschap: als/ Vader met de Zoon/ Gróótvader met de Neef/ de Schóónvader met de Behoutzoon/ etc.

By ghelycke verlycking: de Kóper met de Verkóper/ Man ende Wyf/ d'een vriend teghen d'ander.

By onghelycke verlycking: Leydsman ende Vólgher/ Hópman ende Soudenier/ Heer ende Knecht/ Overst ende ghemeen Borgher/ Meester ende Jongen/ etc.

Óóck by allerley onderscheid van personen: als/ Vrijen ende Slaven/ Anklagher ende Verwerer/ d'een Buurman teghen d'ander/ een Zittende ende een Staande/ de Rycke ende Arme/ de Bemantelde teghen die in Hoos ende Wambeys lóópt/ etc.

De gróótheden worden onder zich verleken.

By Ghelyck ende Onghelyck/ Gróótheid ende Kleynheid/ Veel ende Luttel/ d'een Acker teghen d'ander/ de teghenwóórdighe met de verleden Tyd/ Dubbeld ende Enkel/ T'gheheel mettet Deel/ Drie teghen Zes/ de Ketel teghen de Pót/ etc.

De Hoedanigheden worden onder zich verleken.

By Ghelyck ende Onghelyck/ Dueghd teghen Duegh óf Ondueghd/ des eens Lóón (48) ende Glory des anders Smaad/ Wetenschap teghen wetenheid ófte Onwetenheid/ Waar ende Vals/ Wit ende Zwart/ Vrundschap ende Vyandschap/ ende zó vóórt.

Hoe menigherley aart zyn de Betreckingen?

Tweërley/ Eyghentlyke/ daar t'een zonder t'ander niet verstaan magh worden: als/ Vader zonder Zoon/ Bergh zonder Dal/ Leydsman zonder Vólgher/ Momber zonder Onmondighe/ etc.

Oneyghentlyke: als/ Wetenschap ende t'gheen gheweten magh worden/ die boven haar eerste betekenis óóck een gheneghentheid iewerts toe beduyden.

v. Van Doen.⁺⁺*Actio.***Wat is Doen?**

Een toevoeghing ófte roering des doenders tót het lydende/ waar duer enighe verandering int lydende gheschiet: als/ verwerming is een toevoeghing des viers tót het water/ door t'welcke de verandering der Hoedanigheid des waters als des lydendes (49) gheschiet/ dat te voren koud was ende nu warm word/ etc.

Hoe menigherley is Doen?

Des *Naturs*: als/ Telen/ Verwermen/ Verroeren/ etc. Des *Wils*: als/ Burgherlyke heersching/ Kóópmanſchap/ Ambachten/ Schryven/ Schilderen/ etc. Alle wóorden die iet te doen betekenen/ behóren hier onder: Maar dees worden uytghezondert: *Staan/ Zitten/ Leggen/ etc.* Die onder het neghende duydlyke wóord *Stand* behóren. Óóck zyn uytghezondert de wóorden der menschen zinnen en gheneghentheden: als/ *Hóren/ Zien/ Smaken/ Benyden/ Vrezen/ Warm óf Koude ghevoelen/ etc.*

vj. Van Lyden.⁺⁺*Passio.***Wat is Lyden?**

Een toevoeghing ófte roering des lydendes tót het doende/ een ghedóghing eens nieuwen werckings des doendes.

Hoe menigherley is Lyden?

Des *Lichaams*: als/ Gheteelt/ Werm/ Verroert worden/ etc. Ende des *Ghemoeds*: (50) als /*Tóornigh/ bevreest worden/ etc.* Hier onder hóren alle Lydende wóorden.

Onderscheid tusschen Doen en Lyden.

Dit heet Doen/ welx wercking van zich tót enigh ander ding streckende ghageslaghen word: maar Lyden/ daar in de zelve wercking waarghenomen word: zy verschelen onderling by *Betrecking*, als gheven en ontfanghen. Als int wermen ist nódigh datter iet zy daar van dat werck vóórtkomt; neemt het *Vier/ óf de Zon*: dan moeter iet zyn daar in het vier zyn

kracht baart/ dat is t'gheen verwermt word/ als t'water; zó heetmen dattet vier Doet/ ende t'water Lydet/ etc.

Merckt.

De 4. volghende duydyke wóorden zyn als Omstandigheden des Zelfstandigheids.

+Waar. vij.

Begrypt de beschryving des plaats daar in Iet is/ Was/ Gheschied/ Gheschied is óf zal gheschieden: als/ in Huys/ Hier/ Daar/ Binnen/ Buyten/ Boven/ Onder/ etc.

⁺*Ubi.*

+Wanneer. viij.

Bevat het onderscheid des tyds (even alzó Waar doet des plaats) als Huyden/ Ghisteren/ Eertyds/ Namaals/ etc.

⁺*Quando.*

+Stand. ix.

Betekent de stand die Ghestalte ófte *B ó t z e n* des lichaams: als/ Staan/ Zitten/ Leggen/ Bocken/ Hangen: De Torens ende Berghen staan/ de Velden leggen/ de World leyd/ ófte hangt: even als de Lucht/ t'Vier/ ende de Sterren. Der onzieligher is maar een stand/ maar der ghezielder lichamen verscheyden/ dat bockt/ óf leyd/ óf staat/ etc.

⁺*Situs.*

+Hebbelyckheid. x.

Daar de ghestaltenis der kleding ófte des omhangsels óf vercierings mede betekent word: als/ verkapt /in Hoos ende Wambeys/ Ghewapend: een Ringh/ Cepter/ óf Rappier draghen: der beesten borstelen ende schobben; óóck hun hóornen/ klauwen ende tanden/ tót wapenen voerende/ etc. Hebbelyckheid is niet eyghentlyck het kleet ófte omhangsel: maar de omtócht en gheheele fórm /zó het (52) ding daar me toeghemaackt ghepronckt ófte verzien is.

⁺*Habitus.*

Besluyting ende Overtred.

De Ghemeenwóóorden ende Zeglyke-wóóorden (die zó te zeggen den

a b c/ vande redenkaveling verstrecken) hebben wy over ghehaalt: ende zullen nu vóórt komen tót de Uytbeelding ende Schifting/ die tót de Vinding ende om het Enkel gheschil te verklaren behóren. Want even alzó de natuur de fórmén ende ghedaanten der dingen in een ghelyckfórmicheid gheschickt heeft: zó heeftze óóck die zelve van elck ander iewers me onderscheyden. Deze ghelyckenis der dingen noemen de ouders ghemeenschap: en de onghelyckheid verscheydenheid. Zó is dan de S c h e y d i n g nódig tót verklaring der dingen die onder de ghelyckfórmicheid ófte ghemeenschap begrepen worden/ ende U y t b e e l d i n g tót afzondering van de verscheydenheid.

Wat is Uytbeelding?+

Een reden/ verklarende int kort wat het ding is daarmen van handelt: óf die het ding in de palen des natuurs besloten uyt-(53)leydt: Deze gheschiet in vierderley wyze.

1. Wezentlyke/+
2. Óórzakelyke+
3. Der Delen+
4. Der Toevallen.+

⁺*Definitio.*

⁺*Essentialis.*

⁺*Causalis.*

⁺*Ex partibus.*

⁺*Ex accidentibus*

1. Wezentlyke Uytbeelding/ die uyt het gheslacht ende onderscheid bestaat: als een Mensch is een redelyck Dier/ etc. Men magh deze óóck vant opperste gheslacht/ door al de onderscheyden/ tót de leste ende eyghentlykste leyden: als dit (uyt de Zelfstandigheid ghenomen zynde) een Mensch is een Zelfstandigh/ Lichamelyck/ Gheziel/ Ghevoelyck/ Redelyck Dier. In deze wyze van uytbeelden ghaatmen niet buyten des Zeglyken wóórd palen/ daar het uytghebeelde onder behóort; maar uyt des zelfs schicklyken vervólgh wort t'gheslacht ende onderscheid ghetoghen. Dezer ghelycke wezentlycke uytbeelding der Zelfstandigheden vintmen zeer luttel.

Zynter niet óóck Wezentlyke Uytbeeldingen der Toevallen?

Ja: als dezer ghelycke/ dueghd is een Hebbelyckheid des ghemoeds/ de reden ghelyck-(54)fórmigh zynde. Hier is Hebbelyckheid des ghemoeds/ s'dueghds gheslacht/ ende t'vólghende is d'onderscheid de dueghd van d'onduecht scheydende. Alzó wy boven ghezeyd hebben dat onder Wezen de Zelfstandigheid ende Toeval onderworpen zyn/ zó moghender óóck wezentlyke uytbeelding der Toevallen zyn/ die by zich zelf aanghemerckt worden: als/ Hebbelyckheid is een Hoedanigheid des lichaams ófte ghemoeds door t'ghebruyck óf ghewoonte verworven/ etc.

2. Óorzakelyke Uytbeelding.

Die uyt het gheslacht ende óorzaacken bestaat/ al/ ófte enighe der óorzaken bybrenghende/ om des dings natuur ófte ghebruyck te verklaren.

De óorzaken zyn vier: als/

^aStóffe, ^bWercker, ^cFórm ende ^dEynde. Stóffe, daar enigh ding van ghemaackt word. Neemt by ghelykenis/ Leer/ Laken/ Hout/ Steen/ Kalck/ etc. De Wercker, óf werckende óorzaack/ die iet wat te weegh brengt/ ófte de óorzaker des dings: als/ de (55) Schoemaker/ Snijer/ Scheepmaker/ ende Metzelaar/ etc. Fórm is t'maaxel des dings óf die ghedaante die de stóffe aanneemt: als/ de Schoen/ de Róck/ het Schip/ het Huys/ etc. Het Eynde is de waarom dat enigh ding ghemaackt word óf gheschiet: als/ de Schoe om de voet/ de Róck om het lichaam te kleden/ t'Schip om me te varen/ t'Huys om in te wonen. Aldus trecktmen Uytbeelding uyt de Stóffe: Brood is spyze van meel ende water ghebacken. Uyt de Werckende óorzaack: Gheklanck is tweer lichamen t'zamen horting. Een Willekuer is t'gheen de Overheid ghebied. De dagh is een licht door de Zon over t'Aartryck verspreyt. Uyt de Fórm: Een tabberd is een lang kleed met mouwen. Uyt het Eynde óf eyndelyke óorzaack: Mantel is een kleed om t'lichaam te decken. Een Huys is een ghebouw/ beschermende voor wind/ reghen ende onweer. Gherechticheid is een dueghd die elck t'zyn gheeft. Heel voltóyt en volkomen zyn de Uytbeeldingen uyt alle de óorzaken ghetoghen zynde: als/ T'huwelyck is een wettighe ende durighe verenighing van Man ende Wyf/ om kinderen te telen/ ende Overspel te schuwen/ met de hóóchste (56) ghelyckzinnicheid des ghemoeds anghevangen/ des levens ende aller toevallighe den onscheydelycke ghezellicheid zynde. De Stóf is Man ende Wyf/ Fórm de ghezellicheid/ Werckende óorzaack Wettighe ende Ghelyckzinnighe verwillighing: Eynde het telen der kinderen/ etc. Dóch en ist niet nódich alle óorzaken over hóóp te halen/ als het ding met weynighe ghenoech verklaart kan worden.

^aMateria.

^bEfficiens.

^cForma.

^dFinis.

3. Uytbeelding der Delen.

Die uyt de delen ende ghedaanten des dings ghetoghen word; als/ een Etmaal is een Wyle van xxiiij. eenpartighe óf ghelyckdelighe uren. Een huys is dat van Grond/ Wanden/ ende Dack bestaat: Philosophie óf

Wysghiericheid/ is een onderzoeck der Letterlyke /Redelyke/ ende Natuurlyke kunsten/ zó veel s'menschen verstand begrypen mach.

4. Uytbeelding der Toevallen.

Die nyt het Gheslacht ende de Toevallen ghevoeght worden. Want alzó wy t'rechte onderscheid veler dingen niet weten/ neemt-(57)men veel Toevallen t'zamen/ die wy in plaats des onderscheids (ons onbekent zynde) stellen: Als/ de Hemel is een enkel lichaam dat omdrayt. De mensch is een twevoetigh Dier/ zonder pluymen/ recht gaande. De zaylsteen is een steen die yzer tót hem lóckt ende treckt. Door dees middel worden de Dieren/ Visschen/ Voghelen/ Bómen ende Kruyden/ etc. by de gheleerde beschreven: Want zó Aristoteles zeyt/ de Toevallen der dingen waarghenomen zynde/ gheven gróten middel ende behulp/ om van t'wezen der dingen te óórdelen ende die uyt te leggen.

In alle Uytbeelding is waar te nemen.

Dat de Uytbeelding niet min óf meer bevatte als t'gheen dat uytghebeeld wort/ en datmenze Kreeftswys omkeren magh: als/ een Mensch is een redelyck Dier/ een redelyck Dier is een Mensch/ etc. datmen de zelve Uytbeelding op gheen ander ding duyden magh/ maar moet zó lang onderscheidlyck ghetoghen worden/ datze des dings alleen eyghen zy: als/ Wat is een Ezel? zegdy t'is een viervoetich Dier; zó isser veel: t'is lang óórd; zó is óóck een muyl: t'is vrucht-(58)baar; daar ist van alle zyns ghelyck afghescheden/ ende Kreeftswys wederom kerende zeghdy recht: een langóórd vruchtbaar viervoetich Dier is een Ezel.

Middelen om Uytbeeldingen te vinden.

Zó wie iet uytbeelden zal/ dien behoeft des dings Aard ende Eyghenschap wel bekend te zyn: in zulcken gheval zal hy lichtelyck int zelfde iet vinden dattet met andere dingen ghemeen heeft/ ende óóck iet daar mede het vande zelve afghezondert is: als int voorschreven exempel vande Ezel. Gróót behulp ist verscheyden Uytbeeldingen van andere te doorzien/ overweghen/ ontleden/ ende de redenen van elck wóórd naspueren; om daar duer u óórdeel te scherpen/ en door zulcke oeffening een wegh te banen tót de handeling der zelve. Voort eerst ghemene slechte dingen in handen nemende/ die u bekend

zyn; de welcke met bescheydenheit na ghespoort zynde/ zullen u hoop gheven tót meerder. Zonderling nut is de oeffening van Uytbeelden/ eensdeels om de rechte kennis der dingen diemen hier duer noodwendigh verwerft ende ghedrongen wort na te spueren: Ten (59) anderen/ dattet een vaste voet maackt in alle Bewysredening.

***Van Scheyding?**

⁺*Divisio.*

Even ghelyck door Uytbeelding verтоont wort wat elck ding is uyt zyn alghemeenheit binnen zyn palen ghedwonghen: alzó wortet door Scheyding in zyn delen verspreyt: Zy lenen elckander de hand: Want de Uytbeelding is veelyd de Grond des Scheydings/ ende Scheyding is dickwils een voorbereyding om tót de Uytbeelding wel te komen.

Hoe menigherley is Scheyding?

Drierley; Als/ Schifting/ Deling/ ende Scheyding der toevallen.

***1. Wat is Schifting?**

⁺*Divisio generis in Species.*

Die het Gheslacht in zyn Ghemeen-ghedaanten scheid: even als de melck schiftende in way ende hót zich deelt. Alzó delen wy Dier in Mensch ende Beest ófte Ve/ een Bóóm in Appelbóóm/ Perebóóm/ Pruymbóóm/ etc. Dueghd in Wysheid/ Rechtvaar-(60)dicheid/ Sterckheid ende Maticheid. Deze Schifting gheschiet door de Onderscheyden ófte door de Toevallen/ die in plaats vande Onderscheyden ghebruyckt worden/ om t'verschil der dingen te tónen: als/ een Mensch is een Redelyck Dier/ ende Beest een onredelyck Dier/ etc.

***2. Wat is Deling?**

⁺*Partitio.*

Daar by t'gheheel in zyn delen ófte eyghen leden verspreyd word: Als/ de Mensch word ghedeelt in Ziel ende Lichaam: het Lichaam/ in Hóóft/ Lyf/ Armen/ Benen. Schifting ende Deling schelen hier in/ datmen van elcke Ghemeen-ghedaante tóttet Gheslacht zeggen mach aldus: Rechtvaardicheid is duechd/ de Mensch is een Dier/ etc. maar vant Deel niet tóttet Gheheel: als/ de Ziel is een Mensch/ t'Hóóft is t'Lichaam. De Fórmén dan ende Ondelighe/ die Schifting onghescheyden laat/ worden vande deling ghescheyden.

Ghelyck als by Schifting Dier ghedeelt wort in Mensch ende Ve/ Bóóm/ in Appelbóóm ende Perebóóm; zó komt dan deling ende deelt Mensch in Lichaam ende Ziel/ (61) t'Lichaam in Hóóft/ Lyf/ etc. t'Hóóft in Óghen/ Haar/ Nues/ Kin/ etc. De Appelbóóm/ in Tacken/ Vruchten/ Bladers/ Schors/ Wortel ende Pit/ etc.

3. Scheyding by Toevallen is drierley.⁺

Eerst des onderworpen dings in zyn Toevallen: als, de menschen zyn zom vrije, andere zyn slaven: de Drogen óf Kruyden zyn zom Heylzaam/ zom ongezond. In dezer voeghen delen wy de Zelfstandigheid door al de Toevallighe Zeglyke wóórden ende door veel ghemeen plaatzen.

⁺*Divisio subiecti in sua accidentia.*

De tweede is dezen recht teghen: te weten/ der Toevallen in de onderworpen dinghen: als/ de goederen zyn zom des Ghemoeds/ zom des Lichaams/ zom der Fortuynen.

De laatste is der Toevallen in Toevallen/ de goederen zyn zom Eerlyck/ zom Nut/ zom Ghenuchlyck. Deze wyze van Scheyding is by de reednaars zeer ghebruykelyck. Al deze Schiftingen doen zeer veel tót verryking eender redene/ ende om overvloed van spruken te bekomen: Wanneer een ding dat veel omvangt: als/ t'Gheslacht in Ghemeen-(62)ghedaanten/ t'Gheheel in Delen/ ende t'Ding in de Toevallen verspreydt word: Hier uyt dan/ als uyt een Fonteyn ontspringt de eerste Hóóftspruyt der R y c k h e i d van wóórden ende redenen.

In Scheyding neemt waar.

Eerstelyck dat de Delen onder zich strydigh moeten zyn/ ende elck ander teghen ghestelt moghen worden: als/ deze Schifting is quaat/ de Menschen zyn zom Boeren zom Gheleerd: want t'kan ghevallen dat Boer en Gheleerd een man zy.

Ten tweden dat de Schifting uyt zyn verscheyden leden bestaande mettet gheschifte omghestelt mach worden: als/ in de Schifting van Dier/ datmen zeggen mach/ wat een Dier is/ is een Mensch óf Beest: wat een Mensch óf Beest is/ is een Dier/ etc.

Kort verhaal vant Ghezeyde ende Overtred.

Wy hebben verklaart de Ghemeen ende Zeglyke wóórden; óock uytghe-

leyt de kracht ende wercking van Uytbeelding ende Scheyding. Kerende dan weder daar wy van daan (63) ghekomen zyn/ alzó wy verhaalt hebben dat Gheschil de Stóffe is van Redenkaveling/ óóck dat die twevoudich is/ Enkel ende T'zamenghezet; ende dat het Enkel gheschil verklaart word door Uytbeelding ende Schifting; waar toe der Ghemener ende Zeglyker wóórden kracht eerst gheweten most zyn: Komen wy nu verder/ ende eerst tót de verklaring ende handeling des Enkelen Gheschils.

Hoemen het Enkel gheschil handelen zal.

Een Enkel Gheschil voor ghestelt zynde/ dat een enkel ding bevat/ welcks natuur uytgheleyd moet worden: als/ wat is Vrientschap? wat is Gherechticheid? wat is Ghelóóf? wat is een Dwergh? etc. daar toe word ghebezight ^{+S c h i c k e l y c k} b e l e e d, dat is een zekere wyze van wel te leren/ ófte een rechte schicking na ^{+Methodus.} des dings delen datmen verklaren wil. Tót des dings verklaring behoefmen eerst de Uytbeelding/ dan de Schifting/ dan des zelfs Uytlegging door al zyn delen/ daar na de Óorzaken/ Werckinghen/ Ampten/ de Ghelyckheden ende Onghe-(64)lyckheden/ ende alle de tuyghnissen waar by die niet alleen verklaart/ maar óóck bevestight worden: Dit machmen bevatten in deze acht vraghen/

1. Óf het zy
 2. Wat het zy
 3. Wat ghedaanten ende delen
 4. Wat óorzaken
 5. Wat werckinghen kracht ende ampten
 6. Wat ghemeenschap ende ghelyckheden
 7. Wat strydicheid óf onghelyckheden
 8. Wat tuyghnissen.
-
1. D'eerste vraagh is/ Óf het zy? Als deze/ óffer een wys mensch zy/ ófte een gherechtighe? óf Troijen óyt ghewonnen is? óffer dwerghen zyn? Deze fórm van gheschil (die zelden voorvalt) word gheóórdelt by ondervinding by merckelyke tekenen/ ende ghetuyghnis van lófwaardighe tuyghen ófte schriften/ etc.
 2. Wattet zy. Hier behoef Uytbeelding: als/ wat is Gherechticheid? Het is een dueghd die elck t'zyn toevoeght. Wat is Vrundschap? T'is aller Gódyker ende Menschelyker dingen een eenstemmighe ghoedghunsticheid ende liefde.

3. Wat Ghedaanten en Delen. Gherechticheid is Gódyck ende volkomen/ óf Menschelyck ende onvolkomen. Ware ende valsche vrundschap: De ware is onder maghen óf ghezellen/ etc.
4. Wat óorzaacken. Hier wert vereyscht zonderling de Wercklycke ende Eyndlycke óorzaken: de Stóf ende Fórm worden meestentyd in de Uytbeelding vervanghen. De Óorzaack der Gherechticheid is Wil/ over een stemmende met de Redelickheid ende zeden. Des waren Vrundschaps óorzaack is Liefde/ de welcke van de dueghd ghebaart ende ghevoedet werd: Des valschen Vrundschaps óorzaaken zyn nut ófte wellust.
5. Werckingen des Gherechticheids. Elck te gheven wat hen toekomt: Góde danckbaarheid/ de Overheid ere/ Ghehóorzaamheid den ouders/ ende zó vóórt. Ware Vrundschap onderhoud de ghezellikeit der menschen ende voedt de goetgunsticheid: Voorspoed maacktze doorluchtigher: ende teghenspoet zwacker: Haar eyghenschap is vermanen ende vermaant werden.
6. Ghemeenschap ende Ghelyckheden: Des Gherechticheids/ Ghoedadicheid/ Bestandicheid/ Waarheid/ etc. Des Vrund-(66)schaps/ Openhertigheid/ Ghevoeglickheid/ Ghediensticheid/ etc.
7. Strydicheid ende onghelyckheid. Des G h e r e c h t i c h e i d s is Onrechtvaardicheid/ Bedrógh/ Ghewelt/ etc. maar des V r u n d s c h a p s , is Vyantschap/ Haat/ Nyd/ Beveynstheid/ etc.
8. Tuyghenissen. De Gherechtighe zal zyns ghelóófs leven. Gherechticheid is heylicheid. Onder vrunden is alle ding ghemeen: Waar vrunden zyn daar is ryckdom. *Empedocles* ende *Boëthius* zeggen dat de wereld door vrundschap bestaad.

Anhang.

Tót deze acht vraghen moghen de ghemeenplaatzen daar wy na van handelen zullen ghebracht werden/ als onder de tweede Uytbeelding: Gheslacht/ Ghemeenghedaant/ Onderscheyden/ Eyghenschap ende Toeval. Onder de derde: t'Gheheel/ ende Delen/ ende zó vóórts. Aristoteles trecktze altemaal onder deze vier. 1. Óft zy. 2. Wattet zy. 3. Hoe óf hoedanigh het is. 4. Waarom het zódanigh is.

Het tweede Boeck.

DE Handeling des eenvoudighen gheschils hebben wy verklaart/ ende

komen nu tót het T'zamenghezette: t'welck uyt een volkomen reden bestaat/ zó ghezeyt is: Dit word ghehandelt door ^aBesluytredening/ die uyt de vóórtstellen ghetoghen word. ^bVóórtstel is een volkomen reden/ daar by iet waar óf valsch te zyn verklaart word: als/ een Leraar behóórt te konen Redenkavelen/ Het Ghelóóf maackt zaligh/ Elck heeft zyn I a c k . Dueght verhueght/ etc. Hier staat te bemercken/ dat in alle gheschil/ in alle gheschrift/ ja in alle zaken daarmen van handelt/ moet enigh vóórtstel/ ófte een zekere sprueck ghestelt zyn/ waar by men t'ghehele inhoud des zaax/ daarmen van spreeckt ófte schryft/ begrypen magh. Want het is onmoghelyck/ dat ghy zelf met verstand iet schryven óf handelen/ ófte anderluy schriften recht wel verstaan koont/ ten zy ghy de som ófte de hóóftzaack des bewys/ óf t'gheen ghy zeggen wilt/ eerst wel ghevat hebt: dat is/ ten zy (68) ghy een zeker vóórtstel uyt al de handeling óf twistreding treckt/ die des dings hóóftzaack bevat. Int vertóógh van C i c e r o voor M i s o n e daar ist dit: M i s o heeft C l o d i u m met ghoed recht ghedóót. Dit is de Hóóftzaack des helen handelings/ daar al de ander Bewysredenen ende vercieringen anhangen. Alzó moetmen in alle redenen ende schriften een zekere sprueck zoeken/ daar de Hóóftzaack des dings aanhangt/ ende daar al de andere zich toe strecken. Dóch moetmen niet alleen in een lange verhandeling enigh vóórtstel zoeken/ daar de zake om draayt; maar elcke byzonder Besluytredening ófte Twistredening moet in enkele sprueken ende korte vóórtstels ghebracht zyn: op dat alle verciering afghedaan zynde/ de zaack naackt ende blóót beschout magh worden. Vóórt moetmen altyd zulcke vóórtstellen uyt trecken daar mede iet zekers zonder enighe twyfeling bevestight ófte beneent ende ontkent wort: op datmen/ wat waar ófte valsch is/ aanschouwen magh. Hier toe (op dat ick al ander nutbaarheid verzwyghe) worden de vóórtstels inde Redenkaveling ghehandelt: want die zonder wit (zó te zeggen) schieten/ ende hen niet zekers voorstel-(69)len daar zy op zien ende na te werck ghaan; der zelve beleet bestaat dickwils in zich zelve niet/ zwerft veelyds vande zake int wild/ ende wederspreect altemet zich zelve. Het Wit zy dan t'Vóórtstel/ daar na ghy zien ende wercken mooght/ ende daar ghy al t'beleet van u redenen ende al wat ghy weet te zeggen na stuurt. Wildy een Boeck maken (zeyt eender) hebt altyd des zelfs tittel voor u óghen.

^aArgumentatio.^bPropositio.

Vóórtstel is eerstlyck tweerley.

Enkel: als/ Cato is wys: ende T'zamenghezett/ het welck van enkele t'zamen ghebracht word: als/ is Cato wys/ zó leeft hy wyslyck.

Wat is Enkel vóórtstel?+

Dat slechtelyck van twee delen t'zamen ghezet is/ als van een Naam ende Wóórd /daar van het eerste T'onderwerp/ t'ander het Ghezeg gheenoemt magh worden: als/ Cato is wys/ Wysheid is lóflyck. Hier zyn de namen Cato ende Wysheid het onderwerp óf de stóffe des ghezegs/ ende dat hy wys is (70) ende de wysheid lóflyck/ dat is t'ghezeyde van de onderwerpen/ óf de Fórm der Stóffe.

⁺*Propositio.
Categorica.*

Wat is Onderwerp?+

Het eerste deel des Vóórtstels/ ófte daar van iet ghezeyd word: als/ hier voor Cato ende Wysheid ende dit: die wat heerlyx bestaat/ etc. T'is meestentyd een naam/ ófte iet inde plaats des naams ghestelt.

⁺*Subiectum.*

Wat is t'Ghezeg?+

Het leste deel des Vóórtstels/ ófte t'gheen dat van iet anders ghezeyt wort: als hier voor /wys ende lóflyck/ ende opt lest ghestelde/ des zelfs ghedachtenis is lóflyck. Maar hier moet wel scherpelyck ghelet zyn/ wat des Vóórtstels onderwerp zy: ghelyck als men zeyd; De zórghe vólghet het anwassende gheld. Hier is gheld/ t'onderwerp des Vóórtstels: want men eyghentlyck daar van spreekt ende t'is het byzonderste deel des spruex. Zó óock/ Ten is niet minder voor enen Oversten/ met raad als metten zwaarde te overwinnen. Hier is Overste het onderwerp des ghezegs. Desghelycks als men vraghende iet wat zeyd: als/ wien heeft het leren der kunsten gheen (71) nut ghegheven? Deze in een bevestigende sprueck ghetoghen zynde: als/ Lering is elcken nut; bevindt zich L e r i n g t'onderwerp te zyn: twelck meestentyd een der Leden/ een/ de/ ófte/ het voor zich heeft; ófte t'is een Voornaam inde plaats des naams ghestelt zynde. Int vorighe vóórtstel/ die wat heerlyx bestaat/ etc. is/ die, voor d i e m a n ghestelt/ etc. T'ghezegh is meestentyd een wóórd.

⁺*Praedicatum.*

Wat is t'zamen ghezet Vóórtstel?+

Dat ten minsten van twee enkele vóórtstels t'zamen ghevoeght is: ende dit is drievoud: als/ Ghekóppelt/ Verdeelt/ ende Verknócht.

⁺*Propositio Hypothesica.*

+Wat is Ghekóppelt Vóórtstel.⁺*Copulata.*

Dat zommighe enkele Vóórtstellen zó t'zamen voeght/ dat nóchtans d'een an d'ander niet nódig hangt: ende is mettet wóórdeken/ Ende/ ghebonden: óf t'worter op verstaan: als/ veel vrezen het gherucht/ ende weynigh de ghewissen. Heylicheid machmen in schyn hebben/ welsprektheit niet. De natuur is met een kleyntken vernoeght/ ghiericheid nimmermeer. Gróte Bómen wassen langzaam/ ende in een oghenblick wordenze verdilght.

+Wat is verdeelt Vóórtstel?⁺*Disiuncta.*

Twelck enighe enkele vóórtstels zó zamen voeght/ dattet betoont een van allen nódig waar te zyn: ende deze bezicht het wóórdeken óf aldus/ Een vrou mint/ óf zy haat: daar is gheen darde. T'is dagh óf t'is nacht. Wy zyn gherechtigh door onze wercken/ óf door de verdienste Christi.

+Wat is verknócht Vóórtstel?⁺*Connexa.*

Daar het eerste deel zonder t'vólghende in waarheid niet bestaat; dat is/ daar het leste deel nódig uyt het eerste vólght: ende hier in wort t'wóórdeken/ zó, ghebruyckt: als/ Is de Zon op/ zó ist dagh. Is de Zomer verby/ zó is de Winter voorhanden/ etc.

+1. Verdelling der enkeler Vóórtstellen.⁺*Vera.*

Die zijn ten eersten/ Waar ófte Valsch.

Wat is Waar Vóórtstel?

Dat de dingen ghelyck is: ófte t'welck het ding verklaart zó het is: als/ de Hemel beweeght altóós/ d'Aarde staat vast. Een (73) mensch is met reden begaaft. Dit is nóodlyck waar/ óf by gheval.

⁺N ó ó d l y c k : Wiens onderwerp toegevoeght werd t'Gheslacht/ Ghemeen-ghedaante/ Onderscheid/ Eyghenschap ófte Uytbeelding/ Óorzaken/ óf eyghen Werckingen: als/ een mensch is een Dier. Amstelredam is een Stad/ etc.

⁺*Necessaria.*

⁺B y g h e v a l , Dat ghewoonlyck gheschiet ende gheschieden magh/ ende is waarschylyck; als de Ghemene toevallen het ding toegheeyghent worden: als/ die mensch is gheleerd/ de muur is wit/ T'ghelt is nut/ Wellust is schadelyck/ etc.

⁺*Contingens.*

Wat is valsch Vóórtstel?+⁺*Falsa.*

Dat teghen de waarheid stryd: dat óf na de natuur/ ófte door leringhen van verzóchte luyden te niet ghemaackt word: als/ d'Aarde beweecht: d'Hemel staat stil. Wellust is s'menschen opperste ghoet. Een Steen heeft ghevoelen/ etc.

Twede Verdeling.

Ten tweden alle vóórtstel bevestight/ óf beneent.

Wat is Bevestighend Vóórtstel?+⁺*Affirmativa.*

Daar t'ghezeyde vant voorwerp iet bevestight: als/ Ghewelt zonder raad van zelfs verghaet. Kunst helpt de natuur/ Natuur helpt de kunst.

Wat is benenend Vóórtstel?+⁺*Negativa.*

Daar t'ghezeyde vant voorwerp iet beneent: als/ Slordicheid is gheen heylicheid/ etc.

Darde verdeling.

Vóórt zyn de enkele Vóórtstels/ Alghemeyne/ Byzondere/ Lósse/ óf Ondelighe.

Wat is alghemeyn Vóórtstel.+⁺*Vniversalis.*

Dat vande dingen int ghemeen spreekt: in welck voor het onderwerp een alghemeen Merckteken ghestelt wort: als dezer ghelyke; Alle/ Yder/ Elck/ Niemand/ Overall/ Niewers/ Altyd/ etc. Als/ alle menschen zyn begherigh om weten. Elcke ewe klaaght over t'belóóp zyns tyds. Niemand leeft zonder Ghebreck. Gheen mensch wetet al/ etc.

Wat is byzonder Vóórtstel?+⁺*Particularis.*

Het welck betekent iet in enighe delen Waar óf Vals te zyn: int welke vóór t'onderwerp een byzonder Merckteken staat: als/ Dusdanigh/ Zom/ Enighe/ Vele/ Weynigh/ Somtyts/ Iewers/ etc. ófte zó die daar op verstaan worden: als/ Zommighe

menschen trachten na Wysheid. Veel menschen zoecken alleen Gheld. Weynigh menschen weten recht onderscheid der dingen. De schynheylighe verdrucken de vromen.

+Wat is Lós Vóórtstel?⁺*Indefinita.*

Daar iet int ghemeen ghezeyt wort zonder Merckteken: dit wort veelyds voor een alghemeyn ghestelt/ zó wanneer t'ghezeg een deel der Zelfstandicheid des onderwerps is: als/ de Mensch is een Dier. Ende zomtyds voor een byzonder/ wanneer t'ghezeyde een Toeval is: als/ D'ene mensch is beter dan d'ander.

Exempelen/ De ghewisse streckt duyzent ghetuyghen. Dueghd is om haar zelfs wille wenschelyck. D'uytkoomst is der zóttén leermeester.

+Wat is Ondeligh Vóórtstel?⁺*Singularis.*

Daar van een Ondeligh ghesproken word: ófte daar het onderwerp een eyghen naam is/ ófte een omspraack inde plaats des eyghen naams: als/ Ulysses was niet schóón/ maar welsprekende. Romen is door haar zelfs voorspoed t'onder ghebracht.

Nutbaarheid dezer Verdelingen.

Men verkryght doort onderscheid der Vóórtstellen voorschreven een zekere voet om te óórdelen/ zó die nóódyck/ óf by gheval/ ófte gheenzins an een verknócht zyn/ óf t'zamen hangen. Want uyt de nóódycke ófte zekere/ spruyt wetenschap: uyt die by gheval an een hangen/ ende enighe waarschynlyckheid an zich hebben/ spruyt Waan/ Mening/ Vermoeden/ Ghissing: maar uyt de ghene die valsch zyn/ zó iemand die toestaat/ daar uyt spruyt doling. Daarom al schynt deze vorighe verdeling moeijelyck/ zó isse nóchtans zeer nut/ ende nódigh.

Verglycking der Vóórtstellen onder elck ander.

In alle twistreding ende teghenspraack moet wel naorstelyck ghagheslaghen wezen/ welcke spruecken men teghen elck ander zet: want dickwils de ghene die strydigh schynen/ inder daat niet verschelen. Drierley gheneghentheid/ toevallen/ ófte tegheneenhouding tweër voorstellen vintmen: als/ ^aG h l y c k m a c h t i c h e i d , ^b T e g h e n s t e l , ende ^cO m s t e l .

^a*AEquipollentia.*^b*Oppositio.*^c*Conversio.***+Ghlyckmachticheid.**⁺*AEquipollentia.*

Is een ghelycke Hoedanigheid ende Veelheid tweër enkeler Vóórtstellen/ der welcker onderwerp ende t'ghezeyde een is: t'is tweër Vóórtstellen ghe-

lycke kracht en vermoghen. De Hoedanigheid ziet op het toestemmen en benenen/ ende veelheid op de alghemenicheid: als/ Alle wellusts anhouding baart onlust/ ende daar is gheen wellust die durende/ gheen onlust en baart. Alle hebben wy Góóds ghoedadicheid van doen/ ende daar is niemand óf hy en behoeft de ghoedadicheid Góóds.

Deze is zonderling nut int óórdelen/ als een sprueck duyster schynt ende óóck tót ryckheid van redenen zeer dienstigh.

Teghenstel der Vóórtstellen.⁺

De ghlyckmachticheid recht entweder zynde/ is tweër enkeler Vóórtstellen (welcker onderwerp ende t'ghezeyde een zyn) strydicheid. Der zelve fórmen isser vier: als/ Rechtstrydighe/ onderstrydighe teghenzeglyke/ ende onderbuertighe.

⁺*Oppositio.*

Rechtstrydighe Vóórtstels.⁺

Zyn twe alghemene Vóórtstels/ d'een bevestighende/ d'ander benenende: als/ Alle menschen zyn eerezuchtigh/ Ghene menschen zyn eerezuchtigh. Elck mensch is loghenachtich/ Gheen mensch is loghenachtich/ etc. welcker aard is/ datze bayde nimmermeer waar moghen zyn/ valsch moghenze wezen alsse toevalligh zyn; te weten/ Alle Wellust is ghoed/ en ghene Wellust is ghoed/ etc.

⁺*Contrariae.*

Onderstrydighe.⁺

Twe byzondere Vóórtstels/ die uyt de alghemene vóórtkomen/ d'een óóck benenende (79) d'ander bevestighende: als/ Enighe menschen zyn Dieren/ Eenighe menschen zyn gheen Dieren. Enighe menschen zyn Eerezuchtigh/ Enighe zyn niet Eerezuchtigh/ etc. Deze moghen nimmermeer bay valsch/ maar alsse toevalligh zyn/ moghenze wel bayde waar zyn. Hoe wel dit ontkent word by velen/ die verstaan dat altyd t'een Valsch ende t'ander Waar moet wezen: Ten zy datmen van verscheyden dingen spreeckt/ ende dan zynze niet strydigh: als int voorzeyde: Enighe menschen zyn Eerezuchtigh/ enighe niet; verstaatmen op verscheyden ófte zonderlinghe luyden: als na ghewoonte van spreken zó en zynze niet strydigh/ want elck heeft een zonderling onderwerp; maar meentmen t'zelve vólck/ zó moster ghezeyt worden/ die ghy zegt eerezuchtigh te zyn/ die zyn niet/ ende dan moet het een Waar ende t'ander Valsch wezen.

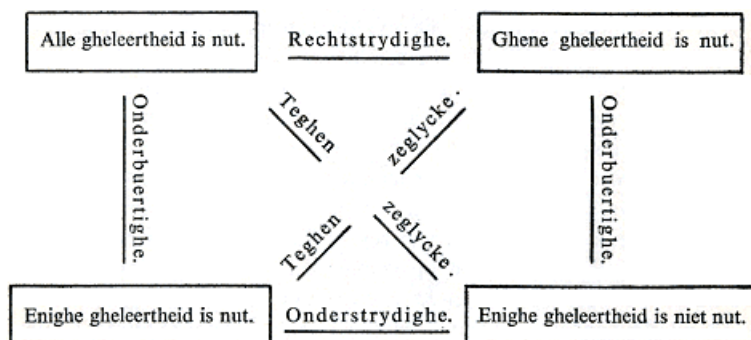
⁺*Subcontrariae.*

+Teghenzeglyke.⁺*Contradictoriae.*

Zyn een algheimeyn ende een byzonder Vóórtstel/ die gheheel strydich zyn/ ende óóck nimmermeer t'zamen bay Waar óf Valsch moghen zyn. Als deze: Alle menschen zyn Eerzuchtich/ Enighe menschen zyn niet Eer-(80)zuchtich. Alle Wellust is ghoed/ en enighe Wellust is niet ghoed: ende óóck/ ghene Wellust is ghoed/ en enighe Wellust is ghoed. T'zelfde vólght óóck inde ondelighe Vóórtstels: als/ Cicero is een weetgherighe/ Cicero is gheen weetgherighe. Desghelycks inde lósse: als/ Gheduldicheid is Starckheid/ ende Gheduldicheid is gheen Starckheid/ etc.

+Onderbuertighe.⁺*Subalternae.*

Tót de voorzeyde heeftmen de vierde aart toeghevoeght/ dieze Onderbuertighe noemen/ ende zyn een algheemeen ende een byzonder Vóórtstel/ bay toestemmende/ óf benenende; dies zy niet en verschelen/ dan inde veelheid: als/ Alle Wellust is ghoed/ ende enighe Wellust is ghoed: óóck/ Ghene menschen zyn Eerzuchtich/ ende enighe menschen zyn niet Eerzuchtich. De welcke alzó zy niet strydigh teghen elck ander zyn/ moghenze hier wel uyt blyven.

Tafel der teghengestelde Vóórtstellen.

Waarneming inde Teghenstelling.

Datter gheen dubbelspraack/ twyfelachticheid des zins/ óf veelvoudighe betekenis/ in deze strydicheid der vóórtstellen en schuylen. Dat óock de Mercktekenen t'zelfde ding/ plaats/ ende tyt betekenen. Want deze vólghende zyn niet strydigh: Aart van Daal is ryck/ Aart van Daal is arm; zómen int eerste van ghelde/ int tweede van harten meent. als óock: Jan de Bors is een vry mensch/ (82) ende Jan de Bors is een slaaf/ verstaatmen int eerst niemands eyghen/ int tweede een slaaf der dronckenschap/ etc. Zeer nódig is hier een ghoed onderscheid te vatten der teghenghestelde vóórtstellen/ die ons de strydicheid tóont/ óock mede (t'gheen des Redenkavelings eyghen werck is) het Ware vant Valsche onderscheyd: zó ghy achter int maken van valsche ende ware bewysreden hóren sult/ daar toe dit onderscheid zich streckt.

Omstel.⁺

Is een verandering ófte omzetting der Delen des vóórtstels: namelyck/ vant Onderwerp ende Ghezeyde/ daar elck van die in anders plaatze treet. Dit is tweërley/ Enkel ende by Toeval.

⁺*Conversio.*

Enkel Omstel.⁺

Als de Mercktekens blyven/ ende t'Vóór stel omghezet word. Dit valt in twee alghemene benenende /óft twee byzondere toestemmende Vóórtstels onder zich: als/ Is gheen gherechticheid ondueghd/ zó is óock gheen ondueghd gherechticheid; ende enighe starck-(83)heid is dueghd/ dies is enighe dueghd sterckheid.

⁺*Conversio simplex.*

Slaat gha: zó de Mercktekenen (dats onderwerp ende t'ghezeyde) gheen evenghelyckheid hebben/ zó is t'omstel vals: als dit/ alle menschen zyn dieren/ ende alle dieren zyn menschen/ etc.

Omstel by Toeval.⁺

Daar het teken verandert: Ende gheschiet/ als uyt een toestemmich alghemeen een byzonder ghetoghen word: als/ Alle menschen zyn dieren/ enigh dier is een mensch. Is alle ghedult sterckheid/ waarlyck zó is enighe sterckte gheduldicheid.

⁺*Conversio per accidens.*

Nutbaarheid des Omstels.

Eerstlyck tót verdraaijing ende omzetting des ^aSchicklycken besluyts/ willende betóghen dat wy wel ghesloten hebben. Ten tweden tót verklaring vant ghevólgh ^aSyllogismus. der vóórtstellen: als/ Alle nydighe menschen zyn bleeck/ zó zyn óóck enighe bleke luy nydigh: Óóck om iet te bevestighen: als/ niemand is wys int minnen/ waandy dan dat enighe wyze luy minne draghen? etc.

Besluyt nópende de deling der Vóórtstellen.

De Vóórtstellen worden ghedeelt na hen Zelfstandigheid/ Hoedanigheid/ ende Gróótheid: daar op ghevraaght word Wat? Hoedanich? ende hoe Gróót het Vóórtstel is. Wat? óf Enkel óf t'Zamenghezet. Hoedanigh? óft Toestemmigh óf Benenend. Hoe gróót? Alghemeyn óf Byzonder/ óf Lós óf Ondeligh.

Slót des ij. Boecks.

Om het voorgaande te leren int werck stellen/ moghen de ankomelingen tót hun oefening een sprueke voornemen/ ende die zelve door al de voorzeyde verscheyden verdelinghen leden in volghender wyze.

Gherechticheid is Dueghd.

Is dit een Vóórtstel? Ja: wantet iet zekers zonder enighe twyfel betekent. Wat Vóórtstel ist? *E n k e l*, om dattet een slechte sprueck is/ bestaande van twe Mercktekenen. Welcke zyn die? Gherechticheid is t'onderwerp/ Dueghd het ghezeg. Hoedanigh ist? *T o e - (8 5) s t e m m i g h*: alzó het ghezeg vant onderwerp iet bevestight.

Hoe gróót? *L ó s*: om dat hier een ghemene naam zonder teken ghestelt word. Gheeft hier van een alghemeyn Vóórtstel?

Alle gherechticheid is Dueghd.

Een rechtstrydich? Ghene gherechticheid is Dueghd. Een byzonder? Enighe gherechticheid is Dueghd. Een onderstrydigh? Enighe gherechticheid is gheen Dueghd. Een ondeligh? Deze gherechticheid is Dueghd.

Een teghenzeglyck? Deze gherechticheid is gheen Dueghd. Is dit Vóórtstel Nóó dlyck óf by Toeval waar? Nóó dlyck: want t'Gheslacht zeyt van de Ghemeen-ghedaant. Hoe wertet om ghestelt? By toeval/ zómen zeyd/ het Merckteken veranderende/ Enighe Dueghd is gherechticheid.

Van de tekens.⁺

De tekens (zó voor ghezeyt is) worden int alghemeyn ende byzonder Vóórtstel alleen gevonden: ende zyn deze/

Des Alghemenen vóórtstels: al/ ófte ghene/ etc.

Des Zonderlingen: enighe ende enighe niet/ etc.

Het Lósse ende ondelighe hebben gheen tekens.

⁺ *Signa.*

Het darde Boeck.

INT eerste Boeck hebben wy de handeling des eenvoudighen/ ende int tweede des T'zamenghezetten gheschils/ dies vólghens de Vóórtstellen ende hun verdelingen/ overghehaalt: Nu komen wy tót de Bewysredening,⁺ (het byzonderste deel des Redenkavelings) dat is de handeling der Bewys-redenen. Ende al hoe wel men die zelve eerst moet weten te vinden eermen die handelt/ even ghelyck een Schoemakers óf Kuypers jonghen gheen schoen óf vat kan leren maken/ zonder Leer ófte Hout: zó valt niet nóch tans nutst/ den leerlinghen in hun leer jaren eerst het ambacht /met leer ende hout dat de Meester hen reyckt/ ende daar na het leer ende houtkópen (tót hun ambacht nóó dlyck) te leren. Ghelyck óóck de ghene die een huys wil bouwen/ eerst des zelfs maaxel in zyn verstand schildert/ ófte iewers op bewerpt/ ende na der hand bequame stóffe zoekt daar toe dienstlyck zynde. Even alzó voeght het (87) niet qualick inde Redenkaveling/ eerst het maaxel ende de fórm van Bewysredening/ óf handeling der Bewysredenen voor te stellen/ ende dan daar na hoemen die tót elke zaak dienende/ zonderling zal kunnen vinden: Hoe wel Rodolphus, P. Ramus, ende andere verstaan dat de Vinding/ als het eerste deel des Redenkavelings/ voor het óórdeel behóórt te gaan: zó zalt nóch tans onghewoeghlyck vallen den ankomelingen/ zonder van dit voorgaande ghehóórt te hebben/ hen eerst de Vinding der Bewysredenen in te prenten.

⁺ *Argumentatio.*

⁺ *Argumenta.*

Wat is Bewysredening?⁺

T'is d'ene reden uyt d'ander trecken ende met bewys iet besluyten. T'is

⁺ *Argumentatio.*

een reden waar mede men de zaack diemen handelt bekrachtigt/ ófte doet toestemmen/ ende is het Wit ófte Ende des Redenkavelings. Deze gheschiet doort schicklyck t'zamenvoeghen ende vlechten der Vóórtstellen. Der zelve ghedaanten zyn vier: als/ eerst ^aSchicklyck besluyt/ Ten Tweden ^bSlecht besluyt (dat onder t'eerste ghetoghen wort) Ten darden ^cDringhend besluyt. Ten vierden ^dByspel (88) dat onder Dringhend besluyt mach ghetrocken worden. Tót deze worden noch andere ghevoeght: als/ ^eKlimmendbesluyt/ ^fOmtreck/ etc. die niet vast en staan/ ten zymenze door de vorighe eerstghestelde vestighen magh.

^a*Syllogismus.*^b*Enthymema.*^c*Inductio.*^d*Exemplum.*^e*Sorites.*^f*Dilemma.*

+Schicklyck besluyt.

Is eerst tweërley/ Enkel; bestaande uyt enkele vóórtstellen: en T'zamenghezette; bestaande uyt t'zamenghezette. Óóck wordenze nóch verdeelt in Betóóglycke Waarschynlycke (diemen Redenkavelighe noemt) ende Nueswyze/ dats Valsche.

⁺*Syllogismus.*

Wat is Schicklyck besluyt.

T'is een beraadslaging die uyt twe toeghestemde Vóórtstels het darde ⁺nóódyck besluyt: Want der tweër Vóórtstels twe Mercktekenen, worden alzó tót het darde ghevoeght/ datze óóck nóódyck alle drie onder zich eenstemmigh zyn. Na Aristoteles zeggen/ is dit Schicklyck besluyt, in welke enighe dingen ghestelt ende toeghestaan zynde/ iet anders/ als t'gheen dat toe ghelaten was/ nóódyck besloten wort: aldus/ Gheen (89) kunst kan zonder oefening gheleert worden: Redenkaveling is een kunst: Dies magh Redenkaveling niet zonder oeffening gheleert worden. Schicklyck besluyt be⁺staat uyt haar stóffe ende form. De Fórm is de beleding der Bewysredenen/ ⁺maar de stóffe zyn de Mercktekenen der zelve; ende die zyn drie/ als óóck even zó veel Vóórtstels.

⁺*Termini.*⁺*Forma.*⁺*Materia.*

+Vande Mercktekenen en der zelve vinding.

De Mercktekenen zyn elx enkelen Vóórtstels delen/ waar uyt het zelfde bestaad/ zó hier voor gheleert is) als het ^aOnderwerp ende ^bT'ghezeg. ⁺Dezer zyn in al de drie Vóórtstels maar drie; diemen noemt T'minder/ ⁺T'meerder/ ende T'middel Merckteken. T'minder is des voorghestelden gheschils (datmen bewezen wil hebben) onderwerp. Ende T'meerder is ⁺t'ghezeg des zelve gheschils. T'middel is t'gheen dat tót bewys vant zelfde gheschil ghezócht ende voor t'besluyt twemaal verhaalt werd/ maar

⁺*Termini.*^a*Subiectum.*^b*Praedicatum.*⁺*Minor, Terminus.*⁺*Maior Terminus.*⁺*Medium.*

int besluyt nimmermeer gheroert. De Vinding der Mercktekenen is ghereed: want het voorghestelde gheschil/ dat int Schicklick besluyt (90) de sluytreden word/ bevatter twe: als/ T'minder ende T'meerder. Tót een voorbeeld/ ons gheschil zy óf de ziel onsterflick is? Hier is Ziel/ als het onderwerp zynde/ het Minder Merckteken; ende onsterflick/ als t'gheen dat vant onderwerp ghezeyt word/ is het meerder Merckteken: om welck gheschil te bewyzen/ zoeckten na het darde als de Waarom ófte de Bewysreden des zelven gheschils/ twelck men het Middel Merckteken noemt: Laat dit in dezen zyn/ dat de ziel zich zelven beweeght. Alzó maacktmen uyt de schicklycke beleding der drie Mercktekenen/ op hen zekere maat verhaalt zynde/ drie Vóórtstellen/ ende van de zelve het Schicklyck besluyt: aldus/

Wat zich zelven beweeght is onsterflick:

De ziel beweeght zich zelven:

Dies is de ziel onsterflick.

Het vólght nóówendich/ zó de twe eerste Mercktekenen des gheschils mettet darde over een stemmen/ datze dan óock onder zich eenstemmigh zyn: ende dies is het Besluyt nóódyck waar: maar zó een van tweën met het darde verscheelt/ zó ist besluyt valsch. (91) Merckt/ dat de Mercktekenen niet altyd van een wóórd bestaan: als int eerste Besluyt was T'gheschil/ óf Redenkaveling zonder oeffening mach gheleerd worden? Hier is Redenkaveling t'onderwerp des Gheschils/ ende midsdien óock t'minder Merckteken: ende ófse zonder oeffening magh gheleerd worden/ is het ghezeg/ ende derhalven het meerder Merckteken. Nu wildy bewyzen neen/ ende ghy zoeckt het middel ófte het darde Merckteken/ t'welck met beyde de voorzeyde dingen ghemeenschap heeft: als kunst/ t'welck het Gheslacht is/ ende Redenkaveling is des zelven gheslachts ghedaante: Dies besluyt ghy wel/ alzó ghene kunst (als het Gheslacht) zonder oeffening magh gheleert worden/ dies vólghens óock Redenkaveling (een Ghedaante des zelfs zynde) mach zonder oeffening niet gheleert worden. Neemt tót duydlycker onderrechting (alzó dit het byzonderste werck des Redenkavelings is) nóch een exempel. Ons gheschil zy óf de Fortuyn lichtvaardigh is? Ick zeg Ja. Waarom? Hier zoeck ick de óorzaack. Die zy/ datze haast weerneemt t'gheen zy ghegheven heeft. Dit is het Middel Merckteken/ dat ick invoere om myn zeggen te be-(92)vestighen/ t'zelfde voeghende tót het ghezeg des Gheschils/ ófte tót het meerder Merckteken/ maack ick t'eerste Vóórtstel aldus/

1. Wie haast weerneemt dat hy gheeft, is lichtvaardich.

Daar na voegh ick t'zelfde Middel met het Onderworp des Gheschils/ als met het minder Merckteken/ ende make het tweede Vóórtstel/

2. De Fórtuyn neemt haast weer datze ghegheven heeft.

Hier uyt vólgt dan het bewezen Gheschil/ als zynde t'darde Vóórtstel: waar in óock nimmermeer het Middel Merckteken verhaalt mach worden/

3. Dies is Fortuyn lichtvaardich.

Van de vinding des Middel Mercktekens.

Hoemen het zelfde Middel Merckteken (als een Bewys ófte middel om te vestighen t'gheen men zeggen wil) in elck voorvallende gheschil na wensch en behoefte ghreed zal (93) kunnen vinden/zullen wy int 4. Boeck handelen/ ende eerst de verscheyden beleding ende wyzen des Schicklycken besluys nu voornemen.

Vande Vóórtstellen des Schicklycken besluys.

Het eerste dezer drie word het ^aMeerder Vóórtstel gheenoemt. In dit zelfde eerste deel des Schicklycken besluys bestaat alle die kracht des Sluytredenings/ ófte Beslóts: wantet ghemeenlyck een alghemeyne sprueck is/ ende een ontwyfelyck beslyt. Het tweede wort T'minder Vóórtstel gheheten datze óock het ^bByghevoeghe noemen. T'darde is het ^cBeslyt, t'welck het bewezen gheschil is.

De Rederyckers stellen vyf delen des Schicklycken besluys/ als T'meerder/ de Waarom/ T'minder/ ende óock des zelfs Waarom/ vóórt het Beslyt. Hoe wel deze Bewyzen gheen delen des Schicklycken besluys zyn/ maar t'zyn nieuwe bewyzen op zich zelve. Aldus zouden zy een der vorighe exempelen leyden.

⁺Rederyckelyck Schicklyck beslyt.

1. T'meerder Vóórtstel.

⁺*Syllogismus Rhetoricus.*

⁺Wat zich zelve beweecht is onsterflyck

⁺*Socrates apud Platonem.*

2. De Waarom.

Want alzó t'zelfde zich zelven niet en begheeft/ en latet nimmermeer af te beweghen.

3. T'minder Vóórtstel.

De Ziel beweecht zich zelven.

4. Reden ófte Waarom.

Alzó t'gheen dat door vreemde roering beweecht word onzieligh is.

5. Besluyt.

Dies is de Ziel onsterflyck.

Tót nóch toe hebben wy van stóffe des Schicklycken besluyts gehandelt/ dat zyn de Vóórtstellen/ zó die nu Waar ófte Valsch zyn in zich/ dat en roert de fórm niet: zó óock de fórm/ vlechting ófte schicking der Vóórtstellen valsch is/ dat roert de stóffe niet.

Vande Fórm der Schicklycker besluytreden.⁺

Deze is een Wettelycke beleding ende schicking der Vóórtstellen/ ende Mercktekenen/ alzó de sluytredening dat eyscht: bestaande in zekere ghestalten ende wyzen.

⁺*Forma Syllogismi.*

Wat is Ghestalte?⁺

Een beleding ófte schicking des Middelmercktekens óf des bewyzende óorzaax/ ófte een gheschick der mercktekenen: ende dezer isser drie/ D'eerste/ T'wede/ ende Darde.

⁺*Figura.*

D'eerste Ghestalte.

Daar t'Middel merckteken des meerderen Vóórtstels Onderwerp/ ende des minderen Vóórtstels Ghezeg is: als/

Dueghd verhueght:
 Die man leeft dueghdelyck:
 Dus leeft hy vrueghdelyck.

Twede Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken bayde der twe eerste Vóórtstels ghezeg is. Dees besluyt niet dan benenende: als dit/

Alle quaad verarghert den bezitter:
 Pyn ende armoe maken niemand argher:
 Dus zynt gheen quade dingen.

Darde Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken bayde der twe eerste Vóórtstels onderwerp is. Hier is t'Besluyt altyt een zonderling Vóórtstel: als/

T'ghenoeghen maackt ryck:
 Wel ghenoeghen is verstandelyckheid:
 Dus isser verstandicheid die ryck maackt.

+Vande Wyzen.

Wyze is een tóghing der Vóórtstellen Hoedanigheid ende Gróótheid. Der zelve isser xiiij. Enighe zyn alghemeyn/ enighe byzonder/ Zom toestemmigh/ zom benenende/ ende worden met zekere wóórden afghemerckt/ welcke wóórden elck drie Klincklet-(97)ters hebben/ elck der zelve Klinckers een der Vóórtstellen toegheeyghent zynde/ als d'eerste Klincker elcken wóórds t'eerste Vóórtstel; de tweede t'weetste; ende de darde/ t'darde. Deze letteren zyn a/ e/ i/ o/ ende betekenen/

⁺Modi.

a/ Een alghemeen toestemmigh Vóórtstel:

Alle goede kunsten zyn ghenuechlyck te leren.

e/ Een alghemeen benenend Vóórtstel:

Gheen kunsten leertmen zonder arbeyd.

i/ Een besonder toestemmend Vóórtstel:

Redenkaveling is ghenuechlyck om leren.

o/ Een bijzonder Benenend Vóórtstel:
Redenkaveling leertmen niet zonder arbeyd.

D'eerste Ghestalte heeft vier wyzen/ onder deze namen vervat: *Barbara, Celarent, Darij, Ferio.*

De tweede Ghestalte heeft óóck vier wyzen/ onder deze namen/ *Caesare, Camestres, Festino, Baroco.*

De derde Ghestalte heeft zes wyzen/ onder dees namen/ *Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.*

Makende t'zamen xiiij. wyzen van Schicklyck besluyt: ende alle Bewysredenen die niet onder een der zelver moghen ghetoghen worden/ bestaan in zich niet: tót naackter verklaring zullen wy der zelver exempelen elck een by brengen.

Eerste Ghestalte.

Hebbende vier wyzen/ een Alghemeyn Toestemmende/ ende een Benenende/ ende een Byzonder Toestemmende/ ende een Benenende. In alle vier wyzen/ is het Middelerckteken des Meerderen Vóórtstels Onderwerp/ ende des minderen Vóórtstels Ghezeg. Exempelen/

j. Wyze.

Bar Alle die in dueghd verhueghen/ zyn recht zaligh:
ba Alle Wyze menschen verhueghen in dueghde:
ra. Dies zyn alle Wyze menschen recht zaligh.

ij. Wyze.

Ce Niemand die iet begheert óf vreest is recht zaligh:
la Al die na ryckdom sporen/ begheren ende vrezzen:
rent. Dies is niemand die na ryckdom tracht recht zaligh.

iiij. Wyze.

Da Al wat gróte zórchvuldicheid maackt zalmen schuwen:
ri Overgróte ryckdommen maken gróte zórghvuldicheid:
i. Dies zalmen overgróte ryckdommen schuwen.

iiij. Wyze.

Fe Niemand die meer gheld ghebreck heeft is ryck:
ri Aart van Daal heeft nóch gheld ghebreck:
o. Zó is hy dan niet ryck.

Merckt dat des eersten Ghestaltens eerste Wyze de voornaamste/ volkomenste ende krachtichste wyze aller Besluytreden is.

Twede Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken het Ghezeg is in beyde de eerste Vóórtstels. Deze is zeer dienstigh om andere Bewysreden te wederleggen: want zy sluyt niet dan Benenende/ ende heeft vier Wyzen.

j. Wyze.
Ce Gheen sterren verdwynen:
sa Alle Cometen verdwynen:
re. Dus zyn Cometen gheen Sterren.

ij. Wyze.
Ca Alle nydighe quellen zich in anderluy voorspoed:
mes Gheen wys mensch quelt zich in anderluy voorspoed:
tres. Dies is gheen wys mensche nydigh.

iiij. Wyze.
Fes Ghene schynheylighe beminnen de Rederyckunst:
ti Vólckaard bemint de Rederyckunst:
no. Dies is Vólckaard niet schynheyligh.

iiij. Wyze.
Ba Alle Christenen leven dueghdelyck:
ro Jorden leeft niet dueghdelyck:
co. Dies is Jorden gheen Christen.

Darde Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken het Onderwerp is in de twe voorste Vóórtstels. Deze wort veel ghebezicht int by brengen van exempelen/ ende heeft 6. Wyzen.

j. Wyze.
Da Alle menschen zyn met reden beghaaft:
rap Alle menschen zyn Dieren:
ti. Dus zynder enighe Dieren met reden beghaaft.

- ij. Wyze.**
Fe Gheen rueckelóze stoutheid is dueghd:
lap Alle stoutheid is moedicheid:
ton. Dies isser enighe moedicheid die gheen dueghd is.
- iiij. Wyze.**
Di Zommigh recht (te weten t'natuurlycke) laat toe ghewelt met ghewelt
 te wederstaan:
sa Alle natuurlyck recht is Ghódlyck:
mis. Dies latet Gódyck recht toe/ ghewelt met ghewelt te wederstaan.
- iiiij. Wyze.**
Da Alle zóttē zyn slaven:
ti Enighe zóttē zyn ryck:
si. Dus zyn enighe rycke luy slaven.
- v. Wyze.**
Bo Zommighe óórlóghen maghmen niet vermyden:
car Alle óórlóghen zyn ellendigh:
do. Dus zynder zommighe ellendicheden diemen niet vermyden magh.
- vj. Wyze.**
Fe Men behóórt gheen oude Wetten lichtelyck te verwerpen:
ri Zommighe oude Wetten zyn ghebreckelyck:
son. Dies zynder enighe ghebreckelycke dingen diemen niet lichtelyck
 behóórt te verwerpen.

Waarnemingen.

Alle Bewysredenen diemen niet in een van de vorighe xiiij. wyzen kan trecken/ zyn onvast: Daarom willende weten óf enighe Bewysreden die u voorkomt van fórme ghoed is/ óf niet; zó bezoect óf ghy die in ene der zelve koont brengen: ende dat in dusdanigher voeghen/ neemt/ iemand zeyt aldus/

Alle vorderlycke kunsten behóórtmen overal in zulcken taal te leren die elck best verstaat:

De Duytze Taal verstaat hier elck best:

Dus behóórtmen hier alle nutte kunsten in Duyts te leren.

Merckt eerst wat het Middel Merckteken is/ namelyck een Taal die elck best verstaat. Dit schynt het ghezeg van beyde de eerste Vóórtstels/ ende

dies onder de tweede ghestalte te behóren. Onderzoeckt nu de Gróótheid ende Hoedanigheid van beyde u Vóórtstels; zó bevindy het eerste Alghemeyn/ het tweede Byzonder/ beyde bevestigende: Zódanighen wyze zuldy in de tweede ghestalte niet vinden/ óóck sluytmen daar niet dan Benenende: (103) Dus moet deze sluytredening verschickt zyn/ ende mooght zeggen aldus/

In zulcken taal die elck best verstaat behóórtmen overal alle nutte kunsten te leren:

De Duytse Taal verstaat hier elck best:

Dies behóórtmen hier in Duyts alle ghoe kunsten te leren.

Aldus is u Middel Merckteken het Onderwerp int eerste Vóórtstel gheworden/ ende komt dies onder d'eerste Ghestalte; zoekt daar een alghemeyn ende een byzonder bevestigende Vóórtstellen/ t'een met een a/ t'ander met een i/ afghebeelt/ ende zultet vinden inde iij. Wyze onder *Da, ri, i*.

Het en is óóck int Redenkavelen niet nódigh de Besluytreden mettet meerder Vóórtstel te beghinnen. Maar men stelt het minder óf het tweede wel dickwils eerst: als beghinnende: De Duytse Taal verstaat elck best/ etc.

Reghels.

- j. Merckt nóch/ dat inde eerste Ghestalte indien T'minder Vóórtstel benenende is/ zó sluytmen niet.
- ij. Ende inde tweede Ghestalte magh niet toestemmighs óf vestighender wys ghesloten worden.
- iiij. Int darde is t'Besluyt altyd byzonder.
- iiij. Uyt Byzondere ófte Benenende Vóórtstels alleen magh hier niet ghesloten worden; dies is nódigh dat een der Vóórtstellen Alghemeen ende een Toestemmigh óf vestighende zy.
- v. Zó een vande Vóórtstels Byzonder ófte Benenende is/ zó zal t'Besluyt óóck ófte Byzonder óf Benenende zyn.
- vj. Int besluyt magh niet komen dat inde voorgaande Vóórtstels niet begrepen is.
- vij. Het Middel Merckteken wort nimmermeer int besluyt verhaalt.
- vij. Inde eerste ende tweede Ghestalt is het meerder Vóórtstel alghemeyn altyd.

Hier mede ghenoech verklaart hebbende des Schickelycken besluys omstandigheden ende eyghenschappen/ zullen nu tót de andere Bewysredeningen komen.

Duydlyck Schicklyck Beslyt.⁺

Het welck uyt twe byzondere Vóórtstels iet alghemeyns beslyt: alzó ghenoecht om dattet ghezeg ghemeenlyck uytet voorgewurpen exempel iet duydet. Het heeft twe Wyzen/ een Bevestighende/ een Benenende/ (105) in voeghen als de darde Ghestalte/ sluytende aldus/

⁺*Syllogismus expositivus.*

j.

Cicero is een Philozoof:
Cicero is een Rederycker:
Zó zynter dan Rederyckers dat Philozophen zyn.

ij.

Jób was een Heyden:
Jób was niet Gódlóós:
Zó zynter dan Heydenen gheweest niet Gódlóós zynde.

T'zamenghezet Schicklyck beslyt.⁺

Zó wanneer het Vóórtstel t'zamenghezet is/ ende het t'zamenghezet Vóórtstel drierley zynde; is óóck diesvólghens zulck Schickelyck beslyt drierley: als/ verknócht/ verdeelt ende ghekóppelt: aldus/

⁺*Syllogismus hypotheticus vel copulatus.*

Heeft die vrouw ghebaart/ zó heeftse by gheslapen:
Zy heeft ghebaart:
Dies heeftse by gheslapen.

De zulcke/ als óóck d'ander t'zamenghezette/ moghen lichtelyck tót de enkele ghebracht worden; daar is óóck gheen ghereder middel om der zelve Waarheid ófte Valsheid te ondertasten: aldus brengtmen het (106) voorgaande onder de darde Wyze van d'eerste Ghestalte.

Alle vrouwen die ghebaart hebben/ hebben by gheslapen:
Deze vrouw heeft ghebaart:
Dies heeftze by gheslapen.

+Slecht besluyt.⁺*Enthymema.*

Is een onvolkomen ófte ghebreckelyck Schickelyck besluyt/ daar een vande Vóórtstels verzweghen wort/ t'welck daar by ghedaan zynde volkomen wort. Het heeft dies maar twe Vóórtstellen/ ófte zó te zeggen een Vóórtstel mettet Besluyt/ dóch al even wel drie Mercktekenen. Exempelen/

De ziel beweeght zich zelven:
Dies beweeghtse ewigh.

Nóch/

Wat altyd beweeght/ is onsterflyck:
Dies is de Ziel onsterflyck.

Nóch/

Zy heeft een kint ghebaart:
Dus isse gheen maaght meer.

Nóch/

De Zon is gherezen:
Dus isset Dagh.

Nóch/

De Góden hebben Cezars zaken doen wel ghelucken:
Dies blyckt dat hy een ghoe zaack heeft/ etc.

Hier spoort ghy/ dat int eerste het Meerder: als/ Wat zich zelven beweeght/ beweeght ewigh; ende int tweede het Minder Vóórtstel: als/ De Ziel beweeght ewigh; vergheten ófte naghelaten zyn/ ende zó vóórt in d'ander mede.

Deze Bewysredenen bruycktmen/ als een der Vóórtstellen zó heel bekend is dattet nódelóós is te verhalen; ófte óóck/ als de Bewysreden niet zeer vast staat: als/

Die Jongelinck zieter bleeck uyt:
Dus draaght hy liefde.

Nóch/

Deze man wandert veel by nacht:
Dus ist een dief.

Want deze vergheten Vóórtstels: als/ Alle bleke luy draghen liefd: ende alle die by nacht veel wanderen zyn dieven; zoumen niet konnen verdadighen.

Reghel.

Wildy weten welck der Vóórtstellen verzweghen is? Slaet gha/ zó het Onderwerp (108) des Vóórtstels ende des Besluyts een is/ zó ontbreeckt het Meerder; ist sonderling/ zó ghebreeckter het Minder Vóórtstel.

Dringend besluyt.⁺

Dits een Bewysredening die uyt veel byzondere iet Alghemeyns/ óf uyt de Delen het Gheheel/ óf uyt de Ghedaanten het Gheslacht vóórtbrenghet. Want even ghelyck het Schickelyck besluyt vande Alghemene tót de Byzondere vóórt-treet/ (ghemerckt het Meerder Vóórtstel al daar meest iet Alghemeyns is) in zulcker voeghen komt Dringend besluyt vande Byzondere tot de Alghemeyne/ aldus/

⁺*Inductio.*

De ghemeent van Romen hebben een ghoed ghevoelen van Milo:
Zó heeft óock de Ridderschap/
Óock de Raadmannen.
Dies heeft het gphantse Roomsche vólck een ghoed ghevoelen van Milo.

Nóch/

Heeft Romulus zyn broeder niet ghespaart:
Vervólghde Cezar zyn zwagher/
Óórlóghde Augustus teghen zyn ghezellen:
Zó en heeft gheen ghezelligh ryck bestandicheid.

Waarneming.

Datter int bybrengen der byzondere dingen niet vergheten werde/ óf datmer iet onghelyx ófte strydighs zou konnen teghen zetten/ heeftmen te verhoeden. Men sluyt qualyck: De Duytzen zyn blanck/ De Italianen zyn blanck/ zó óock al ons buurvólkeren: Dies zyn alle menschen blanck.

Delen des Dringende besluyts.

+Het heeft twe delen: als/ het Voorghestelde, uyt veel byzondere t'zamen ghebracht zynde; ende het Ghevólgh, dat is iet alghemeyns uyt het vorighe besloten.

⁺*Antecedens.*
Consequens.

Voorghestelde.	Pompeius is manlyck/ óock ervaren in Kryghshandel/ Gheluckigh ende van gróten aanzien.
Ghevólgh.	Zó heeft hy dan al dat in een ghoede Krygh-overste betaamt.

+Byspel.

Is een Bewysredening daarmen uyt evenghelycke dingen iet ghelyx afneemt: Daar wy het een uyt het ander/ om de evenghelyck-(110)heid die in beyden ghevonden wort/ bevestighen. Want in Byspel is de evenghelyckheid óorzaack des ghevólghs: als deze/

⁺*Exemplum.*

Scipio was liever zelf Balling/ als dat het Vaderland om zynent wil zou last lyden:
Dus behóren alle vromen óock te doen.

Nóch/

De Wysghierighe Socrates verdroegh alle smaat:
Dit behóren alle Wysghierighe te doen.

Nóch/

De eerste Christenen hadden alle dingen ghemeen ende niemand iet eyghens:
Dit betaamt nóch allen recht Christenen.

Deze Besluytredening wort omghestóten als men enighe reden van onghelyckheid kan betónen. Byspel is een onvolmaackt Dringend besluyt even als slecht besluyt een onvolkomen Schickelyck besluyt is.

+Klimmend besluyt.

Is een ophóping van dingen nódzakelyck an elck ander hangende: als/ Gheslachten/ Ghedaanten/ Onderscheyden/ Óorzaken ende Werkingen:

⁺*Sorites.*

Gherechticheid is Dueghd/
Dueghd is een heblyckheid des Ghemoeds/

Hebbelyckheid is een Hoedanicheid door oeffening verwurven:
Dus maghmen door oeffening gherechticheid verkryghen.

Nóch/

De ziele beweeght haar zelve/
 Wat zich zelve beweeght is een beghinsel van beweghing/
 Wat beghinsel is van beweghing is niet gheteelt/
 Wat niet gheteelt is/ is óóck niet sterflyck:
 Dus is de ziel onsterflyck.

Waarneming.

Het Klimmend besluyt dóógh niet/ inde dingen die niet nóódlyck an elck ander hangen: daarom is dit een zeer bedrieglycke sluytredening: zó wy after nóch leren zullen/ komende an de valsche Bewysredening.

Verstrickt besluyt.⁺

Is een Besluytredening uyt twe strydyge leden bestaande/ welke ghy van beyden toestemt/ zydy achterhaalt: aldus/

⁺*Dilemma.*

Zydy onschuldigh waarom vlucht ghy?
 Zydy schuldigh wat Wildy u verdadighen?

Nóch/

Zydy een Christen/ waarom leefdy niet Christelyck?
 Leefdy niet Christelyck/ wat beroemdy u zyns naams?

Nóch/

Is t'gheen daar ghy voor vreest vermydelyck/
 waarom mydy het niet?
 Ist onvermydelyck waarom vreesdy te vergheefs/
 ende dubbelt u lyden?

Het vierde Boeck.

Tót nóch toe hebben wy voorpalen (zómen zeyt) gheslaghen: ende eerst de Ghemene ende Zeglycke wóorden/ (als zynde den a/ b/ van Redenkaveling) overghehaalt; daar an de Uytbeelding ende Scheyding/ tót verklaring des

enkelen gheschils: hier na de deling der Vóórtstellen/ óóck de vlechting ende byzondere wyzen van sluytreden: t'welck al dienstigh gheweest is tót een inleyding: Om nu recht ter zake te komen. Wantet zó te zeggen een anwyzing is ende noeming der ghereedschappen ófte des wercktuyghs van dit handwerck; het welck wy eerst hebben ghedeelt in tweën: als/ ⁺Vinding ende Óórdeel. Het Óórdeel zullen wy int naast vólghende boeck handelen/ maar hier eerst het eerste deel/ namelyck/ ⁺Iudicium.

⁺Vinding,

Die brengt by ende bedenckt al watmen bewyslyck van elck ding zeggen magh. Dewyl dan de dingen zyn in onentlycken ghe-(114)tal/ ende de zonderlinge eyghenschappen ende onghelyckheden der zelve/ overmids de verscheydenheid onnoemelyck; zó ist onmoghelyck in enigh beleed van reden te vervatten ófte in s'menschen ghemoed te begrypen wat op elck ding zonderling te zeggen valt. Nóchans alzó in alle dingen/ hoe wel die elck verscheyden eyghenschappen an zich hebben/ een zekere alghemene Hebbelyckheid is/ ende dat zy al byna een ghelyckfórmicheid des natuurs hebben: als/ elck ding heeft zyn Zelfstandigheid/ al spruytenze uyt enighe óorzaken/ alle ghaar werckenze iet/ ende zó vóórt: Aldus heeftmen uyt de verscheydenheid ende ghemeenschap onderling der dingen/ óóck uyt de alghemene eyghenschap zekere hóófdpunten ófte ghemene plaatsen voorghestelt: op dat wy duer t'behulp van die zelve/ ons óógh op enigh ding kerende/ terstond al des zelfs Natuur/ Delen/ Ghelyckheid/ Onghelyckheid/ ende al omstandicheid zoude kunnen doorlópen/ ende daar uyt na behoefte Bewysredenen trecken/ den voorghestelden dinge ghevoeghlyck zynde: Dees ghemene plaatsen/ zyn als laden in een Kantoor/ daar in (als verscheyden munte (115) van gheld) de Bewysredenen recht ghelyck een schat te hóóp ghedraghen zyn.

⁺Inventio.

⁺Wat is Bewysreden?

Een bescheid daar mede iemand het ding daar hy van spreeckt ghelóóft ⁺doet hebben ófte vestight: t'zelfde hebben wy hier voor het Middel ófte Middelmerckteken des Schicklycken besluysts ghenoeft/ twelck de twee ⁺Mercktekenen des Gheschils/ namelyck het ^aOnderwerp ende ^bt'Ghezeg) als een darde t'zamenkóppelt. Want alzó gheen twyfelachtigh ding uyt zich

⁺Argumentum.

⁺Medium.

⁺Termini.

^aSubiectum.

^bPraedicatum.

zelve ghelóóf kan kryghen/ zó moetmen uyt enighe andere bekender dingen des zelfs bevestiging zoeken: dóch alzó tót elck ding te bevestighen alle dingen niet even bequaam zyn/ moetet gheen dat tót bewys van enigh ding zal inghevoert worden/ mettet zelfde enighe ghemeenschap hebben: als/ neemt by ghelykenis om deze zaack recht te ondertasten: zó men de gróótheid van verscheyden plaatsen óf dingen (die tót elck ander niet moghen ghebracht worden) wil meten/ daar toe neemtmen een darde dat an elck der zelve lichtelyck ghevoeght kan worden/ ende met (116) de zelve enighe ghemeenschap heeft/ als een Roestóck/ om der zelve dingen ghelyckheid ende onghelyckheid te onder kennen/ ende zó die beyde mettet darde enerley ghelyckheid hebben/ zulx hebbenze óock onder zich: als/ zó twe ackers ghelycke roeden gróót zyn/ zó zynze óock onder zich al even gróót: want alle waarheid/ is met waarheid eenstemmigh. Merckt zulck danighe ghelyckheid óf toestemmicheid/ ende onghelyckheid in deze redenen: Mensch ende Zelfstandigheit kryghen onderlinge toestemmicheid in Dier. Want elck Dier is een Zelfstandigheit/ ende elck Mensch is een Dier. Vólght/ dat zy óock onder zich even alzó verdraghen: te weten/ dat elck Mensch een Zelfstandigheit is. Hier teghen zó een van tween met enigh darde toestemmicheid heeft ófte ghelyckheid/ ende t'ander niet/ ófte mettet zelve strydigh is; dat die twee óock onder zich niet over een draghen: als/ Steen ende Mensch in Dier: Steen verscheelt van Dier/ dies óock van Mensche. Wildy dan van twee dingen onderscheid weten/ zó moety een darde zoeken/ dat is een Bewysreden ófte het Middel/ dees haaltmen (zó boven ghezeyt is) uyt de ghemene plaatsen.

Ghemene plaatsen/⁺

Zyn zetels der Bewysredenen/ óf zekere mercktekenen der dingen/ door de welcke men ghewaar wort/ wat in elck ding bewyslyck is. Deze zyn tweërley/ des Parsoons ende der Dingen.

⁺*Loci.*

Parsoonlycke plaatsen/⁺

Zyn Vaderland/ Aard/ Gheslacht/ Jueghd/ Ghelaat/ Zeden en Daden/ Opvoeding/ Staat/ Dóód/ Gherucht. Hier uyt trecktmen Bewysreden op iemands parsoon/ tót zyn lóf/ smaat/ beschuldighing ófte anders na den eysch des zaax in vólghender wyze: Uyt zyn

⁺*Patria.*

1. Vaderland.

T'is een Fransman; dies is hy lichtvaardich. Ist een Italiaan; zó is hy wraackghierigh. Stichtsman/ licht man. Paulus zeyt/ t'zyn Cretensers/ dieshalven lichtvaardigh. Ick ben een Roomsburger/ t'is onbehóórlyck my te gheesselen. Deze man magh gheen Burghmeester worden/ hy is in Hólland niet gheboren. Cicero/ De ghetuyghen zyn (118) Grieken/ derhalven lichtvaardigh. Het is een Africaan/ dies ontrouw/ etc.

+2. Aard.

Deze vrouw heeft dit zonder vooght ghedaan/ daarom ist onvast. T'is niet vreemt datse haast ghelóófde/ zy is een vrouw. Vrouwen ghedachten/ winterse nachten/ etc. Een vrouw is een kranck vat/ dies zalmen haar veel toegeven/ etc.

⁺*Sexus.***+3. Gheslacht.**

Men plóckt gheen rózen van distelen. Quaad ey/ quaat kuycken. Is de Zoon woest/ de Vaar was óóck zó. T'appelken smaackt bómigh. Moije luy/ moije kinderen. Hy is vande ghoede ghekomen/ etc.

⁺*Genus.***+4. Jueghd.**

T'is een Jongman/ dies nóch onervaren. Hy doet zó jonge luy pleghen. Jonge luy/ domme luy. D'onbezóchte/ d'onbedóchte. Met ouden te raad/ met jongen te stryd. Hy is oud/ hy behóórt wys ende ervaren te zyn.

⁺*AEtas.***+5. Opvoeding.**

Een enigh zoon/ een bedorven kind. Hy is met randen van pankoecken opgevoet/ dies onghemack onghewoon. Zulck ghezelschap zulcken man. Hy heeft een ghoed Schoolmeester ghehad/ behóórde wel iet onthouden te hebben.

⁺*AEducatio.***+6. Ghelaat.**

Men zou hem opt slechte anzien borghen. Hy wort róód/ daar is schaamt in. Ghekrult haar/ ghekrulde zinnen. Róde baart/ zelden ghoeder aard.

⁺*Indoles.*

Wacht u voor die Gód ghetekent heeft. Scherp ghenuest/ dun ghelipt/ hangt my/
hangt my.

7. Zeden ende daden.⁺

Die eens steelt is altyd een dief. Die man heeft dat Dorp manlyck ghehouden/ men
magh hem wel een stad betrouwen. Deze man heeft nóyt kyver óf vechter gheweest/
is dies an de dóódslagh onschuldigh. Deze heeft óyt zyn eed ghebroken/ hy zal ons
gheen wóórd houwen.

⁺*Mores, res gestae.*

8. Staat/ Ampten en Vermoghen.⁺

Ghy zyt een Christen/ verdraaght onghelyck. Ghy zyt een Leeraar/ gheeft anderen
ghoed exempel. Als niet komt tót iet/ ist alle mans verdriet.

⁺*Conditio.*

9. Dóód.⁺

Hoe liefstal die man was blyckt an elx rouw. Zulcken leven/ zulcken sterven. Dees
man heeft zyn leven voor t'land ghelaten/ daarom ewighen lóf verdient.

⁺*Mors.*

10. Naam.⁺

Hy magh wel Warnar heten/ want hy zót ende warrigh is. Te recht heet die man
Miewys/ hy heeft altyd de zacken vol tyng. Wolfaart heeft zyn rechte naam/ want
hy is van Wolfs aard.

⁺*Nomen.*

Plaatsen der dingen.⁺

Dewyl om iet te bevestighen (zó ghezeyt is) gheen ding ghenomen magh worden/
dat niet in enighe delen het zelve anhangigh is: zó staat eerst te bemereken/ zommighe
alzó de dingen anhangigh te zyn/ als daar an ghe-(121)hecht; andere hangen daar
van buyten an: zom hebben ghelyckheid; zom onghelyckheid mettet zelve: Waar na
wy de plaatsen in dit Tafelken aldus verdeelt hebben 25. in ghetal.

⁺*Loci rerum.*

Plaatzen der dingen/	Innerlycke/	Inde Zelfstandigheit s'dings/	}	1. Uytbeelding.	
		An de Zelfstandigheit s'dings/		2. Gheslacht.	
	Uyterlycke/	Bevrundschapte	óorzaken	}	3. Ghemeen-ghedaant.
			ghevólgh		4. Eyghenschap.
		Anghehechte. _____	}	5. Stóffe.	
		Toevallighe. _____		6. Fórm.	
		Strydighe. _____	}	7. Gheheel en Delen.	
				8. Een aardighe.	
					9. Anhangighe.
					10. Werck.
				11. Onderwerp.	
				12. Wercker.	
				13. End.	
				14. T'ghewróchte.	
				15. Middelen.	
				16. Plaats.	
				17. Tyd.	
				18. Anklevighe.	
				19. Ghebuericheden.	
				20. Tuyghnissen.	
				21. S'dings naam.	
				22. Verghelyckingen.	
				23. Ghelyckenissen.	
				24. Verschil.	
				25. Teghenzetting.	

Tafel Van de plaatszen der dingen.

1. Uytbeelding.

Heeft d'eerste plaats: want even als int Enkel gheschil de Uytbeelding het byzonderste is/ zó staat int t'zamenghezette voor alle ding te letten op des zelfs delen/ als des Onderwerps ende des Ghezegs Uytbeelding: ende uyt elck der zelve/ ófte uyt een van beyden/ zekere Bewysredenen ter zake dienende te trecken. Dit gheschiet ófte vant Uytghebeelde tót de Uytbeelding/ óf van d'Uytbeelding tóttet Uytghebeelde; toestemmende ófte benenende: aldus/ Redenkaveling leert het ware vant valsche scheyden/ deze wetenschap is nut ende zeer nódig/ zó is dies óóck de Redenkaveling. Een wys man heeft gheen deernis in anderluy voorspoed/ zó is hy óóck niet

nydigh. Is dit een Philozoof/ zó tracht hy na wysheid. Spoort die man na wysheid/ zó ist een Philozoof.

Waarneming.

Wat vant Uytghebeelde toeghestemt óf beneent wort/ dat valt oock op d'Uytbeelding: ende wat zulx van d'Uytbeelding verklaart wort/ vólght óock opt Uytghebeelde.

2. Gheslacht.⁺

Dit wóórd heeft hier wat breder betekenis als zyn recht-eyghene/ bevangende al wat van velen (t'zy in ghedaante ófte ghetal verschelende) ghezeyt wort.

⁺*Genus.*

Hier uyt trecktmen niet dan benenende Bewysredenen vant Gheslacht tót Ghedaante/ ten zy datmen by t'Gheslacht een algemeen teken voeghe. Exempelen/ Rokelóósheid is gheen dueghd/ zó en ist óock gheen sterck-moedicheid/ (want sterckmoedicheid is dueghd.) Is dit gheen Bóóm? zó en ist óock gheen Yp. Was t'Amsterdam gheen Kamer? zó warender óock gheen Kameristen. Gheldquisting is gheen mildheid/ wantet is gheen dueghd. De Hemel is niet gheverwt/ want het is een onghemengt lichaam/ etc.

Met een algemeen teken vestightmen aldus: Hy is in alle kunsten ervaren/ deshalven óock inde Redenkaveling. Hebben zy al de Kamers verschreven/ zó is onze Kamer óock ghenóód. Wil Gód dat alle menschen zaligh worden/ zó wil hy óock dat de quade/ als mede menschen zynde/ behouden werden/ etc.

Waarneming.

Het Gheslacht benenende/ beneentmen óock de Ghedaant die daar onder bevangen is: ende even zó men van t'Gheslacht tót Ghedaante Bewysredenen spint; zó óock van elck opperste tót die daar onder bevat worden.

3. Ghedaant.⁺

Hier uyt trecktmen niet dan toestemmende Bewysredenen van Ghedaante tóttet Gheslacht: want de Ghedaante toeghestemt zynde/ stemtmen óock het Gheslacht toe.

⁺*Species.*

Ist een Lely/ zó ist een Bloem: Ist een Schepen/ zó ist een Burgher: Isser Voorwaarde/ zó isser Verband. Deze Bewysredening is onvast/ maacktmē die benenende van een Ghedaante alleen; maar bevatmenze al/ zó macht gheschieden: aldus/ Ten is mensch nóch beest/ zó ist óóck gheen dier. Is hy hier niet gheboren nóch póórter gheworden/ zó is hy óóck gheen burgher.

Waarneming.

De Fóm óf Ghedaante ghestelt zynde/ steltmen óóck het Gheslacht. Even zómen van de Ghedaante tóttet Gheslacht Bewysredenen treckt; zó óóck van het Onderste tót zyn Opperste; van het Ondelighe tót de Ghedaante/ etc. Is Cicero daar/ zó isser een mensch/ etc. Zyn nóch Plato/ nóch Cicero/ nóch gheen van d'oude vry van nydighe teghensprekers gheweest; zó isser óóck nóch gheen gheleerde vry af. Hier uyt spintmen Dringend besluyt ende Byspelen.

+4. Eyghenschap.

Hier uyt weeftmen als uyt Uytbeelding allerley Bewysredenen.

⁺*Proprium.*

Heeft de Sponge ghevoelen/ zó ist een dier. Het derft reden/ dus ist gheen mensch. Hy is rechtvaardigh/ want hy gheeft elcken het zyn.

Waarneming.

Benenende ófte Toestemmende/ d'Eyghenschap óf het Onderscheid (dat hier mede komt/ alzó deze plaatsen ghemeeender zyn (126) als juyst het wóórd me brengt/ zó in Gheslaght ghezeyt is) zó beneentmen óf toestemtmen óóck de Ghedaante.

5. Stóffe.

Is een onderwerp des werckers/ óf t'gheen daar iet van wort. Hier uyt spintmen Bewysredenen aldus: Hy heeft gheen hout ghehat/ hoe moght hy Schepen bouwen. Hy had gheen yzer/ dus heeft hy gheen Harnas ghemaackt. Hier is gheen meel/ t'is quaad koeken backen. Daar wassen gheen Wynstócken/ dus gheeft dat land gheen Wyn uyt. Is de lucht betoghen/ zó mochtet wel reghenen.

Waarneming.

De stóffe ghestelt zynde/ zó macher wercking vallen: Maar die benomen zynde/ weertmen óock het ander.

6. Fórm.

Is des dings maaxel/ daar by het zelfde wezen heeft/ als een stuck klay in een ronde vórm ghedruckt tót een klóót ghemaackt wort/ die anghenomen rondheid gheeft de (127) klóót zyn naam ende wezen: Hier uyt breydmen Bewysredens aldus: Die klóót is rond/ dies isse rólbaar. Het is gheen houwelyck/ want daar is gheen wettighe trouw gheschiet/ etc.

Waarneming.

De fórm ghestelt zynde/ steltmen het ding ende des zelfs kracht ende vermoghen: De fórm daar af nemende/ vernieltmen die.

7. T'gheheel en Delen.⁺

T'gheheel ghestelt zynde/ steltmen de byzonsterste Delen: De byzonderste Delen beneent zynde/ beneentmen T'gheheel: als/

Ist een mensch/ zó heeft hy ziel ende lichaam.

Die man is ervaren inde Philozophi/ want hy heeft de Redelycke/ Zedelycke ende Natuurlycke kunsten gheleert.

Die kring is ontzielt/ dus ist gheen Dier meer.

⁺*Totum & partes.*

Waarneming.

De byzonderste delen zyn deze: als/ in s'mensch Lichaam/ Hóófd/ Lyf/ Hert/ etc. In een huys de Puy/ Wanden/ Vloer/ Dack/ etc. D'onbezogderste an t'lichaam: Haer (128) Vingeren/ Tenen/ etc. Ant huys/ Vensters/ Zólders/ Kelders/ etc. Dezer macher wel zom af zyn zonder des gheheels vernieling. Het is ghenoech int benenen een nóódyck ófte byzonder deel te ontkennen/ maar om iet te vestighen moetenze al verhaalt zyn.

Onderscheid tusschen Ghehelen/ Delen/ Gheslacht en Ghedaant/ Stóf en Fórm.

Men ghebruyckt ende noemt veelyds wel onverscheydelyck onder een

t'Gheheel ende Delen/ voor Gheslacht ende Ghedaante: als óóck ^aSchifting die onder t'Gheslacht behóórt vóór ^bDeling; ende Deling die onder t'Gheheel behóórt/ voor ^aDivisio. Schifting. Nóchtans zó is Schifting een Scheyding veler dingen in bezondere; ^bPartitio. ende Deling een Scheyding der bezondere in hen Delen: óóck om het Gheheel te voltóijen/ moeten alle de Delen verzamelt zyn; alzó en ist met Gheslacht niet/ t'welck wel bestaat dervende enighe Ghemeenghedaanten. Stóffe ende Fórm worden voor de byzonderste Delen gherekent: want Stóffe is t'gheen daar uyt enigh ding eerst wort ende lest in verghaat/ zó dat die (129) niet ghemaackt nóch verniet magh worden. Fórm is een ghesteltenis der Stóffen/ waar duer de zelve dezer óf dier Ghedaanten naam aanemt: zó voor ghezeyt is.

+8. Een-aardighe.

Zyn wóórdens eens wezens/ ófte die van een spruyt komen: als/ Wys/ wysheid/ wisselyck/ etc. Hier uyt treckten bewys aldus/ Hy is wys die wyze wercken doet. Bemindy de Rederyck/ ghy hoort óóck de Rederykers ghunstigh te zyn. Doet hy niemand ghoed/ hoe magh hy ghoedadigh zyn/ etc.

⁺Coniugata.

+9. Anhangighe.

Dit zyn ghesteltenissen des dings/ waar by het zelfde anders als na zyn Zelfstandigheid een bynaam verkryght/ meest uyt de Hoeda-¹⁾danigheid ófte Gróótheid spruytende: als/ vraaghdy/ wat is Cato? T'is een Wysman: In dezen heeft hy uyt de Wysheid een ander naam als na de Zelfstandigheid/ by de welcke hy een mensch is. Hier uyt spruyten alle bynamen: Ja deze plaats begrypt al wat den dingen anhangt/ ende al wat van die met de (130) zinnen ghevat/ ófte mettet vernuft begrepen magh werden: als/ Veelheid/ Gróótheid/ Hoedanigheid/ Hebbelyckheid/ etc. Des Zeylsteens kracht/ de hitte des viers/ de dróóght des aards/ de vochticheid int water/ zyn natuurlycke anhangighe; maar de warmte ófte vórst int water/ zyn toevalligh-anhangighe: als óóck róódheid uyt schaamt/ ende bleeckheid door vreze verworven. Dezer isser die lang by blyven: als/ Gheleerdheid aller kunsten/ Verbrantheid ófte verharing int lichaam/ Een inghewortelde haat: zó de tafel der Plaatsen alles onderscheydelyck tóónt. Hier uyt vatmen Bewysredenen aldus: Die man is gheleert/ dus treckt hem int recht. Dit water is snick-heet/

⁺Adiacentia.

1) 1. Hoe-.

dies heeftet by t'vier gheweest. Hy schaamt zich/ want hy wort róód.

10. Werck.⁺

Is iet daar wy mede bekommert óf bezigh zyn. Het zy doen ófte lyden/ want deze Plaatsen zyn altemaal (zó ghezeyt is) wat breedstreckende: Hier uyt zeytmen aldus/

⁺*Actus.*

Ghy klapt te vergheefs/ want hy slaapt.
Die hard lóópt/ en ziet niet gauw.
De reden is wegh/ want hy is tóórigh.
Hy leeft nóch/ want hy aasemt.

Hier zyn slapen/ lópen/ tóórigh zyn ende aasemen Bewysredenen uyt Werck ghenomen/ Dat is ófte angheboren/ als de vorighe: ófte anghewent: als /Schermen/ Zwemmen/ Roeijen. Zom spruytende uyt schielycke hertstóchten: als/ Tóórnicheid/ Vreze/ etc. Zom maken enigh ding: als/ Weven/ Bouwen/ Schilderen/ etc. Zom hebben een zeker end daar zy toe strecken: als /Leren om wys te worden/ Wanderen om de ghezondheid/ óf om jewers te komen/ Slapen om t'lichaam te starcken: Zom niet: als/ Vrolyck/ tóórigh óf zieck zyn/ etc.

11. Onderwerp.⁺

Is daar de Anhangighe in ghevest zyn/ ende t'welck het werck doet: als/ het vier is een onderwerp des hittens/ zó ist óóck des verwerdings onderwerp/ als daar de verwerding uyt komt: het water is des zelfs onderwerp als die ontfangende. De mensch is een onderwerp van lópen/ rasheid/ etc. na den lichaam. De ziel is een onderwerp van wetenschap ende dueghd/ ende zó (132) vóórt. Hier uyt spintmen bewys aldus:

⁺*Subiectum.*

Hy leeft/ dies aasemt hy. Daar zyn gheen Dwerghen/ hoe zoudenze dan teghen de Kranen vechten. Daar waren gheen toehóóorders/ wien zoude ick preken.

Waarneming.

Het Onderwerp wegh ghenomen zynde/ derftmen des zelfs Anhangighe: Ende t'Onderwerp ghestelt zynde/ vólghen des zelfs Eyghenschappen.

+12. Wercker.⁺*Efficiens.*

Duer welx bedryf iet wat gheschiet ófte vóortkomt. Het eynd port den wercker. Zom wercken nóódyck/ zom by verkiezing. De nóódycke zom uyt eyghen angheboren gheneghentheid: als/ T'vier barnen: d'Aarde op zyn tyd vruchten vóortbrengen/ etc. Zom by dwang: als/ De boogh de pyl/ t'gheschut de klóót uytwerpen. By verkiezing werckt de mensch ende zommighe dieren inden welken een zekere berading schynt te zyn/ de mensch zich dickwils lang beraden hebbende/ doet niet juyst t'gheen hem gheraden dunckt ófte derwerts hen¹⁾ zyn gheneghent-(133)heden porren/ maar zal dickwils hongerigh ghoede spys ter hand hebbende vasten/ ende zó vóort/ óóck schielyck van voornemen veranderen: Maar t'gheen natuurlyck nóódyck werckt/ kan niet anders doen dan dattet doet: als t'vier barnen/ etc. des zelfs eyghenschap in zich hebbende: maar wat by dwang werckt/ des zelfs wercking/ alzó die met ghewelt daar van buyten in komt/ en is zó durigh niet. Ghelyck het ghewarmde water te broeijen/ ófte een steen inde lucht gheworpen zynde/ etc. Daar zyn óóck Opperwerckers ende Ghebieders/ Vólghers ende Dieners: óóck die zelf wercken ende daar me ghewrócht wort/ als Ghereedschappen/ etc. Uyt al deze spintmen aldus/

Isser vier t'moet branden: Heeft hy verghift ghenuttight/ hy moet duer. De Zon is nóch niet op/ dus maght gheen dagh zyn. Wildy gheleerd worden/ leest ende hóort gheleerde boecken ende Meesters. Daar wonen brouwers/ men vinter bier te kóóp/ etc.

13. End.

Óf endlycke óorzaack/ is het voorneemste aller óorzaken. T'is het gheen/ waarom alle (134) ding gheschiet: want al wercktet om iet ghoeds willen/ ende wat hen de natuur tuyght óf reden vertóont ghoed te zyn daar toe keret zich. Zom dingen zyn by zich zelven ghoed: als/ Dueghd/ Zalicheid/ Vrede/ T'leven/ Ghezondheid/ etc. Zom om iet anders wille: als /Spyze/ Kleders/ Ryckdom/ Gheneesdrancken/ etc. want zulck magh niet gheluckelyck leven die de middelen om te leven derft; t'ander zyn hier middelen/ maar leven ist End; zó ist End des óorloghs overwinning ófte vrede: het Ende des ghenes die een huys bout/ dat te bewonen. Maar in een zaack zyn dickwils verscheyden Enden/ als inde huysbouwing. Des bouwings End/ t'huys te voltóijen: der werckers/ gheld te verdienen: des bouheers/ de bewoning/ etc. Het End is de waarom. Aldus haaltmen hier bewys/ Om

1) 1. hem.

winst ghaat de Paap ten Outer. Men wil de stad voor overval bevrijen/ daarom vestmen die. Hy wil gheleerd zyn/ daarom leert ende waackt die jongman. Wildy vrede hebben, zó moety ten ende óórlóghen: Drinckt wyn/ om u maagh te verwermen/ etc.

14. T'ghewróchte.⁺

Wat de wercker doet óf werckt/ heet het ghewróchte/ hier uyt zeytmen aldus:

⁺*Effecta.*

Ick zie droncke luy/ hier moet wyn óf bier te bekomen zyn. Het is dagh/ de Zon moet op gheghaan zyn. Die redelycke man handelt onbescheydelyck/ hy moet tóórigh zyn/ etc.

15. Middelen.⁺

Die tót enigh Ende ófte tóttet ghebruyck van iet bereyt worden. Even als het ghewróchte op den wercker/ zó voeghen zich deze tóttet Ende: hout ende steen om te timmeren: Wapenen ende gheld om te óórlóghen: Boecken om te leren. Hier by zeytmen: Is ons toeghelaten t'rappier te draghen/ zó is ons óóck het verweren gheóórlóft. Wildy bróód backen/ daar hóórt meel toe: Wildy in u ouwerdom ghoe daghen hebben/ zó wint iet in u jueght.

⁺*Destinata.*

16. Plaats.⁺

T'gheen met zyn omvang elck ding bevat. Hier zeytmen: Daar dit gheschiet is/ was (136) ick niet/ dus ben ick onschuldigh an de daad. Van daar die man stond mochtmen deze plaats niet zien/ hoe kan hy dan tuyghen van de daad. Wildy uyt Spangen herwerts/ ghy moet over Ze óf door vyanden land. Hannibal redent aldus/ De vyand komt van voren/ t'ghebercht is after ons/ an beyde zyden water/ dus vecht manlyck. De plaats deeltmen aldus: Binnen/ Buyten/ Onder/ Boven/ Ghewyt/ Onghewyt/ etc.

⁺*Locus.*

17. Tyd.⁺

T'verschil van Uren/ Daghen ende Jaren. Dees deeltmen eerst by zich zelven: als/ Voorleden/ Teghenwoordighe ende Toekomende tyd: Ende na t'natuurlyck belóóp: Zomer/ Winter/ Dagh/ Nacht/ Stórm/ Schóón

⁺*Tempus.*

weder. Na den mensche: Jueght/ Manheid/ Ouwerdom. Na de ordening; Werckdagh/ Leegh-dagh/ óóck tyd van óórlógh ende vrede/ ende zó vóórt.

Hier uyt haaltmen bewys als uytet vorighe: Doe dit gheschach was ick ongeboren/ dies onschuldigh des daads. Hy is zót/ die zyn óóghst laat verby ghaan. Te vergheefs wildy s'winters zwemmen/ t'zomers op ys (137) lópen. Die tyd heeft/ en tyd laat glijen; en vint gheen tyd tót allen tijen.

+18. Anklevighe.

Deze en zyn zó dicht niet an de dingen ghevoeght óf verknócht/ als plaats ende tyd/ maar zynder als van buyten anghekleeft. Onder het leste Zeglycke ^{+wóórd} Hebben ófte Hebbelyckheid begrepen: als/ De ryckdommen kleven an den ryckeman: zy ^{+Habere.} zyn buyten hem/ nochtans heeft hy daar de name af. Alzó is óóck het huwelyck onder de Anklevighe: want dat iemand een ghehuwt man heet/ dat komt vant wyf; óóck dat zy een wyf heet/ komt vande man. Zó is óóck de Koninglycke naam/ die an den Koning kleeft. Men deelt de Anklevighe aldus: Zom heten den dingen na by te zyn ende te raken/ als dat de lucht wolkigh ófte windigh is. Het water slymachtigh ende visschich. De Aarde met gras ende ghebóómt bekleet. Ende zódanighe zyn óóck Bergh en Dal/ Hóógh ende Laegh/ welcker t'een zonder t'ander niet kunnen verstaan worden: hóórende onder het iiiij. Zeglycke-wóórd namelyck Betrecking. Even alzó heetmen (138) óóck s'menschen lichaam/ Ghekleet/ Ghewapent/ Gheschoent/ Gheghordt/ Beslyckt/ Bestoven/ etc. Ten tweden zyn enighe verder van t'ding/ t'zelfde van wyds anklevende: als zyn/ Ryckdom/ Heerschappy/ Dienstbaarheid/ Vrundschap/ Vyandschap/ Vreemde/ Burgher/ etc.

Hier uyt maghmen aldus bewys halen. Hy heeft een Zoon/ dus ist een Vader. Zynter Berghen/ zó zynter óóck Dalen. Ist zyn vrund/ waarom spreeckt hy niet voor hem. Zydy een vreemdeling/ wat bemoeydy u mette burgher handel/ etc.

+19. Ghebuericheden.

Is t'gheen nevens de dingen ghebuert ófte ghevalt/ die nóchtans gheschien kunnen zonder t'ding; ende t'ding kan zyn zonder die: als/ T'ghekyf ghaat veeltyds voor dóódslach/ maar t'ghevecht int werck/ het vluchten na de daad: nóchtans kan een dóódslagh zonder deze/ ende deze dingen zonder dóódslagh gheschieden: alzó ghaat bleekheid voor de zieckte/ magherheid

^{+Connexa.}

^{+Habere.}

^{+Contingentia.}

daar na: zó verweckt schóónheid onbedwinglyckheid/ etc. De ghebuericheden zyn drie: Voorghaande/ Byghevoeghde ende Vólghighe.

Uyt de voorghaande.⁺

⁺ *Antecedentia.*

S'morghens róód/ s'avonds water in slóót. De Bóóm heeft niet ghebloeyt/ hoe kanse vruchten vóórt brengen. Deze man is altyd baldadigh gheweest/ dies te vermoeden dat hy an dit schelmstuck schuldigh is. Hy kan lezen nóch schryven/ hoe magh hy gheleert zyn. De Sterren/ Aardbeving ende Voorspeken drieghen ons met ellende. Hy heeft my ghescholden ende ghedriecht/ ick moet op myn hoede zyn. Myn maagh kóóckt zwaarlyck/ in myn leden voel ick slapheid/ dus isser zieckte in myn lichaam.

Uyt de byghevoeghde.⁺

⁺ *Adiuncta.*

Dit is gheen blindemans quetsing/ want daar is maar een wonde ende die int hert. De Romers gheven nóch den moet niet/ want d'acker daar Hannibal op gheleghert is/ is om gheld verkócht. Ick zie onghewone vederen ende verwen in s'vyands legher/ zy moeten versch vólck ghekreghen hebben.

Uyt de Vólghighe.⁺

⁺ *Consequentia.*

Die man is onbestandigh in zyn wóórden/ dies schuldigh an de daad. T'ghoed is in zyn huys ghevonden/ dies schuldigh an de dieft. Hy moet hen schuldigh kennen/ want hy beeft/ hy verandert van wezen/ ende hatert in zyn wóórden. Isser asch/ zó heefter brand gheweest. Vindy oude mueren óf puyn/ zó isser eertyds ghebouw gheweest.

Waarneming.

Uyt deze plaats trecken de reedners de *tekens zó zyt noemen ghemeenlyck.

* *Signa.*

20. Tuyghnissen.⁺

⁺ *Pronuntiata.*

T'gheen iemand vant ding ghezeyt ófte gheschreven heeft/ die zyn ófte Heylighe Schrift/ ófte Menschelycke: als/ Schriften/ Handtekens/ Ghetuyghen/ Wetten/ t'Ghewysde/ etc. T'ghevoelen van veel gheleerde mannen/

T'ghemeen zeggen. Hier uyt zeytmen daar zyn Dwerghen/ want ghelóóf-waardighe schryvers tuyghent. De Hóllanders zyn uyt t'land te Myssen ghesproten/ want de Kronyken vermelden zulx. (141) T'gheheel is gróter als het Deel/ elck statet toe. Veel koeijen veel moeijen/ want het is een een¹⁾ out zeggen.

+20.²⁾ S'dings naam.

⁺*Nomen rei.*

Uyt des naams beduyding trecktmen dickwils enigh bewys: t'zy datmen dat uyt leyt/ ófte verdrayt/ ófte uyt de ghelyck-luyding van een verschelende naam: als /Die overste magh wel een Hópman heten/ want hy doet de Hóp ghelden. Ten is gheen goed dat de mensch inde Hel brengt/ ende blyfter zelf buyten. Hy gheeft bockens om niet/ dies magh hy wel mild heten. T'gheen daar elck meest over klaacht/ is dat my inden Haghe behaaght. Hier neemt hy behaghen voor met een haagh besluyten. Heet ghy een Christen/ waarom leefdy niet Christelyck. Zydy Rederycker/ tóont ryckheid in u bereding. Haddy met de krygh wat verkregen/ zó mocht ghy een Kryghsman met recht heten. Men hóórt dat wyfs schóónheid hóógh te achten/ want dueghd /die t'schoonst aller dingen is/ wort meest gheacht/ etc.

+22. Verghelyckingen.

⁺*Comparata.*

Als twe dingen verleken worden in een darde/ dat met die beyde iet ghemeens heeft. Dit gheschiet op drierley wyze/ by een Meerder/ by een Minder/ ende by een Ghelycke. Hier uyt trecktmen bewys.

Vant Meerder.

Heeft de Koning van Vranckryck deze landen niet konnen winnen/ veel min de Vorst van Kleef. Heeft die man zeven Schelvissen ghegheten/ hy eter wel een. Koondy een hele weeck s'nachts rinckelróijen/ ghy waackt wel een nacht by een ziecke. En verbinden u uwe bontenissen niet dan die by volle verwillighing gheschiet zyn/ veel min verbint ons Asdrubales verdragh dat buyten onze weten gheschiet is. Heeft hy kerck-róóf bestaan/ hy zal hem het stelen niet ontzien. Tilt hy honderd pond/ hy tilter licht vyftigh.

1) dit word vervalte.

2) 1. 21.

Vant Minder.

Die lichtelyck ende opentlyck liecht/ zal óock wel valschelyck zweren. Weet een Rederycker het vólck te beweghen/ veel meer (143) hóórtet een Predycker te doen. Minnen ende voeden de beestkens haar Jongen? veel meer behóren wyt te doen. Leven wilde dieren vredigh/ wat behóren menschen/ Ja Christen menschen te doen?

Van Ghelycke.

Houdy my gheen ghelóóf/ ick bent u óock niet schuldigh te houwen. Heeft Cato burgher krygh ghevoert/ Cicero macht óock wel doen. Koondy een hele dagh kaetsen/ ghy koont óock wel een dagh arbeyden.

22.¹⁾ Ghelyckenissen.⁺

Als twe niet tót het darde/ maar onder zich onderling verleken worden: aldus/ Zó dit zich heeft teghen dat/ zó heeft zich dit ander teghen zulck ander. Alzó zeytmen/ Ghelyck een nau-ghehalst kruyxken/ het overvloedigh daar op gheghoten water/ niet teffens in neemt/ maar allengskens: alzó en zyn óock de jueghdelycke verstanden ghewichtighe zaacken niet ontfankelyck/ ten zy zy die stuxwys leeren. Ghelyck die nóyt bitterheid smaackte/ niet weet wat zoetheid is: zó óock die nóyt zieck was/ wat ghezondheid. (144) Alzó men van een distel gheen rózen plóckt/ zó verwacht óock van een quaat mensch gheen ghoede wercken/ etc. Ghelyck water het vier/ zó bluscht barmherticheid de veelheid der zonden.

⁺*Similia.*

Kracht ende Vinding der Ghelykenissen.

Om een wederspreker te overwinnen hebben ghelykenissen gheen/ maar om een ghoedwilligh hóóder te beweghen/ gheen ander Bewysredens zó gróte kracht: want zy ontdekt de zaack naacktelyck/ alsse verstandigh wort by ghebracht. Maar alzó deze ghants buyten het ding is/ schynt des zelfs Vinding kommerlyck: daarom zullen wy den ankomelingen/ zó veel in ons is/ tót zulx enighe anwyzing doen. Laat ons eerstlyck anmercken int voorghestelde ding/ daar wy een ghelykenis van willen hebben/ **W a t t e t**

1) 1. 23.

is dat wy met de ghelykenis willen verklaren; óóck h o e d a n i g h het is; ende wattet werckt. Laat ons dan sporen na iet dat zulx in zich heeft/ als t'voorghestelde. Neemt tót een exempel het fabelken van de Apen/ die op een winterse nacht een licht wurmken voor (145) een koolken viers anziende/ dat onder dróghe tacken leyden/ blazende om vier te boeten/ ende werden van een voghelken die dit vliechken als zyn aas zynde kende/ ghestraft; ende alzó zy niet wilden hóóren/ en t'vóghelken anhielt met t'jilpen/ drieghen zy dat te verschueren; t'welck behendigh van een der apen (die om de sluer mede blies) ghewaarschuwt zynde/ nóchtans niet afliet waarheid te ghetuyghen/ tót dattet ten lesten verschuert wert/ ende zy blazen nóch/ etc. Dit wilmen op een tóneel int leven afbeelden en vertónen: Hier zyn eerst de Apen/ het wurmken ende de voghel; samt /het werck van blazen ende straffen te verghelyken. De Apen ende de voghel moeten hier nódighe menschen zyn; daar toe magh elck zulcke nemen als tót de zaack die hy uytbeelden wil schicken/ d'eerste waanwys/ d'ander uyt verzóchttheid sprekende: dóch zonder te konnen ophouden/ óf ty kavelen. Nu moet ghy iet zoeken dat een schyn van nutbaarheid hebbende/ nóchtans onnut is: Hier mooghy nemen hóy van breed gras/ dat aarkens draaght de gharst ghelyckende. Het blazen wort dan tót dit werck darschen/ laat zulx van een ackerman ghestraft worden: Hier hebby een ghe-(146)lyckenis. Dóch die beter bedencken kan/ magh zulx voor draghen. Over-schone in alles welghelyckende ghelyckenissen zyn niet heel licht om vinden/ daarom te meer pryslyck: Wy hebben altyd na ons vermoghen den leerling iet ghehulpen.

+24. Teghenzetting.

Als de dingen zó strydigh zyn teghen elckander dat nóch t'een vant ander/ nóch die beyde in een darde over een stemmen/ deze is vierderley. Betreckelycke/ Teghenzetting/ Rechtstrydighe/ Ontberende/ ende Teghenzeggelycke.

+Opposita.

⁺Betreckelycke teghenzetting: als/ Heer teghen Knecht/ Vader teghen Zoon/ Bergh teghen Dal/ t'Gheheel teghent Deel. Hier uyt zeytmen/ Is die man een slaaf zyner begheerlyckheden/ zó en is hy gheen Heer. Is dit de Vader/ zó en ist de Zoon niet.

+Relata.

⁺Rechtstrydighe/ die welcke alle beyde zyn moghen/ ende t'een zonder t'ander wezen: als/ Heet ende Koud/ Dróógh ende Nat/ Wit ende Zwart/ etc.

+Contraria.

⁺Ontberende teghenzetting/ is derving van iet datmen van naturen heeft: als/ Blind-(147)heid/ Stom/ Dóóf/ Zieckte/ Dóód/ etc.

+Privantia.

⁺Teghenzeggelycke: als zitten/ niet zitten: lópen/ ende niet lópen: uyt al deze

+Contradientia.

zeytmen aldus/ Ist het hóoghste quaad in smerte te leven/ zó moetet het hóoghste ghoed zyn in wellust te leven. Is ghezondheid ghoed/ zieckte moet quaad zyn. Ist óórlógh óórzaack van veel quaads/ vrede moet veel ghoeds veróorzaken. Vlieden wy zótheid/ laat ons wysheid zoeken. Zoecken wy wysheid/ laat ons zótheid myen. Zal de ziele sterven die zondicht/ zó zal óóck de ziel die niet zondicht leven. Is qualyck spreken onduechd/ zó moet welsprekenheid een dueghd zyn/ etc.

25. Verschil.⁺

⁺*Differentia.*

Die alleen int wezen verschelen/ ende juyst niet een teghen een strydigh zyn: als Cicero ende Cato verschelen/ maar alzó niet als heet ende koud. Zy verschelen in ghetal/ als d'ene mensch met d'ander: óf in Gheslacht/ als mensch ende bóóm: óf in Ghedaant/ als mensch ende beest: óf int Zeglyck wóórd/ als mensch ende witheid/ dueghd ende gróótheid/ etc. Hier uyt zeytmen/ die man is ver-(148)reyst/ zó en is hy hier niet. Dit komt my toe/ zó en hóórtet u niet. Dits die mans zoon/ zó en ist deze mans zoon niet.

Besluit.

De plaatzen en zyn zó niet verdeelt óf die en schynen zom ghelyckheid te hebben: maar tót de verscheydenheid der dingen/ is d'ene zomtyds bequamer als d'ander: daarom laatse u alle dienstigh zyn/ niet nauw spuerende om der zelve onderscheid/ over al opt nauwste te wegghen; het is alleens welke van allen u stóffe levert/ als ghy maar overlegt datse u recht dienstigh zyn. De zelve zyn óóck by verscheyden schryvers sonderling ghestelt/ ende t'is onverstand daarom te twisten/ alleen datmenze wel onderzoekt ende bezighe. Na ons beste hebben wy de natuur der zelve opt eenvuldighste int kort uytgheleyt/ nu staat ons te zeggen van de middelen om op een ding Bewysredenen na de voorvallende zaken uyt die alle te leren halen/ t'welck het ampt des Vindings is.

T'ghebruyck der Plaatsen.

Slaat voor al het ghetal ende elx eyghenschap wel ghade. T'is óóck niet ghenoech dat ghy die inde ghedenckenis vestight/ maar tracht dat ghyze door gróte oeffening ghereed ter hand ende als voor óghen hebt; want even ghe-

lyck de zulcke niet rasch ende zonder hatering lezen kan/ die van elcke letters kracht ende gheluyd nóch eerst zal raadspleghen/ ófte zich bedencken: zó en ist óock niet moghelyck/ een gherede Vinding uyt de Plaatsen te bebekomen voor den ghenen die alsmen iet vinden zal/ eerst na de Plaatsen ende der zelve kracht ende beduyding zoekt.

Nóch behóort tót kennis der Plaatsen (het welck moeijelycker valt alst vorighe) datmen de Bewysreden enigher schryvers an hun Plaatsen lere brengen. Hier duer verkryghmen een ghoed óordeel; ende men spoort hun kunstigh beleed zó inde Vinding/ als óock inde verciering van redenen. Dit veróorzaackt dat in ghelycken gheval/ u dierghelyke Bewysredenen van zelfs voorvallen: Dóch deze naspuering en valt niet zó leechlyck/ maar wort duer een anhoudende oeffening/ ende ghewoonte van opmercking int veel (150) lezen van verscheyden schryvers verwurven. T'is óock een behendicheid de Bewysredenen te konen ontravelen/ ende die uyt de opghetaste Vóórtstellen ende vercierde Sluytredens te trekken: wantse inde ryckheid vande wóorden veelyds verburghen leggen/ ende met verscheyden ghestalten van redenen als toeghedeckt zyn: Dewyl het by hen de hóoghste kunst is/ alzó te konnen schryven dat de kunst niet ghemerckt wort. Daarom zalmen voor t'best an de blóótste ende naactste beghinnen/ ende alzó leren vóórt ghaan. Latet ons bezoeken an dit

Exempel.

Een Philosophe voeghet niet zyn huysvrouw te verlaten/ dus en ist van Cato niet behóórlyck ghedaan. Het Middel/ de Bewysreden/ ófte de Waarom van dit Beslyt is Filosooph/ t'welck (zó is ghezeyt) int beslyt nimmermeer verhaalt wert. Nu is de vraagh uyt welke Plaats des Onderwerps (dat Cato is) dit ghenomen zy. Spuert eerst/ óft in ófte buyten hen is. Ghy vint in. óft in de Zelfstandigheid is/ óf niet. Ende blyckt neen: t'is gheen Werck/ nóch Onder-(151)werp/ zó ist dan Anhangigh/ daar uyt het ghenomen is om dit te vestighen. Want hier was anders gheen reden/ waarom het hem niet zó wel als anderen gheóórlóft zou zyn/ dan deze/ dat hy een Filosooph was/ ende dattet den zulcken niet en betaamt. Aldus mooghdy andere sluytredenen na spueren/ om te bemercken waar uyt die ghenomen zyn/ van als hebby voor in de Plaatsen voorschrift.

Een ding door de Plaatsen leyden.

Den zulcken die de Plaatsen vast heeft/ der zelve aard ende eyghenschap

verstaat/ voeght het/ om ryphed van óórdel ende ryckheid van redenen in allen handel te bekomen/ elck ding door al zyn Plaatsen te leren leyden. Dóch ist voor al den zelve nódigh/ dat hy des dings natuur/ eyghenschappen ende omstandigheden wel kenne. De Redenkaveling leert alleenlyck het middel ende een ghoed beled van Vinding/ ófte Bedencking; maar de kundschap der dingen/ moet uyt de ervarenheid komen. Andere wetenschappen kunsten ende daghelyxe ondervinding gheven de stóffe/ Redenkaveling de fórm van beleding des Vindings: ófte wyst an een be-(152)quame wegh om alles watmen vant ding weet/ ende watmen niet en weet/ in de ghedenckenis te brengen.

Exempel.

Neemt voor u een mensch te beschryven/ stelt die als een Onderwerp/ ende t'gheen ghy uyt de Plaatsen haalt als t'Ghezeg. Zegt eerst uyt de Plaatse des Uytbeeldings/ een mensch is een redelyck dier/ zó is dier óóck zyn Gheslacht. voor Ghedaanten neemt gheleerde/ ongheleerde/ edel/ onedel/ óf burghers ende boeren/ ende verscheyden sóórt van menschen. Des menschen Eyghenschappen zyn/ redens ghebruyck/ spreken/ rekenen/ lachen/ etc. Uyt Stóffe: dat hy aerd is/ een ghezielde lichamelycke zelfstandigheid. Zyn Fórm: twevoetigh/ zonder pluymen/ met opghestreckten hóófde. Vóórt magh hy een deel des ghehelen werlds gherekent worden: zyn delen/ zyn lyf ende ziel/ zyn zinnen ende litmaten. Eenaardighe: menscheid/ menschelyck/ etc. De Anhangighe; Wys/ zót/ begheerlyck/ etc. Wercken; Ghaan/ staan/ ryden/ zeylen/ etc. Deze twe leste plaatsen zullen u hier in overvloed van redenen ghe-(153)ven na eysch vande zaack. Onderwerp/ alzó de mensch zelf een Zelfstandigheid is/ gheeft ons niet. Werckers: Gód ende zyn ouders. Eynd; de dóód/ zalicheid óf verdoemens. Het Ghewróchte: zyn daden. Middelen/ bykoomst van man ende wyf ende al wat tót zyn koomst ghedient heeft/ óóck wat hy tót alle ding wercktuyghs bezicht. Op tyd ende plaatse valt na gheleghentheid van zyn ouwerdom ende woning te zeggen. De overblyvende Plaatsen die gheven tót een eenvuldigh gheschil luttel/ maar tót het gheen jwers van ghezeyt wort/ komenze te pas: als/

Of een Philosoph een wyf zal nemen.

Ghy mooght aldus bequamelyck twe dingen die van elckander ghezeyt worden/ door de Plaatsen leydende/ sporen haar ghelyckheid ende onghelyck-

heid: want zó veel hun Plaatsen eenstemmigh óf verschelende zyn/ zyn óock de dingen: dat merckt an de twee leden des bovensten verschils/ Filosooph ende wyf: Hy is een man die dueghdelyck levende/ spoort na kennis Gódycker ende menschelycker dingen. zyn Gheslacht/ blyft mensch. De Ghedaant: een Platonisch/(154) Stoysch/ Epicurist/ etc. Eyghenschap/ lust tót dueghd ende wetenschap. Stóf/ Fórm/ Gheheel ende Delen/ als mensch. Eenaardighe/ Philosophy/ Philosopheren. Anhangighe/ bleeckheid/ magherheid/ strengheid van leven/ zedelyckheid/ arbeydlyckheid/ onachtzaamheid lichamelycker dingen/ versmading van wellust. Zyn wercken/ Waken ende leren/ om hem zelfs ende andere beter te maken. Werckelycke óorzaken zyn gheweest/ zyn meesters/ ende zyn naerstighe vlyt int leren. Het End; wel ende gherust te leven. T'ghewróchte; verbetering der luyden/ leven ende zeden/ gheschreven boecken. Middelen: al wat behulp hy ghehad heeft om tóttet leren te komen. Plaats/ zyn woning. Tyd/ zyn ouwerdom. De byvallighe Plaatsen in een enkel ding gheen wercking hebbende/ zullen op de ghehele vraagh fócken. In zulcker voeghen handelt nu met Wyf: haar Uytbeelding zy een vrouw in onscheydelycke ghezellikeit om kinderen te telen/ an den man wettelyck verknócht. T'gheslacht /is vrouw. Ghemeen-ghedaant/ dit óf dat wyf. Eyghenschap/ kinders baren. T'gheheel en Delen/ als voor. Eenaardighe/ wyflyck/ wyfachtigh. Anhangighe/ minlycke ghedienstic-(105)heid/ Wyflycke trouw/ Opvoeding der kinderen/ Reynicheit/ ende zulx. Werck/ t'huys bezórghen/ Kinderen baren/ Vleijen/ Jeloersheid/ Schelden/ etc. Onderwerp /als voor. Werckelycke óorzaack/ Verwillighing ende band des huwelyx. Middelen/ Huwelyx goeod om af te leven/ ende zulx wat tóttet huyshouden behóort. Plaats: Woning/ Vaderland ende zulx. Tyd; Ouwerdom/ des tyds gheleghentheid. Hoe wel zulx beter onder elckanders Ghebuericheden vallen zou/ als een jong ófte oud man óf wyf te nemen/ ende meer ander zonderlinge zaken zó voorghaande als by ghevoeghde ende vólghighe/ die in elcke zaack zonderling vallen. Alzó maghmen óock hun beyder namen naspueren/ wat daar op te zeggen valt dat tót de zaack mocht dienen. Zó óock de Tuyghnissen: wat de Schrift óf vernaamde schryvers hier van tuyghen. Verghelyckingen/ op des Filosoophs parsoon; óft enen Krygh-oversten int legher/ enen slave/ ofte een kóópman die reyzen moet/ gheraden is te huwen. Op des wyfs parsoon; óf hy óock vaster vrundschap an een vrund/ meer ghemax van een knecht ófte byzit zouw hebben. Ghelyckenissen (zó wy elders ghezeyt hebben) (156) moghen niet dan uyt het Onderwerp ende Ghezegh ghezamentlyck ghenomen worden. Zó moesten wy dan vestighen ófte benenen/

om met de ghelyckenis te bewyzen dattet een Filosooph voeght ófte niet te huwen. Teghenzetting ende Verschil en worden niet dan int benenen ghebruyckt.

Als het gheen dat wy beschryven willen aldus door de Plaatsen gheleyt is: zó maghmen dan de Plaatsen teghen een houden/ om te zien waar in zy over een stemmen. Daar uyt zalmen om te vestighen bewys halen: waar zy verschelen dient tót benening. Laat ons dan eerst de ghelyckheden in dezen anmercken: als/ de Uytbeelding des Filosoophs die dueghdelyck levende tracht na kennis Gódycker ende menschlycker dingen/ hier teghens houdende des wyfs Uytbeelding. Deze gheeft niet zonderlings ghelyckstemmigh als dit/ dat de Filosooph póóght dueghdlyck te leven/ ende t'wyf dient tót kinderen te telen; want kinders telen/ schynt met natraching des dueghds eenstemmigh: alzó het een oeffening des dueghds is kinderen te telen. Vóórt het Gheslacht des wyfs/ Vrouw/ schynt van naturen den man toegevoeght te zyn. De Ghedaant: neemdy een eerbare (157) dueghdelycke/ welbegaamde vrouw en zal niet verschelen/ wantet hem wel voeghd met zódanighe verzelschapt te zyn. In zulcker voeghen moghen wy de Uytbeelding des Filosoophs door de Plaatsen van wyf/ leden ende ondertasten/ ende bezoectent vant als. Daar na óock vervólghens al de Plaatsen die in des Filosoophs verhandeling zyn/ in zulckdanigher wyze met al des wyfs Plaatsen voeghen; om in elcke zonderlinge tegheneenhouding der zelve ghelyckheid ende onghelyckheid naactelyck te sporen: om daar uyt u bewys /tót bevestiging ofte benening na behoefte te trecken. Dit zy ghenoech voor den aankomelingen den wegh tót zulx gheopent te hebben/ dient lust na te spueren zal inder daad des zelfs nutbaarheid vinden.

Het vyfde Boeck.

Vande arghlistighe/ bedrieghlycke Sluytredenen: ófte middel/ om de nueswyze lós-staande Bewysredenen te wederleggen.

ALZÓ valsheid in alle dingen dickwils onder schyn van waarheid bedrieght/ ist niet vreemd/ dat int bybrengen ende breyden der Bewysredenen de valsche in de ghedaant der rechte Besluytredenen niet alleen den plompen onervarenen/ maar óock wel den nauwzienden ende scherpzinnighen verleyden. Weshalven men (niet zonder wichtige óorzaack) ghewoon is/ tót verhoeding voor dolen/ ende verscherping van een ghoed óórdel/ den

leerlingen dezès kunsts van Redenkavelen óóck voor te draghen de middelen/ om alzulcke lósse óf valsche Bewysredenen ghewaar te worden ende te wederleggen. Hoe wel dat de gheen die de wetenschap van Redenkavelen wel ghevat heeft/ int (159) breyden der Sluytredenen voor verhaalt/ heeft daar door óóck middel ende kennisse om de mistelde besluytingen te verdilghen/ die zelve in een Schickelyck besluyt treckende; twelck het eyghen werck des Óórdels is. Nóchans op dat wy in dit deel den onbedreven ankomeling óóck mochten dienen na vermoghen/ als wy in de Vinding ghedaan hebben; zullen wy/ even als de *Letterwyze vande mistelde spruecken/ ende de Artsen vande fenynen benóódzaackt zyn te doen/ óóck vande *Grammaticus.

Eerstlyck merckt: dat Schicklyck-besluyt (daar alle vaststaande Besluytredenen toe ghebracht moghen worden, dryerley is.

¹ 1. Bewyslyck.	} Schicklyck besluyt.
	¹ <i>Syllogismus.</i>
	1. <i>Demonstrativus.</i>
² 2. Redenkaveligh.	} Schicklyck besluyt.
	² 2. <i>Dialecticus.</i>
³ 3. Nueswyzigh.	} Schicklyck besluyt.
	³ 3. <i>Sophisticus.</i>

Bewyslyck Schicklyck besluyt/

Bestaat uyt klare/ bekende/ nóódzakelycke/ ware Vóórtstellen; die gheen bewys ófte vestigging bederf/ maar by haar zelf ghelóóf hebben: als zynde óf uyter naturen/ ófte by lering/ óf ondervinding bekend: ende worden dies ⁺ghenoemt *B e g h i n s e l s*, de welc-(160)ke gheen mensch van ghezond óórdel teghenspreect: ende zó iemand ⁺*Principia.* die zou willen benenen/ teghen dien weyghertmen te spreken ófte daar is de reden uyt.

Alzulcke beghinselen zyn dezer ghelycke: De plaats is gróter als het ding. Drie is meer als twe. T'gheheel is meerder alst deel. Het is/ óft is niet. Gód moetmen eren/ niemand veronghelycken. Elcken t'zyn gheven. Een lichaam kan niet op twe plaatsen zyn/ etc.

Redenkaveligh Schicklyck besluyt/

Bestaat uyt waarschylycke ófte ghelóóflycke/ maar niet heel nóódzakelycke Vóórtstellen. De zelve zyn waarschylyck by den gheleerden ende verstandighen alleen: als dusdanighe/ De Zon is gróter als het aardryck. Enighe menschen ghaan met de voeten teghen ons an. Gheen ding is nut/ ten zy het eerlyck zy.

Zom worden toeghestemt van gheleerde ende ongheleerde: als/ Wel-

doen hóórtmen met weldoen te verghelden. Den ouders zalmen eren/ etc.

Zom zyn waarschylyck alleenlyck voor (161) den onverstandighen ende onverzóchten/ ende worden van veel wyze menschen beneent. Ryckdom/ staat ende eer zyn hóóghnutte dingen. Wellust ist opperste ghoed. De Zon is zó gróót alsse schynt/ omtrent twe voet. Schyt conscienty alst gheld kóst. Myn hemd is naarder als myn róck. S'menschen zinlyckheid is zyn Hemelryck.

Nueswyzigh Schicklyck besluyt.

Bestaat uyt Vóórtstellen die al ist dat zyt schynen/ nóch waar nóch waarschylyck zyn. Hoe wel deze dickwils in haar zelve óock gheen rechte Sluytreens moghen heten/ al schynen zyt. Het bedrógh is in deze/ Alghemeyn óf Byzonder: het Alghemeyn bestaat inde Fórm óf in de Stóffe/ ófte in Fórm ende Stóf. Het byzonder bestaat inde Wóórden óf in de Dingen. In de Wóórden/ als ^aDubbelwóórd/ ^bDubbelzin/ ^cMenging ende ^dSchifting. In de Dingen als in/ ^aToevals misbruycking. ^bIn t'ghezeg int deel. ^cOnzeker bewys. ^dT'ghevólghs onnóódlyckheid. ^eÓorzaken misbruyck. ^fVermengde vraghing ende ^gBewysreens onkund. Die wy alle voor-voets elck int byzonder zullen handelen.

^a*Homonymia.*

^b*Amphibolia.*

^c*Compositio.*

^d*Divisio.*

^a*Fallacia accidentis.*

^b*Dicti ex parte.*

^c*Petitio principij.*

^d*Fallacia. consequentis.*

^e*Non causa ut causa.*

^f*Interrogationes plures in una.*

^g*Ignoratio Elenchi.*

Valscheid in de Fórm.

Dat is inde vlechting óf beleding des Schicklycken besluyts: te weten/ als nóch in de Stóffe/ nóch in de Wóórden/ maar in der Vóórtstellen tegheneenhouding de valscheid schuyt: Dat die mistelt ende niet na de voorghestelde reghels der Wysen ende Ghestalten des Schickelycken besluyts schickelyck ghevlochten zyn: dit noemtmen wanschickelyck besluyt: als zulck-⁺danighe.

⁺*Paralogismus.*

In meest alle heylighen blyft nóch zonde:

Overspel is zonde:

Dies blyft in meest alle heylighen overspel.

Hier vólght uyt ware Vóórtstellen een valsch besluyt/ om dat de fórm wanschickelyck is: want in de tweede Ghestalte (daar dit onder zou hóren) en magh uyt enkele toestemmighe Vóórtstellen niet besloten worden.

Nóch/

Alle menschen zyn dieren:
 Ghene ezels zyn menschen:
 Dies zyn ghene ezels dieren.

Dit besluyt is valsch overmids de beleding is des eersten/ ende de Wyze des tweden Ghestaltens.

Nóch/

Alle menschen zyn met reden beghaaft:
 Alle menschen zyn dieren:
 Dies zyn alle dieren met reden beghaaft.

Dit is valsch/ overmids de Wyze is des derden/ ende de beleding des eersten Ghestaltens.

Hoe wederleytmen dusdanighe Sluytreens?

Begrypende de mistelling/ t'welck bevonden wort als men die hout an de Ghestalten ende Wyzen voornoemt: dies elck de wóórden *Barbara, Celarent, Darij.* etc. als zyn a/ b/ c/ in de ghedachtenis behóórt te hebben/ daar by neffens hoe het Onderwerp ende T'ghezeg in elcke ghestalte ghestelt wort/ ende alsdan heeft hy het bedrógh haast wys te worden/ want hier schuylt het bedecktste. De voornoemde wóórden/ door haar klinckletters verscheyden Wyzen der Schickelycker Besluytreden beduydende/ hebben wy onnódig gheacht te veranderen/ dewyl het niet meer Latynse als Duytsche wóórden zyn: maar zyn alleen ghemaackt tót dit werck/ (164) daar in zy den Duytsen als den Latynen even dienstlyck zyn.

Valsheid inde Stóffe.

Als een van beyde de Vóórtstellen/ ófte die alle beyde valsch óf twyfelachtigh zyn: het valsche beneentmen; het twyfelachtighe /schift ófte onderscheytmen.

Benening der valscher.

Arghlisticheid betaamt enen wysghierighen mensche niet.
 De welsprekentheid der Redenryckelycke beleding is arghlisticheid:
 Dees betaamt dan den wysghierighen niet te leren.

Ick beneen het minder Vóórtstel/want die Uytbeelding des kunsts is valsch: die zelve leert ware dingen schicklyck na den eysch ende hun aard met ghevoeghlycke ende bequame wyze van spreken voordraghen/ dits gheen arghlisticheid maar een natuurlycke rechte wyze van handelen.

Nóch/

Wat niemand toe en hóórt is den vinders gheóórlóft an te tasten:
De kercklycke ghoeden komen niemand toe:
Dus ist elcken gheóórlóft die an te tasten.

Hier wort het Minder vóórtstel als valsch zynde ont kent.

Nóch/

Alle Rederyckers kunnen ghoed dicht spreken:
Zuyckerbosken is een Rederycker:
Dies spreeckt hy óóck ghoed dicht.

Het meerder Vóórtstel is valsch/ etc.

Onderscheyding der twyfelachtighe.

Gód verhóórt gheen zondaars:
Alle menschen zyn zondaars:
Dus verhóórt Gód gheen menschen.

Ick antwóórd met onderscheid/ dat enighe zondaars leedwezen hebben ende enighe niet. Vande onboetvaerdighe spreeckt het Meerder.

Nóch/

Alle wercklycke wóórd en betekenen wercking:
Gód spreeckt/ ick zal Pharoos hert verharden:
Dus werckt Gód de gódlóze styfzinnicheid van Pharo/ ende is dies óórzaack der zonde.

Opt Meerder zeg ick onderscheydende dat int Hebreus de Werckende-wóórd en zeer dickwils toelating betekenen.

Waarneming op onderscheyding.

Onderscheyding is óóck nut ende dienstelyck om meest alle arghlistighe

ende nueswyze Sluytredens bestaande uyt de wóorden ófte dingen (zó hier na vólght) te wederleggen/ ontblóten ende ghewaar te werden. Want alle twyfelachticheid moet door onderscheyding verklaart zyn. Een ghoed onderscheyd verstreckt een brede uytlegging. Die wel onderscheid/ zeytmen/ leert wel: dies zullen wy int spreken alle twyfelachticheid myen/ ende zó iemand die teghen ons invoert/ door onderscheyding wederleggen.

Valschheid in Stóf ende Fórm.

Wat niet zoet is/ is bitter:
Edick is niet zoet:
Dies is edick bitter.

De Stóffe is valsch int Meerder/ ende de Fórm duegh niet: want in d'eerste ghestalte magh het Minder niet benenende ghestelt worden.

Arghlisticheid in de Wóorden.

***Dubbelwóord.**

Zó wanneer de valsheid schuyt inde twyfelachticheid ófte dubbelde betekenis des wóords.

⁺*Homonymia.*

Een arm is een deel des lichaams:
De Schrift tuyght van Góóds arm:
Dus is Gód lichamelyck.

Dits valsch/ overmits eerst eyghentlyck van een arm ghesproken is/ ende ten tweden in een wyze van byspraack wort arm voor de kracht Góóds ghenomen.

Een Brack ruyckt nauw:
Dit water is brack:
Dus ruycktet nauw.

De dubbelde betekenis van/ brack/ maackt hier doling. Van welke dubbel wóorden onze als de Hebreuse taal vol is.

Wat ghy niet verloren hebt/ dat hebdy nóch:
Ghy hebt gheen hóornen verloren;
Dus hebdy nóch hóornen.

Hier zyn als boven/ overmids de dubbelde betekenis vant wóórd/ verloren/ 4. merckteken: want eerst wortet verstaan op dingen (168) diemen ghehad heeft/ ende int tweede niet/ als óóck in dit vólghende/ daar/ ziecke/ op verscheyden tyden ghetrocken wort.

Die ghenezen is/ is ghezond:
Die ziecke is ghenezen:
Dus is die ziecke ghezond.

Dubbelzin.

Daar de hele zin twyfelachtigh ófte van dubbel verstand is. Zulx waren veelyds der Heydenscher Góden antwóórdten: als deze/ *Aio te AEacide Romanos vincere posse*. Waar uyt twyfelachtigh te verstaan is/ óft Pyrrus óf de Romaynen zouden winnen.

Die dórscht bezicht een vleghel:
Jorden Water dórscht:
Dies bezicht hy een vleghel.

Nóch/

Wie op hete kolen staat brant hem:
Jóóst staat op hete kolen en Wacht u:
Dies brant hem Jóóst.

De Bysprueken van Water dórschen/ ende op hete kolen staan/ gheven hier (mids dubbelheid des zins) een valsch besluit. Want even als ^aB y s p r e c k het dubbelwóórd /alzó (169) gheeft ^bB y s p r a a c k meestentyd de dubbele zin.

^a*Metaphora.*

^b*Allegoria.*

Menging/⁺

Ghevalt/ zó wanneer dingen die onderscheydelyck zyn/ vermengt verstaan worden: als deze/

⁺*Compositio.*

Die zit magh staan:
Socrates zit:
Zó magh hy dan zittende staan.

Het meerder is waar/ zó men dat onderscheidelyck verstaat: als/ die d'ene tyd zit magh d'ander tyd staan: maar neemtmen de zin vermengt/ zó maacketet een valsch besluit.

Nóch/

Wat in myn huys is/ dat is inde stad:
In myn huys is een enighe put.
Dus isser maar een enighe put inde stad.

T'ghevólgh is valsch/ om dat het wóórdeken enigh/ int Minder /tóttet Ghezeg/ dats
Stad/ niet magh ghetrocken worden: als óóck dit/

Twe en drie zyn even en oneven:
Twe en drie zyn vijf:
Dus is vyf even en oneven.

+Schifting.

Een verwerring uyt deling der leden spruytende/ die vermengt behóren verstaan
te worden. Zódanigh is dit/

⁺*Divisio.*

T'is onmoghelyck dat de zittende sta:
Deze man zit:
Dus ist onmoghelyck dat hy staan kan.

Dit staan/ wort int lest van zitten ghescheyden/ daart eerst byneffens óf te ghelyck
te verstaan was.

Nóch/

De Wyzen van Grieken zyn zeven in ghetal:
Solon ende Thales zyn Wyzen van Grieken.
Dus zynze zeven in ghetal.

Nóch/

Alle dieren zyn redelyck óf onredelyck:
Alle dieren zyn niet redelyck:
Dus zynze dan al onredelyck.

Redelyck ende onredelyck/ zyn vermengt int Meerder/ als t'Ghezegh zynde van
Dieren; in d'andere wordenze ghescheyden: dit bestaat niet: Óf wilmenze óóck
verscheydelyck int Meerder trecken: als/ Alle dieren (171) zyn redelyck /ófte alle
dieren zyn onredelyck/ zó is dat valsch.

Tót nóch toe hebben wy de twyfelachticheid uyt de wóórden spruytende verhandelt/
nu vóórt an de

Twyfelachticheid inde Dingen.

1. Door Toevals misbruycking.⁺

⁺*Fallacia accidentis.*

Zó wanneer t'gheen dat an de Zelfstandigheit behóórt/ Toeval toegheeygent wort;
ófte als de Toevallen niet wel ghevoeght worden; óf als wy duer t'gheval der Toevallen
redenkavelen iet wat van zich zelven dies halven te zyn: als/

David is zaligh:
David is een Overspeelder:
Dus zynder Overspeelders zaligh.

Wat ick ben dat zyt ghy niet:
Ick ben een mensch:
Dus zyt ghy gheen mensch.

What ghy ghisteren kócht hebby huyden ghegheten:
Ghy kócht ghister een levendigh kapoen:
Dus hebby huyden een levendigh kapoen ghegheten.

In deze Sluytredens is t'misverstand in de Toevallen: want David is niet zaligh om
dat hy overspeelde: ick ende ghy worden int (172) meerder verschillender wyze
verstaan/ int tweede na hun natuurlyck wezen: Levendigh óf dóód is een Toeval in
kapoen/ ende int meerder wert slechtelyck vande dingen ende niet van al hun
Toevallen ghesproken.

Nóch/

Isser gheen tyd/ zó isser gheen dagh:
Ist gheen dagh/ zó ist nacht:
Ist nacht zó isser enighe tyd:
Dus isser gheen tyd/ zó isser enighe tyd.

T'misverstand schuylt hier in dagh/ door des Toevals verdraying; als int vólghende
het slapen/

Die wel drinckt slaapt wel:
Die wel slaapt doet gheen zonde:
Die gheen zonde doet is zaligh:
Dus die wel drinckt is zaligh.

+2. T'ghezeg int Deel.⁺*Dicti ex parte.*

Zó wanneer t'gheen int deel ófte op zekere voorwaarde ghezeyt wort/ als naacktelyck óf alghemeyn óf slechtelyck ghezeyt te zyn ghetoghen werd: ófte als men onder dexel vant deel t'gheheel vervangt: ófte vant byzonder tóttet alghemeyn overtreet: als/

Ryckdom is den misbruyckers meer hinderlyck dan vorderlyck:
Daarom is ryckdom quaad.

Nóch/

Wyn is den kóórsachtigen schadelyck:
Daarom is Wyn niet ghoed.

Nóch/

De vrye wil vermagh niet zonder Góóds ghenade:
Daarom vermaghse niet.

Nóch/

Een Moerjaan is wit an zyn tanden:
Dus is een Moerjaan wit.

Nóch/

Dits een gheschildert mensch:
Dus ist een mensch.

+3. T'ghevólghs onnóódyckheid.⁺*Consequentis fallacia.*

Als het ghevólgh niet nóódyck ant voorghestelde hangt; ófte als men meent dattet voorghestelde mettet ghevólgh/ als ghelyckmachtigh zynde/ omghekeert magh werden/ ende dattet zó niet en is: ghelyck zulcke/

Alst reghent zó wortet Aardryck nat:
Het Aardryck is nat/ dus reghent het.

Nóch/

Deze Wyn is van Kollen ghekomen:
Dus isset Rinse wyn.

4. Onzeker bewys.⁺

Alsmen onzekere dingen door andere die óock onghewis zyn wil vestighen: óf alst bewys onvaster is alst voorghestelde.

⁺*Petitio principij.*

Het Aardryck beweeght zich/
Want de Zon staat an den Hemel stil.

Nóch/

Dronckenschap is hinderlyck:
Want de Wyn is hinderlyck.

5. Der Óorzaken misbruycking.⁺

Alsmen iet voor een óorzaker des zaacks ófte dings onrecht stelt: als/

⁺*Non causa causa.*

De dronckenschap is quaad:
Dus is de Wyn quaad die dat veróorzaackt.

Nóch/

Veel Christenen leven qualyck:
Dus is de Christen lere quaad.

Nóch/

Paulus waarschuwt/ dat hem niemand vande Philosophy zal laten vervoeren:
Daarom is de Philosophy quaad.

Want dat de Christenen qualyck leven; dat de dronckenschap hindert; des en zyn de leer óf de wyn gheen óorzaken: maar hun qua wil ende ghulzicheid: alzó en is de Philosophy als een natracting van wysheid zynde niet quaad/ maar het misbruyck.

6. Vermengde vraging.⁺

Alsmen op meer als een vraghe enkelyck antwóordt: alzómen van tve menschen/ d'een ziende/ d'ander blind zynde/ vraaght óf die blind óf ziende zyn: ófte van tve dingen/ t'een ghoed ende t'ander quaad zynde/ óf die ghoed ófte quaad zyn. Op zulcke vraghen moetmen onderscheid maken tusschen t'een ende t'ander.

⁺*Interrogationes plures in una.*

+7. Bewysreens onkund.⁺*Ignoratio Elenchi.*

Zó wannermen iet vergheet/ dat an de Besluytreen/ óf ant bewys behóorde: als/

De Hemel bedeckt al:
Dus bedecktse óock haar zelve.

Dit ghevólgh is valsch/ want het alghemeyn Vóórtstel most ghebreydelt zyn aldus/
zy bedeckt al behalven haar zelve/ Gód/ etc.

Nóch/

Plato schryft in huys/ hy schryft buyten niet:
Dus schryft Plato/ ende hy schryft niet.

Int besluit most weder verhaalt zyn in huys ende buyten: anders wortet niet eensins
verstaan/ ófte t'heeft een dubbeld aanzien.

Waarneming.

Alle lósse/ wanckelstaande ófte wanschickelycke besluytingen/ worden al onder
Bewysreens-onkund vervat/ ende dit is een alghemeyne zetel aller valscher
Besluytingen die voren verhaalt zyn/ óock van andere die tót de vorighe niet ghebracht
zouden kunnen werden. Want Bewysreens-onkund is een alghemene naam/
betekenende elcke valsche ende wanckelstaande Sluytreden: dies óock Aristoteles
al de zelve hier onder treckt. Dewyl al de Nueswyze Sluytredens ghemeenschap
onder een hebben/ ist dickwils qualyck/ óock nódelóoze hóófdbreking na te spueren/
waar onder men die brengen zou moghen. Deze noemt hy een lósse óf arghlistighe
Sluytredening/ doort nalaten van enigh deelken/ tót Uytbeelding des Bewysreens
eyghentlyck behórende. Want in een recht Schicklyck besluit/ nóódyck uyt het
ghestelde t'Besluit vólghen moet/ ende óock alzó vólghen/ dattet waarlyck ende niet
in schyn zó is: waar van alle arghlistighe/ lósse (177) ende wanschickelycke
besluytreens vreemd zyn; die wy tót meerder behulp der leerlingen alle
onderscheidlyck verhandelt hebben/ hoe wel zy hier onder óock moghen ghetoghen
ende ghebetert werden/ aldus.

Betrecking aller mistelder ende arghlistigher sluytreden en onder Bewysreens-onkund.

Elck ^awanschicklyck besluyt is deshalven ghebrekelyck/ om dattet gheen ^bSchickelyck besluyt en is/ al schyntet dat te zyn: ófte om dat de teghenspraack niet rechtstrydigh ^a*Paralogismus.* is: ófte dat het wóórd óf ding niet over al een mening heeft. Dit zullen wy opt ^b*Syllogismus.* kortst bewyzen.

Al die onder dubbelwóórd ende dubbelzin bevat werden/ moghen tót Bewysreens onkund betrocken werden/ overmids in de zelve dubbeld verstand des dings ghevat wert duer des zelfs verscheyden betekenis.

Als óock die onder Menging ende Schifting behóren/ om des Ghezegs verscheydenheid.

Die by Toevals misbruycking/ Onzeker bewys/ Ghevólghs onnóódyckheid/ Óorzaken misbruyck ghevallen/ komen hier/ om datse inde wetten des Schicklycken besluyts (178) falen: alzó in de zelve het voorghestelde gheen behóórlycke óorzake des ghevólghs in zich heeft. Die door t'Ghezeg int deel gheschieden/ alzó dit niet een zelfde ding toestemt óf beneent/ ist gheen rechtstrydighe teghenspraack ófte eenstemmige toestemming.

Alzó mede die uyt Vermengde vraging spruyten/ dewyl inde zelve óock een van een niet ghezeyt en wert.

Zom die onder de voorghemelde niet betrocken moghen werden/ werden hier mede onder ghebracht: als dusdanighe.

Omghekromt óf onontsluytelyck besluyt.⁺

Dat van zich zelve spreeckt/ ende de waarheid óf valsheid weer tót hem zelve ombuyght: zulx is het vermelde/

⁺*Reflexa insolubilia.*

De Hemel besluytet al:
Dus besluytse óock haar zelve.

Nóch/

Epimenides zeyt/ dat al de Cretensers loghenachtigh zyn: diet zeyt is zelf een Cretenser: dus is hy óock loghenachtigh: ende behóort dies gheen ghelóóf te hebben int zeggen/ dat de Cretensers loghenachtigh zyn: (179) Zalmen dit niet ghelóven/ zó zynse dan warachtigh/ ende men behóortse dies te ghelóven: zó is hy dóch een Cretenser; dies zoumen hem mede in zyn vorighe zeggen ghelóven/ etc.

Nóch/

Eender wert in zyn slaap vermaant dat hy gheen drómen zou ghelóóf gheven. Wat zal hy doen? zal hy die dróóm ghelóven? zó ghelóóft hy drómen: ende ghelóóft hy gheen drómen/ zó ghelóóft hy die dróóm.

Nóch/

Protagoras de nueswyze óf Sophist zeyde/ dat alle waan waarheid was; dien wederspreect Socrates aldus/ Veel luy wanen dat u zeggen valsch is/ dus isset zó: zó is dan valsch/ dat alle waan waarheid is/ uyt u zelfs wóorden.

Nóch/

Daar is een sprooxken van een Crocodil die tót de moeder zeyde/ Zegt my zal ick u u kind weer gheven/ óf niet? Ick zalt u weergheven/ zegdy my de waarheid. Zegdy ja? ick zalt houden/ zó lieghdy: Zegdy neen? zó zal icket houden/ op dat u wóord waar zy: want ghaaf icket u weder/ zó waart loghen; ende dies most icket dan lycke wel houden.

Nóch/

Socrates zeyt/ dat hy alleen dat wist dat hy niet en wist: maar dat was iet weten: zó wast dan loghen dat hy niet en wist.

Nóch/

Corax een meester inde Redenryck verdong enen die kunst te leren/ te betalen zó wanneer hy dien de kunst volkomelyck gheleerd had: deze de kunst gheleert hebbende is onwilligh tót de betaling: Corax roept hem int recht. D'ander vraaght/ Wat is het eynde des kunsts? Corax anwóórd/ jemand met redenen iet vroed te maken. Hier op zeyt de leerling/ Kan ick u vroed maken dat ick u betaalt heb/ zó ben ick u niet schuldigh; want ick heb u vroed ghemaackt dat ghy betaalt zyt: ende kan icket u niet vroed maken/ zó ben ick u óóck niet schuldigh; om dat ghy my niet gheleert hebt dat icket u vroed maken kan. Maar Corax antwóórt met een verstrickt besluyt/ Ja zeker/ maackt ghyt my vroed/ zó zuldy my betalen; want ghy kent de kunst: ende maackt ghyt my niet vroed zó zuldy betalen/ als door der Rechters vonnis schuldigh ghekent zynde.

Dezer ghelycke noemtmen onontsluytelycke: maar ghy zult dierghelycke stricken (181) lichtelyck ontlósen/ zeggende (zóót óóck is) dat de wóórden als ghereetschappen/ tót ander dingen/ maar niet tót haar zelven ghebezicht konnen werden. Even als een mes niet ghemaackt is om zich zelf te snyden/ nóch de hamer om haar zelf te klóppen: alzó en tónen de wóórden ófte beduyden haar zelven niet/ maar ander dingen; ende in de wóórden is iet te verstaan van t'gheen daar van ghezeyt/ ende niet het ding zelfs: als hier/ de Hemel bedeckt al/ maar ander dingen: ende de Cretensers zyn loghen-achtigh/ behalven die/ die dit spreeckt; ende die wel mede/ maar niet in dat zeggen. Men zal gheen drómen ghelóven/ maar andere/ niet deze. Als icket Recht win/ zal ick u betalen/ maar niet vande zelve zaack. Socrates zeyt dat hy niet en weet/ maar dat wert verstaan op volmaackte wetenschap. Ende als men zeyt al de dieren waren in de Arck van Noë/ wort by vervanging verstaan de ghedaante/ als van elx een paar.

Dierghelycke zuldyer ontelleycke door deze ghestalte van Bewysreens-onkund ontlóssen/ daar toe wy hier een Tafelken byghevoeght hebben. Waar in men des Bewysreens-onkund spueren zal onder al de voorghestelde/ tót meerder óf klaarder behulp ende (182) onderrechting der leerlingen/ den welcken dit hele werck dóch alleen ten dienste is.

In alle wanschickelycke Sluytreens blyckt Bewysreens onkund vermits	Mistelde vlechting de Bewysredenen	Int Alghemein valsch	{ In Stóffe. In Fórm. In Stóf ende Fórm.
		Int byzonder/ door	{ Toevals misbruycking. Onzeker bewys. Ghevólghs onnóódyckheid. Óórzakens misbruyck.
	Dubbeld ófte verscheyden verstand/ in	{ Dubbelwóórd. Dubbelzin. Mening. Schifting.	
	Onstrydighe teghenspraack in	{ T'ghezeg int Deel. Vermengde vraghing.	

**Verzinning int
drucken.**

Blad.	Reghel.		
21.	19.	<i>leest</i>	Letterwyzen.
36.	23.	<i>leest</i>	danssen.
37.	22.	<i>voor</i>	doeu; <i>leest</i> doen.
38.	4.	<i>leest</i>	even zó hard was.
	12.	<i>voor</i>	wend; <i>leest</i> went.
	17.	<i>leest</i>	bestiert/ etc.
42.	11.	<i>voor</i>	in; <i>leest</i> int.
51.	17.	<i>leest</i>	verkapt/ in hoos/ etc.
57.	7.	<i>voor</i>	deels; <i>leest</i> dees.
61.	13.	<i>voor</i>	rechten; <i>leest</i> recht.
65.	3.	<i>leest</i>	menschelyck ende/ etc.
68.	14.	<i>leest</i>	draayt.
70.	6.	<i>leest</i>	Wysheid. ende dit: die /etc.
	11.	<i>leest</i>	als hier voor/ wys/ etc.
72.	5.	<i>leest</i>	óf aldus.
73.	16.	<i>voor</i>	die; <i>leest</i> dat.
75.	18.	<i>voor</i>	Zonderlinge; <i>leest</i> byzonder.
78.	5.	<i>leest</i>	ghlyckmachticheid.
86.	18.	<i>voor</i>	hem; <i>leest</i> hen.
	22.	<i>leest</i>	bequame stóffe.
94.	11.	<i>voor</i>	onzalich; <i>leest</i> onzieligh.
99.	3.	<i>leest</i>	maken gróte/ etc.
102.	11.	<i>voor</i>	dic: <i>leest</i> die.
108.	10.	<i>leest</i>	voort-treet.
114.	10.	<i>leest</i>	al byna een/ etc.
120.	13.	<i>leest</i>	Miewys.
131.	2.	<i>leest</i>	aassen/ aassemen/ etc.
144.	15.	<i>leest</i>	daarom zullen wy den/ etc.
145.	2.	<i>leest</i>	leyden.
	14.	<i>voor</i>	ampt; <i>leest</i> samt.
	21.	<i>voor</i>	ghetrefte: <i>leest</i> ghestraft.
154.	9.	<i>voor</i>	hen <i>leest</i> hem.
155.	21.	<i>voor</i>	ófte; <i>leest</i> óft.
156.	23.	<i>leest</i>	eenstemmigh.
161.	5.	<i>leest</i>	alisse schynt/ omtrent/ etc.
168.	14.	<i>leest</i>	dórscht.

Kort Begrip
Des Redenkavelings: in
rechten Rym verbat/ om des
zelfs voornemste hooftpunten
te beter inde ghedachten
te hechten.

TOT LEYDEN,
 By Christoffel Plantyn.
 M. D. LXXXV.

+Kort Begrip

**Des Redenkavelings: in slechten Rym vervat/ ⁺₁
om des zelfs voorneemste hóófdpunten te beter
inde ghedachten te hechten.**

TÓT LEYDEN,

By Christoffel Plantyn.

M.D. LXXXV.

⁺[Blazoen van de Kamer
IN LIEFDE BLOEYENDE]

⁺₂

+Toe-eyghen-brief.

Den Eerzamen/ Verstandighen Jan van Houten Secretaris der Stede Leyden.

⁺₃

Waarde vrund/ hier wort u E. toegheeyghent een smakelóze onrype vrucht/ die buyten twyffel verscheyden opspraack te verwachten heeft/ zó vande ghemene Rymers/ diet als Regheldicht klein achten zullen; als óóck van de ghene/ die hun vaerssen op voeghlycke maat dwingen/ ende met behóórlycke cieraat bekliden: de welke hier stekelighe stóffe gheen goede voethouwing/ nóch enighe welstand bemerckende/ óóck gheen behaghen daar an zullen kunnen hebben. Maar wy/ alleenlyck der leerlingen vordering beóghende/ hebben om henluyden het sommierlyck inhoud dezes kunsts te bet in de ghedenckenis te doen vestighen/ t'zelve ghepóóght in Rym te vervatten/ ende dat met Regheldicht/ om ghedrongen rymwóórden te mijen/ óóck op enerley langte van silben/ met verwisseling van lange ende korte voeten/ van dubbel en enkel gheklanck/ zó wy best ghe-(4)kent hebben/ alles dienstigh tót beter onthouding. Dat u E. dan met deze toeyghening kleyne dienst gheschiet/ hebben wy licht af te nemen: zulx is óóck onze wit

niet/ maar t'is dienst voor t'ghemeen beste van u E. te trecken: om u de vordering dezes kunsts (die ghy over lang behertight hebt) te erinneren; u tót een kunstwecker te verzoecken/ by den E. Raad ende Hóghe Schole tót Leyden: die wy ons verdriest hebben/ onze Ruygh-bewerp dezes kunsts toe te schryven. Nópende het onschuldighen onzer faylen/ die zult ghy (als zeer wel wetende wat wel rymen is) best kunnen ontschuldighen: anghe-merckt onze onmachtighe goede wil/ ende byzonder de onhandelbare stóffe die wy voor hebben: daar ghy óock ten dele in gehouden zyt/ als die hebt helpen porren dit onbeslepen werck int licht te brengen. Hy die ons alle ghoed ghunt/ ghunne u ghunstighe ghunner t'ghunt best is/ ende óock uwe dienstschuldighe

Eglentieren

In liefd bloeyende.

+Kort begrip Des Redenkavelings in Rym.

HET ^aRedenkavelen is niet by waan óf ghissen/
 Maar na der dingen aart bedacht/ om min te missen:
 Dat veel luy zonder grond verachten als onnut/
 Dóch oeffent u daar in/ óf ghy blyft inden dut:
 Meest in u jonge jueght laat dees u hert ontfoncken.
 Want t'is een ghave Góods ons uyt ghena gheschonken.
 Dees wapent u alzó/ dat ghy niet onbescheydelyck
 Het valsche toestaan zult door waarheids schyn verleydelyck/
 Óf wycken van het recht; Maar diese derft/ zal moghen
 (Zijns ondanx) vande waarheid worden af ghetoghen.
 Zó elck een rueckelózighe onverstand verdoemt/
 Wort deze kunst te recht (die dat doot) dueghd ghenoomt.
 Dees door de delen al der wysheid ghaat en wandelt;
 Zy ^bBeelt-uyt/ ende ^cSchift met onderscheid/ en ^dHandelt
 Elck ding met vast bewys: haar dienaar schenckt zy vaardigh
 Gróót nut/ gróte ghenuecht/ en wysheid zeer eerwaardigh.
 Wats ^eRedenkaveling? T'is grondelyck met klaarheid
 Het valsch in alle ding te scheyden vande waarheid.
 Deze deelt zich in tween/ in Vinding ende Óórdeel:
^fVinding zoekt watmen zeyt op elck ding met voordeel;
⁺En ^aÓórdel overweeght (na fórm der leer oprecht)
 Óft staan magh ófte niet t'gheen datter wort ghezeght.
 De ^bStóffe dezses kunsts/ is t'gheen daar wy van schelen/
 Dit noemtmen het ^cGheschil en laat zich in tween delen/
^dEnkel/ ^eT'zamenghezet. int eerste maghmen vraghen
 Wat Redenkaveling is? maar óf al die na jaghen
 De waarheid/ zyn verplicht deze kunst onbesmet
 Te leren; dit Gheschil dat heet T'zamenghezet/
 Verkryght óóck duer t'bewys van ^fBesluytreen verlichting:
 Maar t'Enkel handeltmen door Uytbeelding en Schifting.

⁺5^a*Disserere.*^b*Definire.*^c*Dividere.*^d*Argumentatio.*^e*Dialectica.*^f*Inventio.*⁺6^a*Iudicium.*^b*Materia.*^c*Quaestio.*^d*Simplex.*^e*Composita.*^f*Argumentatio.***Van de Ghemene wóorden.**

Dóch eermen daar toe komt zó strecken ons ghere/

De vyf ^gGhemene wóorden/ hier het a/ b/ c/
^hGhemeen Ghedaant/ ⁱGheslacht/ en ^kOnderscheid der dingen/
 Óóck ^lToeval/ ^mEyghenschap/ ⁿt'Ondeligh Zonderlingen
 Voeght hier by nódigh/ als hun alder grond gheschat.
 Ondeligh ist wat met de zinnen wort ghevat:
 Amsteldam/ Morghenstar/ die man/ dat weligh// zwyn/
 Óf dit huys dat ghy ziet: dees al Ondeligh// zyn.
 Ghemeen Ghedaant/ dat is t'maaxel óf beeld ghenomen
 Van zulck Ondeligh/ die u voor oghen komen:
 Een Kóóp-stad/ mensch/ óf beest/ Ghemeen Ghedaanten acht/
 Maar stad en dier/ die zyn van die zelve t'Gheslacht.
 Gheslacht dan is een naam veel Ghedaanten ghemeen:
 Onderscheid des Gheslachts/ Ghedaanten scheyt van een/
 Een zeker deel des dings/ als reden inden mensche:
 Dóch zómen Onderscheid heel zelden vint na wensche/
 Wort Eyghenschap veelyds in des zelfs plaats ghetoghen.⁺
 Want Eyghenschap dat is s'dings een zeker vermoghen:
 Als lachen inden mensch/ ener Ghedaanten erfenis.
 Toeval is by en af/ zonder des dings bederfenis:
 Dóch Toevals/ diemen ghans in ghenereley manier
 Van dingen scheyd/ zyn s'lichaams gróót/ en hitt' int vier.
 Maar wat in enigh ding is Toeval óf verandering/
 Is der Zelfstandigheit gheen deel in enigh ander ding.

^g*Praedicabilia.*
^h*Species.*
ⁱ*Genus.*
^k*Differentia.*
^l*Accidens.*
^m*Proprium.*
ⁿ*Individuum.*

⁺7

Van Zeglycke wóorden.

^aZeglycke wóorden zyn der dingen hóóftgheslachten
 Dees tien/ al watter is bevangen met haar krachten.
^bZelfstand/ ^cGróótheid/ ^dHoedanigheid/ ^eBetreckenis
^fDoen/ ^gLyden/ ^hWaar/ ⁱWanneer/ ^kStand/ en ^lGhesteltenis.
 Zelfstandigh isset al/ wat by zich zelve staat.
 Gróótheid is/ zwaarte/ menight/ dickt/ ghewicht óf maat.
 Hoedanigheid/ s'ghemoeds ghestalt' óf der lichamen.
 Betrecking/ die betreect t'gheschick der dingen t'zamen.
 Daar na vólghen dees vier/ Doen/Lyden/ Waar/ Wanneer/
 Elck leyd zich zelve uyt/ gheen wóord behoefdy meer.
 En Stand/ is het verzet des lichaams ófte jeste.
 Ghestalte/ is t'gheschick des omslachs/ dat is t'leste.

^a*Praedicamenta.*
^b*Substantia.*
^c*Quantitas.*
^d*Qualitas.*
^e*Relatio.*
^f*Actio.*
^g*Passio.*
^h*Ubi.*
ⁱ*Quando.*
^k*Situs.*
^l*Habitus.*

In der dingen Natuur ghaat het ^mWezen voor al/
 Het welcke wort ghedeelt in Zelfstand en Toeval.
 Dies schelen deze tien int ding in ghenen weggen/
 Maar an Zelfstandigheid zó hangen d'ander neghen.
 Óóck komt Zelfstandigheid u nimmermeer voor oghen
 Van Toevallen gheblóót/ maar met die overtoghen.

^m*Ens.*

⁺Van Uytbeelding.

Ghemeen en Zeglyckwóórd dienen/ om zonderlingen
 Te tónen t'onderscheid en ghemeenschap der dingen/
 Door ^aUytbeelding en ^bScheyding/ na der dingen aard:
 Want Uytbeelding int kort/ wat elck ding is/ verklaart.
 En die is Vierderley /na wy twisten óf schelen/
^cWezentlyck/ ^dÓorzaacklyck/ der ^eToevallen/ der ^fDelen.
 1. Wezentlyck Uytbeelding (die luttel zyn bedacht)
 Bestaat van Onderscheid en van des dings Gheslacht:
 Mensch is een relyck dier. Dueghd is een heblyckheid
 S'ghemoeds/ zynde ghelyck ghoe reen/ en ghoed bescheid.
 2. Óorzaacklyck Uytbeelding/ de óorsprong roert behend:
 De ^gÓorzaken zyn Vier: ^hWercker/ ⁱStóf/ ^kFórm en ^lEnd.
 T'meel is de Stóf/ de Backer machmen Wercker heten/
 De Fórm/ het maaxel schynt des broods/ t'End/ dient om t'eten.
 Uyt dees óorzaken al/ uyt een óf meer van haar/
 Trecktmen Uytbeeldingen. aldus uyt alle ghaar:
 Het hylyck is een band/ van man en wyf die minnen/
 Verwillight wettelyck/ om kinderen te winnen.
 Bróód is ghebacken spys van water en van meel.
 Gherechticheid is dueghd/ die elck gheeft even veel.
 En mantel is een kleed om het lichaam te decken.
 De dagh is t'licht des Zons/ die t'aardryck komt betrecken.
 3. Der delen Uytbeelding bestaat van des dings leden:
 Philosophye is natracting/ met ghoe reden/
 Der dingen ghodlycker ende menschlycker naturen.
 Een etmaal is een wyl van vierentwintigh uren.
 4. De vierd' Uytbeelding is van Toeval en Gheslacht:
 Een Zeylsteen is een steen die t'zyer treckt met kracht.
⁺Hier duer beschryftmen meest ghedierten/ kruyd en bómen.

⁺8^a*Definitio.*^b*Divisio.*^c*Essentialis.*^d*Causalis.*^e*Accidentium.*^f*Partium.*^g*Causae.*^h*Efficiens.*ⁱ*Materia.*^k*Forma.*^l*Finis.*⁺9

S'dings toeval dient met vlyt daarom wel waarghenomen.
 Want wy recht onderscheid in vele dingen derven:
 Men bezicht dees ter nóód om kennis te verwerven.
 Int Uytbeelden neemt waar dat d'Uytbeelding niet scheelt;
 Óf min óf meer bevat/ als t'gheen werd uytghebeeld.
 Óóck datmen die kreeftswys omkeren magh na wensch:
 Mensch is een relyck dier/ en zulck dier is een mensch.
 Óóck dat d' Afzondering zó lange werd ghetoghen/
 Datmenze tót gheen ander ding zou keren moghen;
 Maar t'Uytghebeelde ding eyghen alleen: en hier
 Is/ Ezel een langóórd/ viervoetigh/ vruchtbaar dier.

Van Scheyding.

Zó Uytbeelding het ding kan in zyn palen dwingen;
 Komt ^aScheyding/ en verspreyt in hun delen de dingen.
 1. En die is drierley/ eerst Schiftmen (aller meest)
 T'Gheslacht in zyn Ghedaanten: Dier in mensch en beest.
 2. De tweede noemtmen ^bDeling/ welcke deelt bequaam
 In zyn Delen t'Gheheel: Mensch in ziel en lichaam.
 De Fórmen en t'Ondeligh laat Schifting onghescheiden;
 Dees neemt de Deling an in hun Delen te spreiden.
 Van Ghedaant tót Gheslacht ghy wel by Schifting mueght
 Zeggen/ Mensch is een dier: Rechtvaardicheid is dueght.
 Dit voeght in Deling niet/ al ist in Schifting ghalyck
 Te zeggen: Ziel is mensch/ dat past met allen qualyck.
 3. De darde Scheyding is der Toevallen verdeling/
 1. Eerst in het Onderwerp der Toevallen verscheling:
 Als/ Menschen zyn zom vry/ zom eyghen om te dwingen.
 2. De Toevallen men schift in d'Onderwurpen dingen:
 De ghoeden zyn des moeds/ des lichaams óf ghevals.⁺
 3. De Toevals in Toevallen schiftmen óóck van als:
 Zom ghoeden eerlyck zyn/ zom nut/ en zom verhuechlyck.
 Dees laaste scheyding is den Reedners zeer ghenuechlyck.
 Int scheyden dient voor al wel vlytigh waarghenomen/
 Dat onder zich altyd de delen strydigh komen.
 Dees Scheyding is heel quaad/ zom menschen dat zyn boeren/
 Zom zyn gheleert: Want een man kan die namen voeren.

^a*Divisio.*

^b*Partitio.*

⁺10

In Scheyding neemt óock waar/ dat watter wort ghemelt/
 De Shifting int gheschift magh worden omghestelt.
 Een dier is mensch óf beest/ iet anders macht niet wezen/
 Al t'gheen dat mensch óf beest is/ dats een dier mits dezen.

Van Schickelyck beleed.

Om t'Enkele gheschil na eysch en na behoren
 Te leren handelen /is u verklaart te voren/
 Ghemeen en Zeglyck wóórd/ Uytbeelding ende Scheyding:
 Tót ^aSchickelyck beleed zyn deze voorbereyding.
 Die eyscht Uytbeelding eerst/ dan Scheyding en Uytlegging/
 De Óorzaken en t'Ampt/ Ghelyckheid/ Teghenzegging/
 En Tuychenis. Men vraaght in Enkele gheschelen/
¹Óft is; en ²Wattet is, wat ³Ghedaanten en Delen;
 Wat ⁴Óorzaack; ⁵Werck en Ampt; ⁶Ghemeenschap en Ghelyckheid;
 Wat ⁷Strydicheid: dan ⁸Tuychenis gheeft kracht en ryckheid.
 Acht vraghen slaat hier gha met opmerking en aardigh leyt/
 Daar duer u tót een proef/ het wóórd Rechtvaardicheid.
 1. Óft is voort eerst/ dat zelden valt/ en wert bewezen
 By ondervinding/ en t'gheen dat wy daar van lezen.
 Ten tweden. Wattet is/ daar Uytbeelding ankleeft:
 2. Rechtvaardicheid is dueghd die elck het zyne gheeft.
³Is ghóedlyck en volmaackt/ óf onvolmaackt en menschelyck.
 4. De Óorzaack is een wil na recht en reden wenschelyck.
 5. T'Ampt des Rechtvaardicheids is: elck t'zyn te gheven:
 Zy hout landen in vre/ en maackt een veyligh leven.
 6. Heeft óock met alle dueghd Ghemeenschap en gheneghentheid:
 7. Maar Onrechtvaardicheid en ondueghd is haar teghenheid.
 8. Tót tuychenis en vast bewys/ zyn vrome daden/
 Óock spruken uyt de Schrift/ die meest al hier toe raden.
 Tót deze vraghen acht zoumen wel trecken moghen/
 Al de Ghemene Plaatsen die wy hier na toghen.
 Maar Aristoteles bevats' in ener som:
 Óft is/ en Wattet is/ Hoedanigh/ en Waarom.

^aMethodus.

⁺11

Vande Vóórtstellen.

T'Enkel Gheschil is duer/ nu an T'zamenghezet/

Hier moet voor alle ding opt ^aVóórtstel zyn ghelet:
 Dats een volkomen sprueck/ die waarheid óf onwaarheid
 Ghants zonder twyfeling duydlyck bevat met klaarheid.
 In alle handeling/ schrift/ zaken/ óf iet wat
 Moet kort in ene sprueck/ de hóóftsom zyn vervat:
 Daar al t'beleed om draayt/ zy is des redens pit.
 Wie zich hier in verzuymt/ die schiet als zonder wit.
 Vóórtstel is tweerley een Enkel óf Eenvuldigh:
 Als /Cato die is wys: Een vroom man leeft onschuldigh.
 D'ander /T'samenghezet/ van twee enkels ghevoeght/
 Is Cato Wys/ hy leeft steeds over al vernoecht.
 Het Enkel Vóórtstel eerst/ dat bestaat van twe delen/
 T'eerst is de ^bStóf/ het lest zal als de Fórme spelen:
 Als Naam óf Onderwerp/ en Wóórd ófte Ghezeg.
 Het ding daarmen van spreeckt/ is dat ick Onderleg:
 Maar t'gheen men daar van zeyt is het Ghezeg altyts/[†]
 Cato is t'Onderwerp/ t'Ghezeg dat hy zy wys.
^aT'voortstel ^bT'samenghezet/ wort drijerley bedócht:
^cVerkóppelt eerst/ ^dVerdeelt daar na/ t'lest heet ^eVerknócht.
 T'wóórd/ Ende/ word int eerst ghevoeght óf by verstaan:
 Ick heb dit dicht gheënt en stoutelyck bestaan.
 T'Verdeelt bruyckt/ Óf/ nódigh is een van beyden waar:
 Een vrou mint óf zy haat/ men vint gheen dard' in haar.
 T'Verknóchte bezight/ Zó; t'eerst nódigh hangt an t'leste:
 Ghenaackt den avond nu/ zó is de Zon int Weste.
 T'scheyden der Enkeler is drijerley: Voor al
 Zó zynze ^fWaar óf ^gValsch/ ^hNóódyck óf ⁱBy gheval.
 De tweede deling/ die iet ^kVestight óf ^lBeneent/
 Des darden delings scheel/ de Kleynt óf Menight meent:
 Hier zyn zom ^mAlghemein/ ⁿBezonder zom/ zom ^oLós/
^pOndeligh zom/ na datmen spreeckt int klein óf grós.

^a*Propositio.*^b*Materia.*[†]12^a*Propositio.*^b*Hypothetica.*^c*Copulata.*^d*Disiuncta.*^e*Connexa.*^f*Vera.*^g*Falsa.*^h*Necessaria.*ⁱ*Per accidens.*^k*Affirmare.*^l*Negare.*^m*Generalis.*ⁿ*Particularis.*^o*Indefinita.*^p*Singularis.*

Vander Vóórtstellen strydicheid.

In alle twist óf teghenspraack dient waar ghenomen
 Der spruken onderscheid/ óf die óóck strydigh komen.
 Der Vóórtstellen verschil onderling drie ick tel:
 Als zijn/ ^qGhlyckmachticheid/ ^rTeghenstel en ^sOmstel.

^q*AEquipollentia.*^r*Oppositio.*^s*Conversio.*

Ghlyckmachticheid/ is tweër Vóórtstels lyke kracht:
 Wie bruyckt niet zyn vermoghen? elck bruyckt zyn macht.
 Maar Teghenstel/ die is Ghlyckmachticheid partydigh/
 En die is vierderley/ de eerste zyn ¹Rechtstrydigh:
 Alle man is leerghierigh/ gheen man is leerzuchtigh:
 Zomluy zyn deughdelyck/ en zomluy zyn ontuchtigh/
 Zyn ^uOnderstrydighe/ van twe Vóórtstellen Zonderling:
 D'eerste zyn Alghemeen; dees ^xTeghenzeglyck onderling/
⁺Alle man is leerzuchtigh/ zom zyn niet leerghierigh.
 Alle wellust is quaad/ zom wellust is schóffierigh/
 Zyn ^aOnderbuertighe/ dees voeghtmen bay an een/
 Van een Byzonder Vóórtstel en een Alghemeen.
 Omstel stelt om t'Ghezeg en Onderwerspel plechtigh:
 Gheen rechticheid is onduechd/ gheen ondueghd gherechtigh.
 Dits Enkel-omstel eerst; by Toeval komt de tweede:
 Als/ alle vreed' is ghoed/ dies enigh ghoed is vrede.
 Dees onderstrydicheid machmen licht leren kennen/
 Wildy enighe sprueck verandert hier duer mennen.

¹*Contraria.*^u*Subcontraria.*^x*Contradictoria.*⁺13^a*Subalterna.*

Van Beslytredening.

In s'Redenkavlings werck is aller meest te pryzen/
 Dezer Vóórtstellen vlechting/ om iet te bewyzen.
 T'Beleed is velerley: als ^bSchickelyck beslyt/
 En ^cSlecht beslyt/ óóck ^dDringend/ ^eByspel na t'beduyt
 Het ^fKlimmende beslyt/ ^gt'Verstrickt/ en zulcke meer:
 Maar Schickelyck beslyt maackt over al den Heer.
 Het ^hSchickelyck beslyt/ sluyt uyt twe Vóórtstels blóótelyck:
 Eerst zynde toeghestemt/ het darde Vóórtstel nóótelyck.
 Het eerst zy: Dueghd verhueght: daar na/ Die man leeft dueghdelyck:
 Het darde vólght ghewis/ Daarom zó leeft hy vrueghdelyck.
 T'bestaat van ⁱStóf en ^kFórm; de Fórm is het ghevlecht
 Der Vóórtstels velerley en zonderling ghehecht.
 De ^lMercktekenen zyn de stóf/ elck Vóórtstels delen/
^mOnderwerp en ⁿGhezeg: die onderling verschelen/
 Het ^oMinder/ ^pMeerder/ ^qMiddel. Alsmen iet zeggen wil/
 Is t'Minder t'Onderwerp/ vant voorstelde gheschil/
⁺T'Meerder is het Ghezeg/ het Middel wort ghetoghen

^b*Syllogismus.*^c*Enthymema.*^d*Inductio.*^e*Exemplum.*^f*Sorites.*^g*Dilemma.*^h*Syllogismus.*ⁱ*Materia.*^k*Forma.*^l*Termini.*^m*Subiectum.*ⁿ*Praedicatum.*^o*Minor.*^p*Maior.*^q*Medium.*⁺14

Tót bewys vant Gheschil/ u eerst ghestelt voor oghen:
Dit wort twemaal verhaalt eer datmen komt te sluyten/
Maar int leste beslót daar blyffet altyd buyten.

Het ^aMeerder Vóórtstel is het eerste der drie leden:

Het tweede ^bMinder heet óf ^cByghevoeghde reden.

Het darde heet ^dBesluyt. Een ghoede Fórm wy pryzen/
Na verscheyden ghevlecht van ^eGhestalten en ^fWyzen.
Ghestalten des Beleeds zyn drie in zonderheid:
Na zonderling Ghezeg óf t'gheen dat onder leyd.

Wilt in d'eerste Ghestalt het Middel der Mercktekenen/
Int Meerder t'Onderwerp/ t'Ghezeg int Minder rekenen.

T'Middel merckteken is int tweede het Ghezeyde/

Int darde t'Onderwerp/ in Vóórtstels alle beyde.

Beneent in d'eerst/ het Minder lid/ men sluyt niet onderling:

Men sluyt in t'ander toestemmigh; int darde zonderling.

De veertien Wyzen zyn zó elck ghestalte es/

In d'eerst en tweede vier/ de darde heeften zes:

Zó u dees wonder wóórdén tónen duydelyck/

Na welcker Klinkers zyn de Sluytreens luydelyck/

Barbara, Celarent, Darij, Ferio; (Baralip-ton)

Cesare, Camestres, Festino, Baroco: Darapti, Felapton,

Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

De a/ een Vóórtstel duyd toestemmigh alghemeen/

De e/ óóck alghemeen/ maar zeyt daar teghen neen.

De i/ stemt toe/ de o/ beneent/ bay int byzonder/

Maar onder d'eerste wys/ daar trecktmens' alle onder.

^gSlechtschickelyck-besluyt/ van tve Vóórtstels bestaat/

Alsmen om óórzaack t'eerst/ óf t'anderde nalaat:

Heeft zy een kind ghebaart/ zó isse niet meer maaght:

Is de Zon opgheghaan/ t'is zeker dattet daaght.

^aDringend-besluyt/ dat doet int alghemeen iet blyken/⁺

Uyt zonderlinge dingen die elck ander lyken:

Heeft Romulus int ryck zyn broeder niet ghespaart/

Was Cesar op zyn zwagher me van zulcker aard/

Vervólght Augustus óóck zyn medghezel viandigh/

Vólght; gheen ghezellig ryck en is in zich bestandigh.

^bByspel/ sluyt iet ghelyx uyt zyn evenghelyckheid:

Crassus was onverzaadt daarom verzaadt gheen ryckheid.

^a*Propositio maior.*

^b*Minor propositio.*

^c*Assumptio.*

^d*Conclusio.*

^e*Figurae.*

^f*Modi.*

^g*Enthymema.*

^a*Inductio.*

⁺15

^b*Exemplum.*

^cKlimmend besluyt dat is der Vóórtstellen ophóping/
 Die nódig onder zich hebben te zamen knóping:
 De starck' is zonder vrees/ de zulcke leeft niet druckigh:
 Gheen druck maackt zalicheid/ de starck' is dan gheluckigh.
 Het ^dVerstrickte besluyt is dubbeld int belaghen/
 Zó wat ghy antwóort t'is ghevanghen óf gheslaghen.
 Onrecht ist datmen vreest wat komen zal; ist ghoed/
 Vrees hebby te vergheefs; des niet/ dubbeld onspoed.

^c*Sorites.*^d*Dilemma.*

Vande Ghemeen plaatsen.

De Vlechting des Bewys is duer/ nu an t'ontbinden/
^eBewys reen wattet is/ en hoemen die zal vinden:
 Het is een reen/ die t'ding vestight dat twyflyck scheen/
 Het Middel merckteken/ die d'ander knoopt an een.
^fGhemene plaatsen/ der personen en der dingen
 Zyn Zetels/ diet Bewys na eysch ter hand vóórtbringen.
 S'parsoons/ zyn ¹Vaderland/ ²Gheslacht/ ³Aard/ ⁴Jueghd en ⁵Zeden
⁶Opvoeding/ ⁷Daden/ ⁸Ampten/ Staat/ ⁹Dóód en ¹⁰na reden/
 Hier uyt trecktmen Bewys/ na den eysch vande zaack/
 Om iet te vestighen ófte tót teghenspraack:
 Om t'gheesselen t'ontghaan/ heeft Paulus wel ghenomen/
 1. Bewys vant Vaderland/ ick ben burgher te Romen.
⁺2. Jan is vroom/ zyn gheslacht die derven qua gheruchten:
 Een dóór is stekeligh: een ghoe bóóm brengt ghoe vruchten.
 3. Het is een vrou/ ist vreemd al kan zy qualyck zwyghen?
 4. Hy is te oud óf jong; dies onbequaam te kryghen.
 5. Heeft Jóóst mishandelt iet/ hy was óyt wanghelatigh.
 6. T'waar anders/ waar hy zedigh opghevoet en statigh.
 7. Hy slaat zyn huys wel gha/ dus dient hy tót een rechter.
 8. Dit is een Christen mensch/ daarom en ist gheen vechter.
 9. Hy heeft zyn bloed ghestort voor t'land/ men zal hem loven:
 10. T'gherucht want na zyn dóód ghaat s'levens faam te boven.

^e*Argumentum.*^f*Loci personarum.*¹*Patria.*²*Genus.*³*Sexus.*⁴*AEtas.*⁵*Mores.*⁶*AEducatio.*⁷*Res gestae.*⁸*Officium.*⁹*Mors.*¹⁰*Opinio post mortem.*⁺16

Ghemeen Plaatzen der dingen.

Der ^adingen Plaatsen/ zyn by óft int ding gheacht/ Dees vierentwintigh: als/
¹Uytbeelding/ en ²Gheslacht/

^a*Loci rerum.*

³Ghedaant en ⁴Eyghenschap/ ⁵T'gheheel/ ⁶Delen/ ⁷Eenaardigh/ ⁸Anhanghigh/
⁹Onderwerp/ ¹⁰Werck/ ¹¹Wercker/ ¹²Ending vaardigh/ ¹³Bereydsels/ ¹⁴Wercking/
¹⁵Plaats/ ¹⁶Tyd/ ¹⁷Ankleving/ ¹⁸Ghebuericheid/ ¹⁹Tuygh/ ²⁰Naam/ ²¹Verghlycking/
²²Ghlyckenis/ ²³Teghenstel/ ²⁴Onderscheid.

Wat elke Plaatse is willen wy nu ontdecken/

En hoemen het Bewys ter nóód daar uyt magh trecken.

De ¹Uytbeelding verklaart wat elck ding is na wensch:
 Hem quelt eens anders baat/ dus ist een nydigh mensch.

¹*Definitio.*

²T'Gheslacht dat is een naam veel Ghedaanten ghemeen:

Hy kan de kunsten al/ dies Redenryck met een.

²*Genus.*

³Ghedaant/ daar by t'Gheslacht zich in ghetal moet spreiden:

Hy is gheen burgher/ want by kóóp noch boorticheden.

³*Species.*

En ⁴Eyghenschap/ dat een Ghedaant alleen is eyghen:†

Een mensch die spreeckt/ en kan zyn zin tót leren neyghen.

⁴*Proprium.*

⁵T'Geheel de ⁶Delen al bevangt: hier spreecktmen dan/

Dat lichaam is ontzielt/ ten is gheen mensch voortan.

⁺¹⁷

⁵*Totum.*

⁷Eenaardigh by t'gheklanx ghelyckheid anhang neemt:

Ick ben een mensch/ niet menschelyx en is my vreemd.

⁶*Partes.*

⁷*Coniugata.*

⁸Anhangighe/ dat zyn Hoedanicheid óf Gróótheid:

Hy schaamt zich zynes daads/ t'is blycklyck an zyn róódheid.

⁸*Adiacentia.*

⁹Werck dat is bezicheid/ zó ick iet doe óf ly:

Om dat hy tóornigh is/ is reden an d'een zy.

⁹*Actus.*

Het ¹⁰Onderwerp/ daar t'werck en anhangigh' anklaven:

Wasser nóyt dwergh / zó hebben zy nóyt krygh ghedreven.

¹⁰*Subiecta.*

¹¹Wercker de óorzaack is dat enigh ding gheschiet:

Wildy worden gheleert/ na Boeck en Meester ziet.

¹¹*Efficiens.*

Het ¹²Eynd is de Waarom/ óf endlick óorzaack louter:

Dat iet gheschiet om winst zó ghaat de Paap ten outer.

¹²*Finis.*

¹³Bereidsels dingen zyn/ die tóttet end behoren:

Als wildy voeren krygh/ zoeckt gheld en vólck te voren.

¹³*Destinata.*

De ¹⁴Wercking uyt het werck vólght nódigh/ en mits dezen

De wyl het licht/ zó moet de Zon eerst zyn gherezen.

¹⁴*Effecta.*

An ¹⁵Plaats en ¹⁶Tyd zyn alle dingen vast:

Doe dit alhier gheschach/ doe was ick daar te ghast.

¹⁵*Locus.*

¹⁷Ankleving die ant ding als van buyten anklaven:

Daar bergh is daar is dal/ byt dal is iet verheven.

¹⁶*Tempus.*

¹⁷*Connexa.*

¹⁸Ghebuericheid is t'gheen dat neven t'ding gheschied:

¹⁸*Contingentia.*

Die is schuldigh/ hy bloed/ hy stamert en hy vlied.

De ¹⁹Naam vest óóck t'bewys: zulck Redenrijcker heet/
Die van de Redenryck weet nóch grónd nóch bescheed.

⁺²⁰Tuychnis ghemeen ghezeg is/ óf des Schrifts voor gheven:
Ghezien ist óf ghehóórt/ t'is hier óf daar gheschreven.

²¹Verglycking/ is daar twe tóttet darde verzamten:
Voert Cato burgher krygh/ t'magh Cicero betamen.

²²Ghelyckenissen zyn/ die elck elckander lyken:
Men magh op ene stond niet leren Rederycken;
Maar stuxwys metter tyd/ als zomen water ghiet
Veel op een nauwe kruyck/ men zal die vullen niet.

Maar ²³Teghenstel die zet een teghen een in schyn:
Is dit deze mans Zoon hoe kant zyn Vader zyn.

²⁴Verschil/ verscheelt alleen als een byzonder wezen:
Is dit kint die mans Zoon/ zó ist gheen Zoon van dezen.

¹⁹*Nomen.*

⁺¹⁸

²⁰*Pronuntiata.*

²¹*Comparata.*

²²*Similia.*

²³*Oppositio.*

²⁴*Differentia.*

EY N D E .

Kunstwóórden⁺ des Redenkavelings/ zó wy die verduytscht hebben.

<i>Dialectica,</i>	Redenkaveling.	⁺¹⁹
<i>Disserere,</i>	Redenkavelen.	
<i>Argumentum,</i>	Bewysreden.	
<i>Argumentatio,</i>	Bewysredening.	
<i>Quaestio,</i>	Gheschil.	
<i>Simplex,</i>	Enckel.	
<i>Composita,</i>	T'zamenghezet.	
<i>Inventio,</i>	Vinding.	
<i>Iudicium,</i>	Óórdel.	
<i>Praedicabilia,</i>	Ghemene wóórden.	
<i>Individuum,</i>	Ondeligh.	
1. <i>Species,</i>	Ghemeen Ghedaant.	
2. <i>Genus,</i>	Gheslacht.	
3. <i>Differentia,</i>	Onderscheid.	
4. <i>Proprium,</i>	Eyghenschap.	
5. <i>Accidens,</i>	Toeval.	
<i>Praedicamenta,</i>	Zeglycke wóórden.	
<i>Ens,</i>	Wezen.	
1. <i>Substantia,</i>	Zelfstandigheid.	
2. <i>Quantitas,</i>	Gróótheid.	
3. <i>Qualitas,</i>	Hoedanigheid.	
4. <i>Relatio,</i>	Betrecking.	
5. <i>Agere,</i>	Doen.	
6. <i>Pati,</i>	Lyden. ⁺	
		⁺²⁰
7. <i>Ubi,</i>	Waar.	
8. <i>Quando,</i>	Wanneer.	
9. <i>Situs.</i>	Stand.	
10. <i>Habitus.</i>	Hebbelykheid óf Ghesteltenis.	
<i>Definitio.</i>	Uytbeelding.	
<i>Divisio,</i>	Scheyding óf Schifting.	
<i>Partitio,</i>	Deling.	
<i>Causae,</i>	Óorzaken.	
1. <i>Materia,</i>	Stóffe.	
2. <i>Efficiens,</i>	Wercker.	
3. <i>Forma,</i>	Fórm.	

4. <i>Finis.</i>	End.
<i>Methodus,</i>	Schickelyck belead.
<i>Propositio,</i>	Vóórtstel.
<i>Subiectum,</i>	Onderwerp.
<i>Praedicatum,</i>	Ghezeg.
<i>Hypothetica,</i>	T'zamenghezet.
<i>Copulata,</i>	Ghekóppelt.
<i>Disiuncta,</i>	Verdeelt.
<i>Connexa,</i>	Verknócht.
<i>Affirmativa,</i>	Bevestighend.
<i>Negativa,</i>	Benenend.
<i>Generalis,</i>	Alghemeyn.
<i>Particularis,</i>	Byzonder.
<i>Indefinita,</i>	Lós.
<i>Singularis,</i>	Ondeligh.
⁺ <i>AEquipollentia,</i>	Ghlyckmachticheid.
	⁺ 21
<i>Oppositio,</i>	Teghenstel.
<i>Contrariae,</i>	Rechtstrydighe.
<i>Subcontrariae,</i>	Onderstrydighe.
<i>Contradictoriae,</i>	Teghenzeglycke.
<i>Subalternae,</i>	Onderbuertighe.
<i>Conversio,</i>	Omstel.
<i>Absolutum,</i>	Volstreckt.
<i>Relativum,</i>	Btreckelyck.
<i>Artificialis probatio,</i>	Besluytreden.
<i>Syllogismus,</i>	Schicklyck besluyt.
<i>Enthymema,</i>	Slecht besluyt.
<i>Inductio,</i>	Dringend besluyt.
<i>Exemplum,</i>	Byspel.
<i>Sorites,</i>	Klimmend besluyt.
<i>Dilemma,</i>	Verstrickt besluyt.
<i>Signum,</i>	Teken.
<i>Termini,</i>	Mercktekens ófte Merckers.
<i>Maior,</i>	T'meerder.
<i>Minor,</i>	T'minder.
<i>Medium,</i>	T'middel.
<i>Figura,</i>	Ghestalte.
<i>Modus,</i>	Wyze.

<i>Assumptio,</i>	t'Byghevoeghde.
<i>Conclusio,</i>	Besluyt.
<i>Loci,</i>	Plaatsen.
1. <i>Definitio,</i>	Uytbeelding.
2. <i>Genus,</i>	Gheslacht.
3. <i>Species,</i>	Ghedaant.
4. <i>Proprium,</i>	Eyghenschap.
5. <i>Materia,</i>	Stóffe.
6. <i>Forma,</i>	Fórm.
7. <i>Totum et Partes,</i>	Gheheel en delen.
8. <i>Coniugata,</i>	Eenaardighe.
9. <i>Adiacentia,</i>	Anhangighe.
10. <i>Actus.</i>	Werck.
11. <i>Subiecta,</i>	Onderwerp.
12. <i>Efficiens,</i>	Wercker.
13. <i>Finis,</i>	Eynd.
14. <i>Effecta,</i>	t'Ghewróchte óf Werking.
15. <i>Destinata,</i>	Middelen óf Bereydsels.
16. <i>Locus,</i>	Plaats.
17. <i>Tempus,</i>	Tyd.
18. <i>Connexa,</i>	Anklevighe.
19. <i>Contingentia,</i>	Ghebuericheid.
20. <i>Pronuntiata,</i>	Tuychnissen.
21. <i>Nomen rei.</i>	s'Dings name.
22. <i>Comparata,</i>	Verlycking.
23. <i>Similia,</i>	Ghelyckenis.
24. <i>Differentia,</i>	Verschil.
25. <i>Opposita,</i>	Teghenzetting.
<i>Paralogismus,</i>	Wanschicklyck besluyt.
<i>Amphibologia,</i>	Dubbelzin.
<i>Homonymia,</i>	Dubbelwóórd. ⁺
<i>Contradictio,</i>	Teghenspraack.
<i>Distinctio,</i>	Onderscheyding.
<i>Compositio,</i>	Menging.
<i>Demonstrativus,</i>	Bewyslyck.
<i>Dialecticus,</i>	Redenkaveligh.
<i>Sophisticus,</i>	Nueswyzigh.
<i>Sophista,</i>	Nueswyze.

+23

Philosophus,
Philosophia,

Wysghierighe.
Wysghiericheid.

EYNDE.

Misstelling inden druck.

Blad. 5. Reghel. 17. leest vaardigh. R. 21. leest Oordeel / om des Ryms willen. Bl. 6. R. 2. leest ghezeght. R. 22. leest Kóópstad. Bl. 7. R. 26. leest oghen / omt Rym. Bl. 8. R. 7. leest Óórzaacklyck. R. 19. leest verwillight. R. 25. leest Philosophye. Bl. 9. R. 24. voor ghelyck/ leest ghalyck. Bl. 12. R. 4. leest verkóppelt. R. 29. leest dees Teghenzeglyck onderling/ alle man is/ etc. Bl. 14. R. 8. leest na verscheyden ghevlecht/ etc. R. 22. leest Darapti, Felapton, Disamis, &c. omt rym. Bl. 16. R. 2. leest bóóm.

**Rederijck-kunst /
in Rijm opt kortst verbat.**

Hier by ghevoeght de
REDENKAVELING

ENDE
LETTER-KUNST S
GRONDVESTEN.

uytghegeven by de Kamer
in Liefd' Bloeyende
rAmstredam.

TOT LEYDEN,
By Franchoys Kaphelinghen.
M. D. LXXXVII.

Ghy Rijmers wildy Rederijcken,
 Koopt my: zo mooghd' kunst doen blijcken,
 Die nu meest schiet al zonder wit.
 Hier hebby stof: hier vindy t'pit
 Des kunsts :na bolsters bitter smaken,
 Gheen nuet is zoet men moetse kraken.

Ghy Rijmers wildy Rederijcken,
 Koopt my: zo mooghd' kunst doen blijcken,
 Die nu meest schiet al zonder wit.
 Hier hebby stof: hier vindy t'pit
 Des kunsts: na bolsters bitter smaken,
 Gheen nuet is zoet men moetse kraken.

Rederijck-kunst/ †in Rijm opt kortst vervat.

Hier by ghevoeght de REDENKAVELING ENDE LETTER-KUNSTS
 GRONDVESTEN.

†
1

uytghegheven by de Kamer
 IN LIEFD' BLOEYENDE
 t'Amstelredam.

TOT LEYDEN.

By Franchoys Raphelinghen.
 M.D. LXXXVII.

†[Blazoen van de Kamer]

†
2

*Ghy Rijmers wildy Rederijcken,
 Koopt my: zo mooghd' kunst doen blijcken,
 Die nu meest schiet al zonder wit.
 Hier hebdy stof: hier vindy t'pit
 Des kunsts: na bolsters bitter smaken,
 Gheen nuet is zoet men moetse kraken.*

Allen Redenryck-kamers.⁺⁺3

Is al t'geschapen verrotting onderwurpen/ Veel meer sleept al t'gheen by de schepselen te weegh gebracht wert/ zijn onderghang na zich: ist dan vreemd jonstige Broeders/ dat de Rederijck-kamers in enigh verval ghekomen zijn? twelck ghene machtige Rijcken/ ooc d'alder vernuftichste menschelijcke ja Godlijcke instellingen zelf/ niet hebben mogen ontvlien. De voeghelijcste middel tot langduricheid/ is/ datmen de zelve vaack tot haar eerste grondvesten betrecke. Lust ons dan ons ampt ghenoech te doen ende onze naam te betrachten? zo staat ons vlijtigh na te spueren der kameran aller eerste instellingen: die zalmen bevinden als ghemene land taals scholen voor allen bejaarden kunstlievenden menschen tot oeffening van alle vermakelijcke ende land-nutte wetenschap opgerecht te zijn. Zulx waren Leschiaie inde eerste eeuw/ de welcke by verloop des tijds onderghaande/ zijn de Pitaghorische broederschappen ende der Philosophen scholen in de plaats ghekomen; welcker wyze van wijsheids naspuerung nochtertijd tot veel plaatsen in Italien loflijck ende Landnutlijck ghevolgt wert. Dat de kamers tot Rijmen alleen niet inghestelt zijn/ betuyght behalven veel ander opmerkingen/ de Name zelf onwedersprekelijc. Maar dat het Maatklinkend' ghedicht van (4) ouds/ zo byden Hebreen/Grieken als Latijnen oock mede Rijm gheweest is/ magh gheen in zulx verzochte/ ontkennen. En wat schort ons/ dat wy niet mede/ zo zy gedaan hebben/ ander bevallijcke zoeticheid in onze taal naspueren? De Duytsche spraack is by zich zelve hier toe rijck/ zoet ende voeghlijck; zy wacht maar na verstandighe yverighe bouwers. Wy luy hebben hier na vermoghen (de Letterkunst ende Redenkaveling/ die den voorghang gehat hebben/ overlopende hebbende) ghetracht de grondvesten van welsprekentheyd in plat Duyts te bewerpen. onze wit is gheweest zelf daar aan iet te leeren/ zijn wy andren nut of behulpelijck met zulx/ dat is ons lief: isser iemand diet namaals verbetert/ dat waar ons noch liever. Wy hebbent opt kortst al by een ghestelt/ zo Cicero; meester der welsprekentheyt; zelf mede bestaan heeft/ op datment te lichter begrijpe: hoe kort dattet is/ hier is niet nodighs overgeslagen/ ende den ghenen diet zal willen grondlijck naspueren ende int werck stellen: zonder twelck te doen/ al ons scrijven doch niet helpen zoude/ al waart een heel groot boeck. dat wijt op rijm gheschickt hebben/ gheschiet om te beter het gheleerde t'onthouden. Dit proefstuck zulx alst is/ wert u luyden kunstlievende Broeders uyt der jonste gheoffert.

+Rederyck-kunst.

Gheringher is de mensch in velerley manieren
 Als menigh beestken klein/ die nochtans alle dieren
 In dezen overtreft/ dat hy heeft sprekens macht:
 De zulcke dan verdient zeer hoogh te zijn gheacht:
 Die int gheen/ daar de mensch met recht in is te loven
 Ver boven eenigh dier de menschen ghaat te boven.
^aT'wel-spreken is een kunst/ of schickelijck beleed/
 Om cierlijck/ met verstand/ by elck altijd ghereed/
 Wat u voor komen magh/ te spreken na 't bewijs// leyt/
 Want ^bRedenrijck dat is een wel-sprekende wijsheyd.
 Zelden verkrijghtmen die/ alleen door de ^cNatuur/
 Of ^dOeffenings ghebruyck; maar ^et'kunstelijck bestuur
 Vordert in dezen veel/ eerst ^fNabootsing doch meest
 Der ghener die hier in uytmuntygh zijn gheweest.
 Eens ^gReedners ampt/ dat is bequamelijck ter zaken
 Te spreken: en daar duer iemand iet vroed te maken
 Is ^ht'ende des ⁱVertooghs/ dat tot beweghing streckt.
 De ^kStoffe/ is ^lt'Gheschil of zaack daarmen van spreekt.
 En dit is tweërley: ^mLos of vrij/ en ⁿGhebonden.
 T'verknochte dat is vast/ an plaats/ persoon en stonden:
 Maar t'losse acht persoon/ tijd/ plaatse/ noch gheval:
 Daar by zo wert ghevraaght: ofmen oock huwen zal?
 Maar of een Philosoph/ vreemd/ arm/ en oud van Jaren/
 In dit land/ op dees tijd/ met zulck een/ zal vergharen?
 Is een verknocht gheschil: het welck niet wert verklaart
 Recht eyghentlijck/ t'moet eerst los en vrij zijn van aard.
 Dan deeltmen t'vrij gheschil in dryerley ^oGheslachten;
^pBetooghzaam/ ^qRaadslaghigh/ en ^rOordelighe klachten.
 Betooghzaam zaken zijn/ van ding/ persoon of daad
 Versmading ofte lof/ groet/ danck/ en klachten quaad.
 Men Raadslaaght meest altijd/ watmen zal doen of maken.
 Men wroeght/ of wert ghewroeght/ in Oordelighe zaken.
 Voort deeltmen ^ss'Reedners ampt/ in vijven; diemen acht/
^tVinding/ Beleed/ Bewoording/ Uyt-spraak en t'^uGedacht.
 De ^vVinding/ dingen zoekt/ die waar zijn of waarschijnlijk/
 Ter zaken dienende: dit is meest retrozijnyck.

⁺5^a*Eloquentia.*^b*Rhetorica.*^c*Natura.*^d*Exercitatio.*^e*Ars.*^f*Imitatio.*^g*Rhetoris. officium.*^h*Finis.*ⁱ*Oratio.*^k*Materia.*^l*Quaestio.*^m*Thesis.*ⁿ*Hypothesis.*^o*Genera. caussarum.*^p*Demonstratium.*^q*Deliberatium.*^r*Iudiciale.*^s*Oratoris officium.*⁺6^a*Inventio.*

^bBeleding is t'gheschick/ om voor bedachte dinghen/
Op hun bequame plaats ghevoeghelijck te bringhen.
^cBewoording woorden vint/ oock spruecken die bequaam
En Eierlijck zijn ter zaack/ den hoorders aanghenaam.
^dGhedenkenis onthout/ wat dees drie doen te deghen.
En ^eUyt-spraak doet bequaam/ spraack en lichaam bewegen.
Te schicken kunstelijck dienen dees altemaal/
T'gespreck/ boec/ brief/ geschrift ^fVertoogh ofte verhaal:
T'welckmen an zessen deelt: als/ Voorreden/ Vertelling/
Schifting/ Bewering/ het Besluyt volght Tegenstelling.
De ^gVoorreen/ maact bequaam t'hert der gener die horen.
^hVertelling/ die verhaalt t'gheen is gheschiet te voren.
ⁱSchifting/ deelt het gheschil/ of datmen zeggen zal.
^kBewering/ ons bewijs bevestight over al.
^lWeerlegging wederleyt t'gheen ons party verdadight.
^mBesluyt eyndt het gespreck/ die thert roert of bezadicht.

^b*Dispositio.*
^c*Elocutio.*
^d*Memoria.*
^e*Pronuntiatio.*
^f*Oratio.*
^g*Exordium.*
^h*Narratio.*
ⁱ*Divisio.*
^k*Confirmatio.*
^l*Refutatio.*
^m*Peroratio.*

+Vande Vinding/ t'Eerste deel des Reedners ampt.

⁺*Inventio.*

Valt u dan ietwat voor/ daar ghy van hebt te spreken:
Zo dient des zaax gestalt/ voor al wel door gekeken.
An ellick ^ahoofd gheslacht zijn deze vier ghehecht;
^bBetaamlijc/ ^cOnbetaamlijc/ ^dTwe formigh en ^eSlecht.
Dit zijn ^fHoedanicheden der drie hoofd gheslachten.
Betamelijcke zaack ist/ als wy iet hoogh achten;
Beschermen ofte laken/ raden of ontraden/
T'gheen yderman/ alzo zouw prijzen of versmaden.
Maar zo wy by gheval iet prijzen onbequamelijck
Of laken dat elck prijst/ die zaack heet Onbetamelijck.
De Twe-formighe zaack/ dees alle bay bevat;
Als t'gheen dat eerlijck wert en oneerlijck gheschat.
Maar brengtmen ietwat by dat niet is zeggens waardigh.
Is als een Slechte zaack/ voor s'hands geacht onaardigh.

^a*Genera causarum*
^b*Honestum.*
^c*Turpe.*
^d*Dubium.*
^e*Humile.*
^f*Qualitates.*

+Vande Voorreden.

Na dees hoedanicheid der zaken wert ghestelt

⁺*Exordium.*

De Voorreen zonderling/ diemen zelf ander telt.

⁺Het eerst is ^aOpenvoorreen/ d'ander heet ^bBekruyping:

Die (om te maken ghunst) is een bedeckt/ insluyping/

In zaken die terstond van elck werden verfoeyt:

Oock zo des hoorders hert verdraayt is of vermoeyt

Maar Openvoorreen maackt heel opentlijck doch kunstigh

Den hoorder ^cLeerzamigh/ ^dAndachtigh ende ^eGhunstigh.

T'welck ^feyghenschappen zijn die in een voorreen komen:

Maar doch in alt Vertoogh oock dienen Waarghenomen.

In Twee formige zaac/ daar moetmen d'onghunst minderen:

Op dat de lelijckheyd des zaax ons niet zouw hinderen.

Men maackt Andachticheid/ voor al in Slechte zaken.

Betamelijke zaack/ de Voorreen wel magh staken:

Beghinnen met een sprueck/ wet/ schrift of zulck bescheid:

Dat aller meest dan vest t'gheen datter wert ghezeit.

Doch bruycktmen Openvoorreen/ die zal overhalen

Des zaax betaamlijckheyd/ ^gt'hoofd punt int kort vertalen.

Dewijlmen ¹.Gunst ².Andacht en ³.Leerlijckheyd bederft:

So leert dan eerst voor al hoe datmen die verwerft.

D'anhoorder leerzaam wert/ door int kort te betrecken⁺

De ^ghoofd zake des zaax: door Andacht te verwecken:

Want die Andachtigh hoort/ is leerzaam daar by neven.

Men maackt Andachticheid/ zo wy int eerst voor gheven.⁺

Te zullen handelen heel zwaar of nieuwe dingen/

Daar t'volck/ het land/ de stad of hoorders zonderlingen

Veel an gheleghen is/ dat hun voordel of staat/

Vroom leven en Goods dienst of zullix iet anghaat.

En oock zomen verzoeckt dat zy andachtigh horen/

Het welck wy opt Toneel meestentijd zien oorboren.

Men is op vierley wijs Ghunst te maken ghewoon⁺

Van ons/ van ons partij/ en toehoorders parsoon/

En van de dingen zelf of t'gheen daar an magh hanghen.

Van ons ^heyghen parsoon moghen wy ghunst ontfangen/

Hoogh prijzend' onze ampt/ maar zonder roemers gheest.

Of zegghende hoedanigh dat wy zijn gheweest/

Teghen ons Vaderland/ ons Vrienden ende maghen

Of hoorders: Na de zaack dit eyscht en magh verdraghen.

Dat vriendschap/ ghemeen nut/ betaamlijckheyd of nood

⁺7

^a*Principium.*

^b*Insinuatio.*

^c*Docilis.*

^d*Attentus.*

^e*Benevolus.*

^f*Proprietas.*

^g*Status.*

⁺.3.

^g*Status.*

⁺.2.

⁺.1.

^h*nostra persona.*

Ons spreken doen/ gheen haat/ wangunst of winste snood.
 Zo wy oock ons vernuft en kunst heel klein doen blijken/
 En dat wy ons partij hier in niet en ghelijken.

Dat wy ghants niet op kunst/ maar op des zaax rechtvaardicheyd⁺
 Stuenen/ en op de ghunst der hoorders en goedaardicheyd.

+8

^aGewroeghd' of klaagh parsoon/ an d'onz' ooc is verknocht/
 Dies wert me op zijn naam menighmaal ghunst verzocht.
 Van zijn onmacht of macht/ inwendigh en uytwendigh/
 Is die arm/ oud/ onmondigh/ weew/ wees of ellendigh

^aReus.

⁺Des ^bWeersprekers parsoon gheeft ons tot gunst ooc baat/

Verwecken wy hem ^cNijd/ ^dVerachting ofte ^eHaat.

⁺Adversarius.

Wy maken hem ghehaat/ als wy met naackt bescheed
 Verklaren/ dat hy is hovaerdigh trouwloos wreed.

^bInvidia.

Benijt: zo wy zijn staat/ rijckdom en groot vermoghen
 Maghen en vrunden hulp/ of zulx stellen voor oghen.

^cContemptus.

Maar zijn onachtzaamheid of onaardigh gheslacht/

^dOdium.

Zijn roeckeloze Wellust/ maakt hem Ongheacht.

Van des ^fHoorders parsoon/trectmen gunst door t'verklaren

Datmen hun vordel zoekt of pooght om te bewaren
 Hun achtbaarheid: en oock datmen van hen verwacht/

^fAuditoris persona.

Een oordeel wijs/ oprecht/ dewijl zy zijn gheacht

Rechtvaardigh ende wijs/ alzomen magh anmercken

(Zonder pluymstrijkerij) an hun voorgaande werken:

Maar van de ^gDingen zelf/ zo wy loflijk bewijzen

Ons doen/ en voort met een s'weersprekers zaak misprijzen.

^gRebus.

De roering of beweghing der ^hhertstochticheden.

Zullen wy int Besluyt wijd lustigher verbreden.

^hAffectus.

Maghmen in onze zaack iet Onbetaamlijks sporen/

Of is des hoorders hert verdraaijt of moe van horen/

Gheen Openvoorreen past/ zo voren is ghezeit:

Bekruyping voeght daar best: de welck heeft onderscheid.

Wat Openvoorreen doet voors'hands/ bloot en uytwendigh/

Doet dees bedectelijck/ arghlistigh en behendigh.

Isser iet Onbetaamlx in ons zaack/ alsdan/

Dat de man/ niet het ding/ oft ding/ en niet de man/

Moet waar genomen zijn/ voeght ons breed uyt te leggen:

Dat wy tgheen ons partij/ zeyt of zou' mogen zeggen/

Niet prijzen/ maar versmaan/ als onbillick en quaad:

Dat wy niet voor en staan/ een dierghelijke daad:
 Dat wy s'weezakers leemten/ niet en willen mellen:
 En dat wy die nochtans bedecktelijck vertellen.
 Is des hoorders ghemoed van hem oock omghezet/
⁺Zijn wichtighste bewijs daar dient meest op ghelet:
 Dat ghy terstond belooft/ vant zellefde te spreken:
 Neemtet woord uyt zijn mond/ daar hijt heeft laten steken:
 Of twijfelt/ van wat punt/ dat ghy voor al en zonderling
 Beghinnen wilt/ en brengt alzo t'volck in verwondering.
 Zijn zy te horen moe/ zo neemt dan u beghin/
 Van iet dat lachlick is/ of nieuwicheyd heeft in/
 Beghuyging/ dubbelspraac/ verdraaying/ iet wat spotlijx/
 Van sprooxkens/ van vertelling/ inspraack of iet zotlijx/
 Verstelling van een letter/ spreeckt in u parsoon
 Iet anders als men wacht/ of als zy zijn ghewoon.
 In Voorreden slaat gha/ persoons en dings ^aOmstanden/
 Zaack/ wijze/ tijd en stond/ by wat volck in wat landen.
 Des Voorredens ghebreck/ zal ick u oock ontluken:
 Als u Weezaker die magh teghen u ghebruyken.
 Verdraayen oock na wensch/ of die heel is ghemeen/
 Te zeer ghepronckt/ te lang/ en datse niet met een
 Verknocht is an de zaack/ of datse niet en tracht
 Te maken leerzaamheid/ noch ghunste noch andacht.

+9

^a*Circumstantiae.*

Vande Vertelling.⁺

Vertelling is bequaam/ die voor gheschiede dingen
 Om te beweghen nut/ of iet weet by te bringen/
 Als of het waar gheschiet/ daar al de zaack om draayt/
 Waar in t'zaad des Bewijs sprockelings is ghezaayt:
 Want ^bVestighing die is des Vertellings bewering/
 Vertelling is int kort/ des Bevestighings lering.
 Vertelling die moet zijn kort/ klaar en ooc waarschijnlijk.
^cKort isse/ wildy niet tot s'vollix wanlust pijnlijck/
 De zaack van onder op/ verhalen even dom:
 Beghint en eyndt daart past/ al kort in ener som.
^dKlaar isse/ neemdy waar des tijds vervolgh: daar neven
 Ghebruyckt ghy woorden die gheen duysterheid en geven.
^eWaarschijnlick isse oock/ die tijd/ plaats en parsoon

⁺*Narratio.*^b*Confirmatio.*^c*Brevis.*^d*Dilucida.*^e*Verisimilis.*

Recht wel ghevoeghlyck is/ die na men is ghewoon
 Der raadslaghen waarom/ en d'oorzaack aller daden
 Verstandelijck verhaalt: diemen niet magh versmaden/
 By na-laet van waarom/ tijds of plaats onbequaamheyd:
 En datz'oooc zy ghevoeght na s'hoorders aangenaamheyd.
 Men bezicht gheen vertelling het en zy om voordel:
 Of anders blyftse na/ dit staat an s'reedners oordel.⁺
 Vertelling lang te bruyken is oock vaken kinderlick
 Als zy de zaack niet helpt of datse die is hinderlick.
^aT'voortstel dan inde plaats komt die van t'geen wy praten
 De hoofdzaack is/ dees maghmen nimmermeer nalaten.

+10

^a*Propositio.***+Van Schifting.**

De Schifting wert ghedeelt in twээрley gheslachten:
 Met d'eerste/ na vertelling/ moetmen voor al trachten/
 In Oordelighe zaack/ te delen het gheschil:
 Wat wy te zeggen hebben/ wat hy zeggen wil
 Die ons dan teghenspreeckt: en dat wy niet en helen/
 Waar in dat wy verdraghen/ waar in wy verschelen.
 Orestes heeft ghedoodt zijn moeder/ sta ick toe:
 Maar of hy dat met recht bestaan heeft/ ende hoe
 Hy oorzaack heeft ghehat/ blijft in twist: en hier teghen
 Dat Klitemnestra Agamemnon heeft verslegghen/
 Bekennen zy/ maar dat een zoon zijn vaders moord/
 Niet met zijn moeders dood te wreken en behoort.
 D'ander/ daar wy de delen diemen heeft te zeggen
 Verdelen schickelijck/ vervolghens dan uytleggen.
 Op dat de hoorder weet/ t'beghin/ het end/ en al
 Wat datter is ghezeyt/ watmen noch zeggen zal.
 De Schifting die moet ¹kort/ ²Voltoyt zijn en ³Kleyndelijck.
^{ab}Kort isse/ stedy niet/ ten voegh ter zaack ghehelijck.
⁺Zo niet elck enkel deel/ maar alleen zy ghestroyt
 Gheslacht nevens gheslacht/ die Schifting heet ^cvoltoyt.
 Men heeft voor al te myen datmen niet en brengt/
 Oock onder hoofdgheslachten enigh deel vermengt:
 Der Papen sno begheerlijckheyd/ stontheit en ghiericheyd.
 Zijn eyghentlijc geweest des Christen kercks schoffiericheyd.

⁺*Divisio.*⁺1.^b*Brevis.*⁺2.^c*Absoluta.*

Hier wert vermengt Ghedaante met zijn hoofdgheslacht:
 Want ghiericheid is me begheerlijckheid gheacht.
 De delen zullen niet zijn boven drie of vier:⁺
 Zy vallen zus te swaar /en tschijnt voordacht bestier.
 Men zal na int beleed/ de delen oock verklaren
 Vervolghens al na een/ zo die ghestelt eerst waren.
 In elck deel laat zich wel byzonder schifting uyten
 Maar alss' al zijn verhandelt hoortmen voort te sluyten.

+3.

+Van Bevestighing.+

Bevestighing de zaack bekreftight en beweert
 Met vast ghegront bewijs: die niet alleen en leert/
 Maar ooc met een verhueght/ en noch beweeght die horen.
 Des ^aRedenkavlings plaatsen heefts' hier toe verkoren/
 Om na behoefst daar uyt te trecken breed bescheyd:
 Doch heeftse zelf bequame plaatsen/ die verspreyt
 Zijn in elck hoofdgheslacht: dees zonderling te achten.
 Daer van wy roeren na int handlen der gheslachten.
 Des Reedners overwinning/ die bestaat gheheel
 Het vroedmaken oock me/ in dit en t'naaste deel
 Van wederlegging: waar in/ door de zelfde wegghen
 Als daarmen door beweert wert teghenspraack verkregen.

+11

+ *Confirmatio.*^a*Loci dialectices.*

Van Weerlegging.+

Des Anklaghers betoogh wert aldus wederleyt;
 Als wy niet toe en staan t'gheen dat hy heeft ghezeyt/
 Staan wy zijn zeggen toe/ zo maghmen noch ontkennen
 Der ^bSluytredens ghevolgh: of oock indien wy mennen
 Tegen zijn klaar bewijs/ beter of wel zo vast:
 Oock zo wy blijken doen/ dat hem dit niet en past
 Te spreken teghen ons/ al ist schoon gohed bescheed.
 Noch isser een manier diemen ^cOntsluyping heet/
 Als wy t'gheen dat hy zeyt niets waart te zijn betuyghen/
 Of machmen hem belachen/ spotten of beghuyghen:
 Zydghang/ beklagh/ afbidding bruycktmen oock ter hand/
 Omdraay/ ontschuldighing/ van jueght of onverstand.

+ *Refutatio.*^b*Argumenta.*^c*Elevatio argumenti.*

Der Sluytredens ghevlecht/ vervoeghing en bekleeding
Die schicken wy hier na int handlen van Beleding.

⁺Van Besluyt.

Besluyt sluyt het Vertoogh: dit deeltmen in twee leden
^dHertelling/ en ^eOntroernis der ^fHertstochticheden.
 Hertelling/ het bewijs dat meest treft voor ghemelt
 Om wel te doen ghedenken int kort wederstelt.
 Hertstochten acht voor al/ na datse zijn ghetoghen
 Uyt des moeds krachten twee/ van tweeley vermoghen:
 Als uyt begheerlijcheid of toornigher naturen.
 Zijn zom lenigh en zacht/ die niet zo zeer ontruren/⁺
 Maar stemmen over een/ met de ghemene zeden/
 Ghewoonheid en natuur: die zich al zoetkens spreken
 In des hoorders ghemoed/ als vriends of maghe-min/
 Als schaamt en trouwe /blijdschap/ vrees/ de maat heeft in.
 Zom hevigh ende streng/ die t'hert ontroeren krachtigh:
 Als toornicheid en rouw/ des minnaars brand onmachtigh/
 Dolheid en razernij/ wanhoop/ truerigh verwijt/
 Wraackghiericheyd/ erbarming/ smading/ haat en nijd.
 Voor om te maken ghunst/ achtmen d'eerste de beste/
 Maar veeltijds int besluyt/ daar bezichtmen de leste:
 Om s'oordelaars ghemoed te buyghen of beweghen/
 Na dattet ons best past dat hy dan zy gheneghen.
 In ^aanklacht ofte ^bsmaad /tot haat of nijd onwaardigh:
 In voorspreking of lof/ tot liefd en ghunste vaardigh.
 Maar wildy iemand recht ontroeren int ghemeen/
 U ^cwoord/ ^dghelaat/ en ^emoed/ moet stemmen overeen.
 Wilt ghy my wenen doen/ zelf moety tranen spreken/
 Dan zal u wanghelaat oock my met u doen schreyen.
 Men treckt ^fOntroering meest uyt s'dings ^gOmstandicheden:
 Als jueght/ fortuyn en tyd/ plaats/ oorzaack en tbeleden.
 Dees gheven oock wel stof om Voorreens uyt te kaken:
 In danckzegging of troost/ in droef en blijde zaken.

⁺*Peroratio.*

^d*Enumeratio.*

^e*Commotio.*

^f*Affectus.*

⁺12

^a*Accusatio.*

^b*Vituperatio.*

^c*Verba.*

^d*Vultus.*

^e*Animus.*

^f*Motus.*

^g*Circunstantiae*¹⁾

1) 1. Circumstantiae.

Van Zaack-gheslachten.⁺

De delen des Vertooghs hebben wy nu verklaart:
 Dees vallen zonderling/ na den verscheyden aard
 Van dryerley gheslacht der zaken voorghemelt/
 Na welker onderscheyd dees moeten zijn ghestelt.

⁺*Genera causarum.***Betooghzame.**⁺

Betooghzaam zaack men deelt in dryen zonderlingen/
 In smalicheid of lof/ van ^hdaad/ ⁱpersoon en ^kdingen.

⁺*Demonstrativum.*^h*Facta.*ⁱ*Persona.*^k*Res.***Des persoons.**

Betoghing van persoon/ t'zy vroom of snode mensch/
 Heeft meer als ander zaken Voorreden na wensch:
⁺Want wert des zaax natuur wel naarstigh doorghekeken/
 Voorshands te vinden re gheen middel zal ghebreken
 Van Voorreen: die maact Gunst/ Leerzaamheid en Andacht:
 En wert uyt enigh hertstocht veel te weegh ghebracht:
 Van danck/ beklagh/ oock me zo ampt of dienst u port.
 Vertelling valt hier niet: doch valtse die is kort.
 Voortstel/ en Schifting tonen/ welck en hoe veel zaken
 Wy zullen handelen/ en wat schicking wy maken.
 s'Bewerings plaatsen meer tot pronck en overvloed⁺
 Dienen/ als tot bewijs dat onze zaack zy ghoed.
 Treckt hier uyt lof en smaad/ van dueghd en van ondueghlickheid:
 Voorouders/ Vaderland/ voorspooock/ opvoeding/ jueghdlickheid/
 Manlickheyd/ ouwerdom/ dood en het nagherucht.
 Uyt dryerley gheslacht van ghoeden scheptmen vrucht:
 Des Moeds/ des Lichaams goed en der Fortuynen gave.
 Hier van/ acht des Ghemoeds ver boven enigh have;
 Als leersaamheyd/ ghoedaard/ verstand en des ziels macht.
 Des lichaams goeden zijn/ ghezondheyd/ schoonheyd/ kracht.
 De ghoeden des Fortuyns na t'uyterlijck behaghen:
 Zijn rijckdom/ staat/ geslacht/ eer/ vrunden/ kinders/ magen.
 Uyt deze/ maghmen oock t'zy lof of smaad ontlyuken/
 Na dat hy die heeft wel of qualijck konen bruyken.
 Weerlegging zelden valt; doch valter iet int prijzen

⁺13⁺*Loci Confirmationis.*

Het welck strafwaardigh schijnt/ dat zalmen int bewijzen
 Verschonen met onschuld (als spreeckt ghy Davids lof
 Zijn overspel/ Urias dood) of scheyster of.
 Kort zal t'besluyt hier zijn/ om d'anhoorders te raden/
 Tot navolghing of danckbaarheid in blijde daden.
 Men troost int droeffelyck of pooght om te bewegen
 Tot melijen of verfoeying na het is ghelegghen.

Daads Betoghing.

In s'daads Betoging komt de Voorreen als voorgaande
 Vertelling zelden valt (ten waar men iet vermaande
 By zulke die des daads verslagh niet weten) maar
 Het Voortstel neemt haar plaats/ daar volghet de Schifting naar.
 s'Bewerings plaatsen/ zijn ^abetaamlyc/ ^bnutbaar/ ^cwetlyc/⁺
^dLichtdoenlyc/ ^enodigh/ ^fwis/ ^gondoenlyc en ^hbeletlyc.
 t'Valt dickwils datmen hier ^{*}Ghemene plaatsen raackt/
 Waar by iet deftighe wert gheprezen of ghelaackt.
 Als/ zomen iemand prijst dat hy kan Rederijken/
 De nutbaarheid des kunsts/ zuldy voor al doen blijken.
 Het heet Ghemene plaats wat velen is ghemeen:
 Als deze: God/ natuur/ mensch/ ziel/ moed/ spraack en reën
 Ghenegentheyd/ geluc/ kunst/ dueghd/ ondueghd/ het leven/
 De dood/ straf/ krijg hen¹⁾ vre/ wet/ zeden/ eer verheven/
 En dierghelijke meer: dees hangen an de zaken
 Van buyten: die nochtans die heerlyck konnen maken.
 Boven betaamlyckheid vande natuur of zeden/
⁺Treectmen bevestigging meest van d'Omstandicheden.
 Als/ ⁱding/ ^kpersoon/ en ^lplaats/ ^mtyd/ ⁿmiddel en ^owaarom
 Hier op vraaghtmen aldus verkort in enen som
 Wie/ wat/ hoe/ waar/ waarduer
 Waarom/ wanneer/ waarvuer
 Dees passen niet alleen hier: in alle gheslachten
 Van zaken heeftmen daar wel vlijtigh op te achten.
 Weerlegging valt hier niet/ om datmen zeker daden
 En gheen onzeker werck magh pryzen of versmaden.

^a*Honestum.*

^b*Utile.*

^c*Legitimum.*

⁺14

^d*Facile.*

^e*Necessarium.*

^f*Tutum.*

^g*Impossibile.*

^h*Difficile.*

^{*}*Loci communes.*

⁺*Circumstantiae.*

ⁱ*Res.*

^k*Persona.*

^l*Locus.*

^m*Tempus.*

ⁿ*Modus.*

^o*Occasio.*

1) 1. krijgh en.

t'Besluyt hertelt int kort de nutbaarheid der wercken/
t'Beweeght ooc zo ghy korts hier voor hebt mogen mercken.

Dings Betoghing.

Betoghing enighs dings/ als Dueghd/ Welsprekentheid/
Heeft Voorreen enerley zo voorheen is ghezeit/
En wert uyt enigh lof des dings gheraapt veel tijd
Het welck uytmuntigh is: somwijlmen die vermijst:
En in Vertellings plaats komt Voortstel om te cieren.
Als der Kronijcken lof roert in dezer manieren:
Gheen schrijvers doen meer nutbaarheid in s'menschen leven
Als zulke die voorghaande dingen oyt beschreven.
De Schifting volghet hier an. Bewering t'lof vertaalt.
Omstandicheyd en plaatsen zyn hier voor verhaalt.
Weerlegging/ die ghebruyckt oock zo de zelve weggen.
t'Besluyt hertelt en roert na de zaak is gheleghen.
+Oock in zulcker manier prystmen land/ stad of pleyn/
Stroom/ zee/ bergh/ bosch/ ghewas/ beest/ acker of fonteyn.

+15

2e. Raadslaghighe Zaack.⁺

Men raad of ontraadt iet in Raadslaghighe zaken:
Welx eynd is eerlyck nut/ of onnut zo wy laken.
Uyt al d'Hoofdzaken vier vant enckele gheschil/⁺
Oft is? en wat? hoedanich? en waarom ment wil:
De drie ^aoft is/ ^bhoedanigh en ^cwaarom/ hier horen/
En oock ^doft magh gheschien of niet/ daar wy na sporen:
Dan noch/ ^eoft raadzaam is/ en dat in zulken staat/
Van zulckeen/ op dit pas/ dat hyt doet ofte laat.
*Daads Voorbeelden men bruyct veeltijd in zulke temen/
Die roeren zeer/ licht uytet eerst wy t'lest afnemen.
Kort zy de Voorreen hier. de Reedner trecke jonst
Van zyn persoon/ die spreekt uyt vrees haat noch afghonst.
Maar dat betaamlicheyd/ gevaarlicheyd/ noodwendicheyd/
Hem spreken doen: tbeghin zy zedigh met behendicheyt.
By zonder raad en weet van gheen Vertellings wet/⁺
Maar preking en Vertoogh/ die eyschen die te met:

⁺*Deliberativum.*⁺*Status.*^a*An sit.*^b*Quale.*^c*Quamobrem.*^d*An possibile.*^e*An expediat.*^{*}*Exempla.*⁺*Privatae consultationes.*

Als t'gheen dat is gheschiet/ veroorzaackt de bereding.
 In des vertellings plaats/ komt voortstel met verbreding.
 De welcke nimmermeer magh werden na ghelaten/
 Als/ zomen spreeckt tot Vre/ dan valter eerst te praten/
 Dat wy ghekomen zyn te spreken nu van vrede/
 By menschen stut en stuensel der ghezellichede.
 De Schifting schicklyck deelt/ t'gheen worden zal ghezeyt.
 Des Vestings plaatsen zyn/ ^fNut en ^gBetaamlickheyd/
 Oock ^hNood en ⁱDoenlicheyd: diemen gebruyct int raden.
 Die Afraadt wandelt juyst op rechtstrijdighe paden.
 Als: hinder/ lelycheyd/ bezwaarnis/ en onmueghelycheyd.
 t'Betamen trecktmen/ uyt nature/ wet en dueghlycheyd/
 Oock waardicheyd en eer/ ghoe naam of qua gheruchten/
 Hoop van iet ghoeds/ der vrunden nut en s'vyands duchten/
 Verschoffeling van staat/ erbarming en zo voort/
 Die int raadspleghen elckeen groot te achten hoort.
 t'Nut en de Mooghlycheyd/ die moetmen oock hoogh wicken/
 d'Ondoenlycheyd en t'Hinder/ te verkleynen schicken.
 Maar boven al de Nood dringt meest/ in zulke zaken.
 Als: wildy houwen lijf en ghoed/ dit moety maken.⁺
 Weerlegging tracht int jeghendeel¹⁾ te halen prijs.
 t'Besluit/ beweeght en port/ en ghadert het bewijs.

^f*Utile.*
^g*Honestum.*
^h*Necessarium.*
ⁱ*Possibile.*

⁺16

⁺3e. Oordelighe Zaack.

Een Oordelighe zaack/ die klaaght an of verdadight.
 Waar in men s'rechters hert/ vermurwt en bezadight/
 Of tot straffing verweckt: t'eynd eyscht onrecht of recht.
 In Voorreen/ trecktmen ghunst (om die daar voormen vecht
 t'Erbarmen) van ons ampt/ s'weezakers of zyn loon.
 Die d'onschuldighe quelt/ of van s'rechters persoon.
 De wichticheyd des zaax verweckt ^aAndachticheid.
 Trecktmenz' in ener som/ dat maackt ^bLeerachticheid.
 Vertelling/ int verhaal des zaax sprockelings spreyt
 De zaden des bewys: ^ct'Vermoeden zy bereyt:
 Dit trecktmen uytet geen voor ons meest is waarschijnlyck

⁺*Iudiciale genus.*

^a*Attentio.*
^b*Docilitas.*

^c*Suspicio.*

1) tekst: jeghendeel.

En duurt tot datmen komt an ^dd'hoofd-twistreden pijnlyck.
 Want uyt Vertelling spruyt of volght na s'zaax verklering
 De Hoofdzaack des gheschils/ als grondvest van Bewering.
 s'Bewerings plaatsen/ zyn na d'hoofdzaken versheyden.
 t'Besluyt den rechter port en roert hertstochticheyden.
 d'Anklagher dien onsteect tot haten of benyen.
 Verweerdere neyghen hem tot ghunst en medelyen.

^d*Status.*

Vande Hoofdzaken.⁺

De Hoofdzaack/ is des twists het voorneemste geschil/
 De hele grond des zaax: daar t'gheen men zeggen wil.
 Toe streckt. dit enigh wit moet eerst de Reedner vinden/
 Of zyn ghespreck is ijl en zot zyn onderwinden.
 Dit valt oock niet alleen int oordelen der wetten/
 In elck versheyden zaack heeftmen hier op te letten.
 Als int Betoghen/ merckt eer dat ghy iet bewyst
 Of recht en reden eyscht datmen dat laackt of pryst.
 Int Raadsiaan/ neemt ooc waar even als int Betooghlyc/
 Oft nut en eerlyck is/ en nodigh/ licht of mooghlyck.
 De ^eHoofdzaack oordelyck/ in dryen wert gheschuerd.
 D'eerst is ^fvermoedelyck/ of zulx oock is ghebuert
^gD'uytbeeldelycke/ vraaght wat datter is ghedaan.
^hRecht sprekelyke/ zoekt hoedanigh zy t'vermaan.
 De hoofdzaack/ wert gebaart uyt des anklagers klachten/
 En t'gheen dat tot verwering de ghewroechde brachten.
 Ontkennende opt eerst /uytbeeldende ten tweden/
 Of zeggende opt lest hy deed'dit feyt om reden.
 d'Hoofdzaack vermoedelyck/ heeft dees twe plaatse rijkelyck/
 Als ^bWil en ^cMacht/ dees vestigen t'vermoeden blykelyck.
 Die man heeft sulx ghewilt/ vermits zyn oude haat/
 Liefd/ toren/ dronckenschap/ eierzucht of eyghenbaat.
 Hy heeftet moghen doen/ gemerckt zyn qua genegentheyd/
 Met zulck gheweer en hulp/ mits tijd/ plaats en gheleghentheyd.
 d'Onschuldighing/ gheschiet door al de zelfde weggen:
 Dat hy niet heeft ghewilt/ dattet was ongeleghen:
 Datmen d'Omstandicheyd /verdraayt oock na behoeft.
 Ghy hebt die man vermoort t'blyckt dat ghy hem begroeft.

⁺*Status.*^e*Status iudicialis.*^f*Coniecturalis.*^g*Finitivus.*^h17^a*Iuridicialis.*^b*Voluntas.*^c*Potestas.*

+Omdraay dit wederspreekt door Rederyxe haven:
 t'jan had ick hem gedoot/ k'en zou hem niet begraven.
 d'Hoofdzaack uytbeeldelyck/ scheelt inde naam vant werc.
 Zo iemand waarlyck ghoed uyt Klooster steelt of Kerck.
 Missaackt dies Kerckenroof/ kent dieft/ hier valt de twist
 Diemen by Redenkavelings uytbeelding slist.
 d'Hoofdzaack rechtsprekelyck/ twist om d'hoedanicheyd.
 Als iemand wel bekennt/ verdadicht maar zyn feyt.
 Ick heb die man ghedoot/ maar twaas een moordenaer/
 Een straetschender of dief/ my dwang myn lijfs ghevaar.
 Ongheval/ onverstand/ verschonen somtyd wel:
 Of datment heeft ghedaan uyt oorzaack of bevel.
 Ghelyck Orestes daad an zyn moeder bedreven/
 Die wy by Schifting voor int breed hebben beschreven.
 s'Bewerings plaatsen/ zyn ^dNatuur/ ^eWet ende ^fWennis
^gt'Ghewysde/ ^hBillickheyt/ ⁱVerbontenis en kennis.
 t'Gheschil/ spruyt dickwils uyt de rechten ofte schriften/
 Dat maghmen sonderling aldus in vyven schiften.
 Eerst twyfelyck gheschrift of dubbeld van verstand:
 Dan/ zo des scrijvers zin verscheelt van t'schrift te hand:
 Oock als verscheyden schriften schelen onderling:
 Of zomen tot de zaack gheen wet heeft zonderling:
 Maar datmen dan gebruyckt de naast stemmende wetten/
 Oock alsmen voor het recht de hoofdzaack kan verzetten:⁺
 Of weygheren den Rechter/ plaats/ tijd/ of die klaaght/
 En datmen zo ontslipt of elders hem verdaaght.

+*Inversio.*^d*Natura.*^e*Lex.*^f*Consuetudo.*^g*Iudicatum.*^h*aequum.*ⁱ*Pactum.*

+18

+Vant Beleden.

Het tweede deel des Reedners ampt.

+*Dispositio.*

Beleding/ is t'gheschick om voor-bedachte dinghen
 Op hun bequame plaats ghevoeghelijck te bringhen.
 En die is dryerley: ^as'Vertooghs delen voor an/
 Der ^bPlaatsen en ^cBewijs/ de ^dSluytreden en dan.
 En d'eerst deelt haer in t'ween/ na Kunste en na Oordel:
 De Kunst die volght Natuur/ dees neemt zy tot haar voordel/
 En schickt de delen recht: de Voorreen eerst/ en voort
 Vertelling/ met de rest zo voren is ghehoort.

^a*Partes orationis.*^b*Loci.*^c*Argumenta.*^d*Argumentationes.*

Maar Oordels deling/ valt na tijd en plaats heel zonderling/
 Zy laat dit of dat na/ vermenget de delen onderling.
 Zo dat gheen zeker wet in dezen is te gheven.
 Doch vest d'Anklagher/ eerst zijn klacht/ als voorgheschreven
 Eer dat hy wederleyt: maar int weerspreken pryst/
 Datmen t'hun wederleyt eer datmen t'zyn bewyst.
 °tGeschick heeft oock geen Wet/ by Rijmers of Poëten.
 t'Natuurlyke Beleed/ zy met voordacht vergheten/
 Beghinnen van het eynd of uytet midden dick.
 fKronijkers volghen al/ t'Natuurlyck voor gheschick.
 Der Plaatsen en s'Bewys beleed/ heeft oock gheen reghel.
 Des Reedners oordeel/ streckt in desen Wet en Zeghel.
 Doch slaat dit voor al gha: schickt wildy iet bekreflighen
 t'Onvast bewys int midden/ eerst en lest die treftighen.

°Dispositio.

fHistorici.

Van Sluytredening.⁺

Der Sluytredens gheschick (dat ant Beleden past)
 Leert Redenkaveling/ heel grondelyck en vast.
 Int Redenkavlen doch bewystmen slecht en naacktelyck/
 Hier cierlyck/ opghepronckt/ beweeghlyck en volmaacktelyck.
 In velerley manier: Verstrickt en Slecht besluyt/
 Ontravling/ Teghenstelling/ Omdraay en Vraagh-uyt/
 +t'Waarom/ Scheeluytbeelding/ Dringend besluyt/ Zaamreding/
 Oock Redenryck besluyt en Schickelick verbreding.⁺
 In Redenkaveling/ is °Slecht besluyt ghemelt/
 Daart slot aldus ant enckel voortstel wert ghestelt.
 Heeft zy een kind ghebaert/ zo isse niet meer maghet.
 De zon is opgheghaan/ tis zeker want het daghet.⁺
 Verstrickt besluyt/ een valstrick dubbelt int belaghen/⁺
 Zo watmen antwoord t'is ghevanghen of gheslaghen.
 Herkles wat roemdy u van Juppiters gheslacht/
 Door overspel is hy/ of valsch u vaar gheacht.
 Is gheleerdheyd niet nut? waer toe de hoghe scholen?
 En isse ghoed? wat blyftz/ in Basterdtaal verholen?⁺
 Ontravelling/ die is na veler dingen uytig/⁺
 Zwacking der zommigher/ een endlyke besluuyting.
 Hebdy hem gheld gheleent/ zo hebdyt eerst ghehat

+ Argumentatio.

+19

+1.

a Enthymema.

+2.

+ Dilemma.

+3.

+ Enumeratio.

Van overlange tijd/ des niet/ zo hebdy dat
 Ghewonnen of gheërvet of ter schenck bekomen/
 Ghevonnen by de wegh of iemand dat benomen:
 Maar hebdyt altyd zelf van kindsbeen af ghederft/
 Ghewonnen noch ghevonden/ niemand af gheërvt/
 En hebdyt niet ter schenck ghekreghen noch ghestolen/
 +Zo hebdyt hem oock noyt gheleent/ blyckt onverholen.

Na Tegenspraack komt ^dTeghenstel an t'voorste weer.
 Bestaat/ van Voortstel/ Teghenstel/ en Wederkeer.
 Doe die man is ontlijft alhier/ was ick te Romen/
 Waar ic doe thuys geweest/ men mocht my schuldich nomen.
 Maar was ick vander hand so wyd opt zelve pas/
 +Derfdy reën te vermoen dat ick oyt schuldigh was.

Uyt s'weersprekers bewys sluyt ^eOmdraay enckel vast/
 Niet dat hem dienstlyck is/ maar tgheen ons beter past.
 t'Leven eens vromen Vorsts behoortmen niet te waghen
 Want onghedurigh ist en haast ter neer gheslaghen;
 Om dies wil zoumen hem die doch onzeker leeft/
 +Ghebruycken tot s'lands nut/ terwyl datmen hem heeft.

+Uytvraging die spuert na/ watmen mocht teghenzeggen/
 Om dat met goeud bescheyd te moghen wederlegghen.
 Hoe is die dorghezel zo haast dus rijk? ick docht
 Ist door zyn Vaders erf? dats by de Kreet verkocht.
 Heeft hyt met Koopmanschap dus veel gebracht te voren?
 t'Gheen dat hy overhiel heeft hy daer by verloren.⁺

Heeft hyt van eenigh vrund verkreghen by besterffenis?
 Die hebben alleghaer hem gants ontmaackt hun erffenis.
 Is dit dan alles jock/ so schud hy tgheld van bomen/
 +Of t'middel onrecht is/ daer hyt door heeft bekomen.

+t' Waarom/ de Oorzaack melt: tis recht zo ick de dueghd
 +Oeffen en lief/ die my steeds wenschelyck verhueght.
 +Uytbeelding by verschil¹⁾ iet onderscheydlyck zet.
 Gheen Koninck ist moedwilligh die heerscht zonder Wet.

+Dringend besluyt/ sluyt uyt ontwijfelijke dinghen
 +Die werden toegestemt/ t'geen twyflyck scheen te dringen.
 Segt my ghy vrome vrouw/ had Trijnbuur beter waar/

+4.
^d*Oppositio.*

+5.
^e*Inversio.*

+6.
⁺*Subiectio.*

+20

+7.
⁺*aetiologia.*

+8.
⁺*Definitio per differentiam.*

+9.
⁺*Inductio.*

1) 1. verschil.

Of beter zilver/ haddy liever t'uw' oft haar?
 Het haar; oock had zy beter rock en ringen me?
 Maar had zy beter man wie koosdy van die twe?⁺
 De zammelreden/ sluyt door vyferley verbreding⁺ +10.
¹.Voortstel/ ².Reden-waarom/ ³.Bevestiging/ ⁴.Bekleding/ +Collectio.
⁵.Bevanghing/ die de vier verhaalt en sluyt in een.
¹.t'Best hoortmen eerst de jueght te leeren int ghemeen/
².Alzo die leerzaamst is en oock best kan onthouwen/
³.Dewijl hunluy verstand vry is van zorgh en vrouwen/
⁴.Zo op een zuyverley men duydelyker scrijft/
 Een nieu ghebacken pot d'eerste rueck meest by blijft/
⁵.Zo zal de jongeling/ in d'eerste teder iaren/
 t'Best leeren leechelijckst en trouwelijckst bewaren/
 Dus ist hoogh nut voor t'land/ datmen de jonge jueght/
 Zorghvuldigh int begin/ eerst leer/ tgeen help ter dueghd.
 Verbreding reekt de zin/ by ¹.reenwaerom ².gelijckheyd⁺
³.Strijding/ ⁴.gelyckenis/ ⁵.voorbeeld besluyt tot rijckheid⁺ +11.
 Een kloeck vernuftich man zal om gheen ongevoegh +Expolitio.
 Verzuymen wysheids winst/ ¹.want zy loont rijck genoegh/
².Teelt vaylicheyt en vrueghd/ geluc door gelijckmoedicheyd.
³.En onkunde maar doling/ onrust en onspoedicheyd/
⁴.Recht zo in storm/ de Zeman opt Kompas te bet
 Acht neemt/ hy opt ghevolgh oock med' omzichtig let/
⁵.Zo diend' het onghemack des boschlevens nodruftigh
 Den rijck-armen sint Jan tot zalicheid godvruchtigh.⁺
 Schicklyck besluyt of Redenering heeft vijf delen/⁺ +12.
 Of vier/ of drie/ na Redenkavelings bevelen/ +Ratiocinatio.
⁺Daar voeght de Reedner by/ telcken redenwaerom/
 Na t'eerst en t'ander voortstel/ zyn dies vijver-som. +21
 Zo wie noch winst behoeft en is niet waerlyck rijck/
 Om dat verzaadheid is des rijckdoms meeste blijck/
 Mas heeft noch winst ghebreck/ t'blijckt/ wildy bescheyd weten?
 Sy woekert en bedrieght/ dus maghse niet rijck heten.
 Dees sluytreen is volmaackt/ om iet vast te bewijzen:
 Doch zyn d'ander me goed/ verandering moetmen prijzen.

+Van Bewoording.**Het derde deel des Reedners ampt.**

Bewoording/ woorden zoekt ooc spruecken die bequaam
 En cierlyck zyn ter zaack den hoorders aanghenaam.
 De voorste delen twe behoeven hulp van buyten/
 Maar hier moet Rederyck haer ryckheyd self ontsluyten.
 Door dryerley ghedaant/ na den eysch vande zaack/
^aSlecht ende ^bMiddelbaar oock ^cTreffelycke spraack.
 Des spraax slechte ghedaant/ bruyckt daghelyxe reden/
 Duydlijke woorden naackt/ zonder die te bekleden
 Met pronck van spruecken cierlyck of ^dgestalten vry/
 Doch mijtmen dattet niet heel zonder murgh en zy.
 Het Middelbaar geslacht/ bruyckt (doch niet bovenscreven)
 De lieflyxte ghestalten/ ^eWalingen daar neven.
 Maer de ghestalten swaar en spraack of spruecken deftigh/
 Bruyckt de darde gedaant: want die is duergaans heftigh.
 D'eerst leert/ d'ander verhueght/ de leste moet beweghen.
 Doch zynze na den eysch/ meest onder een ghesleghen.
 Want tis een Kunstenaar/ die tlaeghe slechtelijck/
 Het middel middelbarigh/ t'hoghe handelt treftelijck.
 Bewoording die bestaat uyt dese drie. als/ ^fAardicheyd
 Met ^gSchickelyck-bestuur/ oock ^hTaamlyckheyd of waardicheyd
 En Aardigh is de spraack/ die ⁱDuytselyck en ^kDuydelyck
 Spreekt wel bekende taal/ niet woest/ uytheems of ruydelyck:
 Myt Woestheyd/ Basterdspraack en oock Wanschicklyckheyd.
⁺¹Woestheid qua spelling is en uytspiraax quaad beleyd/
⁺⁺En ^aBasterdspraack/ dat zijn uytheemsche vreemde woorden. ⁺
^{+b}Wanschicklyckheyd/ des taals qua voeghing/ zins vermoorden.
 De Duydlyckheyd die blijktt an eyghentlyk' ontluiking
 Van sprueck en woord/ men my de volghende misbruyking.
^{+c}Oneyghen spraack die stelt t'woord in verkeerde zin/
^{+d}En ^dDubbel spraack die heeft twijfelachticheyd in/
^{+e}Afbrueck verduystert zeer de reden doort verkorten
^{+f}En ^fTatering verlangt. maer ^gHatering doet horten
^{+g}Of walghen/ als men vaack het zelfde woord verhaalt/
 Door armoe vande spraack/ en datter Konste faalt.
^{+h}Het ^hOnnodigh ghezeg/ verlamt een ghoed beleed.

⁺*Elocutio.*^a*Humile.*^b*Medium.*^c*Sublime.*^d*Figurae.*^e*Tropi.*^f*Elegantia.*^g*Compositio.*^h*Dignitas.*ⁱ*Latina.*^k*Perspicua.*^{+1.}⁺*Barbarismus.*^{+2.}^a*Barbaralexis.*⁺²²^{+3.}^b*Solaecismus.*^{+4.}^c*Acyrologia.*^{+5.}^d*Amphibolia.*^{+6.}^e*Brachylogia.*^{+7.}^f*Macrologia.*^g*Tautologia.*^{+8.}^{+9.}^h*Pleonasmos.*

ⁱQua Omspraack/ die ontciert door ongherijmt besceed.⁺
 Een ^kPronckeloos ghespreck/ derft zoetheyd en cieraat.⁺
 Het ^lVolghepronck en ^mMispronck zyn oock even quaad⁺
 2. De Schicklycheyd bestaat in Schicking/ Voeging/ Maat.⁺
 De ⁿSchicking woorden weet oock silben wel te laghen
 En mijt der silben/ Klinkers of Meklinkers slaghen.
 De ^oVoeghing voeght de leden des vertoochs al heen/
^pSne/ ^qLid/ en ^rVollezin na die passen door een.
 De ^sMaat acht opt gheklanck van kort of lange voeten/
 Dat meest int Rijmen voeght/ doch kant een ree verzoeten.
 3. De Waardicheyd/ die maact ghoe redens fray en cierlijck/
 Die woord' en sprueken door gestalten vlecht vertierlijck/
 En zonderling vermengt: zy baart zoetheyd en rijckheyd
 Oock Welstand of cieraat door cierlijck' onghelijckheyd.
 Bewoordings welstand is van twëerley ghewald
 Der woorden ende sprueken Waling en ghestalt.

ⁱPerissologia.
⁺10.
^kHomaeologia.
⁺11.
^lPoikilogia.
^mCacozelia.
⁺12.
⁺13.
ⁿOrdo.
^oIunctura.
^pComma.
^qColon.
^rPeriodus.
^sNumerus.

Woord-walingen.⁺

Eerst Walingen des woords/ die wislen of verstellen
 t'Woord in een ander zin: zo dese vijf u mellen.⁺
 Byspreck treckt in swoords plaats een vreemd woord by ghelijkenis.
 Het bosch dat lacht: een stenen hert: slipt voor bezwijkenis.
 Verwisseling ver stelt der buurwoorden betekenis/⁺
 Het ding na t'werck: en die bezit voor dat bezeten// is:
 De bleke dood: voor t'ghoed/ die man wert opghegheten:
 t'bevangen voort bevang: de stadt voor d'inghezeten.
 Vervanging neemt het deel voort heel/ t'geheel voort deel⁺⁺
 De Ze spoelt in ons schip: De Turck verniet ons heel.
 Vernoeming los voor vast bruyckt/ eyghen voor gemene/⁺
 Venus voor hoer: Heyland/ voor die ons helpt uyt wene.
 De Bynaam inde plaats des naams oock wert ghekent.⁺

⁺Verborum Tropi.
⁺1. Metaphora.
⁺2. Metonymia.
⁺23
⁺3. Synechdoche.
⁺4. Antonomasia.
⁺5. Epitheton.

Sprueck-walingen.⁺

Der sprueken waling is die hele redens went.⁺
 Bysprueck iet anders meent als slecht der woorden zin/
 Den Wolf by doren hebben/ angst en vaar heeft in.
 De lege tonnen gheven klanckrijckste gheruchten.

⁺Tropi orationis.
⁺6. Allegoria.

Een doorn is stekeligh. een goe boom brengt goe vruchten.

+Gheraadsel/ laat zich als een duyster Bysprueck duyden.

t'Berouw wie kooptet duur? de ghayl' of dronke luyden.

+Int Scharsen meentmen iet wat anders als men zeyt.

+Na-apings en Beghuyghings jesten doen t'bescheyt.

+Voort Omspraack beelt de zin met vreemde woorden uyt.

+Tot pronck/ of als het woord onhuesch of qualijk luyt.

Die man kreegh boodschap daar hy niemand en mocht zenden

In d'uyl of snippe vlucht: voor/ als den dagh wil enden.

+Groot spreking zeyt iet meer als recht te zeggen voeght/

U brief heeft boven schreef my meer als wel vernoecht.

+7. *Aenigma.*

+8. *Ironia.*

+9. *Mimesis.*

+10. *Mycterismos.*

+11. *Periphrasis.*

+12. *Hyperbole.*

+Woord-ghestalten.

Ghestalten die doort woord doen cieraat of vermering

Verhaling/ Naverhaal/ Omtocht en Dubbelering/

Zinwaal/ Weerhaal/ Val wend/ Ontkoppeling en voort

Verkopling/ Rijm Ensvals/ Silbefning/ Lacker/ Dubbelwoord.

+Verhaling/ weer verhaalt het eerste woord bequamelijck.

Is recht? ist wel ghedaan? ist u ampt? ist betamelijck.

+Maar Naverhaal/ het lest. Omtocht die beyde stelt.

+Hy iaaght na gheld/ hy wintet gheld/ hy berghtet gheld.

+En Dubbelering dubbelt woorden kort op een

U u riep ick om hulp/ my my liet ghy alleen.

+Zinwaal/ den zin ver stelt des woords verhaaltment echter/

Ick weet elck rechter daar int land/ en is gheen rechter.

Een aap dat blijft een aap/ al draaghts' een ghouden keten.

Zo wreden moeder wast/ maghmense moeder heten/

+Weerhaling t'eerste woord opt leste brengt of spader

Verrader van u land zydy ey valsch verrader.

Deftigh is hy hier toe ick zegh u hy is deftigh.

Dees dienen alle zes om te beweghen heftigh.

+Valwend vervoeght den ^aVal. Die al zijn levens vruueghd

In weligh leven stelt/ leeft nimmer recht na dueghd.

+Ontkopling/ zonder ^blid veel woorden t'samen past.

Ghaat/ werptet anker/ trecktet zeyl neer/ velt de mast.

+Verkopling/ zal een sprueck met veel leden uytleggen.

Nu ghaat en ziet en hoort en wetet my te zeggen.

+Het Rijmt aldus; ick hebt bedocht/ ghezocht/ ghekocht.

+*Schemata verborum.*

+13. *Repetitio.*

+14. *Conversio.*

+15. *Complexio.*

+16. *Geminatio.*

+17. *Ploce.*

+24

+18. *Conduplicatio.*

+19. *Traductio.*

^a*Casus.*

+20. *Dissolutio.*

^b*Articulus.*

+21. *Polysyndeton.*

+22. *Similiter desinens.*

Eensvals/ als op een Val de woorden zijn ghebrocht.⁺
 Silb-effening/ verlijckt in silben s'redens leden.⁺
 Ons Heer die droegh het kruys: wie pooght hem na te treden?
 By naast is lacker Rijm: is dit bier versch// gehaalt⁺
 Dat loof ick nimmermeer/ in mijn mond ist verschaalt.
 Maar dubbelwoorden in verstand zijn onghelijck⁺
 Al roept ghy zo/ ten brengt een zo niet anden dijck

⁺23. *Similiter cadens.*

⁺24. *Compar.*

⁺25. *Paronomasia.*

⁺26. *Antanaclassis.*

Ciersprueck-Ghestalten.⁺

Ghestalten die een sprueck met ciersel slechts bekleden.
 Vraagh/ Heefvraagh/ Uytvraging/ Twijfeling/ Wonderreden/
 Onmooghlijckheyd/ Beraatslaghing/ Toelating meer
 Schotse toelating/ Vryspraack en Afkeer.
 De Vraghing/ dringt/ vest/ twijfelt/ torent/ klaagh of wondert hem⁺
 Zegt waarom hier int land/ twist/ vecht/ moort ende plondert men?
 Maar heefvraagh/ heftigh vraaght en lasschet menigh lid.⁺
 Zegt wie en waan ghy zijt? wat schorter? roert u dit?
 Uyt vraging/ antwoord seffens op zijn zellefs zeggen.⁺
 Zouw ickt ontvlien? ick was bezet: haar neder leggen?
 Zy waren meerder hoop: of zoud ick doen begheven
 Mijn volck? ick was ghestelt te zorghen voor haar leven.
 De Twijffling/ raadslaaght wat hy doen of zeggen wil.⁺
 Wat spreek ick eerst? spreek ick? of swijgh ick beter stil?
 Iet vreemds zeyt Wonderreen of daarmen minst op let.⁺
⁺Recht zo de mensch hem zet/ zo waaytet in zijn net.
 Onmooghlijckheyd/ brengt by onmogelijke zaken.⁺
 Uytspreken magh ick niet hoe my u brief kan vermaken.
 Had ick een stalen stem en duyzent tongen me/
 K'en mocht ten vollen niet verhalen onze we.
 Beraadslaghingh/ raadspleeght met rechter of partije.⁺
 Raamt zelf/ wat zoudy doen/ of ghy waart op mijn zije.
 Toelating/ laat die oock vryheid of vordel toe/⁺
 En stuent op zijn ghoed recht: wijst/ spreeckt uyt/ wat en hoe/
 Meer ofmen God als menschen zal ghehoorzaam wezen.
 Ick heb mijn recht verklaart/ wijst ghy nu recht in dezen.⁺
 Toelating schots/ die schrickt int vrystel om te jocken/
 Ghaat ghy nu vry u ghang/ siet of het wel zal focken.
 Vryspraack vermaant of straft heel vry doch met voorzichtigheyd.⁺

⁺*Schemata Sententiarum
 quae exornant tantum.*

⁺27. *Interrogatio.*

⁺28. *Epitrochasmos.*

⁺29. *Subiectio.*

⁺30. *Dubitatio.*

⁺31. *Paradoxon. seu
 Inopinatum.*

⁺25

⁺32. *Adynaton.*

⁺33. *Communicatio.*

⁺34. *Permissio.*

⁺35. *Per dissimulationem.*

⁺36. *Licentia.*

Houtmen u woord noch trouw/ wijt dat u eyghen lichticheyd.

+Afkeer de reeden went tot andren dan wy spreken.

Hemel en aard/ u God/ roep ick/ om dit te wreken.

+37. *Aversio.*

+Pronckrijke sprueck-ghestalten.

Ghestalt die neven t'ciersel rijckheyd oyt bespoorden.

Vergrotinge/ Verkleyning/ Byzin en Lijck-woorden/

Woordstapel/ Brockedeel/ Verscheel/ Scheelheel/ Prangreden

Rijzing/ Anhouw/ Verschofling/ Trapwijs en Strijdreden/

Omstel/ Verbetering/ Verwerping/ Ghang verby

Voorcoming/ Verghelijking/ Ghlijkenissen vry

Voorbeeld/ Beschrijving Uytberst en Inreding

Zijdghang/ Wijssagh en Personeringen/ Aftreding.

+Vergroting groot/ Verklening kleynt: de zwijgher stom// is.

+Het willigh quaad/ het dolen. Ezel die die dom// is.

+Byzin/ iet zonders melt/ t'zy ment verzwijght of spreeckt.

By Glijckenis: of datmen twoord uytdruckt of breeckt.

Door uytdruck van een woord: hy snoot wel vaar en moer.

Door Afbreck me/ aldus: zout ghy teghen u broer?

Of by Ghelijckenis: verlaat op u verstand/

U jong man niet te zeer/ Salomon quam in schand.

+Lijck-woord/ beelt d'eerste zin met ander woorden uyt.

Te Sinxen huwd' u lief/ te Pinster wasse bruyd

+Brockedeel/ schift het ding/ in veel verscheyden delen.

Kunstoffening/ tijdverdrijf in jonckheyt is by velen/

Den man ist stichting en den ouden ist een vreughd/

In voorspoed ist cieraat/ stuensel in onghenueght.

+Verscheel/ scheydt dingen die eens schijnen inden zin.

Die man is loos/ niet wijs/ liefd/ is gheen hete min.

+Scheel-heel/ verscheyden dingen twe te zamen kleeft.

De vreck derft dat hy kist/ als dat hy niet en heeft

+Woord-stapel/ baggert veel scheel-woorden tot verzaatheyd.

De Dronck teelt twist/ ghevecht/ zieckt/ armoe en versmaatheyd.

+Prang reen zo me int kort betreect verscheyden zaken

In u vertoogh gheroert/ om heftigher te raken.

+Maer in een zelfde wond Anhouding vaack zal treffen/

Daar onze zaack op stuent/daar wy meest vrucht beseffen.

+ *Amplificationis
exornationes.*

+38. *Auxesis.*

+39. *Tapinosis.*

+40. *Emphasis.*

+26

+41. *Synonymia.*

+43. *Distributio.*

+44. *Paradiastole.*

+45. *Syoeciosis.*

+42. *Congeries.*

+46. *Frequentatio.*

+47. *Continuatio*

De Rijzing/ trapwijs klimt/ opt aller hoogst verheven. ⁺	
Hy waaght voor t'land zijn gheld/ zijn staat/ ia lijf en leven.	+48. <i>Incrementum.</i>
Het Overhaal/ eyscht reen/vraaghwijis van onze woorden. ⁺	
Ons ouders wijz' was recht/ gheen vyand te vermoorden	+49. <i>Ratiocinatio.</i>
Die overwonnen is. hoe zo? want het gheluck	
Is wanckelbaar: zijn krijgh brengt die niet ons in druck?	
Bevechten overdaat tot scherm en heyl der armen	
Is dueghd/ me over d'overwonnen zich ontfarmen.	
Maar had hy u verkloecht/ vlicht had hy aars ghedaan?	
Zijn boosheid past ons niet te volghen/ maar versmaan.	
Verschofling/ t'waarom wisselt/ d'oorzaack te verghoeden. ⁺	
Wint ghoed: ist niet voor u/ om arme luy te voeden.	+50. <i>Metastasis.</i>
Trapsprueck/ zal t'naaste woord klimmende weer belijden. ⁺	
Vroomheid teelt dueghd/ dueghd eer/ eer doet benijden.	+51. <i>Gradatio.</i>
Strijt-reen uyt teghenstelling kan t'vtoogh vermeerden. ⁺	
t'Ghemeene vollix lof is smaad/ gheen rechte eere.	+52. <i>Contentio.</i>
Omstel by teghen-reen de sprueke heel verzet. ⁺	
Een Wet is stom gherecht/ t'gerecht een spraackbaar Wet.	+53. <i>Commutatio.</i>
Verbetring/ neemt t'ghezeyde wegh stelt anghenamer. ⁺	
Wat? Zeg ick Dief? straatschenders naam is hem bequamer.	+54. <i>Correctio.</i>
Verwerping/ vander hand smijt des weerzakers zeggen. ⁺	
+U reen gheeft hier gheen pas/ t'valt elders weer te leggen.	+55. <i>Reiectio.</i>
Verbyghang zeyt opt breedst dat zy vaynst te verswijgen. ⁺	+27
K'en zeg niet vrund dat ghy u ghoed meest wint met krijghen.	+56. <i>Praeteritio.</i>
Voorkoming/ vroegh weerleyt/ zellef t'gheen ons party ⁺	
Verzwijght voort eerst/ en na mocht trecken op zijn zy.	+57. <i>Occupatio.</i>
Vraaghdy/ waarom ick hier voor die man ben ghekomen/ Zijn zaack is recht en ick gheneight tot schut der vromen.	
Verglijcking/ hout by een ¹ .ghelyck of ² .min of ³ .meer. ⁺	
1. Heeft hy eens dieft ghepleeght/ hy doetet noch wel weer.	+58. <i>Comparatio.</i>
2. Hy vecht wel even schoon/ nu heeft hy tien te voren.	
3. Hoort hy zijn vader niet/ zal hy zijn broeder horen?	
Voorbeeld/ wert voor ghestelt tot afschrick of vermaan. ⁺	
Vlieght niet te hoogh t'is Icarus niet wel verghaan.	+59. <i>Exemplum.</i>
Ghelijkenis/ verklaart t'onkenbaar doort bekende. ⁺	
Even als ons ghedacht/ is God an allen enden.	+60. <i>Similitudo.</i>
Beschrijving/klaar bewerp al s'zaax omstandicheyd. ⁺	
En schildert die voor oghen duydelijck met bescheyd.	+61. <i>Descriptio.</i>

+Uytberst/ met toegheschrey bekreftight straffe reden. O oude Werelds lust/ o eeuw/ o snode zeden.	+62. <i>Exclamatio.</i>
+Inreding/ breeckt de reen/ maar dat tot meerder klaarheyd Liefd God (wie is zo ghoed) liefdy dus seer de waarheyd.	+63. <i>Parenthesis.</i>
+Zijd-ghang/ loopt buyten s' weeghs/ om d'hoorder te vermaken. Hier voeghtet datmen niet te zeer wijck vander zaken.	+64. <i>Digressio.</i>
+De Personering/ doet dood/ stom of landen spreken/ Tot schrick/ beweghing of tot straffing der ghebreken.	+65. <i>Prosopopoeia.</i>
+Aftred/ zeyt wat ghezeyt is/ wat voort volghen zal. Ghy hebt ghehoort zijn opkoomst/ hoort nu oock zijn val.	+66. <i>Transitio.</i>
+Wijssaagh/ een zede sprueck ghevest door lang verhal. Die God mint boven al/ hem treft gheen ongheval.	+67. <i>Proverbium.</i>

+Van Ghedenkenis.

Het vierde deel des Reedners ampt.

+*Memoria.*

Ghedenkenis/ onthout wat dander delen werken:
En zy bewaart den schat van welsprekentheys Klerken.
Zy wert ghesterckt/ ten deel door s'lichaams ghoede tucht/
Door matelijcke slaap en leergherighe zucht/
Door stadigh oeffening/ des lichaams en der zinnen/[†]
Gheefdyze veel te doen ghy zult met Woeker winnen.
Onmaat in spijs en dranck/ zorgh/ slaap/ vrees en tverstoren
Heel zwaar of vette spijs/ ghedenkenis versmoren.

+28

+Van Uyt-spraack.

Het leste deel des Reedners ampt.

+*Pronuntiatio.*

Voort Uytspraack doet bequaam spraack en lichaam bewegen/
Dees wert vande natuur en oeffening verkregen.
U stem zy hel en klaar/ bevallick en bequaam/
Na t'vollick plaats of stond en zake zo ick raam.
Het laeghe spreekctmen slap/ het middelbare matigh/
Hevighe zware dinghen spreekct die straf en statigh.
In som/ slaat voor al gha/ wildy iet rederijken/
Het wezen en de stem moeten t'ghemoed ghelijken.
Afwijzigh wanghelaat oock d'armen veel te slingeren/
En t'lijf te buyghen mijt: stuurt wel/ oghen en vingheren.
Neemt te hoogh noch te laegh u stem: het schrewen/ pijpen/
Vermijt: zo maghmen u dieshalven niet begrijpen.

+Rederijxe Kunst-woorden verduytscht.

+29

Rhetorica Rederijckunst
Rhetor Rederijker
Orator Reedner
Oratio Vertoogh
Eloquentia Welsprekentheid
Natura Natuur
Ars Kunst
Exercitatio Oeffening
Imitatio Nabootsing
Materia Stoffe
Finis Eynde
Quaestio Gheschil
Thesis Los gheschil
Hypothesis Verknocht gheschil
Genera causarum Zaackgeslachten
Demonstrativum Betooghzaam
Deliberativum Raadslaghigh
Iudiciale Oordeligh
Status Hooftzaack
Iudicialis Oordelijck
Coniecturalis Vermoedelijck
Finitivus Uytbeeldelijck
Iuridicialis Rechtsprekelijck
Qualitates Hoedanicheden
Honestum Betamelijck
Turpe Onbetaamljck
Dubium Tweformigh
Humile Slecht
Oratoris officium reedners ampt
Inventio Vinding
Dispositio Beleding
Pronuntiatio Uytspraack
Elocutio Bewoording
Memoria Ghedenckenis
Exordium Voorreden
Principium Openvoorreen
Insinuatō Bekruyping
Proprietas Eyghenschap
Docilis Leerzaam
Attentus Andachtigh
Benevolus Ghunstich
Affectus Hertstochten
Reus Ghewroechde
Narratio Vertelling

Brevis Kort
Dilucida Klaar
Verisimilis Waarschijnlijk
Propositio Voortstel
Divisio Schifting
Absoluta Voltoyt
Paucitas partium Kleyndelicheid
Confirmatio Bevestiging
Refutatio Weerlegging
Argumentum Bewijsreen
Argumentatio Sluytredening
Elevatio argumenti Ontsluyping
Peroratio Besluyt
Enumeratio Hertelling
Commotio Ontroering
Accusatio Anklacht
Vituperatio Versmading
Confirmationis loci Bewerings plaatsen
Honestum Betaamlijk
Utile Nut
Legitimum Wettigh
Facile Lichtdoenlijk
Necessarium Noodlijk
Tutum Veyligh/ wis
Impossibile Ondoenlijk
+*Difficile* Beetlijk
Circumstantiae Omstandigheden
Res Ding
Persona Persoon
Locus Plaats
Tempus Tijd

+30

Modus Middel

Occasio De Waaren

Status juridicialis loci Recht-sprekelijken Hoofdzaax plaatsen

Natura Natuur

Lex Wet

Consuetudo Wennis

Iudicatum T'ghewijs

Aequum T'billick

Pactum Verbontenis

Artificialis probatio Sluytreen

1. *Enthymema* Slecht-besluyt
2. *Dilemma* Verstrickt besluyt
3. *Enumeratio* Ontraveling
4. *Oppositio* Teghenstel
5. *Inversio* Omdraay
6. *Subiectio* Uytvraghing
7. *Aetiologia* t'Waarom
8. *Definitio per differentiam* Scheeluytbeelding
9. *Inductio* Dringend besluyt
10. *Collectio* Zammelreen
11. *Expolitio* Verbreding
12. *Ratiocinatio* Reedners schielijck besluyt of Redenering

Genera dicendi Sprekens gedaanten

Humile slecht

Medium Middelbaar

Sublime Treflijck

Elegantia Aardicheid

Compositio Schicklickheid

Dignitas Waardicheid

Latine Duytslijck

Perspicue Duydelijck

Ordo Schicking

Iunctura Voeghing

Numerus Maat

Comma Sne

Colon Lid

Periodus Volzin

***Vitia in oratione* Redens ghebreken**

1. *Barbarismus* Woestheid
2. *Barbaralexia* Basterdspraack
3. *Soloecismus* Wanschicklickheid
4. *Acyrologia* Oneygenspraack

5. *Amphibologia* Dubbelspraac
6. *Brachilogia* Afbrueck
7. *Macrologia* Tatering
8. *Tautologia* Hatering
9. *Pleonasmos* Onnodigh ghezeg
10. *Perissologia* Qua Omspraack
11. *Homoeologia* Pronckeloos
12. *Poikilogia* Volpronck
13. *Cacozelia* Mispronck

***Tropi verborum* Woord-walinghen**

1. *Metaphora* Byspreck
2. *Metonymia* Verwisseling
3. *Synechdoche* Vervanghing
4. *Antonomasia* Vernoeming
5. *Epitheton* Bynaam

***Tropi orationis* Sprueckwalinghen**

6. *Allegoria* By-sprueck
7. *AEnigma*¹⁾ Raadsel
8. *Ironia* Schars
9. *Mimesis* Na-aping
10. *Mycterismos* beghuyghing
11. *Periphrasis* Omspraack
12. *Hyperbole* Grootspreking

***Schemata verborum* Woord-gestalten**

13. *Repetitio* Verhaling
14. *Conversio* Na-verhaal

1) AEnigma.

15. *Complexio* Omtocht
16. *Geminatio* Dubbelering
17. *Ploce* Zinwaal
18. *Conduplicatio* Weerhaling
19. *Traductio* Valwend
20. *Dissolutio* Ontkoping
21. *Polysyndeton* Verkopling
22. *Similiter desinens* Rijm
23. *Similiter cadens* Eens-vals
24. *Compar* Silb-evening
25. *Paronomasia* Lacker
26. *Antanaclassis* Dubbelwoord

Schemata sententiarum quae ornant Cier-sprueck-ghestalten

27. *Interrogatio* vraghing
28. *Epitrochasmus* heef-vraagh
29. *Subiectio* Uytvraghing
30. *Dubitatio* Twijfeling
31. *Paradoxon* Wonderreen
32. *Adynaton* Onmogelijckheid
33. *Communicatio* Beraadslaghingh
34. *Permissio* Toelating
35. *Permissio per Dissimulationem* Toelating schots
36. *Licentia* vryspraack
37. *Aversio*. Afkeer.

Schemata sententiarum quae ornant et augment Pronckrijcke sprueck-ghestalten.

38. *Auxesis* Vergroting
39. *Tapinosis* Verkleyning
40. *Emphasis* By zin
41. *Synonima* Lijck-woord
42. *Congeries* Woordstapel
43. *Distributio* brockedeel
44. *Paradiastole* Verscheel
45. *Synoeciosis* Scheelheel
46. *Frequentatio* Prangreen
47. *Continuatio* Anhouding
48. *Incrementum* Rijzing

49. *Ratiocinatio* Overhaal
50. *Metastasis* Verschofling
51. *Gradatio* Trapsprueck
52. *Contentio* Strijdreen
53. *Commutatio* Omstel
54. *Correctio* verbetering
55. *Reiectio* verwerping
56. *Praeteritio* verby ghang
57. *Occupatio* voorkoming
58. *Comparatio* verghelijking
59. *Exemplum* voorbeeld
60. *Similitudo* Ghelijckenis
61. *Descriptio* beschrijving
62. *Exclamatio* Uytberst
63. *Parenthesis* Inreding
64. *Digressio* Zijd-ghangh
65. *Prosopopeia* Personering
66. *Transitio* Aftred
67. *Proverbium* Wijszaagh
68. *Adagium* Spreeckwoord

***Metaplasmi figurae* Rijnverlof**

69. *Prosthesis* Toezet
70. *Epenthesis* Inzet
71. *Paragoge* byzet
72. *Apheresis* Aflaat
73. *Syncope* Uytlaat
74. *Apocope* Nalaat.
75. *Metastasis* verschofling
76. *Anthithesis* Wissel
77. *Sinaeresis* Krimp
78. *Diaeresis* Spalking
79. *Systole* Korteling
80. *Diastole* Verlanger
81. *Synoloepha* Smeltklincker
82. *Eclipsis* Wechwurf.

FINIS.

Een Tafel voordraghende aller dingen opperste Gheslacht ende maaghschap / ofte Tafel der Zeglycke wóórdén

